Regeringens proposition 1990/91: 85

Växa med kunskaper
- om gymnasieskolan och vuxenutbildningen

Prop.
1990/91: 85

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 14 februari 1991 för de åtgärder och de ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Göran Persson

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen utgår från att utbildningen i gymnasieskolan och vuxenutbildningen skall läggas upp i ett perspektiv av livslångt lärande. Ansvarsfördelningen mellan skolformerna preciseras samtidigt som samverkansmöjligheterna underlättas.

I *gymnasieskolan* skall alla ungdomar mellan 16 och 20 år erbjudas utbildning. Utrymmet för både personliga val och lokal profilering ökar väsentligt. Utbildningen i gymnasieskolan skall i framtiden organiseras i 16 treåriga nationella program riktade mot olika områden. Efter ett första, gemensamt år kan de delas i grenar, som kan vara nationella eller lokala. Därutöver skall ungdomarna av sina hemkommuner erbjudas individuella program komponerade efter deras personliga behov och de lokala förutsättningar som finns.

Utbildningen i gymnasieskolan skall motsvara de krav som ett internationellt präglat samhälle ställer. Miljökunskapen förstärks i alla program. Elevernas eget inflytande över sin utbildning betonas. Genom att alla nationella program blir treåriga höjs kvalitén radikalt på yrkesutbildningen. Denna skall delvis förläggas till arbetsplatser inom såväl of-

fentlig som privat verksamhet. Alla nationella program innehåller en gemensam kärna av ämnen och verksamheter som skall vara obligatoriska för alla. Denna gemensamma del upptar ca 30 procent av undervisningstiden. Därutöver förekommer karaktärsämnen för de olika programmen liksom utrymme för personliga val. Timplanerna konstrueras om och får en ny funktion - nämligen att ange den minsta tid som varje elev skall garanteras undervisning i olika ämnen. Timplanerna lämnar stor frihet för kommuner och landsting att utforma sin gymnasieskola utan statlig detaljreglering.

Kommunernas skyldigheter att erbjuda alla ungdomar en gymnasieutbildning på nationella och individuella program läggs fast och preciseras i lag. Även elevernas rättigheter i dessa avseenden lagfästs liksom deras rätt till medinflytande. Skyldigheten att betala interkommunal ersättning regleras liksom ansvarsfördelningen mellan primärkommuner och landstingskommuner.

Gymnasiereformen skall genomföras under en fyraårsperiod. Ett kursplanearbete skall bedrivas så att nya kursplaner tas fram successivt och senast den 1 juli 1992. De skall utformas så att gymnasieskolan utvecklas till en kursutformad skolform.

Kommuner och landsting skall planera inrättandet av de nationella programmen så att alla ungdomar i landet erbjuds dessa inför läsåret 1995/96. De nya programmen får inrättas inför läsåret 1992/93. Under åren 1992/93 t.o.m. 1997/98 utgår en statlig genomföranderesurs bl.a. till komplettering av utrustning.

Reformen beräknas kosta 1,8 miljarder kronor. Finansieringen av reformen skall vara ett gemensamt åtagande för stat, kommun och arbetsliv. De statliga besparingar, som finansierar reformen, uppgår till 430 milj.kr. Kommunernas bidrag till finansieringen tas ut genom ett rationaliseringskrav på hela sektorsbidraget och beräknas till drygt 600 milj.kr. Arbetslivets bidrag uppgår till ca 750 milj.kr och tas ut genom en omfördelning inom arbetsgivaravgiften.

I propositionen betonas de möjligheter till en ökad samverkan mellan i första hand gymnasieskolan och komvux, men också med andra utbildningsanordnare, som en friare resurstilldelning och en flexiblare studieorganisation nu öppnar.

I propositionen föreslås att det offentliga skolväsendet för *vuxna* i fortsättningen skall omfatta komvux, särvux och grundläggande undervisning i svenska för invandrare (sfi).

Nuvarande grundvux och etapp 1 i komvux (grundskolenivån) ersätts av en ny grundläggande vuxenutbildning. Alla vuxna, som saknar grundläggande kunskaper, skall ha rätt att gå i den nya utbildningen. Den blir en skyldighet för landets kommuner att erbjuda, antingen i egen regi eller genom avtal med någon annan utbildningsanordnare.

Invandrare, som inte har fått utbildning i svenska som nyanlända, får rätt att läsa svenska som andraspråk i komvux. Även här blir det en skyldighet för kommunerna att erbjuda sådan utbildning.

Komvux skall kunna erbjuda gymnasial utbildning i samma utsträckning som gymnasieskolan, med undantag av estetiska ämnen. Komvux

skall härutöver erbjuda påbyggnadsutbildningar. Dessa skall ge vuxna en sådan utbildning som leder till en högre kompetens i yrket eller till ett nytt yrke. Påbyggnadsutbildningarna ersätter nuvarande yrkesinriktade utbildningar i komvux och vissa specialkurser i gymnasieskolan. Teknikerutbildningen i gymnasieskolan överförs också till påbyggnadsutbildningen i komvux.

Kommunerna skall erbjuda gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning och skall sträva efter att anordna utbildning i den utsträckning som motiveras av behov och efterfrågan.

Särvux utvidgas till att också omfatta utbildning på träningsskolenivå.

Statens skolor för vuxna avvecklas med början den 1 juli 1991.

En utredning med syfte att utveckla distansutbildningen aviseras.

Förslagen vad gäller grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning föreslås träda i kraft den 1 juli 1992. Den nya grundläggande kursen i svenska för invandrare i komvux skall finnas från den 1 juli 1991. Särvux utvidgas fr.o.m. den 1 juli 1991.

1 Förslag till

Lag om ändring i skollagen (1985:1100)

Härigenom föreskrivs att i fråga om skollagen (1985:1100)[1]

dels att 3 kap. 18 och 19 a §§, 5 kap. samt punkterna 4 och 5 övergångsbestämmelserna till lagen (1990:1477) om ändring i skollagen skall upphöra att gälla,

dels att nuvarande 11 och 12 kap. skall betecknas 14 respektive 15 kap.,

dels att 1 kap. 8 och 10 §§ samt nya 15 kap. 2 och 10 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas fyra nya kapitel, 5 och 11-13 kap., av följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 kap. Allmänna föreskrifter	
8 §[2]	
För vuxna anordnar det allmänna utbildning i form av *grundutbildning för vuxna (grundvux) och* kommunal vuxenutbildning (*komvux*) *samt* vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda (*särvux*).	För vuxna anordnar det allmänna utbildning i form av kommunal vuxenutbildning (*komvux*), vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda (*särvux*) *och svenskundervisning för invandrare (sfi)*.
Grundvux, komvux *och* särvux bildar *det offentliga skolväsendet för vuxna*. Dessutom finns särskilda utbildningsformer som anordnas av det allmänna som komplettering till vuxenutbildningen inom det offentliga skolväsendet för vuxna.	Komvux, särvux *och sfi* bildar *det offentliga skolväsendet för vuxna*. Dessutom finns särskilda utbildningsformer som anordnas av det allmänna som komplettering till vuxenutbildningen inom det offentliga skolväsendet för vuxna.
10 §[3]	
Kommunerna är huvudmän för grundvux.	
Kommuner och landstingskommuner är huvudmän för komvux.	Kommuner och landstingskommuner är huvudmän för komvux.
Landstingskommuner och i vissa fall kommuner är huvudmän för särvux.	Landstingskommuner och i vissa fall kommuner är huvudmän för särvux.

[1] Senaste lydelse av
3 kap. 19 a § 1990:294
5 kap. 5 a § 1990:294
5 kap. 7 § 1990:294
5 kap. 12 a § 1990:294
5 kap. 14 a § 1990:294.

[2] Senaste lydelse 1990:1477.

[3] Senaste lydelse 1990:1477.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Kommunerna är huvudmän för sfi.

5 kap. Gymnasieskolan

Allmänna bestämmelser

1 §

I detta kapitel ges föreskrifter om sådan utbildning inom det offentliga skolväsendet för barn och ungdom som är avsedd att påbörjas av ungdomar efter avslutad grundskoleutbildning eller motsvarande fram till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller tjugo år. Denna utbildning bildar gymnasieskolan.

Bestämmelserna i detta kapitel gäller endast ungdomar som är bosatta i landet, om inte regeringen föreskriver annat.

2 §

Eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas.

3 §

Utbildningen i gymnasieskolan skall utgöras dels av utbildning på nationella program, som omfattar tre årskurser, dels av utbildning på individuella program.

Inom de nationella programmen kan finnas olika grenar. Grenarna kan vara nationellt eller lokalt fastställda. Regeringen får meddela närmare föreskrifter om grenarna.

4 §

De nationella programmen skall vara grund för fortsatt utbildning på högskolenivå och för yrkesverksamhet.

Vilka de nationella programmen är framgår av bilaga 1. Vissa bestämmelser om utbildningens omfattning på de nationella programmen (timplaner) framgår av bilaga 2. Ytterligare föreskrifter om timplaner får meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Varje kommun skall informera om de nationella programmen och om möjligheterna att få utbildning på individuella program.

Erbjudande om utbildning på de nationella programmen

5 §

Varje kommun är skyldig att erbjuda utbildning på nationella program för samtliga de ungdomar i kommunen som avses i 1 § förutsatt att de

1. har slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande och

2. inte tidigare har gått igenom utbildning på ett nationellt program eller likvärdig utbildning.

Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval av nationella program. Antalet platser på de olika programmen och deras grenar skall anpassas med hänsyn till elevernas önskemål.

Erbjudandet skall avse utbildning som anordnas inom kommunen eller i en annan kommun eller landstingskommun i enlighet med samverkansavtal. Två eller flera kommuner som gemensamt erbjuder en utbildning på ett nationellt program bildar ett samverkansområde för den utbildningen. Kommuner som har slutit samverkansavtal med en landstingskommun om en viss utbildning bildar ett samverkansområde för den utbildningen.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	6 § *Landstingskommunerna får anordna utbildning endast på sådana nationella program som avser naturbruk och omvårdnad.* *Om en landstingskommun anordnar sådan utbildning som avses i första stycket, får kommuner som ingår i landstingskommunen inte anordna samma utbildning utan överenskommelse med landstingskommunen.*
	7 § *För svårt rörelsehindrade ungdomar får de kommuner som regeringen bestämmer i sin gymnasieskola anordna speciellt anpassad utbildning (gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning).* *Särskilda bestämmelser om Rh-anpassad utbildning finns i 27-32 §§.*
	Mottagande av sökande till de nationella programmen
	8 § *Den som av sin hemkommun skall erbjudas gymnasieutbildning på ett nationellt program enligt 5 § första stycket är behörig sökande till en sådan utbildning var som helst i landet.* *Av behöriga sökande till de nationella program som anordnas i en kommun eller för ett samverkansområde skall i första hand tas emot de som är hemmahörande i den kommun som anordnar utbildningen och de som är hemmahörande i en kommun som tillhör samverkansområdet för utbildningen.* *Med sådana sökande som avses i andra stycket skall jämställas*

1. de som med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå i den gymnasieskola dit de har sökt,

2. de som är hemmahörande i en kommun som inte erbjuder det sökta programmet och

3. de som har sökt till gymnasieskolan ifråga under åberopande av att där, inom det sökta programmet, anordnas en gren som inte erbjuds av hemkommunen.

9 §

Regeringen kan för vissa utbildningar fastställa det område från vilket sökanden i första hand skall tas emot.

10 §

Innan en kommun eller en landstingskommun tar emot en sökande som inte är hemmahörande i kommunen eller i samverkansområdet för utbildningen skall yttrande inhämtas från sökandens hemkommun. Yttrande behöver dock inte inhämtas, om det med hänsyn till tidigare yttrande är onödigt.

11 §

Styrelsen för utbildningen i den anordnande kommunen eller landstingskommunen beslutar om någon sökande inte skall tas emot därför att han inte är behörig.

Styrelsen för utbildningen beslutar också om mottagande av en sökande som inte är hemmahörande i kommunen eller samverkansområdet för utbildningen.

Styrelsens beslut enligt första och andra styckena får överklagas hos länsrätten av sökanden. Länsrättens beslut får inte överklagas.

Nuvarande lydelse	Föreslagen lydelse
	12 §
	En ansökan om att tas in på ett nationellt program skall skickas till styrelsen för utbildningen i den sökandes hemkommun. Om ansökan avser ett nationellt program som anordnas av en annan kommun eller av en landstingskommun, skall styrelsen omedelbart sända ansökan vidare till styrelsen för utbildningen där.
	Erbjudande om utbildning på individuella program
	13 §
	Varje kommun är skyldig att erbjuda gymnasieutbildning i form av individuella program för de ungdomar i kommunen som avses i 1 § och som inte har tagits in på något nationellt program. I fråga om elever från särskolan gäller dock särskilda bestämmelser.
	Ett individuellt program bör motsvara ett nationellt program eller syfta till att stimulera eleven att senare gå över på ett sådant program.
	Utbildningen på ett individuellt program skall följa en plan, som skall fastställas av styrelsen för utbildningen.
	14 §
	Regeringen får föreskriva att vissa utbildningar skall utgöra individuella program som står öppna för sökande från hela landet.
	Intagning av elever
	15 §
	Styrelsen för utbildningen ansvarar för intagningen till de olika utbildningar som anordnas inom kommunen eller landstingskommunen, om inte annat följer av föreskrifter av regeringen.

Intagningsorganisationen får vara gemensam med en annan kommun och gemensam för gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning.

Föreskrifter om urval mellan behöriga sökande meddelas av regeringen.

Beslut om intagning får inte överklagas.

Elevernas rätt att fullfölja sin utbildning

16 §

Den som har tagits in på ett nationellt program i gymnasieskolan och påbörjat det, har rätt att fullfölja sin utbildning på det programmet i kommunen eller inom samverkansområdet eller, om utbildningen har en landstingskommun som huvudman, inom det landstingsområdet. Detta gäller även om de förhållanden som låg till grund för mottagandet ändras under studietiden.

17 §

En elev, som har tagits in på ett nationellt program eller på en viss gren inom ett sådant program och påbörjat utbildningen men som därefter flyttar från kommunen eller samverkansområdet för utbildningen, har rätt att fullfölja utbildningen på det påbörjade programmet eller grenen där den nya hemkommunen erbjuder sådan utbildning. Erbjuder den nya hemkommunen inte programmet eller grenen har eleven rätt att efter eget val fullfölja sin utbildning i en annan kommun eller landstingskommun som anordnar utbildningen.

Nuvarande lydelse	Föreslagen lydelse
	18 §
	Elever som önskar fullfölja sin utbildning på en sådan gren inom ett nationellt program som inte erbjuds av deras hemkommun bör, i mån av plats, få flytta till gymnasieskolan i en kommun eller landstingskommun där den önskade grenen anordnas. Styrelsen för utbildningen i den kommun eller landstingskommun där grenen anordnas beslutar om sådant mottagande av en elev.
	Styrelsens beslut får inte överklagas.
	19 §
	Regeringen får meddela föreskrifter om vad som krävs för att flytta till högre årskurs och om begränsningar i rätten att gå om årskurser.
	20 §
	Den som har påbörjat en utbildning på ett individuellt program i en kommun har rätt att fullfölja programmet enligt den plan som fanns när utbildningen inleddes.
	Om eleven har medgivit att programmet ändras, har han rätt att fullfölja utbildningen på det ändrade programmet.
	Kostnader
	21 §
	Utbildningen i gymnasieskolan skall vara avgiftsfri för eleverna. De skall utan kostnad ha tillgång till böcker, verktyg och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning. Huvudmannen får dock besluta att eleverna skall hålla sig med enstaka egna hjälpmedel. I verksamheten får också förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna.

Interkommunal ersättning

22 §

En kommun som i sin gymnasieskola på ett nationellt program har tagit in en elev som inte är hemmahörande i kommunen eller i samverkansområdet för utbildningen, har rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun.

23 §

En landstingskommun som i sin gymnasieskola på ett nationellt program har tagit in en elev som inte är hemmahörande i en kommun som har samverkansavtal med landstingskommunen, har rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun. Landstingskommunen får dock inte betinga sig högre ersättning från hemkommunen än som svarar mot det statsbidrag som utgår dit för elevens utbildning i gymnasieskolan.

24 §

I fall som avses i 22 och 23 §§ är dock hemkommunen inte skyldig att betala ersättning, om det är fråga om ett nationellt program eller gren av sådant program som kommunen själv erbjuder, utom då eleven har tagits emot med stöd av 8 § tredje stycket 1 och 3.

25 §

När det gäller utbildning för döva, hörselskadade och svårt rörelsehindrade elever får regeringen fastställa den extra ersättning som skall lämnas för dessa elever.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	26 §
	Regeringen får föreskriva om skyldighet för hemkommunerna att betala ersättning till den anordnande kommunen för sådan utbildning som avses i 9 och 14 §§.
	Utbildning som är speciellt anpassad för svårt rörelsehindrade ungdomar (Rh-anpassad utbildning) m.m.
	27 §
	I denna lag avses med s v å r t r ö r e l s e h i n d r a d den som på grund av ett rörelsehinder eller, om även annat funktionshinder föreligger, sitt samlade handikapp inte kan följa reguljär studiegång i gymnasieskolan och som för att kunna genomföra gymnasiala studier behöver tillgång till en gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning och särskilda omvårdnadsinsatser i form av boende i elevhem, omvårdnad i boendet och habilitering.
	28 §
	Ungdomar som är svårt rörelsehindrade har rätt att efter fullgjord skolplikt få utbildning på ett nationellt program på en sådan gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning som avses i 7 §. Rätten gäller intill utgången av vårterminen det kalenderår då eleven fyller 21 år.
	Om en elev har påbörjat utbildning i en gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning före utgången av vårterminen det kalenderår då han fyller 21 år, skall han beredas möjlighet att fortsätta utbildningen till utgången av vårterminen det kalenderår då han fyller 23 år, om det behövs för att slutföra utbildningen.

29 §

En sådan gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning som avses i 7 § skall ta emot sökande från hela landet till den speciellt anpassade utbildningen.

30 §

Frågor om intagning till Rh-anpassad utbildning vid vissa gymnasieskolor och andra frågor om rätt till sådan utbildning enligt 7 § prövas av en särskild nämnd, gemensam för sådana gymnasieskolor.

Nämnden skall ha minst sju och högst elva ledamöter. I nämnden skall finnas bl.a. företrädare för gymnasieskolan och grundskolan samt för de rörelsehindrade. Ledamöterna utses av regeringen.

Nämndens beslut i fråga om intagning eller i övrigt om rätt till utbildning får överklagas endast av den som begärt utbildningen. Beslutet överklagas hos länsrätten. Ett beslut får dock inte överklagas såvitt det gäller placering vid en viss gymnasieskola.

31 §

Avgifter får inte tas ut för insatser för omvårdnad i boendet och habilitering som tillhandahålls av staten, kommun eller landstingskommun i anslutning till gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om avgifter för kost och logi.

32 §

Regeringen får föreskriva att utbildningen på nationella program får fördelas på fler än tre läsår när det gäller utbildning för döva, hörselskadade och svårt rörelsehindrade.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap. Kommunal vuxenutbildning (komvux)

Gemensamma bestämmelser

1 §

Komvux består av grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning.

2 §

Grundläggande vuxenutbildning syftar till att ge vuxna sådana kunskaper och färdigheter som de behöver för att delta i samhälls- och arbetsliv. Den skall också syfta till att möjliggöra fortsatta studier.

Gymnasial vuxenutbildning syftar till att ge vuxna kunskaper och färdigheter motsvarande de som ungdomar kan få genom gymnasieskolan.

Påbyggnadsutbildning syftar till att ge vuxna en sådan utbildning som leder till en ny nivå inom deras yrke eller till ett nytt yrke. Vad som sägs i detta kapitel om gymnasial vuxenutbildning gäller också påbyggnadsutbildning.

3 §

Bestämmelserna om komvux gäller inte vuxna som behöver undervisning motsvarande grundsärskolans eller träningsskolans. Beträffande sådana vuxna gäller i stället lagens bestämmelser om särvux.

4 §

Eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas.

5 §

Utbildningen i komvux skall vara avgiftsfri för eleverna.

Såvitt gäller läroböcker, skrivmateriel, verktyg, skyddskläder och andra därmed jämförliga hjälpmedel som varje elev har för eget bruk och behåller som sin egendom, får huvudmannen bestämma att hjälpmedlen skall anskaffas av eleverna själva på egen bekostnad eller erbjudas mot avgifter som högst motsvarar huvudmannens anskaffningskostnader.

I övrigt skall hjälpmedel som används i komvux tillhandahållas utan kostnad för eleverna, om inte något annat följer av föreskrifter som meddelas av regeringen.

6 §

Kommuner och landstingskommuner får uppdra åt andra att anordna komvux. Regeringen får meddela föreskrifter om vem som får ges ett sådant uppdrag och om villkor för det.

7 §

För sådan komvux som anordnas av någon annan än en kommun eller en landstingskommun gäller inte bestämmelserna i 2 kap. 4-7 §§.

Grundläggande vuxenutbildning

Huvudmannens ansvar

8 §

Varje kommun ansvarar för att de kommuninnevånare som enligt 10 § har rätt till utbildningen och önskar delta i den, får det.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §

Varje kommun skall aktivt verka för att nå dem i kommunen som har rätt till grundläggande vuxenutbildning och för att motivera dem att delta i utbildningen.

Rätt att delta

10 §

Varje kommuninnevånare har rätt att delta i grundläggande vuxenutbildning från och med andra kalenderhalvåret det år han fyller 20 år, om han saknar sådana färdigheter som normalt uppnås i grundskolan och är bosatt i landet.

Regeringen får föreskriva att också den som inte är bosatt i landet skall ha rätt att delta.

Den som har rätt att delta i grundläggande vuxenutbildning har rätt att delta i sådan undervisning i en annan kommun om utbildningen finns där.

Bestämmelserna i denna paragraf gäller inte den som är intagen i kriminalvårdsanstalt.

Anmälan

11 §

Den som vill delta i grundläggande vuxenutbildning skall anmäla detta till styrelsen för utbildningen i sin hemkommun. Om anmälan avser en utbildning som en annan kommun anordnar eller låter anordna, skall styrelsen omedelbart sända anmälan vidare till den kommunen.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	Undervisning på annat språk än svenska
	12 §
	Om en elev i grundläggande vuxenutbildning har bristfälliga kunskaper i svenska språket, får undervisning meddelas på elevens eget språk. Sådan undervisning skall kompletteras med undervisning eller träning i svenska språket.
	Undervisningens upphörande
	13 §
	Undervisningen i grundläggande vuxenutbildning skall upphöra så snart som eleven har uppnått sådana kunskaper som utbildningen avses ge.
	Undervisningen för en elev skall också upphöra, om eleven saknar förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen eller annars inte gör tillfredsställande framsteg.
	Den för vilken grundläggande vuxenutbildning har upphört enligt andra stycket skall på nytt beredas sådan utbildning, om särskilda skäl talar för detta.
	Styrelsens uppgifter
	14 §
	Frågor om mottagande av en elev till grundläggande vuxenutbildning avgörs av styrelsen för utbildningen. Styrelsen beslutar även om utbildningen för en elev skall upphöra och om att på nytt bereda en elev utbildning.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Överklagande

15 §

Styrelsens beslut enligt 14 § får överklagas hos länsrätten av eleven. Länsrättens beslut får inte överklagas.

Interkommunal ersättning

16 §

En kommun som i sin grundläggande vuxenutbildning har tagit emot en elev som kommer från en annan kommun, har rätt till ersättning för kostnaderna för elevens utbildning från elevens hemkommun.

Gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning

Huvudmannens ansvar

17 §

Kommunerna skall erbjuda gymnasial vuxenutbildning. De skall härvid sträva efter att erbjuda utbildning som svarar mot efterfrågan och behov.

Landstingskommunerna får anordna gymnasial vuxenutbildning endast inom områdena naturbruk och omvårdnad.

18 §

Varje kommun skall informera om möjligheterna till gymnasial vuxenutbildning samt verka för att vuxna deltar i sådan utbildning.

19 §

Varje kommuninnevånare är behörig att delta i gymnasial vuxenutbildning om han är bosatt i landet och i övrigt uppfyller föreskrivna villkor,

1. från och med andra kalenderhalvåret det år han fyller 20 år, eller

2. när han slutfört utbildning på ett nationellt program eller likvärdig utbildning i gymnasieskolan.

Regeringen får föreskriva att också den som inte är bosatt i landet skall vara behörig att delta.

Föreskrifter om ytterligare behörighetsvillkor och om urval mellan behöriga sökande meddelas av regeringen.

Bestämmelserna i denna paragraf gäller inte den som är intagen i kriminalvårdsanstalt.

20 §

En kommun eller en landstingskommun är skyldig att till sin gymnasiala vuxenutbildning ta emot en sökande från en annan kommun, om hemkommunen har åtagit sig att svara för kostnaderna för elevens utbildning.

Ansökan

21 §

Den som vill delta i gymnasial vuxenutbildning skall ansöka om detta hos styrelsen för utbildningen i sin hemkommun. Om ansökan avser en utbildning som en annan kommun eller en landstingskommun anordnar eller låter anordna, skall styrelsen skyndsamt sända ansökan vidare till styrelsen för utbildningen där. Till ansökan skall styrelsen foga ett yttrande av vilket det framgår om hemkommunen åtar sig att svara för kostnaderna för elevens utbildning, såvida det inte på grund av tidigare överenskommelse är onödigt.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	Styrelsens uppgifter
	22 §
	Frågor om mottagande av en elev till gymnasial vuxenutbildning och om intagning till sådan utbildning avgörs av styrelsen för utbildningen.
	Intagningsorganisationen får vara gemensam för flera kommuner samt för gymnasial vuxenutbildning och gymnasieskolan.
	Överklagande
	23 §
	Styrelsens beslut om mottagande får överklagas hos länsrätten av eleven. Länsrättens beslut får inte övrklagas.
	Beslut om intagning får inte överklagas.

12 kap. Vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda (särvux)

Allmänna bestämmelser

1 §

Särvux syftar till att ge vuxna som är psykiskt utvecklingsstörda kunskaper och färdigheter motsvarande de som ungdomar kan få i grundsärskolan och träningsskolan.

2 §

Eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas. Omfattningen och utformningen av elevernas inflytande skall anpassas efter deras förutsättningar.

Huvudmannens ansvar

3 §

Landstingskommunerna skall erbjuda särvux. De skall härvid sträva efter att erbjuda utbildning som svarar mot behov och efterfrågan.

En landstingskommun får överlåta till en kommun som ingår i landstingskommunen att erbjuda särvux, om kommunen medger det.

4 §

Vad som sägs i detta kapitel om landstingskommun gäller även kommun som inte ingår i någon landstingskommun och kommun som fått ansvaret att erbjuda särvux överlåtet till sig enligt 3 § andra stycket.

5 §

Varje landstingskommun skall informera om möjligheterna till särvux samt verka för att vuxna psykiskt utvecklingsstörda deltar i sådan utbildning

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	Behörighet
	6 §
	Varje kommuninnevånare är behörig att delta i särvux om han är bosatt i landet och i övrigt uppfyller föreskrivna villkor, när han inte längre har rätt att gå i särskolan.
	Regeringen får föreskriva att också den som inte är bosatt i landet skall vara behörig att delta.
	Föreskrifter om ytterligare behörighetsvillkor och om urval mellan behöriga sökande meddelas av regeringen.
	Bestämmelserna i denna paragraf gäller inte den som är intagen i kriminalvårdsanstalt.
	7 §
	En landstingskommun är skyldig att till sin särvux ta emot en sökande som kommer från en annan landstingskommun, om hemlandstingskommunen har åtagit sig att svara för kostnaderna för elevens utbildning.
	Kostnader
	8 §
	Utbildningen i särvux skall vara avgiftsfri för eleverna.
	Såvitt gäller läroböcker, skrivmateriel, verktyg, skyddskläder och andra därmed jämförliga hjälpmedel som varje elev har för eget bruk och behåller som sin egendom, får huvudmannen bestämma att hjälpmedlen skall anskaffas av eleverna själva på egen bekostnad eller erbjudas mot avgifter som högst motsvarar huvudmannens anskaffningskostnader.

I övrigt skall hjälpmedel som används i särvux tillhandahållas utan kostnad för eleverna, om inte något annat följer av föreskrifter som medddelas av regeringen.

Uppdrag att anordna utbildning

9 §

Landstingskommuner får uppdra åt andra att anordna särvux. Regeringen får meddela föreskrifter om vem som får ges ett sådant uppdrag och om villkor för det.

10 §

För sådan särvux som anordnas av någon annan än en kommun eller en landstingskommun gäller inte bestämmelserna i 2 kap. 4-7 §§.

Ansökan

11 §

Den som vill delta i särvux skall ansöka om detta hos styrelsen för utbildningen i sin hemlandstingskommun. Om ansökan avser en utbildning som en kommun eller en annan landstingskommun anordnar eller låter anordna skall styrelsen skyndsamt sända ansökan vidare till styrelsen för utbildningen där.Till ansökan skall styrelsen foga ett yttrande av vilket det framgår om hemlandstingskommunen åtar sig att svara för kostnaderna för elevens utbildning, såvida det inte på grund av tidigare överenskommelse är onödigt.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	Undervisningens upphörande
	12 §
	Undervisningen i särvux skall upphöra så snart eleven uppnått sådana kunskaper som utbildningen avses ge.
	Undervisningen för en elev skall också upphöra, om eleven saknar förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen eller annars inte gör tillfredsställande framsteg.
	Den för vilken särvux har upphört enligt andra stycket får på nytt beredas sådan utbildning, om särskilda skäl talar för detta.
	Styrelsens uppgifter
	13 §
	Frågor om mottagande av en elev till särvux och om intagning till sådan utbildning prövas av styrelsen för utbildningen. Styrelsen beslutar även om utbildningen för en elev skall upphöra och om att på nytt bereda en elev utbildning.
	Överklagande
	14 §
	Styrelsens beslut om mottagande, om att utbildningen för en elev skall upphöra och beslut om att inte på nytt bereda en elev utbildning får överklagas hos länsrätten av eleven. Länsrättens beslut får inte överklagas.
	Beslut om intagning får inte överklagas.

13 kap. Svenskundervisning för invandrare (sfi)

Allmänna bestämmelser

1 §

Sfi syftar till att ge vuxna nyanlända invandrare grundläggande kunskaper och färdigheter i svenska språket samt kunskaper om det svenska samhället.

2 §

Eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas.

Huvudmannens ansvar

3 §

Varje kommun är skyldig att se till att sfi erbjuds de personer över 16 år som anges i 6 §.

Undervisningen skall erbjudas så snart som möjligt efter invandrarens ankomst till Sverige.

4 §

Varje kommun skall aktivt verka för att nå dem i kommunen som har rätt till sfi och för att motivera dem att delta i utbildningen.

5 §

Kommunen skall samråda med den berörda arbetsgivaren och den lokala arbetstagarorganisationen i förhållande till vilken arbetsgivaren är bunden av kollektivavtal om en arbetstagares deltagande i undervisningen och undervisningens förläggning.

Rätt att delta

6 §

Rätt att delta i en kommuns sfi har, med det undantag som följer av 7 §, följande personer:

Nuvarande lydelse	Föreslagen lydelse
	1. Utländsk medborgare, som antingen är bosatt i kommunen eller som utan att vara bosatt där, regelmässigt vistas i kommunen efter att ha ansökt om uppehållstillstånd i avsikt att bosätta sig i riket. Beträffande sådan i kommunen icke bosatt person gäller dessutom att han skall ha väntat på uppehållstillstånd under minst den tid som regeringen bestämmer. Rättigheten gäller dock inte under tid den utländske medborgaren vistas på en statlig förläggning för asylsökande.
	2. Svensk medborgare, som är bosatt i kommunen, men som tidigare har varit bosatt utom landet och som saknar grundläggande kunskaper i svenska språket.
	3. Finländsk medborgare,som stadigvarande arbetar i kommunen, men som är bosatt i Finland nära gränsen till Sverige.
	Om inte något annat följer av tredje stycket gäller rätten under sammanlagt högst två år. Tiden räknas för dem som avses i första stycket 1 och 2 från det att de bosatte sig i landet eller, om rättigheten inträtt tidigare, från den tidpunkten. För dem som avses i första stycket 3 räknas tiden från det att de började arbeta i Sverige.
	Om någon på grund av särskilda skäl inte kunnat påbörja undervisningen under den tid som anges i andra stycket gäller rätten under ytterligare ett år.
	7 §
	En utländsk medborgare som har svenska, danska eller norska som modersmål eller den som eljest har sådana kunskaper i något av dessa språk att grundläggande svenskundervisning inte kan anses nödvändig, har inte rätt att delta i sfi.

Kostnader

8 §

Utbildningen i sfi skall vara avgiftsfri för eleverna. De skall utan kostnad ha tillgång till böcker och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning. Huvudmannen får dock besluta att eleverna skall hålla sig med enstaka egna hjälpmedel. I verksamheten får också förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna.

Uppdrag att anordna utbildning

9 §

Kommuner får uppdra åt andra att anordna sfi. Regeringen får meddela föreskrifter om vem som får ges ett sådant uppdrag och om villkor för det.

10 §

För sådan sfi som anordnas av någon annan än en kommun gäller inte bestämmelserna i 2 kap. 4-7 §§.

Undervisningens upphörande

11 §

Undervisningen i sfi skall upphöra när en elev har uppnått sådana kunskaper som utbildningen avses ge.

Undervisningen för en elev skall också upphöra, om eleven saknar förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen eller annars inte gör tillfredställande framsteg.

Den för vilken sfi har avslutats enligt andra stycket, eller som frivilligt avbrutit utbildningen skall, om han inte ändå har rätt till det, på nytt beredas sådan utbildning, om särskilda skäl talar för detta.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	Styrelsens uppgifter
	12 §
	Frågor om mottagande av en elev till sfi avgörs av styrelsen för utbildningen. Styrelsen beslutar även om utbildningen för en elev skall upphöra och om att på nytt bereda en elev utbildning.
	Överklagande
	13 §
	Styrelsens beslut enligt 12 § får överklagas till länsrätten av eleven. Länsrättens beslut får inte överklagas.
15 kap. Övriga föreskrifter	
2 §	
Regeringen *eller den myndighet som regeringen bestämmer* får meddela föreskrifter om möjlighet att låta enskilda och andra utomstående svara för enstaka inslag i verksamheten inom det offentliga skolväsendet.	Regeringen får meddela förekrifter om möjlighet att låta enskilda och andra utomstående svara för enstaka inslag i verksamheten inom det offentliga skolväsendet *för barn och ungdom.*
	När det gäller utbildning i form av ett individuellt program får regeringen föreskriva att enskilda och andra utomstående får anordna mer av utbildningen än som följer av första stycket.
	Bestämmelserna i 2 kap. 4-7 §§ gäller inte sådan utbildning som med stöd av första eller andra styckena anordnas genom annan än huvudman för det offentliga skolväsendet.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
10 §[4]	
Regeringen *eller den myndighet som regeringen bestämmer* får meddela föreskrifter om svårt rörelsehindrade elevers utbildning i gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning som avses i *1 kap. 5 a §*. I sådana föreskrifter får undantag göras från de allmänna regler om gymnasieskola som finns i denna lag.	Regeringen får meddela föreskrifter om svårt rörelsehindrade elevers utbildning i gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning som avses i *5 kap. 7 §*. I sådana föreskrifter får undantag göras från de allmänna regler om gymnasieskola som finns i denna lag.

[4] Senaste lydelse 1990: 294.

Nationella program

Barn- och fritidsprogrammet

Byggprogrammet

Elprogrammet

Energiprogrammet

Estetiska programmet

Fordonsprogrammet

Handels- och administrationsprogrammet

Hantverksprogrammet

Hotell- och restaurangprogrammet

Industriprogrammet

Livsmedelsprogrammet

Medieprogrammet

Naturbruksprogrammet

Naturvetenskapsprogrammet

Omvårdnadsprogrammet

Samhällsvetenskapsprogrammet

Vissa bestämmelser om utbildningens omfattning på de nationella programmen (timplaner)

Den sammanlagda undervisningstiden för eleverna inom programmen skall vara lägst följande:

Estetiskt program	1 650 timmar
Naturvetenskapsprogram	1 750 timmar
Samhällsvetenskapsprogram	1 650 timmar
Övriga program	2 250 timmar

Varje elev skall inom varje program som lärar- eller handledarledd undervisning få lägst följande antal timmar i följande ämnen:

Svenska	140 timmar
Engelska	100 timmar
Samhällskunskap	80 timmar
Matematik	100 timmar
Naturkunskap	30 timmar
Idrott och hälsa	80 timmar
Estetisk verksamhet	30 timmar
Individuella val	100 timmar
Specialarbete	30 timmar

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1991 och tillämpas i fråga om sådan utbildning som äger rum efter den 1 juli 1992, om inte något annat föreskrivs nedan.1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1991 och tillämpas i fråga om sådan utbildning som äger rum efter den 1 juli 1992, om inte något annat föreskrivs nedan.

Genom lagen upphävs vuxenutbildningslagen (1984:1118) och lagen (1986:159) om grundläggande svenskundervisning för invandrare.

För utbildning som äger rum före den 1 juli 1992 gäller äldre bestämmelser, dock med de undantag som anges nedan under 5-11. Intill den 1 juli 1992 skall också tillämpas bestämmelserna om uppföljningsansvaret i 3 kap. 18 § i dess äldre lydelse.

2. Sådana utbildningar i gymnasieskolan som har påbörjats före den 1 juli 1992 men då ännu inte slutförts skall huvudmannen fortsättningsvis anordna till dess eleverna har avslutat dem. Huvudmannen får för sådan fortsatt utbildning anordna samtliga de studievägar som huvudmannen hade rätt att anordna under läsåret 1991/92. Intagning till årskurs 4 av fyraårig teknisk linje får dock inte ske efter läsåret 1992/93.

Som elevområde för grenar och varianter som börjar i högre årskurs gäller de elevområden som fanns under läsåret 1991/92.

I fråga om interkommunal ersättning för sådan utbildning som avses i första stycket tillämpas bestämmelserna i 5 andra och tredje styckena.

3. En kommun eller landstingskommun som under läsåret 1991/92 hade rätt att anordna utbildning på linjer i gymnasieskolan får även efter den 1 juli 1992, som alternativ till de nationella programmen, anordna dessa linjer med undantag för tvåårig ekonomisk och tvåårig teknisk linje. Intagning till årskurs 1 får dock inte ske efter läsåret 1994/95.

Har elever tagits emot på linjer med stöd av första stycket, skall utbildningen fortsättningsvis anordnas till dess eleverna har avslutat den.

Bestämmelserna om nationella program skall tillämpas beträffande sådan utbildning på linjer som anordnas enligt första stycket.

En kommun eller landstingskommun som under läsåret 1991/92 hade rätt att anordna utbildning på specialkurser i gymnasieskolan får även efter den 1 juli 1992, som alternativ till de nationella programmen, anordna dessa specialkurser. Intagning får dock inte ske efter läsåret 1994/95.

4. Före läsåret 1993/94 får utbildning på nationella program inte anordnas i andra kommuner än de som vid ikraftträdandet hade rätt att anordna gymnasieskola enligt äldre bestämmelser.

5. För utbildning som äger rum under tiden den 1 juli 1991 - 30 juni 1992 gäller i stället för bestämmelserna i 5 kap. 15-20 §§ i deras äldre lydelse och i 6 kap. vuxenutbildningslagen (1984:1118) följande.

En kommun som i sin gymnasieskola eller sin grundvux eller komvux har tagit in en elev från en annan kommun har rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun.

En landstingskommun som i sin gymnasieskola eller komvux har tagit in en elev har rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning. Ersättningen skall betalas av elevens hemkommun.

En landstingskommun som i sin särvux har tagit in en elev har rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från en kommun som ingår i en annan landstingskommun eller som inte ingår i någon

landstingskommun. Ersättningen skall i sådant fall betalas av elevens hemlandstingskommun eller, om eleven kommer från en kommun som inte ingår i någon landstingskommun, av denna. Motsvarande rätt tillkommer en kommun som inte ingår i någon landstingskommun.

6. *För utbildning som äger rum under tiden den 1 juli 1991 - 30 juni 1992* gäller i stället för bestämmelserna i 5 kap. 9 § andra och tredje styckena och 10 § i deras äldre lydelse följande.

Beslut om mottagande skall fattas av styrelsen för utbildningen i den kommun där mottagande har sökts. Styrelsens beslut får av sökanden överklagas till länsrätt.

7. Bestämmelserna i 2 kap. 1 § vuxenutbildningslagen (1984:1118) skall inte tillämpas.

8. Beslut som enligt 3 kap. 7 §, 4 kap. 5 §, 4 a kap. 6 § vuxenutbildningslagen och 10 § lagen (1986:159) om grundläggande svenskundervisning för invandrare får överklagas till skolöverstyrelsen, skall i stället överklagas till länsrätten. Länsrättens beslut får inte överklagas.

9. Sådan utbildning vid Statens skola för vuxna i Norrköping som bedrivs enbart som korrespondensundervisning skall fortsättningsvis anordnas till och med den 30 juni 1995.

Annan utbildning vid Statens skola för vuxna än som avses i första stycket, till vilken intagning skett före den 1 juli 1991, men som då inte slutförts, skall fortsatt anordnas till dess eleverna har avslutat den, dock längs till och med den 30 juni 1992.

10. Utöver den undervisning som anges i 4 a kap. 1 § får i särvux anordnas undervisning för dem av de psykiskt utvecklingsstörda som behöver undervisning motsvarande träningsskolans.

11. En invandrare som behöver grundläggande svenskundervisning, men som inte enligt bestämmelsen i 5 § andra stycket lagen (1986:159) om grundläggande svenskundervisning för invandrare, har rätt till sådan utbildning skall i stället ha rätt till motsvarande utbildning i komvux. Kommunerna är skyldiga att vid behov anordna sådan utbildning.

12. En kommun som vid ikraftträdandet med skolöverstyrelsens medgivande bedrev utbildning på vårdlinjen får efter den 1 juli 1992 anordna utbildning på ett nationellt program som avser omvårdnad utan medgivande från landstingskommunen.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1981:691) om socialavgifter

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 1 § lagen (1981:691) om socialavgifter[1] skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 kap.	
1 §	
En arbetsgivare skall på det avgiftsunderlag som anges i 3-5 §§ för varje år betala	En arbetsgivare skall på det avgiftsunderlag som anges i 3-5 §§ för varje år betala
1. *sjukförsäkringsavgift* med 10,10 procent,	1. *sjukförsäkringsavgift* med 10,10 procent,
2. *folkpensionsavgift* med 7,45 procent,	2. *folkpensionsavgift* med 7,45 procent,
3. *tilläggspensionsavgift* efter den procentsats som anges i särskild lag,	3. *tilläggspensionsavgift* efter den procentsats som anges i särskild lag,
4. *delpensionsavgift* med 0,50 procent,	4. *delpensionsavgift* med 0,50 procent,
5. *barnomsorgsavgift* med 2,20 procent,	5. *barnomsorgsavgift* med 2,20 procent,
6. *arbetsskadeavgift* med 0,90 procent,	6. *arbetsskadeavgift* med 0,90 procent,
7. *arbetsmarknadsavgift* med *2,16* procent,	7. *arbetsmarknadsavgift* med *2,04* procent,
8. *arbetarskyddsavgift* med 0,35 procent,	8. *arbetarskyddsavgift* med 0,35 procent,
9. vuxenutbildningsavgift med *0,270* procent samt	9. utbildningsavgift med *0,39* procent samt
10. *lönegarantiavgift* med 0,20 procent.	10. *lönegarantiavgift* med 0,20 procent.
Arbetsgivare som avses i 1 kap. 2 § andra stycket skall dock betala endast tilläggspensionsavgift.	Arbetsgivare som avses i 1 kap. 2 § andra stycket skall dock betala endast tilläggspensionsavgift.
Staten betalar inte arbetsskadeavgift.	Staten betalar inte arbetsskadeavgift.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

2. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om avgifter som avser tid före ikraftträdandet.

3. Arbetsmarknadsavgiften skall, utan hinder av 2 kap. 1 §, för
- det statliga budgetåret 1992/93 utgöra 2,12 procent
- det statliga budgetåret 1993/94 utgöra 2,08 procent.

4. Utbildningsavgiften skall, utan hinder av 2 kap. 1 §, för
- det statliga budgetåret 1992/93 utgöra 0,31 procent
- det statliga budgetåret 1993/94 utgöra 0,35 procent.

[1] Lagen omtryckt 1989:633.

3 Förslag till

Lag om uppdragsutbildning i vissa fall

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Med uppdragsutbildning avses i denna lag utbildning som innebär att kommuner och landstingskommuner mot särskild ersättning från annan än enskild, för dennes räkning anordnar utbildning för personer som uppdragsgivaren utser. Uppdragsutbildning får bedrivas på de villkor som anges i denna lag.

2 § Kommuner och landstingskommuner får bedriva uppdragsutbildning som i fråga om art och nivå motsvarar den verksamhet kommunen eller landstingskommunen får bedriva inom det offentliga skolväsendet. Uppdragsutbildningen får dock inte motsvara ett helt nationellt program i gymnasieskolan.

3 § I anslutning till kommunal högskoleutbildning inom vårdområdet får bedrivas uppdragsutbildning som i fråga om art och nivå har anknytning till huvudmannens högskoleutbildning inom detta område, dock inte uppdragsutbildning som motsvarar någon hel allmän utbildningslinje.

I fråga om uppdragsutbildning i anslutning till högskolan i övrigt finns särskilda bestämmelser.

4 § Deltagare i sådan uppdragsutbildning som motsvarar utbildning inom det offentliga skolväsendet eller i kommunal högskoleutbildning inom vårdområdet får ges betyg eller annat kompetensbevis enligt bestämmelserna för sådan utbildning under de förutsättningar som anges i föreskrifter som meddelas av regeringen.

Även i andra frågor som rör förhållandet till det offentliga skolväsendet eller högskoleutbildning meddelas föreskrifter av regeringen.

5 § Kommuner och landstingskommuner som är huvudmän för folkhögskolor som kan få statsbidrag, får bedriva uppdragsutbildning vid skolorna vid sidan av den verksamhet som kan berättiga till statsbidrag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1991 då lagen (1985:903) om uppdragsutbildning i anslutning till det kommunala skolväsendet m.m. skall upphöra att gälla.

4 Förslag till

Lag om kommunernas skyldighet att svara för vissa elevresor

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Kommunerna skall svara för kostnaderna för elevresor enligt vad som framgår av denna lag.

2 § För en elev som har rätt till studiehjälp enligt studiestödslagen (1973:349), skall den kommun som enligt 1 kap. 15 § skollagen är elevens hemkommun, ansvara för elevens kostnader för dagliga resor mellan bostaden och skolan. Ansvaret gäller för sådana resor där färdvägen är minst sex kilometer.

3 § Regeringen får meddela ytterligare föreskrifter för tillämpningen av denna lag. Sådana föreskrifter får innebära att kommunens ansvar för elevens resor begränsas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1991.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 14 februari 1991

Närvarande: statsrådet I. Carlsson, ordförande, och statsråden Hjelm-Wallén, S. Andersson, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Hellström, Johansson, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén, Freivalds, Wallström, Lööw, Persson, Molin, Sahlin, Larsson

Föredragande: statsrådet Persson

Proposition Växa med kunskaper - om gymnasieskolan och vuxenutbildningen

1 Inledning

Till grund för mina förslag i det följande, vad gäller gymnasieskolans område, ligger nedanstående angivna utredningar och förslag samt erfarenheterna av de försöksverksamheter inom gymnasieskolan som bedrivits under 1980-talet.

Den 27 februari 1989 redovisade skolöverstyrelsen (SÖ) i rapporten "Redovisning av två regeringsuppdrag om gymnasieskolan" dels förslag till ny studievägsstruktur av den yrkesförberedande gymnasieutbildningen, dels förslag till förändringar av de studieförberedande linjerna.

Ett förslag från utredningen om de tvåårigа, ej direkt yrkesinriktade linjerna i gymnasieskolan redovisades i betänkandet (SOU 1989:10) Två nya treåriga linjer i gymnasieskolan.

Ett översynsarbete inom utbildningsdepartementet av den s.k. lilla ramen och dess specialkurser för sökande med viss ålder, praktik eller utbildning efter grundskolan samt för invandrarungdom redovisades i promemorian Gymnasieskolans lilla ram.

Dessa förslag har varit föremål för ett brett remissarbete. Sedan förslagen avlämnats och synpunkterna på dem redovisats har riksdagen tagit ställning till ett nytt ansvars- och styrsystem för skolan (prop. 1990/91:18, UbU4, rskr. 76). Detta förhållande medför att det nu inte är meningsfullt att under varje enskilt ställningstagande i det följande försöka redovisa motsvarande utredningsförslag och remissinstansernas ställningstaganden till dem. Dessa redovisningar bör i stället i sin helhet ingå i bilagor som innehåller korta sammanfattningar av förslagen och av remissyttranden, bilagor som bör fogas till protokollet som bilagorna 1 och 2, förda till en separat bilagedel till propositionen.

Jag tar i detta sammanhang också ställning till återstående förslag av Skola-Arbete-utredningen i betänkandet (SOU 1989:113) Ungdomars

kompetens, Vägar in i framtidens kunskapssamhälle jämte rapporten (SOU 1989:114) Livlina för livslångt lärande.

En kort sammanfattning av förslagen i relevanta delar samt en sammanfattning av remissyttrandena bör fogas till protokollet som bilagorna 3 och 4.

Till grund för mina förslag på vuxenutbildningens område ligger SÖs fördjupade anslagsframställning för budgetåren 1991/92-1993/94.

Den 23 oktober 1989 redovisade SÖ ett regeringsuppdrag om en utvärdering av statens skolor för vuxna (SSV). SÖ har vidare den 1 oktober 1990 dels lagt fram förslag om grundläggande svenskundervisning för tidigare invandrare, dels redovisat sitt uppdrag om kompetensregler för lärare i grundläggande svenskundervisning för invandrare.

Riksrevisionsverket (RRV) har den 5 oktober 1990 till regeringen överlämnat en rapport Grundvux - styrning och resursutnyttjande. Rapporten utgör synpunkter och förslag grundad på en förvaltningsrevision av grundvux.

Jag tar också i detta sammanhang ställning till särvuxkommitténs förslag i betänkandet (SOU 1990:11) Vidgad vuxenutbildning för utvecklingsstörda. En sammanfattning av förslag samt av remissyttrandena över dem bör fogas till protokollet som bilaga 5.

Jag behandlar också den s.k. samverkansgruppens förslag (Ds 1990:59) Samverkan mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen. En sammanfattning av gruppens förslag och inkomna yttranden bör fogas till protokollet som bilaga 6.

Vidare redovisar jag några synpunkter på former för samverkan i en kursbaserad gymnasial utbildning i bilaga 7.

2 Några principiella utgångspunkter

2.1 Utbildningen i ett välfärdssamhälle

Det svenska samhället har under de senaste 45 åren genomgått en radikal omdaning. Välfärdssamhället har byggts ut. Det har i grunden förändrat det svenska folkets levnadsförhållanden samtidigt som anspråken på trygghet och rättvisa har spridits till hela folket.

Efter en period av kvantitativa reformer föreslår nu en period när ambitionerna snarare kan inriktas mot sådana kvalitativa reformer som gör välfärden mera rättvis och som bättre tillgodoser den enskilde medborgarens och individens behov, men också samhällsekonomins krav på effektivitet och produktivitet.

Kunskaper och utbildning är ett av samhällets främsta medel för att främja välstånd och välfärd.

Från en snäv urvalsskola har vi i Sverige skapat en allt bredare tillvalsskola, som ger ungdomen en god grundutbildning. Den allmänna utbildningsnivån har kraftigt höjts, den högre utbildningen har öppnats och spridits till nya sociala skikt samtidigt som en rikt differentierad vuxenutbildning har utvecklats inom ramen för folkbildningen, den kommunala vuxenutbildningen, arbetsmarknadsutbildningen och personalutbildningen.

Även om utbyggnaden av de olika skolformerna inte från början har planerats som komponenter i ett genomtänkt system för återkommande utbildning, så är de ändå delar i ett utbildningssystem som erbjuder flera ingångar och utgångar, ger möjligheter till val och omval och lägger en grund för ett lärande genom hela livet.

Genom vår utbildningspolitik är Sverige ett gott stycke på väg mot det "lärande samhälle" som ofta efterlyses i den internationella debatten. Inget annat land satsar heller så stor andel av sina produktiva resurser på utbildning som Sverige gör. Vi hör därför till de länder som har de allra bästa förutsättningar att forma framtiden.

Vår uppgift är nu att gå vidare och vi kan göra det utifrån medvetenheten om att vi har ett bra utbildningsväsende med förutsättning att bli ännu bättre. Vi står i själva verket inför ett nytt spännande skede i vår utbildningspolitik, där förutsättningarna i hög grad har skapats av den höjda utbildningsnivån och av de stigande förväntningar som är ett resultat av att utbildningsmöjligheterna har spridits till hela folket.

Perspektivet för vår politik måste vara det livslånga lärandet och de enskilda människornas vilja att ständigt växa med kunskaper.

Den kunskapsuppbyggnad som följer med utbildningssamhällets framväxt driver samhällsutvecklingen i demokratisk riktning. I kraft av sina egna ökande kunskaper och sin växande kompetens vill de enskilda människorna själva ha större möjligheter att välja och själva bestämma över sina näraliggande omständigheter.

2.2 Kunskapssamhällets utmaningar

Kunskapstillväxten hör till en av de viktigaste samhällsomdanande krafterna i vår tid, stimulerad av väldiga investeringar i utbildning, forskning och utveckling. Det har blivit allt vanligare att beskriva det framtida samhället som "ett kunskapssamhälle". Det finns flera goda skäl att göra det.

Tillväxten av kunskaper i mängd och komplexitet är mer omfattande och omväxlande än någon gång tidigare. Dagligen rapporteras om nya fakta och föråldrade data. Kunskaper omsätts i en accellererande fart och vi lever bildligt talat mitt uppe i en dramatisk "kunskapsexplosion".

Nya kunskaper förvandlar arbetsmarknader, förrycker dominerande teknologier och förskjuter de kunskapsmässiga tyngdpunkterna mellan nationerna. Sambanden mellan kunskapstillväxten och den ekonomiska tillväxten stärks. I växande utsträckning beror nationernas välstånd och ländernas konkurrenskraft på den mänskliga arbetsinsatsen, på människors utbildning och kunskap, kompetens och förmåga att ta till vara och utveckla ny kunskap och ny teknik. Det mänskliga arbetet blir det strategiska kapitalet i ett kunskapsintensivt näringsliv.

Informationsteknologins dramatiska utveckling innebär samtidigt att de industriella kunskaperna internationaliseras. Globala företag upphäver nationernas gränser, ekonomierna integreras i gemensamma marknader och de nationella arbetsmarknaderna blir internationella.

Även den moderna medieteknologin suddar ut nationsgränser. En världsvid nyhetsförmedling och en internationell, ofta amerikansk, masskultur hör till vardagligheterna, precis som resor till andra länder. I tid och rum vistas vi allt oftare på utländsk ort samtidigt som vi dagligen möter människor som invandrat eller flytt till vårt land. Sverige har blivit ett både mångnationellt och mångkulturellt samhälle.

Men när vårt intresse för folk och länder runt om i världen ökar, faller det sig naturligt att också ställa frågan om vår egen nationella identitet och vår historia och det bidrag vi kan ge till den kulturella mångfalden i världen. Kunskaper om den egna kulturen och historien är viktiga för att förstå andra folk och kulturer.

Att skapa en större förståelse mellan folken är nödvändigt med tanke på att utvecklingen i världen mer och mer kommer att handla om den djupa klyftan mellan rika och fattiga länder. Denna klyfta fördjupas av vad som framstår som vår tids allvarligaste utmaning: att skapa en hushållning med miljö och resurser som tillåter ett uthärdligt liv på jorden.

Det västerländska konsumtionsmönstret måste förändras om inte den globala miljön skall förstöras. Detta framstår som särskilt nödvändigt om rättvisa mellan folken skall kunna skapas., särskilt om man betänker att jordens befolkning kan komma att fördubblas under de närmaste femtio åren.

Ansvaret för vår gemensamma framtid är globalt, men det får inte bli en undanflykt från vårt nationella ansvar. Sverige bör därför på nytt bli ett föregångsland, denna gång för hur kunskaper om ett ekologiskt uthålligt samhälle kan utvecklas och tillämpas.

Kunskapsexplosionen, förändringarna i arbetslivet, internationaliseringen och det globala ansvaret för vår gemensamma framtid kommer att resa nya och växande anspråk på utbildningen i vårt samhälle.

Den allmänna utbildningsnivån måste ständigt anpassas till kunskapssamhällets framväxt. Solida kärnkunskaper blir än mer nödvändiga - för alla - i en värld där kunskaperna ständigt förändras. En generell bas av solida kunskaper underlättar den specialisering och omspecialisering som kommer att bli vanlig i arbetslivet. Internationaliseringen har som en given förutsättning goda språkkunskaper.

Hoten mot vår miljö är svåra att uppfatta för dem som saknar elementära naturvetenskapliga insikter. En rationell debatt om miljöproblemen har blockerats av ett allmänbildningsideal som uteslutit naturvetenskapliga kunskaper.

Den nödvändiga miljömedvetenheten förutsätter en naturvetenskaplig alfabetisering som omfattar hela folket, om besluten skall vara gripbara för en demokratisk debatt och för ett demokratiskt beslutsfattande.

Reformeringen av gymnasieskolan och vuxenutbildningen syftar till att höja den allmänna utbildningsnivån och förbereda alla för ett livslångt lärande, där återkommande utbildning blir allt vanligare.

2.3 Livslångt lärande

Sedan lång tid tillbaka har en strävan i svensk utbildningspolitik varit att förbättra individernas möjligheter till återkommande utbildning bl.a. genom att undvika återvändsgränder i utbildningssystemet och ge möjligheter till val och omval under yrkeslivets gång. I ett samhälle som alltmer präglas av en fortgående kunskaps- och teknikutveckling är individens möjligheter att vara delaktig avgörande, inte bara för samhällsutvecklingen utan också för den enskildes personliga utveckling och arbetstillfredsställelse.

Utbildningsväsendet måste därför i allt större utsträckning organiseras så att det kan möta både individens och samhällets krav på ett livslångt lärande. Gymnasieskolan intar i detta sammanhang en strategisk plats. Den måste till alla delar bli en gymnasieskola, där varje individ kan mötas utifrån sina skilda förutsättningar och behov. Detta betyder inte bara att elevernas efterfrågan på utbildning skall vara mera styrande för utbudet än det är i dag, utan också att systemet måste göras så flexibelt att en enskild studerandes behov av en särskild utbildningsgång tillgodoses.

Att skapa förutsättningar för ett livslångt lärande och så långt möjligt undanröja hinder för vuxnas studier är en angelägen uppgift, om återkommande utbildning skall kunna bli en rell möjlighet för allt flera. Den kraftiga utbyggnad som skett av ungdomens utbildning har fördjupat den utbildningsklyfta som finns mellan yngre och äldre. Närmare 800 000 svenskar i yrkesverksam ålder har kortare formell utbildning än nio år.

De vuxna har många vägar att gå för att finna kunskap. Kommunal vuxenutbildning, arbetsmarknadsutbildning, högskoleutbildning, folkhögskolor och studieförbund samt personalutbildning är de viktigaste vägarna. Den kommunala vuxenutbildningen, som jag behandlar här, är avsedd att ge vuxna en utbildning som motsvarar den som ungdomarna får i grundskolan och gymnasieskolan. Det är alltså en utbildning som är viktig framför allt som grund för fortsatta studier eller för fortsatt yrkesutbildning. Den är också viktig för dem som vill ändra eller komplettera tidigare studie- och yrkesval.

Den kommunala vuxenutbildningen är särskilt ägnad att minska utbildningsklyftorna mellan ungdomen och de vuxna. Dess viktigaste uppgift är att erbjuda utbildning till dem som tidigare fått minst av utbildningsresurserna i samhället. När denna prioritering blir tydlig, kan återkommande utbildning också bli en realitet för de korttidsutbildade.

2.4 Ansvar och inflytande

De beslut om ansvaret för skolan som riksdagen fattade under höstriksdagen 1990 (prop. 1990/91:18, UbU4, rskr. 76) utgick från den grundläggande uppfattningen att den offentliga verksamheten i framtiden måste utvecklas och förbättras genom att de som är beroende av den eller arbetar inom den får ett större inflytande över verksamheten. Denna grundsyn måste successivt få genomslag inom all offentlig verksamhet och ta sig uttryck i att besluten och ansvaret för besluten läggs längre fram i organisationen till dem som verkar och arbetar där. Medborgarnas krav på inflytande och ansvar måste mötas genom beslut i kommunerna, beslut som gör medborgarna delaktiga i fördelningen och utvecklingen av välfärden.

Riksdagsbeslutet innebär i sak att ansvaret för verksamheten i skolan överförs till kommunerna. Det traditionella sättet att styra skolan genom en detaljerad statlig reglering överges nu. Staten skall i stället styra skolan genom att ange mål och riktlinjer som är nationellt giltiga och som skall garantera en likvärdig skola för alla. Grundläggande mål för skolan skall anges i lag. Övriga generellt giltiga mål och riktlinjer för utbildningen skall anges i läroplaner. Likvärdigheten skall också garanteras genom lärarutbildningen och fortbildningen. Staten skall ge finansiellt stöd till skolans verksamhet. Uppföljningen och utvärderingen skall ge besked om i vilken utsträckning skolan förverkligar de intentioner som riksdagen och regeringen gett uttryck för.

Det grundläggande synsätt och de principer för styrningen av skolan som presenterats för riksdagen och antagits av den ligger till grund för den reformering av gymnasieskolan och vuxenutbildningen som jag nu presenterar. Den statliga detaljregleringen på dessa områden skall upphöra. Det lokala inflytandet skall bli större, samtidigt som den nationella likvärdigheten inom dessa viktiga utbildningsområden garanteras. Individens valmöjligheter skall öka.

En viktig drivkraft för utvecklingen av utbildningen är de studerandes egna insatser för att påverka och förändra. Med en ökad lokal frihet

att utforma utbildning och undervisning, ökar också deras möjligheter i detta avseende.

En starkt reglerad utbildning ger i sig ett mycket begränsat utrymme för elever att påverka sin egen utbildningsgång. I den kommunala utbildningen för vuxna är studerandeinflytandet stort. Det kursbaserade systemet gör här att de studerande har stora påverkansmöjligheter på sina studier, vad gäller både omfattning, inriktning och ämnesval. Motsvarande möjligheter måste nu skapas inom gymnasieskolan.

Utvecklingen av ett aktivt studerandeinflytande är ytterst helt beroende av insatser på lokal nivå. I samband med en reform som omfattar både gymnasieskolan och den kommunala utbildningen för vuxna är det avgörande att förutsättningar skapas för ett ansvarstagande från de studerandes sida och att deras möjligheter att delta i beslutsprocesserna blir mer uppenbara. De studerande måste få goda möjligheter att tillsammans med sina lärare planera innehållet i och uppläggningen av utbildningen inom de ramar som lagts fast.

2.5 Samverkan

I det samhällsekonomiska läge vi i dag befinner oss i, kan vi inte längre räkna med ökade resurser och kostnadskrävande reformer inom den offentliga sektorn. I stället gäller det att inom tillgängliga ramar hitta nya vägar, att omprioritera och effektivisera redan existerande verksamheter och därmed utnyttja de betydande resurser som ändå finns på bästa möjliga sätt. Detta gäller självklart också utbildningssektorn. Det går knappast att tänka sig att varje kommun skall kunna utveckla en väl utbyggd ungdomsskola och, en omfattande vuxenutbildning samt därutöver kunna ha högskoleutbildning och en blomstrande folkbildningsverksamhet.

En ökad efterfrågan på utbildning måste därför mötas med bättre samverkan såväl mellan kommuner som mellan företrädare för olika utbildningsformer och utbildningsanordnare. Detta kan ge båda ökad tillgänglighet och bättre kvalitet i utbildningen. En sådan samverkan kan eller skall inte regleras fram. Det är däremot en uppgift för riksdagen och regeringen att undanröja de hinder för nya och okonventionella lösningar som kan finnas i lagstiftning och andra regelsystem.

Också samverkan med arbetslivet är av vitalt intresse för utbildningen. Arbetslivet skall delta i den gymnasiala yrkesutbildningen.Jag ser dessutom en utökad samverkan mellan utbildningsanordnarna och arbetslivets företrädare som ett verksamt medel att på skilda sätt främja utvecklingsprocessen. Samtidigt är det viktigt att gränsdragningen mellan utbildningsansvaret för det allmänna och för yrkeslivet blir så klar och entydig som möjlig. Gymnasieskolans och den kommunala vuxenutbildningens uppgift är att ge en bred utbildning som skall ge en god grund för yrkesverksamhet inom ett bredare yrkesområde. Färdigutbildningen måste alltid ske i arbetslivet. Denna grundläggande åtskillnad ligger bakom mina förslag i det följande.

3.1 Gymnasieskolan under 1980-talet

Gymnasiereformen 1970 innebar att utbildningar som tidigare funnits i flera olika skolformer fördes samman i en gymnasieskola. I den nya gymnasieskolan inleddes integrationen av skilda utbildningar med olika rötter och traditioner.

Med gymnasieskolan skapades ett system av linjer, grenar och specialkurser som svarade mot behov som uppfattades angelägna inte bara inom högskolan utan också inom arbetslivet. Ungdomarna skulle i gymnasieskolan få antingen en utbildning som förberedde för vidare studier eller en utbildning som innebar en grundläggande yrkesutbildning. De olika utbildningsvägarnas särdrag bibehölls emellertid.

Under den tid som förflutit sedan den nya gymnasieskolan började byggas upp 1970, har en rad åtgärder vidtagits för att anpassa och förbättra den gymnasiala utbildningen. Försöks- och utvecklingsarbete har bedrivits i olika former och en omfattande försöksverksamhet med en förändrad yrkesinriktad utbildning pågår sedan 1988.

Läroplanen för gymnasieskolan (Lgy 70) har dock i sina grunder varit oförändrad sedan 1970. Två stora översyner har genomförts. Den första gjordes av gymnasieutredningen (GU, SOU 1981:96), och den andra av arbetsgruppen för översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen (ÖGY, SOU 1986:2 och 3).

Gymnasieutredningen föreslog en långtgående förändring av den gymnasiala utbildningen. I propositionen Gymnasieskola i utveckling (prop. 1983/84:116) förordade dåvarande utbildningsministern en stegvis strategi för reformering.

Ett centralt försöks- och utvecklingsprogram initierades därför, inom vilket kommunerna fick möjlighet att bedriva ett lokalt förankrat utvecklingsarbete. Riksdagen anvisade under en femårsperiod 15 milj.kr. årligen till stöd för arbetet. I fortsättningen kallar jag detta program för FS-projektet, där FS står för frivilliga skolformer.

FS-projektet bedrevs i fyra huvudområden:

- den yttre organisationen av studierna
- det inre arbetet
- praktikförsök
- samarbete gymnasieskola - kommunal vuxenutbildning.

Intresset för försöksverksamheten var särskilt under de första åren mycket stort. Flertalet av de ca 900 olika försök som bedrevs i landets skolor berörde emellertid främst de studieförberedande linjerna. I landets gymnasieskolor avvaktade man ett beslut som mer direkt gällde de yrkesförberedande utbildningarna.

Inom försöksverksamhetens ram inleddes i många kommuner arbetet med lokala utvecklingsplaner. En ämnesmetodisk utveckling av framför allt ämnet svenska på yrkesförberedande linjer inleddes vid många skolor. Relativt många försök gällde s.k. ämnesanknuten praktik

på i första hand de studieförberedande linjerna. Relativt få försök kom att röra ökat medansvar och medinflytande för eleverna. Antalet försök med syfte att bättre samordna gymnasieskolans och den kommunala vuxenutbildningens resurser var också få.

I sin anslagsframställning för budgetåret 1991/92 har skolöverstyrelsen (SÖ) givit en sammanfattning av erfarenheterna från försöksperioden. Min bedömning är att många försök varit framgångsrika och givit viktiga erfarenheter i det fortsatta förändringsarbetet, genom att hinder för förändring blivit tydliga och svårigheter kunnat bearbetas. FS-projektet innebar dessutom en viktig förberedelse inför framtida förändringar i gymnasieskolan.

I början av 1980-talet började allt fler tala om att den gymnasiala yrkesutbildningen var i behov av modernisering och förnyelse. I propositionen om gymnasieskola i utveckling (prop. 1983/84:116) diskuterades yrkesutbildningen och riktlinjerna för en utredning om yrkesutbildningen drogs upp.

År 1986 lade expertgruppen för översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen (ÖGY) fram sina förslag om förlängd yrkesutbildning. I propositionen utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan (prop. 1987/88:102) föreslog dåvarande utbildningsministern en försöksperiod på tre år med en 3-årig, moderniserad och i hög grad arbetsplatsförlagd yrkesutbildning i gymnasieskolan. De allmänna ämnena skulle, enligt förslaget, få större utrymme och ett utvecklingsarbete skulle ske för att förbättra kvaliteten på yrkesutbildningen.

En särskild utredare utsågs för att följa och utvärdera försöksverksamheten. De erfarenheter som såväl SÖ som utredaren (SOU 1989:90 och 1990:75) hittills redovisat är att försöksverksamheten som helhet har mötts av stort intresse från elever, lärare och arbetslivsföreträdare. De treåriga linjerna har givit utrymme för breddning och fördjupning. De har givit stimulans till arbetet i många skolor och till fördjupade och regelbundna kontakter mellan skola och arbetsliv.

Antalet ungdomar som söker till de yrkesinriktade studievägarna utgör i dag ca 55 % av de förstahandssökande. Sammanförandet av yrkesförberedande och studieförberedande utbildningar till en skolform har dock inte inneburit att vare sig den sociala eller den könsbundna karaktären i studievalen har förändrats. Fortfarande är barn till akademiker och tjänstemän starkt överrepresenterade på de studieförberedande linjerna. Fortfarande väljer flickorna yrkesutbildningar inom begränsade sektorer, vanligen vårdsektorn och kontorssektorn.

Under de senaste 20 åren har en rad åtgärder vidtagits för att anpassa gymnasieskolans utbildningar till arbetsmarknadens behov och ungdomarnas önskemål. Härtill kommer att antalet utbildningsplatser har ökat så att gymnasieskolan i dag är dimensionerad för 112 % av landets 16-åringar. Direktövergången från grundskola till gymnasieskola har också ökat från ca 65 % till ca 85 % under denna period.

Jag kan alltså konstatera att en allt större andel av ungdomsgruppen har fått tillgång till gymnasial utbildning. Effekten av expansionen har

också medfört att eleverna i flertalet fall kan få sitt förstahandsval tillgodosett.

En viktig intention med reformen var att likställa de yrkesinriktade utbildningarna och utbildningarna i det gamla gymnasiet och att upplösa motsatsförhållandet mellan yrkesutbildning och studieförberedande utbildning. Den nuvarande gymnasieskolan byggdes i stora drag efter principen att utbudet så långt möjligt skall motsvara den existerande arbetsmarknaden och den högre utbildningens uppbyggnad. Med det arbetsliv som då fanns var detta rimligt. Följden har emellertid blivit att linjernas, grenarnas och specialkursernas mångfald har skapat ett system som är svåröverskådligt för ungdomar och svårmanövrerat och kostnadsdrivande för skolhuvudmännen. Än viktigare är att den nuvarande strukturen knappast längre motsvarar de krav som omvärlden ställer.

Den gymnasieskola som beslutades år 1970 har på många sätt svarat mot de behov som medborgare och näringsliv givit uttryck för. Internationellt sett har vår gymnasieskola haft ett gott rykte. Den har bidragit till att den generella utbildningsnivån bland landets medborgare har höjts.

Det finns emellertid ett uppenbart behov av en revidering av studievägsstrukturen och innehållets organisation och att skapa förutsättningar för fortgående förändringar av innehållet. Det förslag jag nu lägger bygger på den erfarenhet vi har av gymnasieutbildningen under 1980-talet.

3.2 Gymnasieskolan i framtiden

Min bedömning: Gymnasieskolan skall erbjuda alla ungdomar en treårig gymnasieutbildning av god kvalitet och med hög tillgänglighet. Förutsättningar skapas för fortgående förändringar av utbildningen efter ungdomarnas önskemål och med beaktande av förändringarna i arbetslivet och i samhället i övrigt. En övergång till en kursutformad gymnasieskola skall ske.

Skäl för min bedömning: Jag har tidigare i skilda sammanhang framhållit att de förslag som vid varje givet tillfälle läggs fram då bedöms vara den bästa lösningen på ett aktuellt problem eller på förhållanden som behöver förändras. Snart nog kan emellertid besluten framstå som föråldrade och otidsenliga. För att möta den snabba utvecklingen inom utbildningsområdet är det därför viktigt att skapa lösningar som ger förutsättningar för en fortgående utvecklingsprocess.

Min avsikt är att med mina förslag nu lägga grunden för en *fortsatt utveckling av gymnasieutbildningen*. Grundförutsättningen har givits genom de beslut om ansvaret för och styrningen av skolan som riksdagen nyligen har fattat och vars syfte är att lägga besluten långt fram i organisationen, så att de som berörs av verksamheten i skolan, elever, lärare,

skolledare, lokalt ansvariga politiker och arbetslivets företrädare, kan utöva inflytande på utbildningen.

Riksdagen har tidigare slagit fast att utbildningen i skolan skall vara likvärdig. Jag menar att det är en viktig likvärdighetsfråga att alla ungdomar erbjuds en *treårig gymnasieutbildning*, oavsett vilken inriktning de väljer. Målsättningen för gymnasieskolan måste vara att erbjuda alla ungdomar en kvalificerad utbildning som ger grunden för både yrkesverksamhet och fortsatt utbildning.

Den viktigaste drivkraften för en fortsatt utveckling av näringslivet och en fortsatt hög sysselsättning är, som jag tidigare har anfört, medborgarnas kunskaper och kompetens. Arbetslivet kräver i större utsträckning än någonsin tidigare goda baskunskaper både i allmänna ämnen och i yrkesämnen. Gymnasieutbildningen skall ge alla möjlighet att göra en utvecklingsinsats i arbetslivet och att själva utvecklas i sitt arbete.

En god gymnasieutbildning är också viktig för den enskildes personliga utveckling och livssituation. Möjligheterna för alla att gå vidare till högre studier måste vara reella. Givetvis kommer kompletteringar för särskild behörighet till högskoleutbildningar att krävas i många fall, men jag menar att det är väsentligt att gymnasieutbildningen ger en god allmän grund för fortsatta studier i högskolan.

Gymnasieutbildningen skall vara en etapp i ett livslångt lärande. De studieförberedande linjerna har fyllt sin uppgift genom de starka kopplingarna till högskolan. Vad gäller de yrkesinriktade linjerna har denna traditionella koppling inte funnits. Snarare har många lärare och elever upplevt en motsättning mellan de akademiska traditioner, som förmedlas genom de allmänna ämnena och de arbetslivsorienterande traditionerna, förmedlade genom yrkesämnena.

Den högre utbildningen måste i framtiden i ökad utsträckning kunna rekrytera studerande från yrkeslivet, studerande som har en yrkesutbildning från gymnasieskolan som grund. Yrkesutbildningen måste också mot denna bakgrund ge en bred kompetens och en god grund för fortsatta studier.

I detta perspektiv är det nödvändigt att utbildningen i gymnasieskolan innehåller en *kärna av allmänna ämnen* som ger varje studerande oavsett utbildningens inriktning en gemensam kunskap att bygga vidare på. Detta är ett ytterligare led i strävan att garantera likvärdigheten.

Varje kommun skall i fortsättningen svara för att alla ungdomar erbjuds gymnasieutbildning. För att tillgång till utbildning av skilda slag och med god kvalitet skall säkras kommer jag i det följande att föreslå att det utbildningsutbud som kommunen erbjuder skall vara brett och allsidigt.

Den utbildning som gymnasieskolan erbjuder ungdomar riktar sig till de flesta av samhällets verksamhetsområden. Den nya gymnasieskolan skall utbilda människor som kommer att vara verksamma på framtidens arbetsmarknad. Förändringar sker i snabb takt. Det är idag omöjligt att göra exakta förutsägelser om vad internationellt inflytande, ökad

konkurrens, ny teknik och förändrade arbetsorganisationer kommer att innebära för samhället och därmed också för utbildningen.

Gymnasieutbildningen måste därför inte bara ge goda allmänna kunskaper som grund för förändring och utveckling hos varje medborgare. Gymnasieskolan i sig måste också inrymma ett stort mått av flexibilitet samt incitament och utrymme för förändringar och förbättringar.

Förutsättningarna för detta måste ges i det sätt och på de villkor som gymnasieutbildningen organiseras. Det är möjligt att med utgångspunkt i den utbildnings- och yrkesstruktur som finns idag se ett antal *utbildningsområden* i gymnasieskolan, nämligen

- utbildning inom ekonomi och handel,
- utbildning inom industri och teknik,
- utbildning inom natur och miljö,
- utbildning inom humaniora, samhälle och omvårdnad.

Dessa utbildningsområden kan betraktas som breda kunskapsområden inom vilka traditionella ämnesgränser kan överskridas och nya kombinationsmöjligheter skapas. Indelningen utgår inte från att utbildningarna är studieförberedande eller yrkesinriktade eller från att utbildningsbehov en gång för alla är givna. Den är däremot ett uttryck för min uppfattning att det nuvarande linjesystemet måste brytas upp för att gymnasieutbildningen stegvis skall kunna omformas. Indelningen kan vara ett hjälpmedel för ett sätt att tänka vid utbildningsplaneringen i kommunerna, särskilt när det gäller att samla resurser och kompetens.

Genom att lägga samman kurser från olika områden kan nya utbildningar skapas.

Kombinationsmöjligheterna är viktiga inte minst för flickorna, eftersom sådana skulle kunna göra utbildningsutbudet bredare för dem än det i praktiken för närvarande är. Det finns en lång rad områden, som idag sysselsätter stora grupper kvinnor och där nya yrken växer fram. Jag tänker bl.a. på information, reklam, personalvård och turism. En mindre låst utbildningsstruktur kan lättare ge utrymme för nya och attraktiva utbildningar.

En mycket fast linjestruktur med centralt fastlagda grenar och varianter samt låsta timplaner är enligt min mening inte heller förenlig med kraven på ett utökat individuellt och lokalt inflytande och ansvarstagande. Linjebegreppet i sig associerar till en utbildningsväg, som i och för sig kan rymma visst individuellt tillval men som i huvudsak är färdigskräddad när eleverna träder in i den.

Gymnasieutbildningen måste i stället få en struktur som ger incitament till förändringar och garanterar flexibilitet och valfrihet.

Utbildningsutbudet i gymnasieskolan bör därför organiseras i nationellt fastställda *utbildningsprogram*. Programbegreppet är enligt min mening att föredra framför linjebegreppet, därför att det lättare kan förknippas med ramar inom vilka olika vägar kan väljas. Programmen skall utgöra en stabil grund för en fortsatt uppbyggnad av gymnasieskolan men också ge förutsättningar för flexibilitet och förändring.

Jag anser vidare att den hittills fasta grenstrukturen måste ersättas av ett mer flexibelt system, som gör systemet öppet för långsiktig utveck-

ling. Det bör därför finnas nationella grenar som utformas centralt och erbjuds kommunerna. Men utrymme måste också skapas för lokala grenar som utbildningshuvudmannen utformar och fastställer.

För att underlätta en successiv förändring och utveckling krävs härutöver ett mer flexibelt kursplanesystem än det nuvarande. De centralt fastställda programmen måste med andra ord kunna anpassas till lokala, individuella och tidsmässigt bundna behov. Kursplanesystemet måste dessutom vara uppbyggt så att det möjliggör samordning mellan gymnasieskolans undervisning och den kommunala vuxenutbildningens. Det skall finnas utrymme för både centralt och lokalt utformade kurser.

Förutsättningar måste därför skapas för en övergång till en på sikt *kursutformad gymnasieskola*. I en sådan gymnasieskola kan innehållet i enskilda kurser förändras utan att systemet i övrigt påverkas. En kurs kan avvecklas om behov inte längre finns och nya kurser - inom befintliga skolämnen eller genom tematisering - kan inrättas som svarar mot nya behov.

I en kursutformad gymnasieskola underlättas samordningen inom gymnasieskolan genom att samma kurs kan beröra flera utbildningsvägar. Likaså skapas bättre förutsättningar för samverkan med vuxenutbildningen och uppdragsutbildning.

Studievägar i en kursutformad gymnasieskola kan planeras på flera sätt (se bilaga 7). De kan byggas upp som fasta utbildningsprogram med fasta grenar, inom vilka kurserna tillsammans motsvarar vad som krävs som grundutbildning för en bestämd yrkesutövning eller vad som krävs för en fortsatt utbildning i högskolan. En sådan modell skiljer sig inte mycket från det nuvarande linjesystemet. Studievägar kan också byggas upp som helt individuella program av ett antal kurser som eleven väljer med hänsyn till vidare yrkes- eller studieverksamhet och till personligt intresse. I den förra är klassen den sammanhållande enheten medan den andra extremvarianten innebär en upplösning av skolklassen som enhet.

Erfarenheter från Sverige och andra länder visar att båda extremerna är förenade med problem. Mellan den helt låsta strukturen och den helt fria, finns emellertid lösningar som innebär att vissa delar i varje elevs utbildningsgång är given och andra delar är valbara. Dels ger en sådan lösning en viss stabilitet för eleverna. Dessutom svarar en sådan lösning bättre mot intentionen att utbildningen skall svara mot såväl nationella krav som individuella och lokala behov och förutsättningar.

De nationella utbildningsprogrammen och nationella och lokala grenar kan sålunda byggas upp av kurser inom olika områden. Innehållet i varje elevs utbildning kommer att utgöras av sådana kurser som är gemensamma för alla elever - kärnämnen, av sådana som är karakteristiska för ett eller flera program och av sådana som kanske är specifika för en nationell eller lokal gren.

Genom att sträva mot en kursutformad gymnasieskola skapas således möjligheter att åstadkomma den flexibilitet och de samarbetsformer som behövs för att gymnasieutbildningen skall bli en motor för de enskilda regionernas utveckling. Kursutformningen skapar också goda förutsättningar för eleverna att påverka sin egen utbildning och ta ansvar för

den. Väsentligt är dock att detta inte enbart sker genom att elevernas möjlighet att välja kurser blir större än i det nuvarande systemet, utan också - vilket kanske är minst lika viktigt - får möjlighet att tillsammans med sina lärare planera innehållet i och uppläggningen av kurserna inom de ramar som fastlagts.

En individuell inriktning inom ett program eller en gren innebär att eleven kan välja kurser som är karakteristiska för andra program och grenar. Utrymmet för en sådan individuell inriktning är detsamma som för en lokal gren. Elevernas rätt att att påverka innehållet i sin utbildning förstärks ytterligare av det utrymme som ges av det fria tillvalet.

För att ge förändringarna önskad effekt måste de lokalt fastställda kurserna i utbildningen ha samma värde och status som de nationellt fastställda kurserna. De nationellt och de lokalt fastställda kurserna inom ett program, konstituerar tillsammans en gymnasial utbildningsväg.

Vidare förutsätter förändringen en timplanekonstruktion som anger ramar snarare än låser möjligheterna att utforma och anpassa skolverksamheten. Genom att inte heller låsa timplanerna till olika årskurser kan undervisningstimmarna i olika ämnen, grupper av ämnen eller teman planeras och läggas ut så att de bäst passar olika lokala förutsättningar och på bästa sätt garanterar en effektiv undervisning.

Ansvaret som nu läggs på landets kommuner för den utbildning som erbjuds inom kommunen, innebär i sig en drivkraft för förändring. Ett utrymme ges för en flexibilitet och känslighet för förändringar i omvärlden som inte ryms inom ett centralt fastlagt system. Ett utrymme ges för det naturliga engagemang som finns i lokalsamhällets krav och behov. Det lokala ansvaret att utforma och planera utbildningen ger dessutom förutsättningar för bättre anpassning till ungdomars behov och intressen.

I de förslag jag lägger står de nationella intressena inte i motsatsställning till de lokala och individuella intressena och behoven. Tvärtom förutsätter de varandra i en utvecklingsstrategi. Utan den spänning som finns genom dessa riskerar varje system att stagnera och cementeras i sina former.

3.3 Allmänna motiveringar

3.3.1 Gymnasieskolans grunddrag

Mitt förslag: Utbildningen i gymnasieskolan skall ske dels på nationella program, som skall vara treåriga och utgöra grund för högskolestudier och yrkesverksamhet, dels på individuella program. Inom ramen för de individuella programmen skall kunna anordnas ett brett spektrum av utbildningar, som spänner från heltidsstudier motsvarande dem på de nationella programmen till kurser som exempelvis kompletterar en anställning eller kompletterar brister i tidigare utbildning som förberedelse för studier på ett nationellt program.

I fråga om elever från särskolan skall gälla särskilda regler.

Skälen för mitt förslag: De förslag jag nu lägger fram omspänner både gymnasieskolan och den vuxenutbildning som hör till det offentliga skolväsendet. Även om förslagen bl.a. syftar till en närmare samverkan mellan dessa två utbildningsformer är det nödvändigt att ha en klar gräns mellan dem. Enligt min mening bör den gränsen dras så att gymnasieskolans ansvar avser utbildning som inleds före utgången av det första kalenderhalvåret det år då eleven fyller 20 år, medan vuxenutbildningens ansvar tar vid därefter. Jag skall närmare gå in på denna gränsragning när jag längre fram behandlar vissa gemensamma frågor (avsnitt 5.1.1). Här kan jag emellertid nämna att man med en så dragen gräns ansluter till gränsdragningen i studiestödslagen mellan studiebidragen, som avser gymnasiala studier, och studiemedel, som avser postgymnasiala studier.

Jag anser att utbildningen i gymnasieskolan skall anordnas dels i form av treåriga utbildningar enligt program som fastställs nationellt, dels i form av individuella program.

Utbildningen på de nationella programmen skall tjäna som grund för högskoleutbildning och yrkesverksamhet. Något sådant mål bör däremot inte generellt gälla för de individuella programmen, eftersom det inom ramen för dessa bör finnas utrymme för ett brett spektrum av utbildningar. Som sådana program bör sålunda kunna anordnas utbildningar som till sin omfattning och kompetensnivå helt svarar mot dem som ges på de nationella programmen. Samtidigt skall emellertid ett individuellt program kunna utformas som studier som kompletterar exempelvis en yrkesverksamhet eller på ett sätt som syftar till att reparera brister i utbildningen från grundskolan och senare göra det möjligt att gå in t.ex. på ett nationellt program. De individuella programmen bör sålunda allt efter omständigheterna kunna anpassas för att på olika sätt ge en utbildning inom gymnasieskolan för dem som inte önskat gå nå-

got av de erbjudna nationella programmen. Det säger sig självt att ett gemensamt mål av samma slag som för de nationella programmen inte kan ställas upp här.

De nationella programmen kan sägas motsvara linjesystemet i dagens gymnasieskola. Liksom linjerna bör de kunna ha olika utgångar i form av grenar. Grendelning bör dock inte i något fall ske förrän tidigast i årskurs 2. För dessa program ser jag det som en väsentlig princip att de har en sammanhållen ingång. Det är naturligt att på ett nationellt program också grenar kan fastställas nationellt. Grenar bör emellertid också kunna fastställas lokalt. I de lokala grenarna ligger en utvecklingsmöjlighet för gymnasieskolan. Givetvis måste därvid ställas villkor så att en lokal gren kvalitativt motsvarar de förekommande nationella grenarna inom programmet. Regeringen bör få till uppgift att meddela närmare föreskrifter beträffande grenarna.

Jag skall längre fram redogöra för hur jag anser att de nationella programmen bör se ut. I anslutning därtill skall jag också återkomma till frågan om lokala grenar. Vidare skall jag närmare utveckla vad som bör kunna anordnas i form av individuella program. Jag vill emellertid redan nu förorda att den grundstruktur för gymnasieskolan som jag här har dragit upp anges direkt i skollagen. Bestämmelserna i den delen kan lämpligen placeras som en inledning till ett kapitel om gymnasieskolan.

Utbildningen i särskolan är inte sådan att den kan ge behörighet till de nationella programmen. De individuella program inom gymnasieskolans ram som jag har i tankarna är knappast heller lämpade för dem som fått sin utbildning i särskolan. För dessa ungdomar bör i stället gälla särskilda regler. Jag avser att inom kort lägga fram förslag även i den delen.

3.3.2 Kommunernas skyldigheter när det gäller nationella program

Mitt förslag: Varje kommun skall vara skyldig att erbjuda utbildning på nationella program för samtliga de ungdomar i kommunen som har slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande, dock längst till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år och förutsatt att de inte tidigare har gått igenom ett sådant program eller likvärdig utbildning.

Erbjudandet skall avse utbildning som anordnas inom den egna kommunen eller i en annan kommun eller landstingskommun enligt samverkansavtal.

Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval av de nationella programmen.

Antalet platser på de olika programmen och deras grenar skall anpassas med hänsyn till elevernas önskemål.

Varje kommun skall informera om de nationella programmen och om möjligheterna att få utbildning på individuella program.

Skälen för mitt förslag: Den helt övervägande andelen av de elever som går ut grundskolan fortsätter numera i gymnasieskolan. Mot den akgrunden ser jag det nu som ett naturligt steg att ge lagstadgad rätt till utbildning i gymnasieskolan för alla de ungdomar som har slutfört sista årskursen i grundskolan eller en motsvarande utbildning. Jag vill här också erinra om att en sådan rätt fanns med bland utgångspunkterna för beräkningen av det nya statsbidrag till kommunernas offentliga skolväsende som riksdagen har beslutat om under år 1990.

För varje kommun bör gälla en skyldighet att erbjuda utbildning på de nationella programmen för alla de ungdomar i kommunen som har gått ut grundskolan eller motsvarande, dock längst till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år och förutsatt att de inte redan har genomgått en sådan eller likvärdig utbildning. De nationella programmen är ett utflöde av principen att statsmakterna i ett målstyrt system ändå måste ge eleverna vissa garantier för kvalitet och likvärdighet över landet. Det är därmed följdriktigt att det är denna utbildningsform som kommunerna blir skyldiga att dimensionera för alla och erbjuda till alla.

En sådan skyldighet för kommunen som jag nu har föreslagit konstituterar samtidigt en rätt för de ungdomar i kommunen i förhållande till vilka skyldigheten gäller. Indirekt följer också av en så angiven skyldighet för kommunerna vad som generellt ger behörighet att söka utbildning på de nationella programmen, nämligen att ha gått ut grundskolan eller motsvarande och att ännu inte ha passerat det första kalenderhalvåret det år man fyller 20 år. En uttrycklig bestämmelse om behörighet bör emellertid finnas, bl.a. med hänsyn till dem som vill söka annan gymnasieutbildning än den hemkommunen erbjuder. Jag återkommer till det längre fram.

Den krets ungdomar i kommunen som har rätt att få en utbildning i gymnasieskolan på ett nationellt program bör avgränsas i tre hänseenden.

Den första avgränsningen består i att kommunens skyldighet gäller dem som har gått ut sista årskursen i grundskolan eller motsvarande. Undervisningen på programmen förutsätts bygga på den kunskap som förmedlas i grundskolan. Motsvarande kunskap kan fås också på andra vägar, t.ex. genom sameskolan, specialskolan och godkända fristående skolor. Vidare får utbildning i motsvarande skolformer i de andra nordiska länderna anses likvärdig. Även andra vägar kan tänkas ge motsvarande kunskap. Jag har därför stannat för att inte föreslå någon uppräk-

ning av skolformer utan föreslår att utbildningsnivån anges så att vederbörande har gått ut sista årskursen i grundskolan eller motsvarande.

Med hänsyn till den gränsdragning mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen som jag tidigare har föreslagit bör kommunens skyldighet att erbjuda utbildning upphöra beträffande dem som inte hunnit börja utbildningen under det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år. Utbildning som påbörjas därefter bör, såvitt gäller det offentliga skolväsendet, ske inom den kommunala vuxenutbildningen. Givetvis bör gälla att den som väl har börjat gymnasieskolan före åldersgränsen skall få gå ut densamma, även om han under tiden passerar åldersgränsen.

Den sista avgränsningen består i att skyldigheten inte gäller dem som redan har gått igenom utbildning på ett nationellt program eller en likvärdig utbildning. I fråga om dem som har utbildats på ett nationellt program vore det givetvis inte rimligt om de skulle behöva erbjudas ännu ett program därför att de ännu tillhörde ålderskategorin för gymnasieskolan. Det räcker dock inte att stanna vid dessa ungdomar. Som jag tidigare har påpekat - och som jag skall utveckla närmare i det följande - bör det vara möjligt att inom ramen för de individuella programmen anordna utbildning som är likvärdig med den på de nationella programmen. Den som har fått en sådan utbildning i gymnasieskolan skall rimligen inte heller omfattas av skyldigheten att erbjuda utbildning.

Det kan inte krävas att alla kommuner inom sina egna gränser skall etablera gymnasieskolor som kan ta emot alla de ungdomar i kommunen som har rätt till utbildning på de nationella programmen. I åtskilliga fall skulle sådana etableringar vara orationella och i realiteten göra det svårt att få till stånd ett brett och kvalitativt gott utbildningsutbud utanför de större tätorter som har tillräckligt eget underlag för bredd i utbudet förenad med god kvalité i utbildningen. Lösningen ligger i stället i att kommunerna samverkar med varandra för att komponera ett utbildningsutbud för sina ungdomar.

Mot denna bakgrund föreslår jag att kommunerna skall få fullgöra sin skyldighet att erbjuda utbildning på de nationella programmen både genom erbjudande som avser sådan utbildning som anordnas i kommunen och genom erbjudande som avser sådan utbildning som anordnas i en annan kommun eller landstingskommun enligt samverkansavtal. Genom sådana samverkansavtal kan två eller flera kommuner sinsemellan fördela olika program eller grenar inom ett program så att en från alla synpunkter ändamålsenlig organisation för denna del av gymnasieskolan uppnås. Kommuner som gemensamt erbjuder en utbildning bildar ett *samverkansområde* för den utbildningen.

Systemet med samverkansavtal mellan kommunerna ersätter den statliga planeringen av gymnasieskolan. Det är därmed av avgörande vikt för huruvida den avregleringen skall bli lyckosam att kommunerna verkligen bemödar sig om att samverka med varandra om gymnasieorganisationen. Enligt min bedömning har kommunerna dock goda anledningar att se till att samverkan kommer till stånd. Tillskapandet av ändamålsenliga samverkansområden ger kommunerna ett stabilt planeringsunderlag för dimensionering och inriktning av gymnasieskolan,

när det gäller de nationella programmen. Det bör också ligga i kommunernas ansvar för gymnasieskolan att de för ungdomarna och deras föräldrar kan presentera ett samlat utbud med uppgift om var olika program och grenar faktiskt anordnas genom kommunens försorg. Genom samverkansavtalen kan också läggas fast grunder för kostnadsfördelning mellan de samverkande kommunerna. Jag skall återkomma till den ekonomiska aspekten längre fram.

Ytterligare bör på varje kommun ställas de två kraven att erbjudandet om utbildning skall omfatta ett allsidigt urval av nationella program samt att antalet platser på de olika programmen och deras grenar skall anpassas efter elevernas önskemål. En skyldighet för kommunerna att erbjuda ett allsidigt urval är nödvändig för att undvika risken att bredden i utbildningsutbudet påtagligt minskar i förhållande till det utbud som för närvarande finns i flertalet gymnasieregioner. Utan en sådan bredd i utbudet från varje kommun skulle den oönskade utvecklingen kunna inträda att en växande skara ungdomar på egen hand skulle få finna utbildning på orter utanför kommunen eller samverkansområdet.

Ett allsidigt urval bör enligt min mening innebära att mer än hälften av de nationella programmen finns med i utbudet. Jag vill dock helst undvika att uppställa en stel regel om utbudets innehåll, utan förlitar mig på att kommunerna i eget intresse tillser att bredden blir tillräcklig. För stora delar av landet torde det, med det linjeutbud som finns för närvarande, bli naturligt att i väl sammanhållna samverkansområden anordna alla programmen. Den undervisning som skall erbjudas skall givetvis ha formen av normal gymnasieundervisning med lärarledda lektioner. Detta kommer att framgå bl.a. av att riksdagen avses föreskriva en minsta garanterad tid av lärarhandledd undervisning på de olika programmen. Vad jag nu har sagt innebär att exempelvis specialformer med distansundervisning, som har förekommit som försöksverksamhet, inte ryms inom den nya gymansieskolans nationella program.

I linje med min strävan att utveckla elevinflytandet och därmed att också stärka ungdomarnas intresse och ansvar för sin gymnasieutbildning ligger förslaget att fördelningen av platser mellan olika program och grenar skall anpassas efter elevernas önskemål. Regeln innebär inte någon fullständig garanti för att envar i varje årsklass skall få just det program eller just den gren inom programmet som han eller hon har önskat. Gymnasieskolans organisation kan inte alltid anpassas så snabbt som tillfälliga svängningar i studieval kan ske. Principen bör emellertid vara klar, det skall vara elevernas studieval som skall styra utvecklingen, inte andra hänsyn från kommunens sida. I en sådan princip ligger också att kommunerna bör försöka skaffa sig en uppfattning om önskemålen i så god tid att man har rimlig möjlighet att justera platsfördelningen inför den åldersklass som närmast kommer att tas in i gymnasieskolan. En väg är att låta eleverna i årskurs 9 redan under höstterminen i den årskursen preliminärt ange önskad studieväg i gymnasieskolan. Det bör enligt min mening, inom ramen för en föreskrift i lagen om skyldighet att anpassa platsantalet efter elevernas önskemål, finnas utrymme för regeringen att som verkställighetsföreskrifter meddela be-

stämmelser om ordningen för ansökan eller förhandsanmälan till gymnasieskolan.

Anpassningen efter elevernas önskemål begränsas också av huvudregeln att det från varje kommun skall erbjudas ett allsidigt urval av nationella program. Särskilt när det gäller huvudsakligen yrkesförberedande program får sålunda inte tillfälliga strömningar mot ett visst yrke eller yrkesområde leda till att utbildningar för andra, nationellt sett stora yrkesområden försvinner eller försummas i en kommuns sammansättning av utbildningsutbudet.

Varje kommun skall informera om vilka nationella program och grenar som finns och om de erbjuds i kommunen. Om ett program eller en gren inte erbjuds i kommunen skall kommunen informera om var programmet eller grenen anordnas. Vidare skall kommunen informera om de möjligheter som finns att få utbildning på ett individuellt program.

3.3.3 Landstingskommunerna och gymnasieskolan

Mitt förslag: Landstingskommunerna skall före primärkommunerna ges rätt att anordna utbildning i gymnasieskolan på sådana nationella program som avser naturbruk och omvårdnad.

Om landstingskommunen har anordnat sådan utbildning får kommunerna inom landstingskommunen inte anordna samma utbildning utan överenskommelse med landstingskommunen.

Skälen för mitt förslag: Landstingskommunerna har med framgång bedrivit gymnasieutbildning inom vissa områden, främst vårdområdet men även inom jordbruk, trädgård och skogsbruk. När nu ansvaret för gymnasieskolan läggs på primärkommunerna inställer sig emellertid frågan om landstingskommunernas ställning som huvudmän för gymnasieutbildning. Till bilden hör också att ansvaret för äldrevården har förts över till primärkommunerna.

Enligt min bedömning är det för närvarande mest ändamålsenligt att låta landstingskommunerna behålla ett företräde framför primärkommunerna när det gäller anordnande av gymnasieutbildning på områden som omvårdnad och naturbruk. Landstingskommunerna har, genom sin långa erfarenhet och sitt ansvar för hälso- och sjukvård, särskilda förutsättningar att anordna en god utbildning för yrkesverksamhet i vård och omsorg. När det gäller naturbrukssidan har vissa landstingskommuner gjort betydande investeringar i utbildning som därför kan bli svår att anordna för primärkommuner.

Landstingskommunernas företräde att anordna utbildning på de nämnda områdena bör begränsas till de nationella program som avser naturbruk och omvårdnad. Utnyttjar en landstingskommun sin företrädesrätt att anordna sådana nationella program bör primärkommuner som ingår i landstingskommunen inte själva få anordna samma utbild-

ning utan överenskommelse med landstingskommunen. Omvänt gäller då att, om landstingskommunen väljer att inte anordna programmen eller något av dem, primärkommunerna står fria att göra det i stället. Givetvis bör en primärkommun inte ge sig in på ett sådant anordnande utan att ha haft ingående kontakt med landstingskommunen om dess planer för utbildningen.

Företrädesrätten för landstingskommunen medför i praktiken att primärkommunerna kommer att bli tvungna att träffa samverkansavtal med landstingskommunerna om den utbildning dessa anordnar. Som regel får det nämligen anses höra till ett allsidigt urval att erbjuda åtminstone omvårdnadsutbildningen. En kommun blir dock inte tvungen att samverka just med den egna landstingskommunen. Geografiska och andra skäl kan tala för samverkansavtal med en annan landstingskommun. Den friheten bör kommunerna ha.

Eftersom statsbidraget avseende den del av det offentliga skolväsendet som gymnasieskolan utgör kommer att lämnas direkt till elevernas hemkommuner, är landstingskommunen hänvisad att få ut sina kostnader för eleverna från deras respektive hemkommuner. Jag återkommer till den frågan längre fram då jag skall behandla den reglering som bör finnas angående interkommunal ersättning.

Landstingskommunen bör inte ha rätt att anordna utbildning på andra program än de nämnda. En sådan begränsning i landstingskommunernas rätt svarar i huvudsak mot nuvarande ordning.

Den företrädesrätt att anordna utbildning som jag här föreslagit skall ges landstingskommunerna strider i och för sig mot principen om kommunernas ansvar för gymnasieutbildningen. Avsteget har gjorts främst av praktiska skäl. Skulle det, mot förmodan, visa sig medföra svårigheter, är jag inte främmande för att på nytt ta upp saken.

3.3.4 Elevernas rätt att bli mottagna på de nationella programmen i olika gymnasieskolor

Mitt förslag: Behörig sökande till de nationella programmen, oavsett var de anordnas, är envar som har gått ut sista årskursen i grundskolan eller motsvarande och ännu inte passerat det första kalenderhalvåret det år han fyller 20 år.

Av behöriga sökande till de nationella program som anordnas i en viss kommun eller inom ett samverkansområde skall i första hand tas emot de som är hemmahörande i kommunen eller i samverkansområdet för den utbildningen.

Jämställda med de sökandena som är hemmahörande i kommunen eller samverkansområdet skall vara följande

1. de som med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå i skolan inom kommunen eller samverkansområdet,
2. de som är hemmahörande i en kommun som inte erbjuder det sökta programmet och
3. de som har sökt till gymnasieskolan ifråga under åberopande av att där - inom det sökta programmet - anordnas en gren som inte erbjuds av hemkommunen.

Regeringen bemyndigas att för vissa speciella utbildningar, som kan anordnas inom ramen för nationella program, föreskriva att de skall vara öppna för sökande från hela landet.

Skälen för mitt förslag: Som jag tidigare (avsnitt 3.3.2) har framhållit följer indirekt av kommunernas skyldighet att erbjuda utbildning på de nationella programmen att den allmänna behörigheten att tas emot på sådana program finns för den som har gått ut sista årskursen i grundskolan eller motsvarande, ännu inte passerat första kalenderhalvåret det år han fyller 20 år och inte redan har utbildning på ett sådant program eller likvärdig utbildning.

I klarhetens intresse bör dock i skollagen direkt anges att den som i sin hemkommun skall erbjudas utbildning på de nationella programmen är behörig att söka sådan utbildning var som helst i landet. En annan sak är att det enligt min mening är naturligt och även från andra synpunkter lämpligt att bland dem som söker till ett nationellt program i en viss gymnasieskola ge företräde åt dem som är hemmahörande i den kommun som anordnar utbildningen eller i en kommun som tillhör samverkansområdet för utbildningen. Övriga sökande kommer då i en andra prioritetsgrupp.

Genom en sådan företrädesrätt för kommunens eller samverkansområdets egen ungdom vinns fördelar både för ungdomarna och kommunerna. För ungdomarna gäller att de inte måste konkurrera om olika program med en helt okänd krets sökande. Kommunen vinner en väsentlig stabilitet för sin planering i det att den inte får en stor oviss faktor att räkna med när den skall beräkna det utbud som är nödvändigt med hänsyn till den egna ungdomen.

Helt utan undantag kan dock inte principen om hemmaungdomens företräde få gälla. Sålunda finns det tre kategorier ungdomar från "främmande" kommuner som bör jämställas med hemmaungdomen när det gäller intagning. Dessa kategorier skall alltså räknas som vore de hemmahörande i kommunen resp. samverkansområdet.

Den första kategorin bör vara de som med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå i den gymnasieskola dit de har sökt. En regel av motsvarande innebörd finns redan i dagens system och en sådan möjlighet att ta personliga hänsyn bör finnas kvar. När jag här talar om "särskilda skäl" vill jag dock understryka att jag använder ut-

trycket i den restriktiva innebörd som det av hävd har i svenskt lagspråk.

Den andra och den tredje kategorin som jag anser bör ha förmånen att jämställas med hemmaungdomen är sådana som saknar viss utbildning i sin hemkommuns erbjudande. För att upprätthålla den grundläggande principen om allas lika rätt till utbildning är det nödvändigt att ge dem rätt att på lika villkor med hemmaungdomen söka sådan utbildning där den anordnas.

Vi har först det fall att ett visst program över huvud taget inte erbjuds av en kommun. Självfallet måste ungdomar från den kommunen som önskar utbildning på det saknade programmet behandlas lika med de bäst prioriterade sökandena till utbildningen där den finns.

En sådan likställighet för sökande från kommuner med ett inkomplett utbud medför naturligtvis en viss osäkerhetsfaktor för dem som anordnar utbildning på programmet. För att leva upp till sin skyldighet gentemot ungdomarna i den egna kommunen måste man alltså dimensionera utbildningen med viss marginal. Jag bedömer dock att det blir ett ganska begränsat antal ungdomar som kommer att söka sig utanför det utbud som hemkommunen erbjuder själv eller genom samarbetsavtal.

Det andra fallet har viss likhet med det sist berörda. Det avser den situationen att en kommun visserligen erbjuder ett nationellt program men - när ansökan till gymnasieskolan görs - inte erbjuder alla grenar som programmet senare delas upp på. I dagens system utgör grenen en särskild studieväg och alla elever hör till något elevområde för varje studieväg. Därmed kan de konkurrera på lika villkor med de andra från elevområdet om plats på de olika grenarna. Med borttagandet av den statliga indelningen i elevområden faller den möjligheten att fördela eleverna på grenar.

En nära till hands liggande lösning kan då tyckas vara att efter det första, inte grendelade året på programmet låta alla elever fritt konkurrera om grenarna där de finns. Den vägen leder dock till konsekvenser som inte är acceptabla. Sålunda skulle elever, som har påbörjat ett program i gymnasieskolan för en viss kommun eller visst samverkansområde, kunna riskera att konkurreras ut från programmet där vid grendelningen, därför att sökande utifrån har bättre meriter. På en del utbildningar kan kanske platsantalet utökas för att bemästra en sådan situation, men inte alltid.

Inte heller anser jag det lämpligt att kräva av alla elever att de redan från början skall bestämma sig för en viss gren, på vilken de i så fall skulle tas in redan från första läsåret i gymnasieskolan.

En rimlig avvägning finner jag däremot i den väg som medger att en elev, som från början är så starkt inriktad på en viss gren att han är beredd att söka utbildningen längre bort från hemorten, medges att redan vid intagningen till årskurs 1 få konkurrera om plats på programmet där grenen finns på lika villkor som de bäst prioriterade sökandena där. Det innebär lika litet som för skolans hemmaungdom någon garanti för en plats på den eftertraktade grenen. Vid fördelningen på grenar inom

den gymnasieskolan finns dock eleven på plats och med lika rätt som de andra som går på programmet där.

Den överströmning till främmande gymnasieskolor som kan komma till följd av den nu sist behandlade likställighetsregeln bedömer jag som liten. Till största delen torde det komma att röra sig om överströmning till skolor med sådana smala utbildningsvägar där det redan i dag räknas med en regional eller t.o.m. nationell rekrytering. Sådana smala utbildningsvägar kommer naturligen ofta att ha formen av lokala grenar. Att de kan tänkas anordnas också som individuella program skall jag återkomma till.

Det bör också ankomma på styrelsen för utbildningen i den kommun som faktiskt anordnar utbildningen att besluta huruvida någon sökande inte skall tas emot därför att denne inte är behörig att börja på ett nationellt program. Skulle inom ett samverkansområde den sökta utbildningen anordnas parallellt i flera kommuner i samverkansområdet, får de i mottagandefrågan besluta var för sig såvitt gäller den utbildning de själva anordnar. Om inte alla berörda kommuner ställer sig positiva, är placering möjlig endast i en kommun som anser sökanden behörig.

Beslut huruvida någon, som inte är hemmahörande i kommunen eller samverkansområdet, skall tas emot i en kommuns gymnasieskola på ett nationellt program bör fattas enbart av den mottagande kommunen. Beslutet bör ankomma på styrelsen för utbildningen. Jag har här föreslagit att vissa förhållanden skall kunna leda till att utifrån sökande vid intagningen till programmen skall prioriteras lika med skolans hemmaungdom. Det är givetvis viktigt att, i de fall sådana omständigheter åberopas, riktigheten av dem kontrolleras. Därför bör som regel gälla att yttrande skall inhämtas från hemkommunen innan beslut fattas att ta emot en elev utifrån. Man bör dock kunna avstå från yttrande, om det med hänsyn till tidigare erhållet yttrande ter sig onödigt.

Beslut av styrelsen att inte ta emot en viss sökande bör få överklagas enbart av den sökande. Beslut av det här slaget bör inte överklagas till det nya skolverket. Verket är inte avsett att utgöra överinstans på det sättet. Jag har då valt att föra ärendena till domstol, närmare bestämt länsrätten. Jag är emellertid medveten om att det kan ifrågasättas huruvida detta på sikt är den bästa lösningen. Ytterligare fall där val av överinstans måste träffas kommer emellertid upp i samband med de förslag som jag inom kort avser att lägga fram rörande grundskolan m.m. Jag anser att det i det sammanhanget är plats för en mer samlad bedömning av instansfrågan. Med länsrätterna som överinstans ser jag dock knappast skäl att medge ytterligare överklagande. Jag har i denna fråga samrått med chefen för justitiedepartementet.

Den reglering av mottagandet på nationella program som jag nu har föreslagit bör tas in i skollagen. Den är av grundläggande betydelse. Där bör också i anslutning till denna reglering tas in de erforderliga bestämmelserna om överklagande.

En generell reglering kan ofta behöva förses med möjligheter till undantag i speciella fall för att inte där få oönskade konsekvenser. Ett sådant behov av undantagsregler finns enligt min mening när det gäller de

nu föreslagna generella reglerna om mottagande. Bakgrunden härtill är följande.

Jag förutser att man på enstaka platser, inom ramen för ett nationellt program och dess nationellt fastställda grenar, kommer att ordna utbildning som ändå har en speciell profil. Dessa utbildningar förutsätter då oftast en riksrekrytering. I och med att utbildningen ryms inom ett nationellt program eller dess grenar kommer sökande från kommuner som i och för sig har programmet eller grenen att föras till prioritetsgrupp två och inte heller vara säkra på att hemkommunen betalar denna utbildning. Det är naturligtvis inte en lycklig lösning för dessa särfall. En utväg är naturligtvis att formellt beteckna dessa särskilt profilerade utbildningar som lokala grenar (om profileringen kommer efter årskurs 1) eller som individuellt program (om profileringen finns under alla tre årskurserna). En bättre lösning anser jag dock vara att regeringen får ett bemyndigande att, beträffande vissa utbildningsvägar inom de nationella programmen, föreskriva att utbildningen skall stå öppen för sökande från hela landet.

Ett sådant bemyndigande kan då användas för särskilda rekryteringsområden t.ex. när det gäller s.k. idrottsgymnasier. Utbildningen där sker för närvarande på vanliga linjer och torde framdeles ske på nationella program. Ett annat exempel kan vara den vattenkraftsutbildning som finns i Jokkmokk och som mycket väl kan rymmas inom den tilltänkta energigrenen på energiprogrammet.

3.3.5 Kommunernas skyldigheter när det gäller individuella program

Mitt förslag: Varje kommun skall vara skyldig att erbjuda ett individuellt program till de ungdomar i kommunen som har avslutat sin grundskoleutbildning men inte sökt eller inte har tagits in på något nationellt program.

Omfattningen av de individuella programmen regleras inte i skollagen, eftersom de skall kunna fylla många olika syften. Däremot föreskrivs i lagen att utbildningen på ett individuellt program skall följa en plan.

Regeringen bemyndigas att föreskriva att vissa utbildningsvägar, som anordnas som individuella program, skall stå öppna för sökande från hela landet.

Skälen för mitt förslag: En huvudlinje i mitt förslag till en ny gymnasieskola är att denna skolform skall erbjuda utbildning för alla de ungdomar som har lämnat grundskolan fram till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år. Därav följer att kommunernas skyldighet inte kan stanna vid att erbjuda utbildning på de nationella programmen. Gymnasieskolan måste innefatta också en rätt till utbildning för dem som av någon anledning inte har sökt eller tagits in på något nationellt program eller som avbrutit sin utbildning där. Som jag förut

framhållit kan det fordras en stor variation i sådana utbildningar. De kan sålunda ges helt olika syften alltifrån att svara mot sådana utbildningar som ges på de nationella programmen till att utgöra utbildningsmoment i anslutning till en anställning.

Det är, med den variationsbredd som jag förutser för de individuella programmen, inte meningsfullt att i lagen försöka reglera deras omfattning. Därav får emellertid inte slutas att ett individuellt program skall få bli något lösligt som utformas mera efter hand som tiden går. Det är tvärtom viktigt att sådana program utformas med stor omsorg så att det uppställda syftet regelmässigt nås. Av den anledningen bör alltid för varje individuellt program finnas en plan. Detta krav anser jag vara så väsentligt att det bör tas in i skollagen.

Kravet på en plan för varje individuellt program utesluter på intet sätt att en kommun har vissa färdiga utbildningspaket som kommer flera till del. Uppställningen av paketets innehåll får då för var och en som väljer den utbildningen fungera som plan.

Att det finns en plan för utbildningen har också en rättssäkerhetsaspekt för eleven. Jag skall återkomma till det då jag längre fram tar upp frågan om gymnasieelevernas rätt att fullfölja sin utbildning.

När det gäller de individuella programmen finns det inte anledning att medge någon generell rätt för ungdomar att söka sådana program i annan kommun än hemkommunen. I ett hänseende bör emellertid undantag kunna göras. På vissa orter anordnas för närvarande speciella utbildningar på gymnasial nivå som, oaktat de är viktiga, inte lämpligen torde kunna infogas i något nationellt program. Sådana utbildningar är ett exempel på utbildningspaket, som kan anordnas inom ramen för de individuella programmen. En del av dessa utbildningar är riksrekryterande eller i vart fall rekryterande från stora områden. De bör kunna ha kvar sin rekryteringsbas. Det är därför lämpligt att regeringen bemyndigas att föreskriva att vissa individuella program skall stå öppna för sökande från hela landet. Ett sådant bemyndigande bör inrymma rätt även att ange en regional indelning, om paketet finns på mer än ett håll.

I vad mån olika utbildningspaket skall föras upp i en förordning om riksrekryterande utbildningar inom ramen för de individuella programmen bör i princip få bero på initiativ från den anordnande kommunen. Jag återkommer till frågan om den interkommunala ersättningen vid dessa utbildningar.

Som jag nyss har påpekat är det avsett att inom ramen för de individuella programmen skall kunna rymmas ett brett spektrum av insatser från gymnasieskolans sida. Förutom de kurser som ges inom ramen för gymnasieskolans nationella program kan undervisningen t.ex. anordnas inom den kommunala vuxenutbildningen. Oavsett hur undervisningen arrangeras bör som princip gälla att den skall följa de allmänna mål som enligt 1 kap. skollagen gäller för gymnasieskolan. Likaledes bör självfallet regler om undervisningen som är generellt tillämpliga för gymnasieskolan iakttas, var än utbildningen praktiskt äger rum. Det gäller t.ex. bestämmelser om avgiftsfrihet för eleven. Principen om status som gymnasieskoleelev kan dock inte tillämpas om det skulle bli fråga

om ett regelrätt anställningsförhållande. Skulle sålunda planen för ett individuellt program inbegripa eller förutsätta en anställning, kan givetvis inte skollagens regel för gymnasieskolan tillämpas i själva anställningsförhållandet. De förhållanden som jag nu har berört är enligt min mening tämligen självklara. Ett visst behov av författningsföreskrifter finns dock. Det hänför sig till möjligheten att för utbildningen anlita någon annan än den som är huvudman för en del av det offentliga skolväsendet. Enligt gällande bestämmelser får regeringen i fråga om ungdomsskolan (det nuvarande offentliga skolväsendet för barn och ungdom) meddela föreskrifter om möjlighet att låta enskilda och andra utomstående svara för enstaka inslag i verksamheten (12 kap. 2 § skollagen). Bemyndigandet behöver göras vidare såvitt gäller de individuella programmen. Ett förslag om ett sådant vidgat bemyndigande har tagits in i anslutning till det nu nämnda stadgandet i nuvarande 12 kap. skollagen. Kapitlet avses framdeles bli betecknat 15 kap.

3.3.6 Elevernas rätt att fullfölja sin utbildning

Mitt förslag: Den som har börjat sin utbildning på ett nationellt program skall ha rätt att fullfölja sin utbildning på programmet i den kommun eller det samverkansområde där han har börjat. Om en landstingskommun anordnar utbildningen, skall eleven få fullfölja den inom landstingskommunen.

Den som har börjat ett individuellt program skall ha rätt att fullfölja det enligt den plan som fanns när utbildningen inleddes.

En elev som har börjat utbildning på ett nationellt program eller senare på en gren inom ett sådant program och sedan flyttar skall ha rätt att fortsätta sin utbildning på programmet eller grenen i den gymnasieutbildning som den nya hemkommunen har ordnat - själv eller genom samverkansavtal - om utbildningen finns där.

En elev som önskar fortsätta sin utbildning på en sådan gren av ett nationellt program som inte erbjuds av hemkommunen bör i mån av plats få flytta över till en gymnasieskola där den önskade grenen anordnas.

Regeringen bemyndigas att begränsa rätten att flytta till högre årskurs och att gå om en årskurs.

Skälen för mitt förslag: Det är enligt min mening rimligt att en elev som har tagits in på ett nationellt program ges rätt att fullfölja utbildningen på det programmet i den kommun eller inom det samverkansområde där han har tagits emot. En sådan rätt bör vara oberoende av om någon av de förutsättningar som låg till grund för mottagandet senare har ändrats. Om exempelvis en elev med sina föräldrar flyttar till en

annan kommun skall detta inte rubba rätten att fullfölja utbildningen i den kommun eller inom det samverkansområde där den har inletts.

Jag bedömer det sålunda ha en stor betydelse för elevernas trygghet i utbildningen att de vet att de alltid kan få gå ut det program de väl har påbörjat och dessutom att de får göra det inom den kommun eller det samverkansområde där de har tagits emot på utbildningen. Denna rätt att fullfölja utbildningen bör skrivas in i skollagen.

Regeln innebär bl.a. att en kommun inte kan lägga ned ett program innan alla de som har påbörjat det har haft tillfälle att gå ut. Inte heller kan den omständigheten att nya elever tillkommer medföra att någon skall tvingas lämna programmet i kommunen eller samverkansområdet.

Rätten att få fullfölja sin utbildning inom programmet innebär inte någon garanti för att komma in på en viss gren av programmet. Om inte alla elevers grenval kan tillgodoses, får ett urval göras till de olika grenarna. Alla måste dock placeras på någon av programmets grenar. Sedan en elev väl tagits in på en viss gren skall han givetvis få gå kvar där och inte mot sin vilja flyttas över till en annan gren. Detta bedömer jag dock som en så självklar sak att den inte bör behöva regleras i lag.

Också den som har påbörjat ett individuellt program bör ha en garanti att få fullfölja det. Denna garanti kan lämpligen knytas till den plan som skall göras upp för programmet. Sedan väl en plan är uppgjord och eleven har börjat sin utbildning enligt den, bör inte kommunen ensidigt kunna ändra planen. Rätten bör sålunda knytas till den plan som fanns när utbildningen inleddes. Endast om eleven har samtyckt till en ändring i planen, övergår rätten till att gälla den ändrade planen.

Jag har här tidigare föreslagit en rätt att fullfölja utbildningarna på de nationella programmen där dessa utbildningar en gång har påbörjats. För många ungdomar kan det dock vara önskvärt att, om de t.ex. flyttar med sina föräldrar, också kunna få läsa vidare i den skola som finns för ungdomen i den nya hemkommunen. Jag anser det självklart att de skall ha rätt att få flytta över till programmet resp. grenen i den gymnasieskola som den nya hemkommunen erbjuder, om nu den utbildningen finns där.

Skulle program eller gren saknas, följer av den nya hemkommunens allmänna skyldighet att erbjuda gymnasieutbildning att ett alternativ ordnas, såvida inte eleven då gör bruk av sin rätt att fortsätta i sin gamla skola.

Den sista fråga jag vill ta upp som en fråga om elevernas rätt att fullfölja sin utbildning gäller den situationen att någon, som har börjat på ett program som erbjuds av hemkommunen, sedermera vill flytta till en annan skola för att kunna gå på en gren som saknas i hemkommunens utbud. Som jag tidigare har redogjort för bör det finnas en möjlighet för den som redan vid ansökan till gymnasieskolan syftar till en viss gren, som saknas hemma, att få söka till en annan gymnasieskola och då med samma förtur som hemmaungdomarna där. Den som väl har tagits in på gymnasieskolan är då naturligen med vid fördelningen på grenar i den kommunen resp. det samverkansområdet. På många ställen kan

man förutse att det vid fördelningen kommer att uppstå någon eller några lediga platser på olika grenar. Givetvis bör den kommun som har kapacitet vara beredd att ta över elever från skolor som inte kan erbjuda den grenen. Det är viktigt att denna avsikt kommer till tydligt uttryck och jag förordar därför att det i skollagen tas in en bestämmelse om att sådant övertagande bör ske i mån av plats.

Jag anser inte att det bör ställas upp några särskilda regler om urval för det fall att flera elever konkurrerar om en ledig plats i sådant fall som nu nämnts. Vid grendelningen är det i princip fråga om att fördela de elever som finns på programmet inom kommunen eller samverkansområdet. Det är sålunda inte då något öppet intagningsförfarande av samma slag som vid intagningen till årskurs 1. När det gäller övertagandefallen bör den mottagande kommunens styrelse för utbildningen ha frihet att själv väga de olika önskemålen om överflyttning. Av detta ställningstagande följer att kommunens beslut i ärendena inte bör få överklagas.

Den rätt att fullfölja utbildningen som jag nu har föreslagit avses inte hindra sådana temporära avstängningar från undervisningen som kan föranledas av disciplinära skäl. Bestämmelser om sådana disciplinära åtgärder ges för närvarande i gymnasieförordningen. De bör även fortsättningsvis ges i förordningsform och det bör ankomma på regeringen att bestämma om sådana föreskrifter.

I en rätt att fullfölja sin utbildning på de nationella programmen bör givetvis inte ligga någon rätt att gå om årskurser helt enligt eget gottfinnande och därmed uppehålla sig i gymnasieskolan under en obestämd tid utöver de tre läsår utbildningen på dessa program skall omfatta. Liksom hitintills bör regler finnas om vad som krävs för att flyttas från en årskurs till en annan och om begränsningar i rätten att gå om årskurser. Det bör - också i enlighet med vad som för närvarande gäller - få ankomma på regeringen att meddela föreskrifter i dessa hänseende. Ett bemyndigande av den innebörden bör därför tas in i lagen.

En fråga som är under övervägande gäller om det finns skäl att införa regler om att mer definitivt skilja en elev från undervisningen med hänsyn till risk för andras väl och egendom. Sådana regler finns för högskolan. Jag har här velat markera att rätten att fullfölja gymnasieutbildningen inte får betraktas som så absolut att sådana begränsningar som jag nu har nämnt skulle anses strida mot grunderna för det förslag som nu läggs fram.

3.3.7 Intagningen av elever

Mitt förslag: Ansvaret för intagningen av elever till gymnasieskolan skall ligga på den styrelse som kommunen resp. landstingskommunen har utsett för utbildningen. Regeringen skall dock få föreskriva annat.

Intagningen får anordnas gemensamt med en annan kommun.

Beslut om intagning får inte överklagas.

Skälen för mitt förslag: Jag har tidigare här lagt fram förslag om vad som bör gälla i fråga om mottagande av elever till gymnasieskolans nationella program. De reglerna avgör vem som över huvud taget är behörig att tas emot på ett sådant program och vidare den prioritering som skall göras mellan de behöriga sökande till dessa program i en kommuns gymnasieskola. I princip skall ju "hemmaungdomen" gå före övriga sökande. Att någon skall tas emot i en kommuns gymnasieskola för utbildning på ett nationellt program innebär dock inte att det därmed också är avgjort just vilket program som den sökande kan få plats på. För den sortens fördelning bör det även framdeles finnas en särskild intagningsorganisation.

Även om behovet av en intagningsorganisation sålunda uppstår främst på grund av de nationella programmen finns det inte anledning att begränsa dess uppgift till enbart dessa program. Det får i allmänhet anses ändamålsenligt att en sådan organisation också kan hantera vissa frågor om intagning till individuella program. Särskilt tydligt blir det om en kommun erbjuder ett utbildningspaket som framstår som ett lokalt program och där flera sökande konkurrerar om den utbildningen.

En viktig princip i den reform av det offentliga skolväsendet som har inletts är att statsmakterna inte onödigtvis skall reglera hur kommunerna eller landstingskommunerna skall organisera sitt skolväsende. I linje med den principen anser jag att man i skollagen i huvudsak kan begränsa sig till att lägga det som en uppgift på styrelsen för utbildningen att svara för intagningen till de olika utbildningarna.

I det föregående har jag betonat vikten av samverkan mellan kommunerna när det gäller att få fram ett brett utbud av nationella program för sina ungdomar. En sådan samverkan kan innebära att en kommun själv inte anordnar något program utan erbjuder programmen via grannkommunerna. I sådant fall kan givetvis inte den kommun som saknar programmen ha någon egen intagningsorganisation för programmen. Intagningen till de utbildningsvägarna får naturligen skötas av den eller de kommuner som anordnar utbildningen. Styrelsens ansvar får då i stället vara att via samverkansavtalen ha säkerställt att intagningsorganisationen för samverkansområdet verkligen täcker också den egna kommunen. När samverkansavtalen i stället innebär att två eller flera

kommuner fördelar anordnandet av program mellan sig är den enda rimliga lösningen att de också har gemensam intagningsorganisation.

Mot den bakgrund som jag nu senast har angivit anser jag det befogat att det i lagtexten direkt utsägs att intagningen får anordnas gemensamt med annan kommun.

Det kan uppkomma behov av särskilda regler rörande intagningen. Bl.a. kan det tänkas bli fallet med utbildningar som är riksrekryterande. Med hänsyn härtill bör huvudregeln om styrelsens ansvar för intagningen förses med förbehåll för det fall att regeringen inte har föreskrivit något annat.

Fördelningen på program av de olika behöriga sökandena ägnar sig inte för överklagande. Om det inte rör sig endast om någon enstaka klagande kan en överinstans inte ändra på placeringen utan att börja fördela om de sökande. En sådan ordning är inte rimlig. Beslut rörande intagning bör därför inte få överklagas.

Förutom att det kan vara lämpligt eller nödvändigt att två eller flera kommuner har en gemensam intagningsorganisation vill jag framhålla att det också kan vara ändamålsenligt att ha gemensam intagningsorganisation för gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen. En sådan koordinering inom kommunerna kräver i och för sig inte författningsstöd, men som ett led i målstyrningen bör lämpligheten i en sådan anordning komma till uttryck i lagen.

3.3.8 Interkommunal ersättning

Mitt förslag: Om en kommun i sin gymnasieskola har tagit in en elev som inte är hemmahörande i kommunen eller samverkansområdet för utbildningen, skall den kommunen ha rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun. Motsvarande skall gälla när en landstingskommun i sin gymnasieskola tar in elever från kommuner som inte har samverkansavtal med landstinget. Landstingskommunens rätt begränsas dock till att svara mot statsbidraget till elevernas hemkommuner för deras utbildning i gymnasieskolan.

Som undantag från regeln om rätt till ersättning bör gälla att hemkommunen inte skall vara skyldig att betala för utbildning på ett nationellt program eller gren inom ett sådant program som hemkommunen själv erbjuder, annat än i fall då eleven har tagits emot av vissa särskilda skäl.

När det gäller utbildning för döva, hörselskadade och svårt rörelsehandikappade bemyndigas regeringen att besluta om den extra ersättning som skall betalas för dessa elever.

Någon reglering i lag av ersättningarna mellan samverkande kommuner resp. kommuner och landstingskommuner görs inte.

Skälen för mitt förslag: Den ordning för gymnasieskolans organisation som jag här förut har föreslagit bygger mycket på att kommunerna, för att uppfylla sina skyldigheter att erbjuda gymnasieutbildning, sluter samverkansavtal med varandra. En naturlig komponent i ett samverkansavtal är givetvis den ekonomiska regleringen mellan kommunerna. Den regleringen kan förutsättas se mycket olika ut allt efter samverkansavtalens innehåll. I vissa fall torde avtalen innebära att en kommun själv inte anordnar några nationella program, utan litar till grannkommunerna. I andra fall kan de samverkande kommunerna fördela program och grenar sinsemellan.

Jag ser det som önskvärt att den ekonomiska regleringen mellan kommunerna i samverkansavtalen inte skall behöva styras av lagstiftning. Rimligen bör sådan regelgivning från statsmakterna kunna undvaras om kommunerna i huvudsak baserar sina uppgörelser på självkostnadsprincipen. Som jag förut framhållit (avsnitt 3.3.2) är det av yttersta vikt för att det system som nu föreslås skall fungera väl att samverkansavtal kommer till stånd. Jag kommer därför att uppmärksamt följa kommunernas agerande i det avseendet.

Ungdomarna i en kommun är, enligt de regler som jag förut har föreslagit, inte skyldiga att hålla sig till den egna kommunens utbud. Skulle vissa utbildningsvägar saknas i det utbudet, är de ju tvärtom tillförsäkrade rätt att på jämställd fot få konkurrera med hemmaungdomen där dessa vägar finns. Det blir i sådana fall knappast möjligt att i förväg träffa några regelrätta avtal om ersättningen mellan kommunerna. Förhoppningsvis skall det dock inte bli så många ungdomar som behöver söka sig utanför det utbud som hemkommunen erbjuder. Situationen blir därför närmast den att den mottagande kommunen skickar räkningar avseende enstaka elever till hemkommunen. Här bör, enligt min mening ställas upp vissa regler till skydd för hemkommunen.

Grundregeln bör vara att hemkommunen skall vara skyldig att betala, endast om det är fråga om utbildning på ett nationellt program eller på en gren inom ett sådant program som hemkommunen inte själv erbjuder. Att kommunen skall betala för saknade utbildningsvägar när det gäller de nationella programmen anser jag å andra sidan med nödvändighet följa av principen om allas lika rätt till utbildning.

Grundprincipen bör få vidkännas två undantag till elevernas förmån. Hemkommunen bör sålunda få betala för elever som har tagits emot någon annanstans på grund av särskilda personliga skäl. Hemkommunen bör rimligen också få betala för en elev som tagits in på ett program i den främmande gymnasieskolan därför att en gren som saknas i hemortens utbud finns där. Sedan väl grendelning skett skulle detta följa av grundregeln, om eleven också kommer in på grenen. Betalningsskyldigheten bör dock rimligen gälla redan från början och stå kvar även om eleven inte kommer in på den önskade grenen.

Också när det gäller ersättningens storlek bör i skollagen ges en viss reglering till skydd för hemkommunen när det gäller betalningen för elever utanför samverkansavtalen. Den mottagande kommunen bör sålunda vara berättigad till ersättning endast för sina *kostnader* för elevens

utbildning. En sådan regel ansluter till den i kommunalrätten väl etablerade självkostnadsprincipen. De kostnader det här är fråga om är givetvis endast kostnader som gäller utbildningen.

Olika kommuner kan ha olika kostnader för liknande verksamheter. Tillämpning av självkostnadsprincipen medför därför inte något enhetligt pris för gymnasieplatser. Ingenting hindrar dock kommunerna från att komma överens om schabloniserade ersättningar för de fall som nu är ifråga. Det kan nämligen knappast antas att en sådan schablon skulle ge någon kommun en så klar överkompensation att den uppenbart skulle stå i strid med en självkostnadsregel. Även inom ramen för självkostnadsprincipen finns det visst utrymme för olika beräkningar av kostnaden.

Det yttersta remediet för en kommun som inte vill godta kraven från en annan kommun är att föra talan inför domstol. Det bör dock kunna antas att kommunerna kan undvika sådana inbördes processer.

De ersättningar som skall utgå mellan kommunerna avses vara ersättning för de totala kostnaderna för utbildningen, dvs. såväl den del som kan täckas av statsbidraget som den del kommunen avses skjuta till när den själv anordnar utbildningen för sina ungdomar. Det är sålunda inte meningen att en kommun som tar emot elever från andra kommuner skall behöva beskatta sina invånare för utbildning som ges till ungdomarna från de andra kommunerna.

När det gäller förhållandet mellan primärkommuner och landstingskommuner finns dock anledning till en något annorlunda ordning än mellan primärkommuner inbördes. Detta hänger samman med landstingskommunernas egenintresse i att anordna de utbildningar som kommer ifråga för deras del. Hänsyn till detta egenintresse ligger bakom den nu gällande regeln om att statsbidragen till landstingens gymnasieskolor reduceras med 20 % (18 kap. 4 § gymnasieförordningen).

Med beaktande av det nu nämnda förhållandet och då primärkommunerna i huvudsak kan antas söka samarbete med det egna landstinget ser jag det som mest praktiskt att landstingskommunerna även fortsättningsvis får finansiera den del av utbildningskostnaderna som inte täcks av statsbidrag med egna medel. Ersättningen från elevernas hemkommuner kan därmed begränsas till vad som svarar mot det statsbidrag som beräknats för elevernas utbildning i gymnasieskolan och som lämnats till primärkommunen. En sådan ordning överensstämmer med vad riksdagen antog vara avsedd då den behandlade propositionen (1990/91:18) om ansvaret för skolan (1990/91: UbU 4, s. 39).

Liksom när det gäller förhållandet mellan primärkommunerna anser jag dock att man bör kunna avvara lagreglering för de fall att samverkansavtal slutits mellan kommunen och landstingskommunen. Jag förutsätter, mot den bakgrund jag nu har angivit, att sådana avtal ändå kommer att gå ut på att endast medel svarande mot statsbidragsdelen skall överföras från primärkommunerna.

För det fall att det inte finns något avtalsförhållande mellan landstingskommunen och elevens hemkommun får det däremot anses lika behövligt med en lagregel som när det saknas samverkansavtal mellan

primärkommuner. Regeln bör gå ut på att landstingskommunen är berättigad endast till ersättning som svarar mot statsbidraget till elevens hemkommun för elevens utbildning i gymnasieskolan.

För det fall att hemkommunen skulle anordna eller hos annan erbjuda den utbildning som eleven har tagits in på hos en landstingskommun bör gälla samma begränsningar i hemkommunens betalningsskyldighet som förordats i motsvarande fall mellan primärkommuner.

Gymnasieutbildning för döva, hörselskadade och svårt handikappade drar betydande kostnader utöver dem för vanliga elever. De kommuner som anordnar gymnasieutbildning för de nu nämnda kategorierna bör rimligen få ersättning från hemkommunerna också för dessa kostnader. Bestämmelser om nivån på denna ersättning är dock inte ägnade att ge i lag. Det bör lämnas åt regeringen att meddela föreskrifter om sådan ytterligare ersättning.

Jag har tidigare (avsnitt 3.3.5) varit inne på att regeringen skulle få ett bemyndigande att föreskriva att vissa individuella program skulle stå öppna för sökande från hela landet. Det gällde sådana utbildningar som till sin natur var riksrekryterande och beträffande vilka huvudmannen ansökt om en sådan föreskrift. I konsekvens med att en sådan utbildning görs riksrekryterande bör gälla att hemkommunen också blir skyldig att betala ersättning till den anordnande kommunen. Någon sådan skyldighet finns inte i övrigt när det gäller elever som till äventyrs har tagits in på individuella program i en annan kommun än hemkommunen. En särskild bestämmelse om den betalningsskyldighet som jag nu har föreslagit bör tas in i lagen.

3.3.9 De svårt rörelsehindrade ungdomarnas rätt till utbildning

Mitt förslag: De svårt rörelsehindrade ungdomarna skall ha rätt till utbildning på ett nationellt program i en gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning. I övrigt skall deras rätt till utbildning vara oförändrad.

Skälen för mitt förslag: Regeringen föreslog i prop. 1989/90:92 om gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar att dessa ungdomar skulle ges rätt enligt skollagen att få specialanpassad utbildning i gymnasieskolan - dvs. på en linje - efter den obligatoriska skolgångens slut. Denna rätt skall gälla intill utgången av vårterminen det kalenderår då eleven fyller 21 år, eller om det behövs för att avsluta dessförinnan påbörjad utbildning t.o.m. vårterminen det år eleven fyller 23 år. Vidare föreslogs att speciellt anpassad gymnasieutbildning kombinerad med särskilda omvårdnadsinsatser i form av boende i elevhem, omvårdnad i boendet och habilitering skall anordnas i gymnasieskolan i de kommuner som regeringen bestämmer. Riksdagen antog förslagen (SoU20, rskr.271). Dessa ändringar gäller från den 1 januari 1991. Jag föreslår inte någon ändring härvidlag. Dessa ungdomar skall således ha rätt att

genomgå en utbildning på ett nationellt program i gymnasieskolan, vilket är den form som motsvarar dagens linjer.

3.4 De nationella programmen i gymnasieskolan

Mitt förslag: I gymnasieskolan skall det finnas 16 nationellt fastställda treåriga program, Barn- och fritidsprogrammet, Byggprogrammet, Elprogrammet, Energiprogrammet, Estetiska programmet, Fordonsprogrammet, Handels- och administrationsprogrammet, Hantverksprogrammet, Hotell- och restaurangprogrammet, Industriprogrammet, Livsmedelsprogrammet, Medieprogrammet, Naturbruksprogrammet, Naturvetenskapsprogrammet, Omvårdnadsprogrammet och Samhällsvetenskapsprogrammet.

Elever som önskar kombinera utbildningen på två eller flera program och därmed skapa sin egen studiegång skall ha rätt att göra detta om det finns organisatoriska förutsättningar för det. I studieprogrammet måste dock ingå de ämnen som är obligatoriska i samtliga program, och som jag redovisar i avsnitt 3.7.

En elev skall, i stället för det tredje året av ett program kunna välja att gå en kompletteringskurs med humanistisk/samhällsvetenskaplig, naturvetenskaplig/teknisk eller merkantil inriktning.

Skälen för mitt förslag: Gymnasieskolan omfattar i dag 27 linjer och ca 550 specialkurser av varierande längd. Till detta kommer ett antal regionalt och lokalt arbetsmarknadsanknutna kurser. Många av dessa studievägar är mycket specialiserade och har därmed en snäv yrkesinriktning. En helt ny struktur är nödvändig med tanke på den föränderliga arbetsmarknad som jag tidigare talat om. Av de 16 program jag nu föreslår med 34 nationella grenar kan 14 sägas ha en markant yrkesförberedande karaktär. Dessa är utformade så att de ger såväl en breddad som en fördjupad kunskap jämfört med dagens yrkesutbildning.

Programmen är utformade så att de skall svara mot de näringsstrukturella förändringar som sker i samhället. De skall svara mot de förändrade krav som kommer att ställas på skolan. De skall svara mot den enskilde elevens önskemål. De är utformade så att de, i största möjliga utsträckning, skall attrahera såväl flickor som pojkar. De är utformade för att ge en bred basutbildning inom ett yrkesområde samt för att vara en bra grund för vidare studier genast efter gymnasieskolan eller senare i livet.

Ett exempel är Industriprogrammet där utbildningarna för sex olika industribranscher nu samlas i ett program. För att det första året skall bli så konkret och engagerande som möjligt för eleverna blir det en viktig uppgift för de enskilda skolorna att lägga upp undervisningen och

välja innehåll på ett sådant sätt att eleverna känner igen sig och får tillfälle att tillämpa kunskaperna på den gren de väljer från årskurs 2. Inget hindrar heller att skolan gör klassindelningen på ett sådant sätt att den speglar elevernas val av gren.

De program jag här föreslår är de som jag anser bäst svarar mot behoven i dag. Även framtida förändringar på kortare sikt bör kunna mötas dels med den flexibilitet jag tidigare beskrivit, dels med den breddade strukturen i sig. I avsnitt 3.2 har jag tecknat den utveckling av gymnasieskolan på längre sikt, som jag ser som både naturlig och önskvärd.

Som ett alternativ till att slutföra studierna på ett program kan eleverna i årskurs 3 välja mellan kompletteringskurser med humanistisk/samhällsvetenskaplig, naturvetenskaplig/teknisk eller merkantil inriktning.

Det bör ankomma på regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att besluta om vilka karaktärsämnen som skall finnas inom ett nationellt program, men för riksdagens information övergår jag nu till att beskriva de enskilda programmen och kompletteringskurserna närmare.

Barn- och fritidsprogrammet

Barn- och fritidsprogrammet skall ge en bred utbildning som kan leda till verksamheter bland barn och ungdom och inom fritidssektorn.

Studievägen skall inte vara grendelad utan bestå av en kärna av gemensamma kurser till vilka ett antal valbara kurser knyts. När en del av kurserna är valbara, kan olika studieinriktningar byggas upp för olika skolor. Genom att koppla olika valbara kurser till de gemensamma kurserna kan eleverna få kompetens för arbetsuppgifter som t.ex. barnskötare, handikappsassistent, bad- och idrottshallspersonal och biblioteksassistent.

Tonvikten i utbildningen skall ligga på barns, ungdomars och vuxnas utveckling. I utbildningen skall stort utrymme ges åt kunskaper och färdigheter av pedagogisk natur.

Barn- och fritidsprogrammet ersätter den tvåårige vårdlinjens gren för omsorg om barn och ungdom samt den treårige vårdlinjens variant för barnomsorg i försöksverksamheten. Inriktningen av utbildningen mot verksamhet inom fritidssektorn är ny.

Intresset för försöksutbildningen har varit mycket stort och den har lockat många sökande. Den tvåårige studievägen har alltid haft många sökande.

Kommunerna framhåller i sina remissvar att behovet av personal för barnomsorg och verksamhet med ungdom under fritiden är stort. Den hittillsvarande utbildningen anses i alltför stor utsträckning ha varit inriktad mot barnomsorg och vård och mindre mot ungdom och fritidsverksamhet.

De synpunkter som framförts av ett stort antal primärkommunala instanser tillmäter jag särskilt stor vikt. Elever som genomgår det Barn- och fritidsprogram som jag nu föreslår bör ha en given arbetsmarknad

under överskådlig tid. Utbildningsinnehållet och arbetsmarknaden bör vara av intresse för både pojkar och flickor.

Byggprogrammet

Byggprogrammet skall ge en bred utbildning med inriktning mot bygg- och anläggningsområdet och måleribranschen.

Utbildningen skall vara sammanhållen under det första året. Eleverna får då materialkunskap, de får lära sig använda olika verktyg och maskiner, de får lära sig ritningsläsning och de får grundläggande kunskaper i mureri, betong- och träteknik, måleri m.m.

I årskurs 2 delas programmet i de två grenarna Hus- och anläggningsbyggnad samt Måleri.

Inom grenen för Hus- och anläggningsbyggnad kan eleverna välja att få ett yrkeskunnande mot exempelvis mureri, betongteknik, träteknik, anläggningsbyggnadsteknik eller någon mer hantverksbetonad profilering. Eleverna kan ändå gå i samma klass ty den enskildes inriktning kan åstadkommas genom att man av ett antal valbara kurser i karaktärsämnena väljer dem som var och en är intresserad av. Den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen bör också väljas så att eleverna där får utbildning inom det område de valt.

Inom grenen för Måleri kan eleven välja kurser som ger en profil mot måleri, lackering eller golvläggning.

Byggprogrammet ersätter den tvåårige bygg- och anläggningstekniska linjen samt den treårige bygg- och anläggningstekniska linjen och den treårige måleritekniska linjen i försöksverksamheten.

Den treårige bygg- och anläggningstekniska linjen har fyra grenar. På mindre orter har man normalt bara elevunderlag för att anordna utbildning inom en gren. Den gren som erbjuds är då vanligen den som lockar flest sökande, nämligen byggnadsträteknik.

Jag har dock erfarit att man i ett par kommuner i en och samma klass har erbjudit eleverna att välja kurser på det sätt som jag nu har beskrivit och därmed kunnat ge olika profileringar åt utbildningen. Jag har funnit att detta ger så stora fördelar att jag anser att grenen mot Hus- och anläggningsbyggnad bör vara upplagd just på det sättet. Denna konstruktion är resursbesparande eftersom flertalet skolor bör kunna arbeta med större grupper. Den leder sannolikt också till att fler elever kan få en byggutbildning i sin hemkommun.

Den treårige måleritekniska linjen har två grenar, en för byggnadsmålare och en för lackerare. Även dessa två inriktningar samt därtill golvläggning bör kunna erbjudas på grenen Måleri med hjälp av valbara kurser på alla skolor som har måleriutbildning.

Arbetsmarknaden för bygg- och måleribranscherna är starkt konjunkturberoende. Intresset bland ungdomarna för dessa utbildningar är också mycket stort och de utbildningsplatser som finns räcker inte till alla som för närvarande vill gå där.

Bygg- och måleriutbildningar har alltid varit starkt pojkdominerade. Skolan och arbetsmarknaden har ett stort ansvar för att flickor skall

känna sig välkomna att söka utbildningen och för att arbetsklimatet under deras studietid, såväl i skolan som på arbetsplatserna, skall vara positivt och respektfullt.

För elever som vill arbeta i exempelvis en färghandel eller på ett byggvaruhus kan den merkantila kompletteringskursen vara ett bra alternativ i årskurs 3.

Elprogrammet

Elprogrammet skall ge en bred grundutbildning för verksamhet inom el-området allt ifrån eldistribution och elinstallation till datorservice.

Det gemensamma första året ger grundläggande kunskaper i elteknik, elektronik och styrteknik.

Programmet delas i årskurs 2 i de tre grenarna Automation, Elektronik resp. Installation.

Grenen för Automation har sin tyngdpunkt i styr- och reglerteknik. Denna utbildning kan exempelvis leda till arbete med montering, service och underhåll inom process- och verkstadsindustrin.

Grenen för Elektronik har sin tyngdpunkt i svagströmsteknik och ger kompetens att utföra service och underhåll på vitvaror, radio, TV och telekommunikation.

Grenen för Installation har sin tyngdpunkt i elkraftteknik. Efter genomgången utbildning kan man arbeta som installatör av kraft-, belysnings- och larmsystem. Den utbildning till elkraftmontör som i dag finns på drift- och underhållsteknisk linje inryms också i denna gren. Inom vartdera av de tre områdena finns det således ett flertal yrken att välja på. Eleverna kan dessutom få en viss profilering inom en gren genom att vissa kurser i karaktärsämnena är valbara.

Elprogrammet ersätter den tvåårige el-teletekniska linjen, den treårige el-teletekniska linjen i försöksverksamheten samt ett tiotal påbyggnadsutbildningar.

Den tekniska utvecklingen inom el-området har varit snabb och förväntas fortsätta att vara så. Apparatur och system inom exempelvis tillverknings- och processindustrin ökar i komplexitet och det i sin tur ställer krav på ytterligare personal med hög kompetens. Jag bedömer därför att arbetsmarknaden för elever som gått elprogrammet är god.

Intresset bland ungdomarna för utbildning inom elområdet är stort. Till dagens utbildningar söker betydligt fler än vad det finns utbildningsplatser till. Jag har också med tillfredsställelse noterat att andelen flickor inom el-utbildningarna har ökat. Min förhoppning är att detta intresse från flickornas sida skall öka ytterligare.

Ungdomar, som exempelvis vill arbeta med försäljning i specialaffärer eller med teknisk information om el-produkter, kan i årskurs 3 välja den merkantila kompletteringskursen.

Energiprogrammet

Energiprogrammet skall ge grundläggande kunskaper om energiförsörjning i dagens och framtida system. För närvarande är det främst fråga

om installation, drift och underhåll av olika typer av energisystem i byggnader och anläggningar. Den framtida energiförsörjningen kan innebära behov av utökad kompetens.

Det första ogrenade året ger grundläggande kunskaper om fysikaliska samband, energi- och miljöpåverkan, maskin- och systemkännedom för olika anläggningsutrustningar inom energiområdet, el- och reglerteknik och datoriserade övervakningssystem.

I årskurs 2 delar sig programmet i en Energigren och en VVS-gren.

Grenen för Energi har sin tyngdpunkt i drift- och underhållsteknik. Den skall ge eleven kunskaper om energiförsörjning och energiomvandlingar. Efter utbildningen kan eleven få arbete inom exempelvis kraft- och värmeverk, vatten- och avloppsreningsverk, industribyggnader eller liknande.

Grenen för VVS har sin tyngdpunkt i installationsteknik. Den skall ge eleven kunskaper för arbete med installation, service och reparation av värme-, kyl- och sanitetsanläggningar.

Inom ramen för Energiprogrammet kan elevens personliga önskemål tillgodoses genom val mellan olika kurser.

Energiprogrammet ersätter den tvåårigа drift- och underhållstekniska linjen, värme- och sanitetstekniska grenen på den tvåårigа bygg- och anläggningstekniska linjen samt den treårigа VVS-linjen i försöksverksamheten.

Behovet av ett nationellt Energiprogram skall ses mot bakgrund av den betydelse utbildningen inom programmet har för att säkerställa vår framtida energiförsörjning.

Omställningen av det svenska energisystemet i samband med att kärnkraften successivt kommer att avvecklas, ställer stora krav på utveckling av dagens energiproduktions- och distributionssystem och framtagning av förnybara system för att begränsa energianvändningen och värna om miljön.

Även om sökande till dagens tvåårigа drift- och underhållstekniska linje inte har attraherat eleverna i önskad utsträckning, bedömer jag att det framtida behovet av väl kvalificerad personal med energiutbildning och ungdomens engagemang i energi- och miljöfrågor successivt leder till ett ökat elevintresse för utbildning inom Energiprogrammet, såväl för flickor som för pojkar.

Estetiska programmet

Det Estetiska programmet skall ge en grundläggande utbildning, som förbereder eleverna för fortsatta studier och arbete i anslutning till den valda estetiska specialiseringen och ger grund för ett bredare socialt och kulturellt område.

Ett första gemensamt år ger eleverna möjlighet att pröva olika konstnärliga uttrycksformer inom inriktningarna dans, teater, konst och formgivning samt musik.

Inför den andra årskursen får eleverna möjlighet att välja intresseinriktning mot tre grenar: Konst och formgivning, Musik resp. Dans och teater.

I årskurs 3 kan eleverna, alltefter vad kommunen har möjlighet att anordna, välja en särskild inriktning på en eller flera av specialiseringarna Bild, Dans, Konsthantverk, Slöjd och Teater.

Det Estetiska programmet ersätter dels den tvåårige musiklinjen med påbyggnadsutbildning, dels den tvåårige estetisk-praktiska linjen som hittills bedrivits som försöksverksamhet.

Den estetiska grundutbildning som eleven får i detta program är inte bara en förberedelse för vidare utbildning till konstnär, utan den ger också en bas för konstnärligt skapande arbete med barn inom skolan och fritidssektorn och vidare arbete inom t.ex. omsorgen om äldre, i vård av psykiskt sjuka eller på annat sätt handikappade människor, där man använder olika konstnärliga uttrycksformer som terapi.

Intresset hos eleverna för såväl dagens musiklinje som dagens estetisk-praktiska linje är stort och det är många fler som söker än vad det finns utbildningsplatser.

Musiklinjen har en jämn könsfördelning, medan däremot flickor är i stor majoritet på den estetisk-praktiska linjen. Jag anser det väsentligt att såväl pojkar som flickor stimuleras att söka till det Estetiska programmet.

För elever som t.ex. vill arbeta i en musikhandel eller på ett musikförlag kan den merkantila kursen vara ett bra alternativ i årskurs 3.

Fordonsprogrammet

Fordonsprogrammet skall ge en utbildning för verksamhet inom motorbranschen och transportsektorn.

Ett gemensamt första år ger kunskap om konstruktion och funktion av olika fordonstyper samt kunskap om verktyg och utrustning som används i branschen. Därefter delar sig programmet på fyra grenar, Flygunderhåll, Karosseri, Reparation resp. Transport.

Grenen för Flygunderhåll ger kunskaper om mekaniskt och elektriskt underhåll av flygplan i drift. Utbildningen skall leda till kompetens för yrkesarbete som flygmekaniker eller flygtekniker. För att få certifikat som flygtekniker krävs att man nöjaktigt klarat de prov som luftfartsverket anordnar.

Grenen för Karosseri ger kunskaper som kan leda till yrkesverksamhet med kvalificerade karosserireparationer. Inom grenen finns det också valbara kurser i lackeringsarbete.

Grenen för Reparation ger eleven kompetens att reparera fordon med fel i motorer, kraftöverföring, styrning, bromsar och elektriska och hydrauliska system. Inom grenen finns valbara kurser så att eleven kan välja att profilera sig mot personbilar, lastbilar eller maskiner.

Grenen för Transport ger kompetens för kvalificerade yrkesarbeten med transporter, vilket förutom körkunskap också innefattar kunskap om terminalarbete, transport av farligt gods m.m.

Elever som påbörjat sina studier inom Byggprogrammet och som önskar få en yrkesutbildning med inriktning mot anläggningsmaskinteknik bör ges möjlighet att avsluta sina studier inom Fordonsprogrammet och på det viset kombinera utbildningen från två program och få exakt den yrkesprofil de önskar sig.

Fordonsprogrammet ersätter den tvåårige fordonstekniska linjen samt den treårige fordons- och transporttekniska linjen i försöksverksamheten.

Det är för närvarande balans mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft inom motorbranschen, medan transportsektorn har brist. Denna sektor förväntas också öka. Personer med kunskaper om fordon är också efterfrågade inom olika industribranscher. Jag bedömer därför arbetsmarknaden vara god för elever som genomgått Fordonsprogrammet. Eleverna är också intresserade av denna typ av utbildning och antalet sökande till dagens fordonsutbildningar är något större än antalet tillgängliga platser.

Arbete inom motor- och transportsektorn är ofta tungt och det är starkt mansdominerat. En bättre utrustning som gör arbetet på verkstäderna mindre tungt samt en mer välkomnande attityd mot flickor, såväl i skolan som på arbetsplatserna, skulle kunna ändra på detta.

Elever som önskar arbeta med bilförsäljning, reservdelshantering eller motsvarande kan vara intresserade av att under det tredje året välja en merkantil kompletteringskurs som avslutning på gymnasiestudierna.

Handels- och administrationsprogrammet

Handels- och administrationsprogrammet skall ge en bred yrkeskompetens för kommersiella och administrativa arbetsuppgifter inom näringsliv och förvaltning.

Programmet erbjuder en sammanhållen utbildning över alla de tre åren. Eleverna kan dock genom val av kurser skaffa sig en administrativ, kommersiell eller turisminriktad profilering av sina studier. Valet av plats för den arbetsplatsförlagda utbildningen kan ytterligare förstärka den inriktning mot ett specifikt yrkesområde som eleven valt.

Handels- och administrationsprogrammet ersätter de tvåårige linjerna distribution och kontor samt handel och kontor. Vidare ersätter programmet den treårige handelslinjen i försöksverksamheten samt vissa specialkurser och påbyggnadsutbildningar.

Den allt snabbare utvecklingen mot ett service- och informationssamhälle har fått påverka den nu försöksvis bedrivna handelslinjens utformning vad gäller såväl ny teknik som olika sätt att agera i servicesituationer. Jag anser det mycket viktigt att detta får gälla även för det nya Handels- och administrationsprogrammet.

De nuvarande utbildningarna på detta område har oftast bedömts vara överdimensionerade i förhållande till arbetsmarknadens behov. Den förlängda studietiden ger dock utrymme för en breddning av såväl yrkesämnen som allmänna ämnen. Detta bör kunna leda till att programmet kan tillgodose ett mer differentierat arbetskraftsbehov än i dag.

Jag räknar med att den breddade utbildningen skall leda till en jämnare könsfördelning än vad som i dag gäller på motsvarande linjer, där flickdominansen är stor.

Hantverksprogrammet

Hantverksprogrammet skall kunna utbilda elever för ett stort antal hantverksyrken. Enligt Nordisk yrkesklassificering finns det flera hundra hantverksyrken. Jag kan bara som några exempel nämna dekormålare, korgmakare och sadelmakare.

Under det första året inom hantverksprogrammet tillägnar sig eleverna verktygs- och maskinkunskap, kunskap om färg- och formlära samt materialkunskap och får prova olika hantverk inom områdena metall, trä, läder m.m.

Under årskurserna 2 och 3 inriktas utbildningen för varje enskild elev mot det område han har valt. En mycket stor del av den specifika yrkesutbildningen måste ske genom arbetsplatsförlagd utbildning.

Jag räknar också med att det kan finnas en del elever som börjar på en annan yrkesutbildning och som efter en tid kommer underfund om att de vill gå över till Hantverksprogrammet. Jag anser att det skall vara möjligt för elever att på det sättet byta program efter det första året.

Den pågående försöksverksamheten med treårig hantverksteknisk linje har visat att det även i fortsättningen finns behov av s.k. riksskolor. Dessa kan rymmas inom ramen för Hantverksprogrammet och avse ett fåtal yrken där hela klassen har samma inriktning. Jag tänker på exempelvis guldsmeder och glasblåsare. Även frisörutbildning anser jag kan inrymmas i detta program. Jag återkommer till frågan om riksrekryterande yrkesutbildningar.

Arbetsmarknaden för kunniga hantverkare är för närvarande god. Det är också angeläget att vissa hantverksyrken, som nu har ett fåtal äldre yrkesutövare, får yngre efterträdare så att hantverkskunnandet hålls vid liv. Programmet bör också utgöra en god bas för fortsatta studier inom konsthantverk, design och liknande verksamheter.

Hantverksprogrammet skall ersätta den tvåårige specialkursen hantverksteknik samt den treårige hantverkstekniska linjen i försöksverksamheten.

Dagens hantverksutbildningar attraherar kvinnor i större utsträckning än män. Detta kan möjligen förklaras av att dessa utbildningar ofta har ägnats åt traditionellt kvinnliga verksamhetsområden. Med den utformning av Hantverksprogrammet som jag här föreslår räknar jag med en jämnare könsfördelning. Dessutom har jag erfarit att endast omkring hälften av de sökande har sökt direkt från grundskolan. Det finns tydligen ett behov av denna typ av utbildning för äldre elever. I och med införandet av sektorsbidraget till kommunerna finns det inga hinder för att arrangera utbildningen i samverkan mellan gymnasieskolan och komvux. Tvärtom är det närmast en nödvändighet om man skall kunna erbjuda de studievägar som rekryterar ganska få elever.

Hotell- och restaurangprogrammet

Hotell- och restaurangprogrammet skall utbilda elever för flera yrken inom hotell, restaurang och storhushåll. Efter ett grenlöst första år delar sig programmet i de två grenarna Hotell resp. Restaurang.

På grenen för Hotell utbildas eleverna för uppgifter inom receptions-, konferens- och husfruområdena. På grenen för Restaurang kan eleverna via valbara kurser i årskurs 3 specialisera sig mot kök, kallskänk eller servering. På båda grenarna är ekonomi, organisation och personlig service väsentliga inslag i utbildningen.

Genom samordningen i ett treårigt program för hotell- och restaurangyrken kan gymnasieskolan utbilda kompetent personal på området, vilket är en av förutsättningarna för att Sverige skall kunna konkurrera inom turistnäringarna.

Hotell- och restaurangprogrammet ersätter de varianter för storhushåll, restaurang resp. serveringsteknik som i dag finns i årskurs 2 av tvåårig livsmedelsteknisk linje. Det nya programmet ersätter också det stora utbudet av specialkurser med varierande längd för utbildning till hotellyrken. En samordning av dessa kurser har länge varit önskvärd.

Av dem som är sysselsatta inom logi- och restaurangnäringarna och i storhushållssektorn är många deltids- eller säsongsanställda.

Personalomsättningen är stor och eftersom många anställda saknar yrkesutbildning, kommer det i framtiden att vara efterfrågan på utbildad personal.

Intresset för att arbeta inom hotell- och restaurangnäringen är stort. Antalet sökande till utbildningarna är ofta dubbelt så stort som antalet intagningsplatser och utbildningarna attraherar både pojkar och flickor.

Industriprogrammet

Industriprogrammet skall ge grundläggande kunskaper om industriell produktion inom främst verkstads-, trä-, pappersmasse-, metallurgisk, gruv-, sten-, kemisk, teko-, grafisk och livsmedelsindustrin.

Det första ogrenade året ger grundläggande kunskaper i bl.a. maskinteknik, produktionsteknik och ekonomi, el- och reglerteknik, kvalitetskontroll, service och underhåll och industriell arbetsorganisation.

Programmet delas i årskurs 2 i de fyra grenarna Industri, Trä, Process och Textil- och konfektion.

Grenen för Industri skall ge eleven kunskaper om modern tillverkningsteknik och flexibla produktionssystem för arbete huvudsakligen inom maskinbearbetning, underhåll, svetsning och plåttillverkning.

Grenen för Trä skall ge eleven kunskaper om industriell träteknisk produktion för arbete främst inom snickeri och möbelindustri samt vid sågverk.

Grenen för Process skall ge eleven kunskaper om högteknologisk produktion för arbete inom bl.a. pappersmasse, kemisk, metallurgisk, grafisk och livsmedelsteknisk industri.

Grenen för Textil och konfektion skall ge eleven kunskaper för arbete inom främst den tillverkande tekoindustrin.

Inom ramen för Industriprogrammet kan elevens personliga önskemål tillgodoses genom val mellan olika kurser.

Industriprogrammet ersätter de tvåårigа verkstads-, trä- respektive processtekniska linjerna, delar av de tvåårigа beklädnads- respektive livsmedelstekniska linjerna, de treårigа industri-, trä- respektive processtekniska linjerna samt delar av de treårigа textil- och beklädnads- resp. livsmedelstekniska linjerna i försöksverksamheten.

Industriell produktionsutrustning blir alltmer tekniskt avancerad och komplex och av bl.a. ekonomiska skäl ställs därför krav på hög tillgänglighet. Det innebär att utöver traditionella branschkunskaper behövs ordentliga kunskaper i service och underhåll av produktionsutrustningen, kunskaper som är av gemensam karaktär för olika branschområden. Jag ser nu goda förutsättningar för att samla olika branscher inom den tillverkande industrin i ett gemensamt industriprogram. Därigenom skapas underlag för gemensamma läromedel och lärarfortbildning som bidrar till att höja kvalitén på utbildningen.

Med den flexibilitet som en kursutformad utbildning ger och med de samordnade inslagen från olika branschområden som redovisats ovan, bedömer jag att vi kan få ett industriprogram, som i högre grad än idag attraherar ungdomarna. Den bredd vad gäller innehåll som industriprogrammet får, ger, enligt min bedömning, förutsättningar för en god rekrytering av både flickor och pojkar.

Livsmedelsprogrammet

Livsmedelsprogrammet skall ge en utbildning för verksamhet inom dagligvaruhandeln eller för arbete med bagerivaror resp. kött och charkuterivaror.

Ett gemensamt första år ger eleverna kunskap om olika livsmedel, livsmedelshantering och livsmedelshygien.

I årskurs 2 delas programmet i två grenar, Bageri och konditori resp. Kött och charkuteri.

Grenen för Bageri och konditori ger yrkeskunnande för arbete som bagare eller konditor.

Grenen för Kött och charkuteri ger kunskap om styckning av kött och tillverkning av charkuterier.

Elever som önskar arbeta i dagligvaruhandeln kan välja vilken som helst av de två grenarna och sedan i årskurs 3 välja den merkantila kompletteringskursen. De får därigenom en grundläggande utbildning om livsmedel och en kunskap om lagerhållning, kundservice m.m.

Livsmedelsprogrammet ersätter delar av den tvåårigа livsmedelstekniska linjen samt den treårigа livsmedelstekniska linjen i försöksverksamheten.

Arbetsmarknaden för personer med livsmedelsutbildning är för närvarande god. Det finns i dag endast få utbildningar som riktar sig mot dagligvaruhandeln och där är behovet av utbildad personal stort. Jag be-

dömer således att antingen man väljer att gå även det tredje året på en av grenarna eller går den merkantila kursen så är det inga svårigheter att få arbete.

Livsmedelsutbildningarna attraherar såväl flickor som pojkar och intresset för utbildningarna är stort.

Medieprogrammet

Medieprogrammet skall ge en bred utbildning med inriktning mot tryckmedie-, reklam- och informationsområdet.

Ett gemensamt första år ger eleverna kunskap om olika mediers förutsättningar och arbetsmetoder. Eleverna skall också bekanta sig med förutsättningarna på arbetsmarknaden för olika medier.

Efter det första året delas programmet i två grenar. Tryckmedier resp. Information och reklam.

Grenen för Tryckmedier har sin tyngdpunkt i olika layouttekniker och grafisk formgivning. Eleverna får här arbeta med text- och bildmontering, reprofotografering och scannerteknik.

Grenen för Information och reklam utbildar för yrkesverksamhet inom områdena reklam, dekoration, informationsteknik samt foto- och videoteknik. Genom att välja olika kurser kan eleven få en profilering mot de olika områden som grenen utbildar för.

Medieprogrammet ersätter den treåriga grafiska linjen i försöksverksamheten samt ett flertal kortare och längre kurser.

Den tekniska utvecklingen, inom såväl det specifikt grafiska området som inom medieområdet som helhet, har varit mycket snabb under det senaste decenniet. Utvecklingen av datoriserade metoder för framställning av text och bild har förändrat arbetssituationen för många. Behovet av fortbildning av redan yrkesverksamma och nyrekrytering av ungdomar med modern utbildning är stort. Jag bedömer därför arbetsmarknaden som god för dem som går Medieprogrammet.

De utbildningar inom området som finns i gymnasieskolan visar att detta är utbildningar som attraherar både flickor och pojkar. Intresset för dessa utbildningar är också stort.

De elever som önskar arbeta med exempelvis försäljning av utrustning för reklam- och tryckmedieproduktion kan vara intresserade av att läsa en merkantil kompletteringskurs i årskurs 3.

Naturbruksprogrammet

Naturbruksprogrammet skall ge en bred utbildning med inriktning mot verksamhet inom jordbruk, skogsbruk, trädgårdsnäring, fiske och vattenbruk samt djurvård, hästhållning och verksamheter som hör till naturbruk, t.ex. miljö, bioenergi m.m.

Det nya programmet skall vara en sammanhållen utbildning utan grendelning. Den skall bestå av gemensamma kurser och valbara kurser. Utbildningen skall ge bred kompetens för yrkesverksamhet inom de olika näringsområden som utbildningen riktar sig mot.

Utbildningen skall förutom huvudinriktningarna innehålla moment kring miljö- och naturresursfrågor. Speciella utbildningsbehov inom naturbruksområdet bör tillgodoses genom elevernas val av kurser.

Naturbruksprogrammet ersätter de tvåårigа linjerna inom jordbruk, skogsbruk och trädgårdsnäring samt den treåriga naturbrukslinjen i försöksverksamheten och ett tiotal specialkurser och påbyggnadsutbildningar.

De beslut som riksdagen fattade våren 1990 om livsmedelspolitiken (prop. 1989/90:146, JoU25, rskr. 327) kommer att resultera i stora förändringar inom jordbruksnäringen. Tonvikten kommer att ligga på marknadsanpassning både nationellt och internationellt samt med hänsyn till miljö, landskapsvård och regional fördelning.

Den ökade marknadsinriktningen kommer att ställa krav på nya kunskaper hos jordbrukarna. Vid riksdagsbehandlingen betonade jordbruksutskottet bl.a. att man bör pröva möjligheten att bredda skogs- och lantbruksutbildningen så att den utifrån ett brett ekologiskt perspektiv kan understödja landsbygdens utveckling. Utskottet framhöll också att det är viktigt att utbildningen ligger i linje med intentionerna bakom den livsmedelspolitiska reformen. Detta förutsätter ökade insatser när det gäller utbildning i företagande, marknadsföring och företagsutveckling.

Av den försöksvis tillämpade kursplanen för naturbrukslinjen framgår att de moment som utskottet efterlyser i stor utsträckning redan ingår i utbildningen.

Naturbruksutbildning spelar en viktig roll när det gäller regional utveckling, landets försörjning och resurshushållning. Det är därför av nationellt intresse att utbildning för näringarna är väl spridd över landet. Jag vill därför understryka vikten av att det finns ett tillräckligt stort antal utbildningsorter.

Såväl jordbruks- som trädgårdslinjerna har attraherat både pojkar och flickor, medan mycket få flickor sökt sig till skogsbrukslinjen. Jag räknar med att det kan bli en jämn könsfördelning på naturbruksprogrammet.

Naturvetenskapsprogrammet

Naturvetenskapsprogrammet skall ge en bred allmänkunskap inkluderande språk, samhällskunskap m.m. Det skall ge kunskaper för en vidare utbildning inom naturvetenskap och teknik på universitet och högskola. Programmet ger också en god bas för dem som sedan vill utbilda sig till exempelvis grundskollärare, journalister, samhällsplanerare m.m.

Efter ett första gemensamt år delar sig programmet i de två grenarna, Naturvetenskaplig och Teknisk. Grenarna är främst studieförberedande men ger också en god grund för anställning i företag som erbjuder intern utbildning.

På Naturvetenskapliga grenen får eleverna kunskaper i matematik, fysik, kemi och biologi. Dessa ämnen skall dessutom ha betydande inslag av miljökunskap. Eleverna studerar minst två språk. Utbildningen

skall vara så djup och omfattande att studierna skapar intresse och att eleverna får en god uppfattning om ämnena och kan bedöma vad vidare studier i dessa kan innebära.

På den Tekniska grenen studerar eleverna också två språk. Förutom de naturvetenskapliga ämnena med miljökunskap studerar man ett tekniskt ämne av relativt stor omfattning. Jag anser att det är väsentligt att det i gymnasieskolan finns en utbildning med en klar teknisk profil för elever som har ett stort tekniskt intresse. Utbildningen skall förbereda eleverna för vidare studier inom det tekniska området, som tekniker-ingenjörs- och civilingenjörsutbildningar. Vidare är också denna utbildning en god bas för dem som önskar gå vidare till exempelvis grundskollärarutbildningen.

Elever, både på Naturvetenskaplig gren och Teknisk gren, som har ett så stort intresse för miljöfrågor att de vill fördjupa sig ytterligare i dessa, skall ha möjlighet att välja en mindre kurs i matematik och på den då frigjorda tiden studera miljöteknik. Jag återkommer till detta när jag utvecklar min syn på ämnena matematik och miljökunskap.

Jag anser att utbildningen på såväl den Naturvetenskapliga grenen som den Tekniska utgör en god grund för vidare studier. Då avser jag inte bara studier i naturvetenskap och teknik utan också studier inom exempelvis samhällsvetenskap och ekonomi. Jag vill också än en gång påminna om vikten av att vi till våra lärarutbildningar kan rekrytera ungdomar som har naturvetenskaplig och teknisk kunskap.

Den fyraåriga tekniska linjen i gymnasieskolan har under de senaste tio åren varit en eftersökt linje. Den naturvetenskapliga linjen har haft en lång period med rekryteringsproblem men har nu ökat i omfattning. Denna linje har också en jämn könsfördelning medan den tekniska inte lyckats komma längre än till ca 20 % flickor. Jag räknar med att den programkonstruktion med ett gemensamt första år som jag nu föreslagit skall medföra att fler flickor väljer teknisk utbildning. Erfarenheterna från det s.k. NT-försöket i slutet på 1970-talet och början på 1980-talet visade att det uppskjutna valet mellan naturvetenskap och teknik ledde till att fler flickor valde teknik.

Omvårdnadsprogrammet

Omvårdnadsprogrammet skall ge en bred sammanhållen grundutbildning med inriktning mot verksamhet inom hälso- och sjukvård, dvs. såväl somatisk som psykiatrisk vård samt äldre- och handikappomsorg. Programmet skall inte vara grendelat utan bestå av en kärna av gemensamma kurser, sådana som alla läser, och ett antal valbara kurser. Parallellt med att utbildningen skall ge en bred kompetens finns också behovet av fördjupade kunskaper inom vissa områden, t.ex. kunskaper om rehabilitering, omsorger om psykiskt utvecklingsstörda, akutsjukvård och om vård av nyfödda sjuka barn. Sådana kunskaper bör inhämtas inom ramen för valbara kurser.

Omvårdnadsprogrammet ersätter den nuvarande tvåårigа vårdlinjens gren för hälso- och sjukvård, den tvåårigа sociala servicelinjen, försöks-

verksamheterna med den treåriga vårdlinjens varianter med omvårdnad av nyfödda barn och sjuka barn och omsorger om psykiskt utvecklingsstörda samt den treåriga omvårdnadslinjen.

Arbete inom något av samhällets olika vård- och omsorgsområden kräver i dag kunskaper från näraliggande områden. Arbete inom hälso- och sjukvården fordrar t.ex. kunskaper om socialtjänsten samtidigt som en utbyggd och förändrad äldreomsorg förutsätter att personalen har kunskaper och erfarenhet från hälso- och sjukvårdsområdet. Av betydelse är också den förändring av den psykiatriska vården och vården av psykiskt utvecklingsstörda som nu sker samt tillkomsten av nya former för behandling och boende inom dessa områden samtidigt som det sker en ökad satsning på vård i hemmet.

Arbetsmarknaden för vårdutbildade är för närvarande mycket god och det är brist på vård- och omsorgspersonal. Trots detta har antalet sökande till vårdutbildningarna minskat under senare år. Framför allt har detta gällt storstadsregionerna. Även den försöksvis inrättade omvårdnadslinjen har haft ett vikande sökandeintresse under försöksperioden. Osäkerhet om yrkeskompetensen liksom bristande information till eleverna om behörigheten för fortsatta högskolestudier efter utbildningen kan här ha bidragit till det minskade elevintresset.

I försöksverksamheten har tillämpats en regel om att 20 % av de intagna eleverna på omvårdnadslinjen skall vara pojkar. Regeln har inte gett några avgörande positiva resultat på grund av ett för lågt intresse hos pojkar att söka. Det är dock angeläget att fortsätta arbetet med att förändra den könsmässiga sammansättningen i utbildningen.

Samhällsvetenskapsprogrammet

Samhällsvetenskapsprogrammet skall ge goda kunskaper i samhällsvetenskap för såväl vidare studier som arbetsliv. Programmet skall ge en bred kommunikativ kompetens, där också studier av naturkunskap, miljökunskap och matematik ingår. De studerande skall få beredskap att möta en framtida arbetsmarknad som alltmer kommer att präglas av informations- och kunskapssamhällets krav och av en ökad internationalisering.

Efter ett gemensamt första år delas programmet i de tre grenarna Ekonomi, Humaniora resp. Samhällsvetenskap.

Den Ekonomiska grenen lägger tonvikten vid ekonomi och näringsliv. Grenen leder till ekonomiska och kommersiella arbetsuppgifter i näringsliv och förvaltning men ger också en god grund för vidare studier.

Utbildningen på Humanioragrenen domineras av studier i språk - moderna såväl som klassiska. Historia, litteraturstudier och andra humanistiska ämnen skall förekomma.

Den Samhällsvetenskapliga grenen lägger tonvikten vid historiska och samhällsinriktade studier.

De två senare grenarna är främst studieförberedande men ger också en god grund för anställning i företag som erbjuder intern utbildning.

Samhällsvetenskapsprogrammet ersätter dagens treåriga ekonomiska, humanistiska och samhällsvetenskapliga linjer.

För att ge behörighet till grundskollärarutbildning har Humanioragrenen fått ökat utrymme för matematik, jämfört med dagens humanistiska linje. Ämnet naturkunskap har förstärkts på både humaniora- och ekonomigrenarna.

Intresset hos ungdomarna för Samhällsvetenskapsprogrammets utbildningsområden får sägas vara stort. Läsåret 1990/91 har dagens tre linjer, motsvarande Samhällsvetenskapsprogrammets tre grenar över 20 % av det totala antalet intagningsplatser i gymnasieskolan.

Dagens ekonomiska linje har en i stort jämn könsfördelning, medan den samhällsvetenskapliga och särskilt den humanistiska linjen har en klar dominans av flickor.

Humanistisk-samhällsvetenskaplig kompletteringskurs

Inom alla program utom Samhällsvetenskapsprogrammet skall elever i årskurs 3 kunna välja en kompletteringskurs med inriktning mot humaniora och samhällsvetenskap. Denna kurs skall ge eleverna den teoretiska komplettering de kan behöva för att bli behöriga till vissa humanistiska och samhällsvetenskapliga utbildningar i högskolan.

Beroende på elevens tidigare studieinriktning och önskemål om framtida yrkesområde, kan kompletteringskursen antingen inriktas mot Humanioragrenens språkkompetens eller Samhällsvetenskapsgrenens kompetens i samhällskunskap.

Kursen skall ge den kompetens i historia som fås inom Naturvetenskapsprogrammet samt den kompetens i religionskunskap som fås inom båda dessa program.

Vidare skall kurserna i matematik och naturkunskap ge den kompetens som fås inom Samhällsvetenskapsprogrammet och därmed bl.a. ge behörighet till lärarutbildning.

Naturvetenskaplig-teknisk kompletteringskurs

Elever från alla program utom Naturvetenskapsprogrammet skall ha möjlighet att läsa en teoretisk kompletteringskurs med inriktning mot naturvetenskap/teknik under årskurs 3. Denna kurs skall ge eleverna den teoretiska komplettering de behöver för att söka till högre utbildningar inom det naturvetenskapliga och tekniska området.

Kursen skall ge kompetens i fysik och kemi och biologi motsvarande Naturvetenskapsprogrammet. Tekniska ämnen kan väljas för att ge kompetens motsvarande den Tekniska grenens. Alla skall dessutom läsa matematik. Hur långt den enskilde eleven når i dessa studier beror av hur mycket matematik han läst under de två första åren i gymnasieskolan.

Merkantil kompletteringskurs

Studerande från alla program utom Handels- och administrationsprogrammet skall ha möjlighet att i årskurs 3 läsa en merkantil kurs som ger de kunskaper som behövs för att arbeta i handeln inom det yrkes-/ämnesområde de tidigare valt.

De studerande skall skaffa sig kunskaper om inköps-, lager-, försäljnings- och ekonomifunktioner samt färdighet i att använda datorprogram för bl.a. registerhantering, kalkylering och textbehandling.

Den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen väljs så att den förstärker såväl yrkesprofilen som det merkantila kunnandet. Så kan exempelvis en byggvaruhandel, en el-grossist, ett reservdelslager eller en livsmedelsaffär utgöra lämpliga arbetsplatser för elever från Bygg-, El-, Fordons-, resp. Livsmedelsprogrammet.

3.5 Individuella program

Jag har tidigare i anslutning till frågorna om vad som bör regleras i skollagen kortfattat berört de individuella programmen. Jag vill nu ytterligare utveckla mina tankar om syftet med dessa program och de möjligheter som ryms inom dem. Såsom framgår redan av förslagen i vad gäller lagstiftningen skall de lokala programmen komma till genom lokala beslut. Individuella utbildningsinslag förekommer i dag inom gymnasieskolan och det kommunala uppföljningsansvaret i en rad olika former och också med varierande innehåll och inriktning. Försöksverksamhet har t.ex. bedrivits inom gymnasieskolan med individuell studietakt och inom uppföljningsansvaret med individuella utbildningsplaner.

De individuella program jag nu föreslår skall ersätta bl.a. dessa nämnda verksamheter. De utgår därför från flera motiv. Ett motiv är det kompensatoriska, dvs. elever, som saknar tillräckliga kunskaper för att kunna tillgodogöra sig en gymnasieutbildning, ges möjlighet att få motsvarande grundläggande kunskap. Ett annat motiv är att verka motivationsskapande och vägledande för omotiverade och studieobestämda elever. Ett ytterligare motiv ligger i att på olika sätt stödja de ungdomar som inte kommit in på sitt val till gymnasieskolan och elever som avbrutit sin gymnasieutbildning. Ett fjärde motiv är att tillmötesgå önskemålen hos de mycket målinriktade ungdomar som vill ha en individuell utbildning av ett slag som inte ryms inom de nationella programmen. Detta senare motiv kan avse ungdomar med såväl yrkesinriktade som teoretiska utbildningsönskemål.

Som jag nyss har redovisat kommer de nationella programmen att innehålla ett väsentligt utrymme för ämnen och verksamheter som skall vara obligatoriska för alla. Det är önskvärt att även de individuella programmen, så långt möjligt, byggs upp kring denna gymnasieskolans kärna. Som jag i ett tidigare sammanhang anfört anser jag dock - med den variationsbredd jag förutser för de individuella programmen - att någon närmare reglering av deras innehåll och omfattning inte är lämplig.

Genom de individuella programmen får kommunerna ett arbetsredskap för att uppfylla sina skyldigheter att erbjuda ungdomar utanför de nationella programmen en gymnasieutbildning. För riksdagens information redovisar jag i det följande vad jag uppfattar som huvuddragen i de individuella programmen.

Programmen kan utformas som en form av preparandkurs för elever med bristande förkunskaper från grundskolan och kan avse såväl elever med svenska som med annat modersmål. De kan också utgöras av delar av den reguljära utbildningen på något nationellt program eller en utbildning, som på gymnasieskolans uppdrag anordnas av någon annan. De individuella programmen kan därvid vara utformade så att de underlättar en övergång till eller samläsning med ett nationellt program. I enlighet med grundtanken att programmen skall vara styrda utifrån elevens behov kan dessa också, under längre eller kortare tid, komma att bestå av enbart arbete på ungdomsplats och vägledande åtgärder.

Ungdomsplatserna har visat sig vara ungdomsuppföljningens kanske viktigaste pedagogiska redskap för att motivera ungdomarna till fortsatta studier genom att stärka deras självkänsla och att ge dem en introduktion i yrkeslivet. Detta framgår bl.a. av SÖs rapport (R 85:5) om kvalitativ uppföljning av kommunernas uppföljningsansvar 1984/85. Även rapporten (SOU 1989:114) Livlina för livslångt lärande uppmärksammar ungdomsplatsernas stora vikt i uppföljningsverksamheten. Jag finner det nödvändigt att denna möjlighet finns kvar även i framtiden.

Jag anser att flera befintliga förslag till och redan prövade verksamheter kommer att finna sin naturliga plats inom ramen för de individuella programmen. Jag tänker då i första hand på försöksverksamheten med gymnasieutbildning inom ramen för individuella planer, det s.k. DELTA-projektet, försöksverksamheten med individuell studietakt i gymnasieskolan, det s.k. FÖRST-projektet, ÖGY-utredningens förslag om introduktionskurser och specialklasserna i dagens gymnasieskola med undervisning i lugnare studietakt och med mindre studiekurser än motsvarande reguljära linjer. Grundidéerna i dessa verksamheter är intressanta att bygga vidare på för de elever som är i behov av stor individuell handledning eller individuell studietakt.

För de mycket målinriktade ungdomarna, med udda studieönskemål, kan de individuella programmen bli deras möjlighet att nå sina utbildningsmål. Jag räknar här även in utbildning som t.ex. yrkesdansarutbildningen i Stockholm.

Delar av de individuella programmen får - förutom i gymnasieskolan - anordnas inom olika utbildningsformer som komvux, arbetsmarknadsutbildning, lanthushållsskola och folkhögskola. Ansvaret för upprättandet av det individuella programmet och dess genomförande åvilar dock styrelsen för utbildningen. Jag återkommer senare till frågan om samverkan mellan olika utbildningsanordnare.

Invandrarungdomar

Invandringen till Sverige har konstant ökat under senare år, huvudsakligen genom flyktinginvandring. Antalet kommuner som tar emot asylsökande och flyktingar har växt för varje år, och i dag tar i stort sett alla kommuner emot flyktingar.

Om man definierar alla i Sverige boende som är födda utomlands eller som har minst en förälder som är född utomlands som invandrare, dvs. tar med också andra generationens invandrare, uppgår antalet invandrare i Sverige till drygt 1,1 miljoner personer, alltså en betydande del av vår befolkning.

En grundläggande förutsättning för invandrarnas integration i det svenska samhället är att de får en god och effektiv undervisning i svenska. Invandrarungdomarnas kontakter med svenska språket i skolan och på arbetsplatser har avgörande betydelse för deras språkutveckling och för deras möjligheter att genomföra gymnasiala studier. En ungdomsplats i kombination med främst svenskundervisning kan därför fylla en viktig funktion. I de individuella programmen kan ingå både studiehandledning på hemspråk och undervisning i svenska.

Jag föreslår i denna proposition avregleringar som ger också invandrarungdomarna bättre anpassade utbildningsmöjligheter och därmed underlättar deras integrering i det svenska samhället. Dessa speciella arrangemang kommer att finnas i första hand inom ramen för de individuellt upplagda programmen.

Möjligheter skall finnas för invandrarungdomar att, inom de individuella programmen, studera företrädesvis svenska och andra baskunskapsämnen med syfte att ge förutsättningar att klara av senare gymnasiestudier. Undervisning i svenska, i engelska och om det svenska samhället kommer sannolikt att inta en framträdande plats i dessa program. Jag finner det naturligt att bygga vidare på de erfarenheter som finns från dagens introduktionskurser för invandrare, liksom att jag kan se fördelar med att en samverkan sker mellan gymnasieskolans och vuxenutbildningens invandrarundervisning.

Individuell yrkesutbildning

ÖGY-utredningen konstaterade att inslag av fackteori och allmänna ämnen förekommer i mycket ringa omfattning i dagens gymnasiala lärlingsutbildning. Den fann heller inga sakliga skäl till att de elever som får sin utbildning på detta sätt skall undanhållas de viktiga inslag som allmänna ämnen och fackteori utgör. I enlighet med ÖGY-utredningens förslag och åtföljande proposition Utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan (prop. 1987/88:102) anser jag att det skall kunna förekomma individuella program inriktade mot yrkesutbildning. Dessa kan utformas så att eleven, utan att vara anställd, studerar karaktärsämnena i huvudsak enskilt och med en stor del av utbildningen förlagd till en eller flera arbetsplatser. Fackteori och undervisning i de ämnen som är obligatoriska och gemensamma för alla nationella program skall ingå i

samma utsträckning som för andra elever. Dessa program bör kunna förekomma huvudsakligen i följande fall:

- för små och udda yrken,
- då eleven är bosatt på stort avstånd från den gymnasieskola som anordnar önskat program,
- då denna studieform är bäst för eleven av personliga skäl,
- för elever med bestämda och målinriktade önskemål om yrkesstudier i övrigt, där de nationella programmen inte kan tillgodose önskemålen.

Jag vill dock inte överge dagens gymnasiala lärlingsutbildning som utbildningsalternativ. Att få en gymnasieutbildning i kombination med yrkesutbildning i ett anställningsförhållande, anser jag skall kunna vara en form av individuellt program. Förutsättningen är naturligtvis att sådan yrkesutbildning håller samma kvalitet som utbildning inom gymnasieskolan. Målsättningen för denna yrkesutbildning bör vara att fackteori och ämnena svenska, engelska, matematik, samhällskunskap och naturvetenskap skall ingå. Detta förutsätter att en överenskommelse sker mellan styrelsen för utbildningen och berört företag.

De individuella programmen och kommunernas och arbetsmarknadsmyndigheternas samverkan

År 1976 lagfästes kommunernas uppföljningsansvar för arbetslös ungdom. Med anledning av den s.k. ungdomspropositionen 1980 (prop. 1979/80:145) renodlades gränsdragningen mellan skolans och arbetsmarknadsmyndigheternas resp. ansvarsområden, och myndighetsåldern gjordes till övre gräns för skolans ansvarstagande. År 1983 fick skolstyrelsen det totala ansvaret för både utbildning och arbete för de omyndiga ungdomarna. År 1984 fick kommunerna ett sysselsättningsansvar för de arbetslösa 18- och 19-åringarna genom lagen om ungdomslag. Sedan den 1 juli 1989 är åtgärdsansvaret knutet till lagen (1989:425) om särskilda inskolningsplatser hos offentliga arbetsgivare.

Kommunernas uppföljningsansvar regleras i dag i skollagens kapitel om skolplikt och rätt till utbildning. Ansvaret omfattar ungdomar som lämnat grundskolan, men inte fyllt 18 år. Kommunerna är skyldiga att kontinuerligt hålla sig underrättade om alla ungdomars sysselsättning. De har även ett åtgärdsansvar, som innebär att de är skyldiga att erbjuda ungdomarna studie- och yrkesorientering och sysselsättning i form av utbildning och arbete. Eftersom framtidens samhälle kommer att ställa högre utbildningskrav bör kommunernas åtgärdsansvar för ungdomarna utökas och starkare inriktas mot utbildning. Skyldigheten för hemkommunen att erbjuda i princip alla 16-19-åringar, som lämnat grundskolan, en gymnasieutbildning medför att kommunens åtgärdsansvar för ungdomar utan genomförd gymnasieutbildning höjs från 18 till 20 år, vad avser utbildningsinsatser. Inriktning mot utbildning medför att det hittillsvarande uppföljningsansvaret kommer att ingå som en naturlig del av gymnasieskolan. Jag kommer senare att redovisa mitt förslag om

ansvarsfördelning mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen (avsnitt 5.1.1).

Det är också sannolikt att vissa - om än få - ungdomar kommer att tacka nej till de erbjudanden om individuella program som de får. För dessa ungdomar, som av olika anledningar vill söka sig egna vägar utanför gymnasieskolan, måste naturligtvis arbetsmarknadsmyndigheternas åtgärder och service stå öppna. Den enskildes behov skall vara styrande för de åtgärder som sätts in. Det är också viktigt att betona att skolans huvudansvar för åtgärder riktade mot ungdomarna inte automatiskt bryts i och med myndighetsåldern. Huvudansvaret övergår till arbetsmarknadsmyndigheten när gymnasieutbildningen är slutförd eller när eleven avbryter sina studier och själv önskar hjälp av arbetsmarknadsmyndigheterna, dock tidigast från 18 års ålder. Några generella riktade arbetsmarknadsåtgärder för ungdomar under 18 år förekommer inte. Arbetsförmedlingarnas skyldighet kvarstår som tidigare och regleras främst genom bestämmelserna i den tidigare nämnda lagen (1989:425) om särskilda inskolningsplatser hos offentliga arbetsgivare. Jag utgår ifrån att skola och arbetsförmedling samverkar vid ungdomars övergång från skola till arbetsliv och att det samarbete som redan finns dem emellan kommer att utvecklas. Jag har i dessa frågor samrått med arbetsmarknadsministern.

3.6 Nuvarande specialkurser

Mitt förslag: Gymnasieskolans nuvarande specialkurser skall avvecklas och motsvarande utbildning anordnas antingen inom programmen, inom komvux eller inom högskolan.

Skälen för mitt förslag: All utbildning i den nya gymnasieskolan skall ske inom den programstruktur jag nyss har redovisat. Jag räknar, i likhet med vad den särskilde utredaren av lilla ramens specialkurser föreslagit, med att ca 55 % av dagens specialkurser innehållsmässigt inordnas i nationella och individuella program.

Jag delar också utredarens uppfattning att de utbildningsbehov, som huvuddelen av återstående specialkurser nu tillfredsställer, i framtiden bör tillgodoses främst genom den kommunala vuxenutbildningen men också av högskolan.

Vid överväganden om en utbildning skall förläggas till högskola eller till den kommunala vuxenutbildningen måste enligt min mening utbildningens syfte och innehåll vara utgångspunkten. Jag utvecklar i avsnitt 4.4.2 hur jag ser på dessa frågor i perspektivet av mina övriga vuxenutbildningsförslag. När det gäller specialkurser med ett syfte och innehåll som leder till att utbildningen i framtiden bör erbjudas som högskoleutbildning avser utbildningsministern att återkomma senare.

3.7.1 Timplanernas konstruktion och funktion

Mitt förslag: Timplanerna skall - för varje nationellt fastställt program - ange den minsta tid, som kommuner och landsting skall garantera varje elev lärar/handledarledd undervisning. Riksdagen beslutar om denna tid. Styrelsen för utbildningen får besluta om en ökning av timtalet.

Alla program i den nya gymnasieskolan skall ha en gemensam kärna av nio ämnen eller verksamheter: svenska, engelska, samhällskunskap, matematik, naturkunskap, idrott och hälsa, estetisk verksamhet, individuellt tillval och specialarbete. Riksdagen beslutar om minsta antalet timmar i dessa ämnen eller verksamheter.

Programmen skall i sina grunddrag få egen profil genom karaktärsämnen. Regeringen beslutar om minsta antalet timmar i karaktärsämnena.

Den fastställda tiden för de gemensamma ämnena och karaktärsämnena utgör ca 90 % av den undervisningstid som skall garanteras. Den resterande tiden skall fördelas på de ämnen som förekommer i programmet efter beslut av styrelsen för utbildningen.

Timplanerna uttrycks i sextiominuterstimmar utan årskursfördelning.

Skälen för mitt förslag: Timplanerna i dagens gymnasieskola uttrycks som det antal lektioner per vecka (veckotimmar) som ett ämne skall studeras i varje årskurs. På de flesta skolor har man valt att, vid konstruktion av elevernas schema, lägga ut just detta antal lektioner per vecka, dvs. man har endast i ringa omfattning koncentrerat undervisningen till vissa delar av läsåret.

Den statliga resurstilldelningen till undervisningen har beräknats utifrån antalet veckotimmar per år, ämne och klass alternativt antalet elever. I de statligt reglerade lärartjänsterna uttrycktes också lärarnas tjänstgöringsskyldighet som ett visst antal veckotimmar. Antalet veckotimmar i ett ämne utgör däremot ingen garanti för att eleverna får en bestämd volym undervisning i ett ämne.

SÖ har tillsammans med ett antal länsskolnämnder studerat tidsanvändningen i gymnasieskolan under ett par år. Studien visar på ett stort lektionsbortfall - tillfällen då på schemat utlagda lektioner inte används till avsedd undervisning.

Den vanligaste orsaken till lektionsbortfall är skrivningar. I vissa klasser används närmare 14 % av den totala undervisningstiden till skrivningar. Mer än tre fjärdedelar av dessa skrivningar förläggs till förmiddagen på tisdag, onsdag och torsdag. Det behöver knappast påpekas

att vissa ämnen härigenom får ett mycket stort lektionsbortfall till följd av skrivningar i andra ämnen. Undersökningen visar också att den tid som åtgår för skriftliga prov skall räknas upp med ca 20 % för att få den verkliga tidsåtgången. Detta hänger samman med att eleverna vanligen får viss ledighet före eller efter ett skriftligt prov.

Andra orsaker till lektionsbortfall är koncentrationsdagar, temadagar och studiebesök i annat ämne. En del av motståndet mot ämnesanknuten praktik beror också av svårigheter att läsa igen förlorad tid i icke berörda ämnen. Lektioner går också bort på grund av lärares frånvaro i samband med konferenser, fortbildning och sjukdom. Till detta kommer att lektionstid tas i anspråk för föredrag, politisk information, idrottsevenemang, hälsoundersökningar, syoinformation m.m.

Orsaken till att vi i gymnasieskolan har ett ganska stort lektionsbortfall är ett antal aktiviteter som i flertalet fall är både önskvärda och nödvändiga. Lärare och elever har dock ofta svårigheter att planera undervisning och studier på grund av detta. Det förekommer också att man avstår från att göra studiebesök som på ett positivt sätt skulle åskådliggöra ett arbetsområde bara för att man inte vill förorsaka ännu större lektionsbortfall.

I och med införandet av ett sektorsbidrag för skolväsendet finns inte längre den direkta kopplingen mellan timplaner och statlig resurstilldelning. Det finns därför inget skäl för att fortsättningsvis ange undervisningsvolymen som ett visst antal veckotimmar. Jag har i stället valt att låta timplanerna uttrycka den tid som eleverna skall garanteras som ett minimum av lärar/handledarledd undervisning. Denna garanterade tid överensstämmer med ett medelvärde av den tid som eleverna i dagens gymnasieskola får i form av lärarledda lektioner.

Utöver denna garanterade undervisningstid skall det avsättas tid för prov, studiebesök praktik m.m. Den minsta garanterade undervisningstiden jag kommer att föreslå för det Estetiska programmet samt för Samhälls- och Naturvetenskapsprogrammen är lägre än för övriga program. Detta beror dels på att man vanligen har fler skriftliga prov inom dessa program och dels på att jag har utgått ifrån att viss tid behövs även för ämnesanknuten praktik. Tiden till detta skall inte tas av den garanterade undervisningstiden. I detta sammanhang vill jag betona vikten av att verksamheten inom samtliga program knyts närmare arbetslivet och samhällslivet i övrigt. För elever som studerar inom studieförberedande program är det viktigt att sådana praktikinslag dels ger eleverna konkreta erfarenheter av arbetslivet, dels knyter ihop ämnesundervisningen med tillämpningar i arbets- och samhällslivet. Målet för sådan praktik liksom utrymmet i tid bör bestämmas lokalt och bör kunna variera efter elevens intresseinriktning, utbildningsväg, årskurs och platstillgång. För de övriga programmen kommer jag att föreslå en minsta garanterad tid för arbetsplatsförlagd utbildning och därmed torde det inte finnas något behov för praktik för dessa elever. Inom samtliga program finns det dock tid för exempelvis studiebesök och projektarbeten vid sidan av den garanterade undervisningstiden.

Vid min beräkning av resurser till gymnasieskolan har jag avsatt medel såväl för den lärar/handledarledda undervisningstiden som för den lärarmedverkan som är nödvändig vid övrig verksamhet som prov, praktik och studiebesök. Styrelsen för skolan har ansvaret för att avsätta medel för all verksamhet som skall förekomma i skolan.

Timplanerna har dessutom konstruerats för att tillgodose och balansera tre motstridiga men angelägna behov

- behovet av att vidga utrymmet för elevernas personliga val
- behovet av en i landet likvärdig gymnasieskola och
- behovet av att väsentligt öka utrymmet för lokala beslut.

För *personliga val* öppnas många möjligheter. På flera program finns nationellt fastställda grenar. Möjlighet skall finnas att inrätta lokala grenar. Val av gren är således ett sätt att möta behovet av utrymme för personliga val. Alla elever skall också genom ett individuellt tillval kunna välja att studera vilken kurs som helst i gymnasieskolan. Häri innefattar jag också hemspråk för invandrarelever.

Timtalet i en och samma kurs har, där så varit möjligt, gjorts enhetligt för att underlätta samläsning och elevernas individuella val. Rätten till olika personliga kombinationer av program, grenar och ämnen får i framtiden bestämmas av de förhållanden som råder lokalt.

Ett ytterligare exempel på det ökade utrymmet för personliga val, som mina förslag innebär, är den uppsättning av valbara kurser, som flera program avses innehålla och som framgår av programbeskrivningarna.

Vidare skall, som jag tidigare redovisat i avsnitt 3.5, möjligheter finnas för ungdomar att fullfölja ett individuellt program. Jag hänvisar också till vad jag längre fram föreslår om elevinflytande och om det framtida kursplanearbetet, liksom till vad jag inledningsvis anfört om vikten av att eleverna på olika sätt får ett större inflytande och ansvar för sin utbildning.

Likvärdigheten tillgodoses främst genom att alla program får ett antal gemensamma ämnen eller verksamheter. De utgör gymnasieskolans kärna och skall vara obligatoriska för alla elever och därmed tvingande för huvudmännen att anordna. Denna gemensamma del har jag bedömt det som rimligt att fastställa till mellan 30 och 42 % av den undervisningstid som skall garanteras.

Därutöver ökar likvärdigheten, jämfört med i dag, givetvis av mina förslag om att alla program blir treåriga och om att vissa garantitider för elevernas undervisning skall bestämmas nationellt.

Utrymmet för *lokala beslut* blir markant genom timplanerna.

Jag anser det rimligt att man genom lokala beslut får avgöra hur ca 10 % av den totala tiden inom resp. program skall fördelas på de i programmet ingående ämnena. Detta ger möjlighet både att tillgodose särskilda lokala behov och att ge skolor en önskad profil. Det ger exempelvis möjlighet för en invandrartät kommun att lägga betydligt mer tid på undervisning i svenska. På andra håll kanske man vill satsa på estetisk verksamhet, matematik, språk eller öka utrymmet för det individuella tillvalet.

Jag ser det som väsentligt att på olika sätt göra gymnasieskolan mer högskolelik och låta eleverna i större utsträckning få inflytande över och ta ansvar för sitt arbete. Lärares och handledares insatser måste därför tillåtas variera i tid mellan olika elevgrupper efter lokala bedömningar och beslut.

När elever kommer till högskolan eller ut i arbete, avkrävs de genast ett betydligt större ansvar och de förväntas också med en gång klara av andra, mindre styrda arbetssätt. En timplan som underlättar friare arbetsformer med flexibla scheman som ger större möjligheter än i dag att variera lärarinsatserna är därför önskvärd.

Ett mindre antal absolut låsta timmar innebär således att skolan själv får bedöma i vilka ämnen och för vilka elever eller grupper av elever undervisningsvolymen skall ökas.

Genom att inte låsa timtalen för olika ämnen till bestämda årskurser får den enskilda skolan en mycket stor frihet att organisera studierna. Bl.a. ger detta betydligt bättre möjligheter till exempelvis koncentrationsläsning av ämnen. I samband med den undersökning om tidsanvändningen, som jag nyss talat om, har eleverna framfört önskemål om en mindre splittrad studiesituation med färre samtidigt lästa ämnen. Koncentrationsläsning är ett sätt att tillgodose elevernas önskemål. Det är också ett sätt att studera, som är av betydelse för den samverkan mellan gymnasieskolan och komvux, som jag anser önskvärd att utveckla. Situationen för elever som flyttar eller byter studieväg har ibland förts fram som problematisk i samband med timplaner utan årskursfördelning och med koncentrationsläsning. Erfarenheter från grundskolans stadieindelade timplaner säger emellertid att problemen inte är vare sig ofta förekommande eller särskilt stora. Där det blir problem utgår jag från att elever i behov av stöd får ett adekvat sådant av den kommun som ansvarar för utbildningen.

Skolan får också frihet att variera lektionstiderna efter vad man finner lämpligast i olika sammanhang. En lektion kan i framtiden omfatta t.ex. 30, 60, 80 eller 120 minuter.

Jag har tidigare talat om de nationella grenarna inom de olika programmen. Jag vill här redovisa att jag anser att kommunerna bör, inom ramen för de nationella programmen, få utveckla lokala grenar. Inriktningen och kursplanerna för dessa grenar, skall beslutas av styrelsen för utbildningen.

De lokala grenarna skall timplanemässigt byggas upp på samma sätt som de nationella. Detta innebär att nationella program med lokala grenar måste ha en ogrenad årskurs 1. De måste innehålla de nio obligatoriska ämnena, karaktärsämnen i minst samma omfattning som på de nationella grenarna samt minst det antal lärar/handledarledda timmar som eleverna är garanterade. Vidare skall kursplanerna utarbetas efter de riktlinjer för kursplanearbete som blir ett resultat av läroplanskommitténs arbete.

Den stora rörelsefrihet som skolhuvudmännen får med det nya statsbidragssystemet gör det möjligt att klara sig utan en rad särbestämmelser, som tillkommit för att säkerställa gymnasial utbildning på orter

med litet elevunderlag. Jag avser här dels undervisning i B-form, dels de två särskilda timplanesystemen för dagens studieförberedande linjer på orter med litet elevunderlag - alternativa resp. samordnade timplaner dels den speciella formen med distansundervisning i Torsås.

Härtill vill jag lägga att ett stort antal av de försöksverksamheter som bedrivs i dagens gymnasieskola kommer att kunna bli reguljära inslag genom de nya timplanerna och mina förslag i övrigt. En del av försöken kommer att naturligt kunna ingå i den nya programstrukturen, andra åter att inrymmas inom det individuella tillvalet. En tredje, tills vidare mycket liten men glädjande nog växande, grupp av försök gäller undervisning i olika ämnen på främmande språk. Sådan utbildning bör, i framtiden, få starta efter beslut av styrelsen för utbildningen.

Den helt nya timplanekonstruktionen innebär att en jämförelse med dagens timplaner knappast låter sig göras. Resursberäkningarna bygger på antalet undervisningstimmar (nettotid), antalet elever och en uppskattad klassfyllnadsgrad. Till detta har lagts en förhållandevis generös resurs för att t.ex. kunna ha delad klass. Jag har redan tidigare påpekat att jag också har beräknat resurser för prov, praktik m.m.

Jag anser det väsentligt att ge skolhuvudmännen och de enskilda skolorna större rörelsefrihet i fråga om resurser än i dag, då endast en liten del av resurserna är rörliga och kan användas för de ändamål man lokalt vill prioritera. Med mitt förslag ökar detta fria utrymme väsentligt.

Slutligen vill jag anmäla att resursberäkningen är gjord så att en kommun som så önskar kan öka den lärarledda undervisningstiden för alla med 5-10 % med samma kostnadstäckning som i dag och ändå ha resurser för klassdelning m.m.

3.7.2 Timplanernas innehåll

Mitt förslag: Följande antal timmar skall varje elev i de nationella programmen garanteras som minsta lärar/handledarledda undervisning.

För *samtliga program* skall följande ämnen, kärnämnen, och tider gälla:

Svenska	140 timmar
Engelska	100 "
Samhällskunskap	80 "
Matematik	100 "
Naturkunskap	30 "
Idrott och hälsa	80 "
Estetisk verksamhet	30 "
Individuella val	100 "
Specialarbete	30 "

Den sammanlagda garanterade undervisningstiden för eleverna totalt inom programmen skall vara följande:	
Estetiskt program	1 650 timmar
Naturvetenskapsprogram	1 750 "
Samhällsvetenskaps-program	1 650 "
Övriga program	2 250 "

Skälen för mitt förslag: Gymnasieskolan skall förbereda för ett livslångt lärande. Timplanerna och ämnena med deras innehåll bör därför vara så litet specialiserade och tidsbundna som möjligt. Utbildningen bör inriktas på grundläggande kunskaper och ge en bred kompetens. I timplaner och kursplaner skall öppenhet och beredskap för successiva förändringar finnas inbyggda. Jag har i inledningen utförligt redovisat vilka utgångspunkter som varit vägledande vid arbetet med att utforma gymnasieskolan. Jag skall här endast helt kort erinra om huvuddragen.

Först kommer *miljöfrågorna*. Vår tid kännetecknas av befolkningsexplosion, förslösning av naturresurser, skador i ekosystemen. För att klara välstånd och en tillväxt i balans behövs en allmän kunskap om vad som är fel i dagens system. Sådan kunskap skall alla elever få. De skall också lära sig hur man sköter sin kropp och hur man förebygger ohälsa.

Eleverna i gymnasieskolan är alla i närheten av myndighetsåldern. De bör själva *ha inflytande* och *ta ansvar* för sin utbildning och vänja sig vid att arbeta självständigt. De skall få en bred medborgerlig utbildning. De skall få tillfälle till estetisk verksamhet och kulturella upplevelser.

I vår tid av *internationalisering* ökar hela tiden samröret över gränserna. Förståelsen för andra kulturer behöver öka. Kunskapen om den egna kulturen skall befästas. Språkutbildningen bör förstärkas.

Vad gäller de olika programmens karaktärsämnen redovisar jag, för riksdagens information, i bilaga den minsta garanterade undervisningstid som bör gälla. Jag avser att återkomma till regeringen med förslag att utfärda en förordning om detta.

De nationella programmens karaktärsämnen

För de olika programmen skall följande undervisningstid minst garanteras varje elev i nedanstående ämnen.
+ innebär att denna tid skall adderas till det antal timmar som samtliga elever skall ha i motsvarande ämne i kärnan.

Estetiskt program

Engelska	+ 40
Matematik	+ 40
Historia	60
Estetiska ämnen	710
Totalt	850

Naturvetenskapsprogram

	N-gren	T-gren
Engelska	+ 40	+ 40
Matematik	+ 140/+ 80	+ 140/+ 80
Idrott och hälsa	+ 40	
Individuella val	+ 40	
Historia	60	60
Religionskunskap	30	30
Språk	140	80
Fysik	150	150
Kemi	110	110
Biologi	90	50
Miljökunskap	0/60	0/60
Tekniska ämnen	60	260
Totalt	900	920

Samhällsvetenskapsprogram

	E-gren	H-gren	S-gren
Engelska	+ 40	+ 40	+ 40
Samhällskunskap			+ 80
Matematik	+ 80	+ 40	+ 80
Idrott och hälsa	+ 40	+ 40	+ 40
Individuella val	+ 80	+ 80	+ 80
Historia	60	140	140
Religionskunskap	30	30	30
Språk	140	310	140
Psykologi/filosofi	30	30	30
Naturkunskap	+ 50	+ 50	+ 50
Ekonomiska ämnen	220		
Humaniora/samhällsvetarfördjupning		60	60
Totalt	770	820	770

Övriga program

Ämnen inriktade på resp. yrkesområde	1 330

Mitt förslag: Inom Barn- och fritidsprogrammet, Byggprogrammet, Elprogrammet, Energiprogrammet, Fordonsprogrammet, Handels- och administrationsprogrammet, Hantverksprogrammet, Hotell- och restaurangprogrammet, Industriprogrammet, Livsmedelsprogrammet, Medieprogrammet, Naturbruksprogrammet och Omvårdnadsprogrammet skall minst 15 % av den totala studietiden arbetsplatsförläggas. Skolhuvudmannen beslutar om hur fördelningen över årskurserna skall göras.

Anskaffning av arbetsplatser sker genom skolhuvudmannens försorg.

Den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen skall planeras och genomföras med utgångspunkt i de utbildnings- och undervisningsmål som fastställts. Den skall ske under ledning av en för uppgiften kvalificerad handledare som arbetsplatsen tillhandahåller. Det ankommer på skolhuvudmannen att försäkra sig om handledarnas kvalifikation för uppgiften och att när kvalificerade handledare saknas, anordna utbildning för dessa.

Skolhuvudmannen har ansvar för tillsyn av eleverna under arbetsplatsförlagd utbildning.

Även under den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen skall eleven ha ren elevstatus. Anställningsförhållande skall sålunda inte råda.

Skälen för mitt förslag: Jag har tidigare sammanfattat utvärderarens synpunkter på bl.a. den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen inom försöksverksamheten med treåriga yrkesinriktade studievägar.

Regeringen valde 1988 att föreslå en period med försöksverksamhet med treåriga yrkesinriktade linjer framför allt för att utröna om det är möjligt att ha så stor del av utbildningen arbetsplatsförlagd. Det rådde en osäkerhet om man skulle kunna finna tillräckligt många arbetsplatser för att tillgodose behovet.

Det finns i dag ingenting som tyder på att arbetsplatserna i Sverige generellt sett inte har tillräckliga resurser för att ta emot eleverna i yrkesutbildningen. Att man i försöksverksamheten haft svårigheter att uppnå den önskvärda volymen på den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen har främst tre orsaker.

För det första är det en ovan situation för skolan att ha en så intensiv kontakt med arbetslivet som nu krävs. Detta har inneburit att platsackvisitionen tagit lång tid och skolans personal har helt enkelt inte hunnit med. Skolor som har varit med i försöket ända sedan 1988 anger också att det går bättre för varje år. Man kan därför räkna med att skolorna, vid övergången till treåriga utbildningar, behöver arbeta tre till fem år med den arbetsplatsförlagda utbildningen innan man har arbetat upp tillräckligt många kontakter inom arbetslivet.

För det andra har det varit svårt att i någon betydande omfattning engagera småföretag i den arbetsplatsförlagda utbildningen. Jag är dock övertygad om att detta kan lösas på lite sikt.

För det tredje vill jag också påminna om att kommuner, som var med i försöksverksamheten redan från 1988, hade en mycket kort tid till planering. Riksdagsbeslutet om en försöksverksamhet med treåriga linjer kom först i juni och skolorna skulle vara klara att ta emot elever på dessa linjer under senare delen av augusti. Det är mot denna bakgrund naturligt att ackvisition av platser för arbetsplatsförlagd utbildning inte har kunnat drivas med full intensitet.

Utvärderarna har pekat på att förutsättningarna för att ha arbetsplatsförlagd utbildning varierar för de olika linjerna och från ort till ort. Inom vissa kommuner är näringslivsstrukturen sådan att det endast finns ett fåtal lämpliga arbetsplatser för en viss linje. Utbildningen får då i större omfattning bli skolförlagd. Vissa branscher har också uppfattningen att man bör ha mer resp. mindre arbetsplatsförlagd utbildning än vad som gäller i försöksverksamheten. Så menar exempelvis Elfackets Centrala Yrkesnämnd att strukturen inom elbranschen gör den olämplig för arbetplatsförläggning, medan byggbranschens företrädare vill ha mer arbetplatsförläggning än vad som är vanligt på de flesta linjer. Uppläggningen av studierna på vissa linjer innebär dessutom att det kan vara lämpligare att ha mer arbetsplatsförläggning under de första åren än vad man har i försöket.

Jag anser det därför vara befogat att ange den minsta tid som bör gälla för den arbetsplatsförlagda tiden till 15 % av den totala studietiden under tre år samt att överlämna till den enskilda styrelsen för utbildningen att besluta om denna tid skall utökas och hur den skall fördelas över åren.

Med en ren elevstatus även i de arbetsplatsförlagda delarna är det naturligt att skolan, i förhållande till arbetsplatsen, åtar sig ansvaret för eleverna i skadeståndsrättsligt hänseende. Hur detta bör ordnas skall jag återkomma till längre fram (avsnitt 5.9.4).

3.8 Reformens genomförande

Mitt förslag: Gymnasiereformen skall genomföras så att all intagning till gymnasieskolan läsåret 1995/96 avser de nya programmen.

Intagning till programmen får starta inför läsåret 1992/93. Kommuner och landsting bör upprätta planer, som visar hur programmen skall införas inom dessa tidsramar.

Intagning till tvåårig ekonomisk och tvåårig teknisk linje upphör från och med läsåret 1991/92.

Årskurs 4 av fyraårig teknisk linje får anordnas för sista gången läsåret 1992/93.

Intagning till övriga linjer får ske sista gången inför läsåret 1994/95.

Den statliga regleringen av nuvarande gymnasieorter avvecklas fr.o.m budgetåret 1993/94.

Skälen för mitt förslag: Gymnasiereformen är en omfattande reform. Den innebär för det första en ny struktur av studieprogram med radikalt utökat utrymme för både personliga val och lokala beslut. Reformen innebär för det andra att gymnasieutbildningen skall präglas av ett delvis nytt innehåll, där miljöfrågor och internationella perspektiv ställs i förgrunden. För det tredje är reformen en uppfordran till hela arbetslivet - det privata såväl som det offentliga - att tillsammans med skolan ta ett ansvar för att ungdomarna i landet får en modern yrkesutbildning av hög kvalitet genom att ställa utbildningsplatser till förfogande.

Den nya gymnasieskolan skall bedrivas med det statsbidragssystem och med den syn i övrigt på ansvaret för skolan, som riksdagen nyligen har beslutat om med anledning av mina förslag i ansvarspropositionen.

På statlig, nationell nivå, skall ett läroplansarbete bedrivas. Kursplaner skall fastställas. Vidare skall staten sörja för att ett utbud av angelägen fortbildning tas fram och erbjuds huvudmännen. Därutöver kommer statliga informationsinsatser att genomföras efter riksdagsbeslutet för den riksomfattande information om reformen som är nödvändig. Det mest omfattande förberedelsearbetet skall emellertid bedrivas i skolorna och i kommuner och landsting.

Vilka program och grenar som huvudmännen skall inrätta är en fråga för lokala överväganden och samråd mellan olika huvudmän. Varje ung människa, har rätt att av sin hemkommun erbjudas ett allsidigt urval av program och grenar. De och deras föräldrar har rätt till information om samtliga nationella program. Samverkansavtal skall slutas mellan huvudmän. Inom samma yrkesutbildningsområde kan förhållandena och förutsättningarna skilja avsevärt mellan olika huvudmän. Det näraliggande arbetslivet, lokalbeståndet och tillgången på utrustning är exempel på faktorer, som talar för att så många beslut som möjligt bör fattas av huvudmännen själva under genomförandeperioden. Detta är skälet till mitt förslag om att statens beslut om genomförandet skall begränsas till att ange två tidpunkter

- när genomförandet får börja, läsåret 1992/93
- när det senast skall starta, läsåret 1995/96.

Därmed kommer reformen att vara fullt genomförd i alla årskurser och i hela landet läsåret 1997/98.

Ett annat område, som fordrar ett omfattande lokalt förberedelsearbete, är de föreslagna timplanerna. De är utformade så att de lokalt skall kunna läggas upp för att passa elevernas behov och de förhållanden, som råder vid varje skola. Friheten är stor när det gäller att sprida eller

koncentrera olika ämnen på dagar, veckor, terminer och läsår liksom mellan årskurser. Lektionernas längd skall kunna variera, timplanerna innehåller inte längre begreppet veckotimmar. Friheten är också stor när det gäller att bestämma hur stora undervisningsgrupperna skall vara vid olika tillfällen och att avgöra när och för vilka elever mer lärarledd undervisning behövs, liksom när och för vilka ett mer självständigt upplagt arbete kan vara lämpligt. De föreslagna timplanerna skall i framtiden vara ett underlag för den lokala styrelsen för gymnasieskolan när det gäller att avsätta medel för en lärarledd undervisning av minst den omfattning som timplanerna anger.

Hösten 1990 antog riksdagen ansvarspropositionens förslag om skolplan. Detta beslut gör det naturligt att många frågor, som gäller gymnasiereformens genomförande, anges i skolplanen.

I den nya gymnasieskolan är det mer nödvändigt än tidigare att människor samarbetar på olika sätt om man skall lyckas med sina uppgifter. När verksamheten tidigare styrdes hårt av centrala bestämmelser, som detaljerat föreskrev hur arbetet skulle ordnas, hade lärarna mindre möjligheter till samarbete och att utveckla skolan tillsammans med andra. En rad frågor som skall lösas lokalt, kräver i fortsättningen gemensamma överväganden och samråd. Jag ser arbetet med gymnasieskolans arbetsplaner som strategiskt för en skola med lokalt engagemang och ansvar.

För att detta lokala förberedelsearbete med att genomföra gymnasiereformen skall vara möjligt fordras att de nödvändiga statliga besluten föreligger senast vid vissa bestämda tidpunkter. Jag räknar med att regeringen fastställer mål och riktlinjer för gymnasieskolan senast vid utgången av år 1991 med ledning av vad jag nu föreslagit. Jag bedömer att dessa kommer att gälla under genomförandeperiodens inledningsskede i avvaktan på resultatet av den nu tillsatta läroplanskommitténs arbete.

Av direktiven till läroplanskommittén, vilka jag redogör för i avsnitt 5.4, framgår att kommittén senast den 1 juli 1991 skall presentera modeller och riktlinjer för hur gymnasieskolans och vuxenutbildningens kursplaner skall utformas.

Denna redovisning bör bli ett viktigt underlag för kommuner och landsting inför deras planering och genomförandebeslut. Jag räknar med att den kursplaneöversyn, som därefter skall fullföljas av skolverket i allt väsentligt skall vara slutförd till sommaren 1992.

Hösten 1990 tillkallade jag en parlamentarisk beredning av betygsfrågorna. Beredningen skall ha slutfört sitt arbete till sommaren 1991. Mot denna bakgrund räknar jag med att kunna förelägga riksdagen ett förslag om gymnasieskolans betygssystem under riksmötet 1991/92.

Budgetåret 1991/92 blir med denna uppläggning ett år, som ägnas åt förberedelsearbete, planering, information samt läroplans- och kursplanearbete.

Den statliga regleringen av nuvarande gymnasieorter föreslås upphöra den 1 juli 1993. När en ny struktur på gymnasieskolan nu skall införas - bl.a. med stöd av en statlig genomföranderesurs - skulle ett bibehållande av de gymnasieorter, som inrättades för ca 20 år sedan, verka åter-

hållande på utvecklingen av den nya gymnasieskolan. Ett förlängt etableringsstopp skulle också vara till nackdel för nya gymnasiekommuner som därmed kunde gå miste om möjligheten att få del av genomföranderesursen. Tidpunkten för avvecklingen av den statliga regleringen är satt med hänsyn till den planeringsperiod som behövs för samråd mellan kommunerna.

Varje kommun, som inte har en gymnasieskola, får således besluta om man även efter 1 juli 1993 skall sända sina ungdomar till gymnasieskolor i närliggande kommuner, eller om man skall investera i en egen skola. Jag vill i det här sammanhanget utveckla min syn på nyetablering av gymnasieskolor.

I övergången från den statliga detaljplaneringen till det nya systemet kan finnas en risk att uppdämda ambitioner att få starta egen gymnasieskola kan leda till att nya gymnasieskolor för de nationellt fastställda programmen anordnas på ett sätt som inte är i elevernas intresse och som inte heller står i samklang med det politiska syftet att få bredd i utbildningen. Vad jag tänker på är risken att vissa kommuner etablerar en egen gymnasieskola med endast några få av de nationellt fastställda programmen. Lättast att etablera blir då några av de främst högskoleförberedande programmen, som kräver mindre utrustning än vad som i allmänhet gäller för de yrkesförberedande.

Ett beslut om nyetablering av en ny gymnasieskola måste föregås av en noggrann analys av utbildningsbehovet utifrån ungdomarnas intresse, arbetsmarknadens struktur och regionens totala utbildningsutbud. Till detta kommer också att en nödvändig hög utbildningskvalitet förutsätter att en skola kan erbjuda flera program med olika inriktning. Genom ett brett urval av utbildningsprogram skapas underlag för att ha lärare med olika bakgrund och skiftande kompetenser vilket bidrar positivt till ett kreativt arbetsklimat på en skola.

Sektorsbidraget till skolverksamheten är också så utformat att det beaktar variationerna i de kostnader som är förenade med olika utbildningsprogram. Statsbidragets utformning bidrar därmed till att ge förutsättningar för ett allsidigt utbildningsutbud.

I detta sammanhang vill jag också framhålla att länsstyrelserna har en viktig uppgift när det gäller utbildningsplanering för regional utveckling. Detta arbete kräver en fortlöpande dialog med kommunerna. Länsstyrelserna kan därigenom medverka till att kommunernas ställningstagande sätts in i ett övergripande regionalt perspektiv.

Den särskilt tillkallade utredningen för utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan kommer i september 1991 att avlämna sin slutrapport. Den kommer att vara av största betydelse för att genomföra reformen i praktiken, för kursplaneutvecklingen och för gymnasieskolans fortsatta utveckling.

Av mina förslag följer att intagning till nuvarande linjer i gymnasieskolan får ske sista gången inför läsåret 1994/95. I vilken takt och hur införandet av program resp. avveckling av linjer sker under genomförandeperioden avgör varje huvudman med följande undantag.

I proposition 1987/88:102 om utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan förutsatte dåvarande utbildningsministern att intagningen till de tvååriga ekonomiska och tekniska linjerna skulle upphöra från och med läsåret 1991/92.

I proposition 1988/89:90 om ingenjörsutbildning förutsatte utbildningsministern att årskurs 4 på fyraårig teknisk linje skulle anordnas för sista gången läsåret 1992/93.

Den successiva övergången till utbildning på de nya programmen liksom avvecklingen av de tvååriga ekonomiska och tekniska linjerna samt av intagningen till årskurs 4 på fyraårig teknisk linje bör lämpligen komma till uttryck genom övergångsbestämmelser till ändringarna i skollagen.

I dagens gymnasieskola pågår försöksverksamheter av olika slag. En hel del av dessa verksamheter grundas på förordningar, som har utfärdats av regeringen. Med de förändringar som nu föreslås beträffande gymnasieskolan kan huvudparten av dessa förordningar upphävas. Beslut om upphävande torde ankomma på regeringen. Om riksdagen bifaller mina förslag om en ny gymnasieskola, avser jag att återkomma till regeringen beträffande försöksförordningarna.

3.9 Kostnader och finansiering

Mitt förslag: Finansieringen av den nya gymnasieskolan är ett gemensamt åtagande för stat, kommun och arbetsliv.

Det *statliga* bidraget till finansieringen sker genom direkta utgiftsbegränsningar - genom kraftiga neddragningar i den statliga skoladministrationen samt genom en timplanekonstruktion som leder till minskade anspråk på kommunerna.

Det *kommunala* bidraget till finansieringen sker genom rationalisering och en ökad produktivitet. Ett statligt resultatkrav beräknas på sektorsbidraget under en tidsperiod.

Arbetslivets bidrag till finansieringen sker genom att den arbetsplatsförlagda delen av undervisningen finansieras genom en omfördelning inom ramen för de lagstadgade arbetsgivaravgifterna.

Under budgetåren 1992/93--1997/98 beräknas en särskild reform- och genomföranderesurs

Skälen för mitt förslag: Regeringen har i årets budgetproposition, mot bakgrund av det ekonomiska läget och utsikterna för de närmaste åren, lagt fram riktlinjer för den ekonomiska politiken. Ett av de viktigaste målen för denna är att förbättra tillväxtförutsättningarna i den svenska ekonomin. Den tekniska utvecklingen fortsätter i snabb takt, och den europeiska integreringen leder till en ökad konkurrens och påskyndar strukturomvandlingen. Det ställer ökade anspråk på arbetskraf-

tens kompetens och på nya former för arbetsorganisation på arbetsplatserna.

En moderniserad och utbyggd gymnasieskola är enligt min uppfattning en viktig förutsättning för att möjliggöra en fortsatt strukturomvandling och en god produktivitetsutveckling. Utbildningssatsningar på gymnasieskolan och insatser inom ramen för vuxen- och arbetsmarknadsutbildningen har en central roll i regeringens politik för att långsiktigt stärka konkurrenskraften och att öka tillväxten i ekonomin.

En reformering av gymnasieskolan enligt mina förslag skapar ett stort finansieringsbehov. I ett fortvarighetstillstånd beräknas reformen kosta totalt 1 300 milj.kr. Därutöver bör särskilda resurser tillföras huvudmännen under den sexåriga genomförandeperioden. De samhällsekonomiska förutsättningarna ställer krav på att nya utgiftsåtaganden måste finansieras genom omprioriteringar, besparingar och rationaliseringar inom ramen för en begränsad tillväxt.

Reformens långsiktiga betydelse för den svenska ekonomin och dess konkurrenskraft samt de allmänna ekonomiska förutsättningarna kräver en bred uppslutning kring finansieringen. Mot denna bakgrund är utgångspunkten för mina finansieringsförslag att finansieringen måste ses som ett gemensamt åtagande för stat, kommun och arbetsliv. Jag skall senare utveckla dessa förslag.

Kostnadsberäkningar

Förlängningen av utbildningstiden på de yrkesinriktade linjerna till tre år betyder att det totala elevantalet i gymnasieskolan utökas med ca 40 000 elever vid full utbyggnad.

Utgångspunkten för mina beräkningar av de tillkommande undervisningskostnaderna är den struktur och de nya timplaner, som jag tidigare har redovisat, och de principer som hittills tillämpats vad avser dimensioneringen av gymnasieskolan i förhållande till antalet 16-åringar i riket.

Enligt vad jag tidigare anfört föreslås intagning på de nya programmen få ske fr.o.m. läsåret 1992/93. Jag angav samtidigt att senast budgetåret 1995/96 skall samtliga elever i årskurs 1 tas in på de nya programmen. Några statliga organisationsbeslut existerar således inte i samband med övergången till de nya programmen.

Friheten för kommunerna att välja när övergång till de nya programmen skall ske, medför att kostnadsberäkningen bör kopplas till antalet 16- åringar i riket vid fullt genomförd ny programstruktur. Det betyder läsåret 1997/98, dvs. det första läsår då alla i också årskurs 3 studerar enligt de nya programmen.

Kostnaderna för undervisningen har beräknats utifrån dels samma kostnadsnivå som i årets budgetproposition, dels dagens fördelning i 30- och 16-klasser och antaganden om en klassfyllnad motsvarande dagens organisation. I mina beräkningar har jag vidare tagit hänsyn till behovet av resurser vid gruppdelning för laborationer etc. samt för tid utanför timplanerna för särskilda aktiviteter som prov, praktik och studiebesök

m.m. Som jag redovisat i avsnitt 3.7.1 innehåller timplanerna en lägsta garanterad undervisningstid. Jag har dock beräknat resurser så att utrymme finns för huvudmännen att öka undervisningstiden med 5-10 % utöver den angivna tiden.

Med ovan angivna förutsättningar har jag beräknat *undervisningskostnaderna* till 7 274 milj.kr.

Det avser kostnader motsvarande dagens allmänt undervisningsbidrag, skolledningsresurs, särskilt undervisningsbidrag, särskilda lönekostnadsbidrag, bidrag till lokal skolutveckling, bidrag till sjukförsäkrings- och folkpensionsavgifter, allmän tilläggspensionsavgift, lönekostnadspålägg, bidrag till studie och yrkesorientering, inbyggd utbildning, gymnasial lärlingsutbildning och de särskilda kostnaderna för försöksverksamheten med treåriga yrkesinriktade studievägar.

I försöksverksamheten beräknas den *arbetsplatsförlagda delen av utbildningen* (APU) utgöra ca 25 % fördelad med 10 + 10 + 60 % över de tre åren. I den nya gymnasieskolan anges APU som minst 15 % fördelad över de tre åren. Detta ger bättre möjlighet att utifrån lokala förutsättningar anpassa den skolförlagda och den arbetsplatsförlagda delen av yrkesutbildningen. Jag har beräknat kostnaderna för ersättning till företagen för APU till 753,8 milj.kr.

Under APU skall ungdomarna få handledning av anställda vid företagen. Som stöd till kostnader för *utbildning av sådana handledare* har jag beräknat 72 milj.kr.

Vidare skall eleverna under denna del av utbildningen ha ett med anställda jämförbart *försäkringsskydd* (jfr avsnitt 5.9.4). Jag har beräknat 5,9 milj.kr. för detta ändamål.

Som jag tidigare har redovisat innebär förlängningen av de yrkesinriktade linjerna till tre år att det totala elevantalet i gymnasiet utökas med ca 40 000 elever vid full utbyggnad.

Den nämnda förlängningen av studietiden medför också ökade *studiestödskostnader*. Jag har beräknat denna kostnadsökning till 395,6 milj.kr.

Jag har beräknat de tillkommande kostnaderna för *skolmåltider, läromedel, förbrukningsmaterial, lokalvård m.m.* till 400 milj.kr.

Mina beräkningar i det föregående utgår från det beräknade resursbehovet i ett fortvarighetstillstånd, dvs. fr.o.m. budgetåret 1997/98. Jag bedömer det nödvändigt att under den sexåriga genomförandetiden tillföra extra resurser för vissa ändamål så att införandet av de nya programmen underlättas.

Jag har som en särskild *genomföranderesurs* för kommunernas planering och information beräknat 500 kr. per elev i den nya strukturen, vilket får full effekt budgetåret 1997/98 med ca 133 milj.kr.

För *introduktionsfortbildning* av främst lärare i karaktärsämnen, men också för skolledare har jag beräknat 11 milj.kr. Det förändrade innehållet i ämnena fordrar enligt min mening extra insatser för fortbildning. Jag har därför beräknat extra medel för *ämnesfortbildning* med 80 milj.kr.

I genomförandeskedet bedömer jag det vidare nödvändigt med förstärkta insatser för *handledarutbildning* och har för detta beräknat 30 milj.kr.

Jag har tidigare redogjort för de erfarenheter som hittills vunnits av försöksverksamheten med treåriga yrkesinriktade linjer.

Den av regeringen tillsatta utvärderaren pekar i sin senaste rapport på att många kommuner gick in i försöksverksamheten med *utrustning* som är ett par årtionden gammal. Under 1980-talet har sannolikt också många kommuner avstått från behövliga investeringar i utrustning och lokaler i väntan på att få kännedom om vad som skulle krävas i den nya utbildningen. Utvärderaren anser därför, att de extremt höga utrustningskostnader som vissa kommuner redovisat inte kan relateras till försöksverksamheten som sådan. En kostnadsanalys bör i stället ta sin utgångspunkt i jämförelsen mellan moderniserad tvåårig utbildning och en treårig utbildning.

Sett i ett längre tidsperspektiv har kraven på yrkeskunnande successivt förändrats. För ett halvt sekel sedan var det viktigt att ha ett ordentligt hantverkskunnande. Under 1950-talet övergick man allt mer till produktion med hjälp av industriella maskiner och behovet av ett hantverkskunnande minskade. Förmåga att manuellt hantera maskinerna blev viktigare. I slutet på 1970-talet skedde en övergång till kvalificerat styrda maskiner som ofta kunde programmeras att utföra olika saker. Produktionsutrustningen blev så dyr att en ostörd produktion utan stopp till följd av maskinskada blev en nödvändighet. Kunskap om drift och underhåll av dessa maskiner blev allt viktigare.

Dessa förändringar i arbetslivet har också avspeglat sig i yrkesutbildningen. Från att ha varit inriktat på ett hantverkskunnande övergick utbildningen på 1960-talet till en mer detaljerad uppläggning med stationssystem, där man lärde sig den manuella hanteringen av maskinerna. På 1970-talet övergick man gradvis till att skapa en utbildningssituation som är så verklighetstrogen som möjligt. Detta innebar att kravet på att utrusta skolorna med fullstora produktionsmaskiner ökade. Detta ledde till stora investeringar i utrustning som ofta har en låg utnyttjandegrad.

Den tekniska utvecklingen och den förändring av arbetets innehåll och organisation som nu skett i näringslivet medför förändrade krav på utbildningen. Tillämpningar och färdighetsträningar bör tonas ner till förmån för en teknikförståelse och en beredskap att lära nya saker och att lösa uppkomna problem. Skolans övningar och laborationer bör inriktas på att förstå processerna. Tillämpningar i produktionsmaskiner hör naturligt hemma på företag och bör i största utsträckning ske under den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. Skolans investeringar kan således i ökad omfattning inriktas mot mindre utbildningsutrustning och simulatorer.

Dagens regler för statsbidrag till anskaffning av utrustning grundar sig på ett av SÖ fastställt bidragsunderlag. Detta utgörs av beräknade kostnader för en normalutrustning för en klass på studievägens karaktärsämnen. Som vägledning för sådant bidragsunderlag utfärdar SÖ nor-

malutrustningslistor. Dessa listor har kommit att få en för kommunerna styrande effekt. Övergången till ett målrelaterat styrsystem med ett schabloniserat statsbidrag som allmänt finansiellt stöd till skolväsendet bör, enligt min mening, också få genomslag på bidraget till utrustningskostnader. Jag menar således att detta statsbidrag också bör beräknas mera schabloniserat och att dessa normalutrustningslistor därmed kan avvecklas.

Mot bakgrund av dessa erfarenheter anser jag det väsentligt att införandet av en ny yrkesutbildning i gymnasieskolan också åtföljs av en modernisering av den utrustning i enlighet med vad jag nu redogjort för. Jag föreslår därför att 100 milj.kr. utgår som ett extra stimulansbidrag till kommunerna under perioden 1992/93 - 1997/98 till kompletterande inköp av utrustning. Från och med budgetåret 1998/99 bör det åligga huvudmännen att ansvara för underhåll och nyinköp av utrustning.

För centrala utvecklingsresurser har jag beräknat 146 milj.kr.

För reform- och genomförandekostnader beräknar jag således totalt 500 milj.kr.

Jag beräknar således det sammanlagda medelsbehovet för den nya gymnasieskolan vid full effekt (inkl. reform- och genomförandekostnader) till 9 401,3 milj.kr. En kostnadsberäkning för den dimensionering jag beräknat för budgetåret 1997/98 men avseende samtliga utbildningar enligt dagens studievägsstruktur i gymnasieskolan utgör 7 593,3 milj.kr. I förhållande till detta innebär den nya gymnasieskolan således ett ökat medelsbehov på avrundat 1 800 milj.kr.

Det nya sektorsbidraget har stor följsamhet till förändringarna i populationen. Den nedgång i antalet 16-åringar som inträffar under genomförandeperioden påverkar således gymnasieskolans andel av sektorsbidraget. Jag avser dock att i det årliga budgetarbetet ta hänsyn till införandet av de nya programmen så att gymnasieskolans andel av sektorsbidraget för budgetåret 1997/98 innehåller de nu beräknade 1 800 milj.kr.

Finansiering av den nya gymnasieskolan

Utgångspunkten för mina finansieringsförslag är, som jag angav inledningsvis, att finansieringen av den nya gymnasieskolan måste ses som ett gemensamt åtagande för stat, kommun och arbetsliv.

Det *statliga bidraget* till finansieringen av den nya gymnasieskolan, sker genom kraftiga neddragningar i den statliga skoladministrationen samt genom en timplanekonstruktion som leder till minskade anspråk på kommunerna.

Riksdagens beslut med anledning av ansvarspropositionen innebär en kraftigt minskad statlig skoladministration i förhållande till dagens situation. Denna besparing beräknar jag till 100 milj.kr.

Som jag nyss redovisat ändras timplanerna och blir betydligt mindre detaljerade. I stället för att uttrycka undervisningsvolymen som det antal veckotimmar ett ämne skall omfatta, har timplanerna nu utformats så att de anger den volym av undervisning som eleverna skall garanteras

under tre år. Den lärar-/handledarledda undervisningstid som garanteras eleverna är något mindre än dagens timtal uttryckt i veckotimmar.

Besparingar genom denna utformning av timplanerna beräknar jag till ca 330 milj.kr.

Det *kommunala bidraget* till finansieringen sker genom rationalisering och en förbättrad produktivitet.

Förändringsarbetet inom skolområdet präglas av ett systematiskt arbete att utveckla styrningen av skolan i riktning från regelstyrning till en mål- och resultatorienterad styrning. Den statliga regleringen av tjänster som lärare m.fl. har upphört med utgången av år 1990. Det omfattande och tyngande statliga regelverket kring tjänsterna ersätts i den nya skollagen av en ytterst begränsad statlig reglering. Den nuvarande regleringen av skolans organisation avvecklas och kommunerna har frihet att disponera över skolans ekonomiska resurser.

Avvecklingen av de nuvarande reglerna om klass- och gruppstorlekar, om begränsad rätt till start vid lågt elevantal eller fortsatt undervisning vid minskande elevantal innebär en möjlighet för kommunerna att utifrån lokala förhållanden och i samverkan med grannkommuner utveckla sin gymnasieorganisation på ett effektivt sätt.

Syftet med förändringarna är således att ge möjlighet till en lokal anpassning av verksamhet och organisation och stimulera till ett effektivt utnyttjande av resurser.

Den nuvarande regleringen av organisation och resurser motverkar ett effektivt resursutnyttjande i kommunerna och är ett hinder för samverkan mellan skolformer och över kommungränser. Jag menar att möjligheten till samverkan mellan utbildningsanordnare är speciellt viktig i framtiden för att tillgodose elevernas rätt till ett allsidigt urval gymnasieutbildningar. Ett ökat sambruk av tillgängliga resurser är också avgörande för utvecklingen av gymnasieskola och vuxenutbildning. Kommunförbundet liksom enskilda kommuner har också i olika sammanhang framfört uppfattningen att ett effektivare resursutnyttjande kan bli resultatet av en statlig avreglering.

Jag anser därför att, som ett led i en konsekvent genomförd målstyrning, ett resultatkrav kan formuleras på skolsektorn som ett rationaliseringskrav. Detta bör beräknas som ett procentuellt uttag på sektorsbidraget.

De frigjorda resurserna återförs direkt till kommunerna som ett reformtillskott i takt med reformeringen av gymnasieskolan.

Jag anser att ett rationaliseringskrav på ca 0,5 % per år beräknat på det totala sektorsbidraget under en fyraårsperiod är ett rimligt statligt resultatkrav. Det medför att ca 617 milj.kr. kan frigöras för reformeringen av gymnasieskolan.

Den framtida modellen för yrkesutbildning har som utgångspunkt att yrkesutbildningen skall vara ett gemensamt ansvar för stat, kommun och arbetsliv.

En betydande del av yrkesutbildningen (minst 15 %) sker ute på arbetsplatserna. Jag anser det därför viktigt att arbetlivets ansvar för yrkesutbildningen också markeras och tydliggörs i finansieringsmodellen.

Det innebär att *arbetslivet* får bära kostnaderna för den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. Det sker administrativt enklast genom att en viss procentuell andel av lönesumman uttaxeras för att finansiera den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen .

Finansieringen enligt denna modell kan ses som en kostnadsfördelning mellan utbildande och icke utbildande arbetsplatser. Bidraget till den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen kan i detta perspektiv anses leda till kostnadsutjämning i rättvisesyfte inom arbetslivet.

Ett kostnadsansvar för arbetslivet genom kopplingen till arbetsgivaravgiften torde också vara en återhållande faktor när det gäller ersättningsnivån till de enskilda företagen.

Jag bedömer, efter samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet, att en finansiering av den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen är möjlig genom att en viss andel, 0,12%, av arbetsmarknadsavgiften tas i anspråk.

De totala kostnaderna för den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen beräknar jag till 753 milj.kr.

Tekniskt innebär det att arbetsmarknadsavgiften sänks i motsvarande mån som den nuvarande vuxenutbildningsavgiften höjs. Samtidigt bör benämningen av avgiften ändras till utbildningsavgift. Ändringen innebär att 2 kap. 1 § lagen (1981: 691) om socialavgifter måste ändras. Jag har samrått med chefen för socialdepartementet angående detta.

Inkomsterna från avgiften återförs via det statliga driftbidraget till kommuner, som vidareför det till arbetslivet.

Anslagseffekter

Mina kostnadsberäkningar utgår, som jag redovisat, från en rad antaganden. Det ligger i sakens natur dels att sådana måste till vid en förändring av den omfattning, som mina förslag innebär, dels att en uppföljning av dessa beräkningar måste ske löpande och justeringar göras vid behov.

Enligt min mening bör rationaliseringskravet på kommunerna ställas fr.o.m. budgetåret 1992/93.

Av den ökade kostnaden skall sektorsanslaget endast tillföras medlen från neddragningen av den statliga skoladministrationen (100 milj.kr.) och från arbetsgivaravgiften (753 milj.kr), eftersom effekterna av rationaliseringskravet och timplaneförändringarna ligger inom sektorsanslaget.

Jag anser att de nya medlen skall tillföras sektorsanslaget under en treårsperiod fr.o.m. budgetåret 1992/93 med fördelningen 253, 300 och 300 milj.kr.

4.1 En kort historik

Den kompetensgivande vuxenutbildningen i Sverige växte fram ur det fria bildningsarbetet, ur kvällsgymnasier och korrespondensutbildning. När satsningen på vuxenutbildningen inleddes med 1967 års proposition angående vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m.m.(prop 1967:85, SU11, rskr. 277) dominerade fortfarande folkbildningen de vuxnas utbildningsmöjligheter.

Ökade kompetenskrav i arbetslivet och formella behörighetskrav för tillträde till vidareutbildning började väga tyngre i människors val av utbildningar och blev den avgörande drivkraften till att en kompetensgivande vuxenutbildning skildes ut från den fria och frivilliga folkbildningen.

I nyssnämnda proposition angavs tre huvudmotiv för en satsning på vuxenutbildningen: att överbrygga de växande utbildningsklyftorna i samhället, att öppna möjligheter för individen att senare i livet komplettera ungdomsutbildningen och att förse arbetsmarknaden med väl utbildad arbetskraft.

Under intryck av den internationella debatten om återkommande utbildning och livslångt lärande samt av starka fackliga krav kom de fördelningspolitiska målen för vuxenutbildningen alltmer i förgrunden. I 1971 års proposition om vuxenutbildning (prop.1971:37) angavs uttryckligen att det övergripande målet för utbildningen var att åstadkomma en utjämning av den faktiska levnadsnivån.

1970-talets fortsatta reformer tog i hög grad fasta på vuxnas ekonomiska förutsättningar att delta i studiearbetet. Genom lagstadgad rätt till ledighet för studier och olika former av studiestöd med en klar prioritering av dem som hade kort eller bristfällig utbildning, fortsatte de fördelningspolitiskt inriktade satsningarna. Under 1970-talets första del tillkom också grundvux, en utbildning som riktar sig till vuxna med bristfälliga kunskaper och färdigheter i läsning, skrivning och räkning.

Den totala omfattningen av den kommunala vuxenutbildningen tilläts öka fram till 1970-talets slut. Budgetåret 1978/79 infördes ett tak på gymnasieskolekurserna och 1982/83 för hela den kommunala vuxenutbildningen.

Den fortsatta omvandlingen av arbetsorganisation och arbetsliv under 1980-talet, med snabbt stigande krav på arbetskraftens kompetens, har medfört en stark tillväxt av personalutbildningen, dvs. den utbildning arbetsgivare anordnar eller låter anordna för sina anställda. Denna tillväxt ökar risken för att utbildningsklyftorna vidgas. LO och TCO har övertygande visat att personalutbildningen till såväl inriktning, innehåll som omfattning missgynnar dem som har kortast utbildning. Regeringen har i april 1990 tillkallat en parlamentarisk kommitté för utredning om kompetensutveckling i arbetslivet (Dir. 1990:25) Kommittén väntas avlämna förslag senare i år.

Komvux finns i nästan samtliga kommuner och landstingskommuner i riket och mer än hälften av kommunerna har vuxenutbildningsenheter i sin skolorganisation. Kvinnorna dominerar i komvux och utgör drygt 65 % av de studerande. Knappt en tredjedel av eleverna är under 24 år, en tredjedel är mellan 25 och 34 år och knappt 40 % är över 35 år. Var tredje elev som studerar på etapp 1 är numera invandrare. Även om de flesta invandrare studerar på grundskolenivå, finns det också många i de teoretiska gymnasieskolekurserna.

I grundvux dominerar invandrarna med fördelningen 60 % invandrare och 40 % svenskar. Invandrarna är genomgående äldre än svenskarna och över hälften är över 35 år. Bland svenskarna är 40 % över 35 år, drygt 50 % mellan 20 och 34 år och 8 % under 20 år.

4.2 Den kompetensinriktade vuxenutbildningen i framtiden

Min bedömning: De syften med vuxenutbildningen som angavs i 1967 års riksdagsbeslut ligger fast, nämligen att överbrygga utbildningsklyftorna i samhället, att öppna möjligheterna för individen att komplettera sin ungdomsutbildning samt att bidra till att höja kompetensnivån inom yrkeslivet. Satsningar på grundläggande vuxenutbildning skall prioriteras.

Skälen för min bedömning: Den kommunala vuxenutbildningen skall medverka till att förverkliga de allmänna målen för vuxenutbildningen genom att erbjuda vuxna kompetensinriktad utbildning motsvarande den som ges i grundskolan och gymnasieskolan.

Den snabba utvecklingen mot ett mera kunskapsintensivt arbetsliv skärper anspråken på vuxenutbildningen. I ett arbetsliv och i ett samhälle där kunskaper och utbildning blir allt viktigare, kommer de strategiska investeringarna att bestå i det som många ännu inte vant sig vid att betrakta som investeringar - nämligen människors kunskaper och erfarenheter. Att utveckla näringslivet blir i långa stycken liktydigt med att utveckla den mänskliga arbetskraften.

En medveten strategi för vuxenutbildningen är nödvändig för att utveckla den svenska ekonomins konkurrenskraft men också för att förhindra att ett mera kunskapsrikt arbetsliv skapar nya utbildningsklyftor mellan och inom olika grupper.

Att överbrygga och utjämna utbildningsklyftor inom och mellan generationerna hör till vuxenutbildningens viktigaste syften. Den utvärdering som redovisats av en särskild tillkallad utredningsman i rapporten Vuxenutbildning 1970-talets reformer - en utvärdering (DsU 1985:10) visar tillsammans med annan forskning att utjämningseffekterna dock varit mycket måttliga.

Av erfarenhet vet vi att arbetstagare utan yrkesutbildning och med låg utbildning i övrigt har en svag ställning på arbetsmarknaden. Brister i grundläggande färdigheter i läsning, skrivning och räkning får konsekvenser för individens situation inom många olika områden. Risker för arbetslöshet, arbetsskador och social utslagning gör de korttidsutbildade, särskilt bland invandrade grupper, mer utsatta än andra.

Skillnaderna i utbildning har också en regional dimension som samspelar med näringslivsstrukturen i olika delar av landet. Arbetslivets förändring och tillväxt i storstäderna och på universitetsorterna medverkar till att attrahera välutbildad arbetskraft medan stora delar av landet, med en redan oförmånlig utbildningsstruktur, riskerar att ytterligare utarmas.

För att vuxenutbildningen skall kunna bli den möjlighet som korttidsutbildade vuxna behöver är det nödvändigt att insatserna för dem prioriteras. Mina förslag i det följande skall ses i detta perspektiv. Den miniminivå i fråga om basfärdigheter - motsvarande årskurs 6 i grundskolan - som lades fast genom tillkomsten av grundvux i början av 1970-talet är, som SÖ också påpekat i sin fördjupade anslagsframställning, i dag helt otillräcklig.

Med de förslag jag för fram i dag får alla ungdomar en 12-årig sammanhängande utbildning. Även dessa förslag medför att utbildningsklyftorna mellan unga och vuxna skärps. Den kommunala vuxenutbildningen måste därför också kunna möta kraven från dem som behöver förbättra sin utbildning på gymnasienivå för att t.ex. skaffa sig behörighet för högre studier.

Utvecklingen av arbetsliv och arbetsmarknad motiverar också en yrkesutbildning som stärker människors ställning på arbetsmarknaden rent generellt. Mina förslag i det följande innebär att den kommunala vuxenutbildningen kommer att kunna erbjuda påbyggnadsutbildningar som har en kompetenshöjande karaktär. Utbildningarnas mål är således att ge de vuxna en utbildning som för dem till en ny nivå i yrket eller till ett nytt yrke.

Jag vill betona den kommunala vuxenutbildningens roll som ett alternativ till personalutbildningen. Den sistnämnda är styrd av företagens behov och tar sikte på att öka den anställdes kompetens i anställningen och på den enskilda arbetsplatsen. Den kommunala vuxenutbildningens uppgift är att stärka den enskildes situation i samhället och på arbetsmarknaden i enlighet med dennes egna behov och ambitioner.

De ekonomiska villkoren har självklart en avgörande betydelse för många vuxnas studiemöjligheter. Jag har därför tillsatt en särskild utredning om vuxnas möjligheter att finansiera studier, vilken har i uppdrag att senare i vår presentera förslag till ett bättre studiesocialt stödsystem.

Mitt förslag: Det offentliga skolväsendet för vuxna utvidgas till att fr.o.m. den 1 juli 1992 också omfatta grundläggande undervisning i svenska för invandrare (sfi). Det kommer då att omfatta grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning, som tillsammans bildar den kommunala vuxenutbildningen (komvux), vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda (särvux) samt sfi. Bestämmelser om dessa skolformer överförs till skollagen.

Skälen för mitt förslag: I den nyligen av riksdagen antagna lagen (1990:1477) om ändring i skollagen slås fast att för vuxna anordnar det allmänna utbildning i form av grundutbildning för vuxna, kommunal vuxenutbildning samt vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda. Med en mindre ändring i skollagens 1 kap. 8 § kommer den kommunala vuxenutbildningen (komvux) att omfatta grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning. Till dessa utbildningar återkommer jag i det följande med beskrivningar av mål och inriktning.

Jag förordar nu att även grundläggande svenska för invandrare (sfi) inordnas i det offentliga skolväsendet för vuxna. Med anledning av propositionen om reformerad svenskundervisning för vuxna invandrare (prop. 1989/90:102, UbU27, rskr. 279) har riksdagen beslutat att ge kommunerna ansvaret för en ny sammanhållen utbildning i sfi. En kommun kan dock uppdra åt vissa andra utbildningshuvudmän att anordna undervisningen. När kommunerna på detta sätt har fått huvudansvaret för hela sfi- undervisningen, finner jag det naturligt att inordna verksamheten i det offentliga skolväsendet. Sfi kommer därmed att omfattas av de generella regler som gäller för den övriga skolverksamheten och behovet av särreglering minskar.

Som jag förutskickade i ansvarspropositionen föreslår jag nu att vuxenutbildningslagen inarbetas i skollagen. Skälen för detta har jag utvecklat där. Även bestämmelserna om sfi bör på samma sätt överföras till skollagen.

För fullständighetens skull vill jag slutligen också nämna att den typ av orienteringskurser, som i dag anordnas som en första introduktion till olika typer av studier, även i fortsättningen kan anordnas av kommunerna. För sådana kurser behövs enligt min mening ingen statlig reglering.

4.4.1 Mål och inriktning

Mitt förslag: En ny utbildning på grundläggande nivå för vuxna benämnd grundläggande vuxenutbildning inrättas inom komvux fr.o.m. läsåret 1992/93. Den nya utbildningen ersätter grundvux och etapp 1 i nuvarande komvux. Utbildningen skall främst tillgodose vuxnas behov av en bred allmän kompetens för arbets- och samhällslivet. Den skall också ge en grund för vidare studier.

SÖs och riksrevisionsverkets förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Bakgrund och skälen för mitt förslag:

Ny grundläggande vuxenutbildning

I dag är den grundläggande utbildningen för vuxna uppdelad på två utbildningsformer dels grundvux, dels etapp 1 i nuvarande komvux, som i huvudsak motsvarar högstadiet i grundskolan. Både SÖ och riksrevisionsverket (RRV) har pekat på en rad problem med nuvarande ordning.

Enligt SÖ talar flera skäl för en långtgående förändring av utbildningen på grundskolenivå för vuxna. I det nuvarande systemet är t.ex. den fiktiva årskurs 6-nivån, som nu utgör en gräns mellan grundvux och grundskolekurserna i komvux, otidsenlig och organisatoriskt svårhanterlig. Därtill kommer ett alltmer påtagligt behov av att strama upp verksamheten i grundvux och konkretisera målen bättre. Härigenom blir det lättare att utvärdera verksamheten. Det är därför enligt SÖs mening rationellt att utforma ett enklare och flexiblare system för studier på grundskolenivå.

RRV tar i sin rapport om grundvux t.ex. upp den bristande styrningen och framhåller att grundvux i dag i vissa avseenden är satt på undantag i förhållande till komvux. RRVs granskning visar att det finns problem vid övergången från grundvux med dess fria form till komvux. RRV påpekar också att en stramare läroplan med tydligare målformuleringar, där anknytning till arbetsmarknad och yrkesliv ingår som en central del, är en förutsättning för ett bättre resursutnyttjande och en mer ändamålsenlig och resultatinriktad utbildning.

Jag förordar därför, i likhet med SÖ och RRV, att en helt ny utbildning utformas för den grundläggande nivån. Syftet med den nya grundläggande vuxenutbildningen bör vara att ge vuxna en bred allmän kompetens för arbets- och samhällslivet. Den bör också kunna utgöra en grund för vidare studier.

Jag avser att senare återkomma till regeringen med förslag om den närmare utformningen av den grundläggande vuxenutbildningen. Denna bör omfatta en kärna av basämnen och möjligheter att läsa ämnesintegrerade kurser. För studerande med ingen eller mycket kort skolutbildning bör det finnas ett grundblock, som avser att ge grundläggande färdigheter i läsning, skrivning och räkning. Innehållet i och uppläggningen av utbildningen bör bestämmas utifrån de korttidsutbildades behov.

För att vuxna skall kunna studera krävs ofta stor flexibilitet i studiernas uppläggning. Inom den grundläggande vuxenutbildningen bör det därför i framtiden vara möjligt för de studerande att studera på heltid eller deltid. En del har behov av att läsa hela studieprogrammet, medan andra endast vill delta i något eller några ämnen. Genomgångna delar av utbildningen bör kunna dokumenteras. Utbildningen bör också kunna kombineras med annan utbildning, t.ex. gymnasial vuxenutbildning.

Skolhuvudmännen får stor frihet att själva organisera sin verksamhet. Jag förutsätter att man då i större utsträckning än nu kommer att anpassa verksamheten efter de behov som finns.

Den nya utbildningen bör införas så snart som möjligt. Utformningen av utbildningen, utarbetande av kursplaner m.m. bör göras under budgetåret 1991/92. Den nya utbildningen bör därför inrättas den 1 juli 1992.

4.4.2 Kommunernas skyldigheter och elevernas rättigheter

Mitt förslag: Varje kommun har ansvar för att alla dess invånare, som behöver och önskar delta i grundläggande vuxenutbildning, också får möjlighet till detta. Vuxna som saknar sådana kunskaper och färdigheter som normalt uppnås i grundskolan skall ha rätt att delta i utbildningen.

SÖs förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag.

RRVs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Skälen för mitt förslag: I vårt land har vi i många år haft en obligatorisk nioårig skolgång. I dag går den helt övervägande delen av alla ungdomar i gymnasieskolan. Inom vuxenutbildningen är endast grundvux en skyldighet för kommunerna att anordna. Detta innebär att vuxna i dag har rätt att få utbildning upp till en nivå som motsvarar årskurs 6 i grundskolan.

Mot bakgrund av samhällets ökade krav på medborgarnas basfärdigheter, som jag inledningsvis har beskrivit, förordar jag att nivån för den utbildning kommunerna har skyldighet att erbjuda vuxna höjs. Jag föreslår därför att kommunernas ansvar skall utvidgas till att omfatta hela den grundläggande vuxenutbildningen. Slutnivån för denna utbildning motsvarar i princip årskurs 9 i grundskolan. Utbildningen leder i vikti-

ga ämnen fram till de kunskaper och färdigheter som är nödvändiga för fortsatta studier på gymnasial nivå.

Den grundläggande vuxenutbildningen är en mycket viktig uppgift för komvux. Kommunen ansvarar för att utbildningen genomförs för de medborgare som behöver den och som önskar delta. Detta kräver aktiva insatser för att utbildningen skall nå dem som verkligen behöver den. Jag förordar därför att kommunens ansvar skall omfatta såväl en skyldighet att anordna utbildningen, som att aktivt verka för att de som har behov av den rekryteras. Kommunerna kan anordna utbildningen i egen regi eller i samverkan med andra utbildningsanordnare, organisationer och myndigheter.

De personer, som önskar studera på den grundläggande nivån, skall ha rätt att göra detta antingen i den egna kommunens, eller om de så önskar i en annan kommuns vuxenutbildning.

Mina förslag i det föregående föranleder ändringar i skollagen.

4.5 Grundläggande svenskundervisning för tidigare invandrare m.m.

Mitt förslag: Invandrare, som saknar grundläggande kunskaper i svenska och inte har rätt till svenskundervisning enligt de bestämmelser som gäller för nyanlända invandrare, skall fr.o.m. budgetåret 1991/92 ha rätt till grundläggande utbildning i svenska som andraspråk inom ramen för komvux.

SÖs förslag: Kommunerna skall tilldelas ett särskilt statsbidrag för undervisning i svenska för tidigare invandrare, dvs. invandrare som kom till Sverige före den 1 januari 1985. Statsbidraget skall tilldelas enligt samma regler som gäller för övriga deltagare, för vilka statsbidrag nu utbetalas från anslaget Undervisning för invandrare i svenska språket m.m., upp till ett sammanlagt antal som motsvarar 2,5 % av antalet utrikes födda i kommunen.

Skälen för mitt förslag: Riksdagen beslutade förra året om en reformering av svenskundervisningen för vuxna invandrare. Reformen trädde i kraft den 1 januari 1991. Härigenom försvann den tidigare uppdelningen på grundläggande svenskundervisning (grund-sfi) och påbyggnadsutbildning (påbyggnads-sfi). Den nya utbildningen bör enligt min mening i fortsättningen benämnas svenska för invandrare (sfi).

Sfi är avsedd för nyanlända invandrare. Den ger en introduktion till svenska förhållanden och allmänna kunskaper i svenska. Enligt lagen (1986:159) om grundläggande svenskundervisning för invandrare, som enligt mitt förslag i det föregående fr.o.m. den 1 juli 1992 kommer att ersättas av kapitel 13 i skollagen, är kommunen skyldig att erbjuda utbildningen inom två år efter det att invandraren kyrkobokfördes i landet. Om en invandrare på grund av särskilda skäl inte har kunnat på-

börja undervisningen inom den tiden, gäller kommunens skyldighet för den personen under ytterligare ett år.

För nyanlända invandrare har alltså en reform nyligen genomförts. Mitt förslag till förändringar i detta avsnitt gäller därför enbart de invandrare som inte omfattas av reformen.

Enligt tidigare beslut av riksdagen har kommunerna under en femårsperiod skyldighet att erbjuda svenskundervisning också till s.k. tidigare invandrare, dvs. invandrare som har kommit till Sverige före den 1 januari 1985. Före femårsperiodens slut, dvs. vid utgången av budgetåret 1990/91, skall det återstående undervisningsbehovet för dessa invandrare prövas på nytt. Riksdagen uttalade sig senast i dessa frågor i samband med riksdagsbeslutet om sfi-reformen förra våren (1989/90:UbU27, s.9, rskr. 279).

Enligt en enkät till kommunerna, som SÖ låtit utföra, beräknas ca 6 800 tidigare invandrare ha fått eller komma att få grundläggande undervisning i svenska under femårsperioden fram till den 1 juli 1991. I vissa kommuner återstår det dock fortfarande många tidigare invandrare som har stort behov av undervisning.

Mitt förslag innebär att kommunen blir skyldig att inom ramen för komvux erbjuda grundläggande utbildning i svenska som andraspråk inte bara för s.k. tidigare invandrare, dvs. invandrare som kom före år 1985, utan också för övriga invandrare som av olika anledningar hamnat utanför sfi-systemet. Förslaget innebär att undervisningen av dessa invandrare, till skillnad från vad som gäller för nyanlända invandrare, kommer att bekostas inom ramen för det nya sektorsbidraget som efter den 1 juli 1991 kommer att utgå till det offentliga skolväsendet.

Att grundläggande svenskundervisning för tidigare invandrare utformas som en kurs inom komvux innebär också att samma regler för ledighet för studier och regler för studiestöd kommer att gälla som för övriga deltagare i komvux.

I dag finns en kurs i svenska som andraspråk på grundskolenivå inom komvux. Den förutsätter att deltagarna tidigare har gått igenom grundläggande svenskundervisning för invandrare eller har motsvarande kunskaper. Mitt förslag innebär att utbildningen på grundskolenivå utökas, så att den kan omfatta även undervisning på en nivå som motsvarar den som ges inom sfi. Kursen bör under budgetåret 1991/92 inordnas i nuvarande komvux och därefter i grundläggande vuxenutbildning.

4.6 Gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning

4.6.1 Mål och inriktning för gymnasial vuxenutbildning

Mitt förslag: Gymnasial vuxenutbildning skall ge vuxna kunskaper och färdigheter motsvarande dem som ungdomar kan få i gymnasieskolan.

Utbildningens innehåll skall nära anknyta till gymnasieskolan och den skall leda till samma kompetens som motsvarande utbildning i gymnasieskolan.

Bakgrund och skälen för mitt förslag:

Mål och inriktning

Avsikten är att en utbildning skall leda till samma kompetens oavsett om den genomförs inom gymnasieskolan eller inom gymnasial vuxenutbildning. Det föranleder en bestämmelse i skollagen som anger att gymnasial vuxenutbildning syftar till att ge vuxna kunskaper och färdigheter motsvarande dem som ungdomar kan få genom gymnasieskolan.

Gymnasial vuxenutbildning kommer på så sätt att utgöra en spegelbild av större delen av gymnasieskolan. Detta innebär bl.a. att de förändringar av ämnen och den modernisering av yrkesutbildningen som i dag föreslås för gymnasieskolan, samtidigt skall genomföras i komvux. Estetiska ämnen skall dock fortfarande anses tillhöra folkbildningens ansvarsområde inom vuxenutbildningen.

Jag räknar med att kursplanerna skall vara gemensamma för gymnasieskolan och för gymnasial vuxenutbildning. En viss anpassning kan dock komma att krävas för vuxenutbildningens del.

Kommunerna och landstingskommunerna får i framtiden stor frihet att själva inrätta lokala kurser inom gymnasieskolans ram. Sådana kurser bör också kunna ges inom ramen för komvux eller i samverkan mellan skolformerna.

Arbetsplatsförläggning

Jag har nyss föreslagit att yrkesutbildningen i gymnasieskolan delvis skall vara arbetsplatsförlagd. Vad som får arbetsplatsförläggas skall framgå av kursplanerna. Med gemensamma kursplaner kommer detta att gälla även för motsvarande gymnasiala vuxenutbildning. Många vuxenstuderande behöver bara komplettera sin tidigare utbildning eller yrkeserfarenhet med vissa delkurser eller moment ur kursplanen. För flera kan kompletteringen enbart avse fackteoretiska delar. För vuxenutbildningens del bör därför inga krav på omfattning av arbetsplatsförläggningen

uppställas. Vilka delar av en yrkesutbildning som skall arbetsplatsförläggas måste av naturliga skäl beslutas lokalt. Därför bör det även beträffande vuxenutbildningen ankomma på styrelsen för utbildningen att besluta om detta.

4.6.2 Mål och inriktning för påbyggnadsutbildning

Mitt förslag: Påbyggnadsutbildning skall ge vuxna en sådan utbildning som leder till en högre kompetens i yrket eller till ett nytt yrke.

SÖs förslag: Kortare yrkesutbildningar, som har en längd på en till tre terminer, finns för närvarande huvudsakligen inom gymnasieskolans påbyggnadsutbildningar men anordnas i viss utsträckning också inom komvux. I den mån utbildningar av denna art inte lämpligen kan inordnas i den reformerade gymnasieskolan skall sådana utbildningar kunna anordnas i komvux.

Utredarens förslag: Förslagen om att överföra kurser från gymnasieskolans lilla ram till komvux kan förverkligas inom ramen för mitt förslag om påbyggnadsutbildning.

Bakgrund och skälen för mitt förslag:

Mål och inriktning, begreppsbestämning

Utöver gymnasieskolekurser, som motsvarar utbildning inom de nuvarande linjerna i gymnasieskolan, får komvux i dag anordna dels särskilda yrkesinriktade kurser, vilka saknar motsvarighet inom gymnasieskolan, dels gymnasieskolekurser motsvarande de specialkurser och påbyggnadsutbildningar som nu finns i gymnasieskolan.

Även i framtiden kommer det enligt min uppfattning att finnas behov av utbildning som riktar sig enbart till vuxna och därför saknar motsvarighet i gymnasieskolan. Det gäller sådan utbildning, som är en påbyggnad på en avslutad gymnasial utbildning utan att ha högskolekaraktär. Vidare gäller det utbildning som visserligen har enbart den obligatoriska skolan - dvs. folkskola, enhetsskola eller grundskola - som förkunskapskrav, men som dessutom har ett behörighetskrav som avser praktik eller arbetslivserfarenhet.

Jag förordar att sådan utbildning, som alltså riktar sig enbart till vuxna, fr.o.m. den 1 juli 1992 skall betraktas som vuxenutbildning och anordnas inom komvux under beteckningen påbyggnadsutbildning. Den skall syfta till utbildning för en ny nivå i yrket eller till ett nytt yrke. Därmed finns det utbildningsmöjligheter för de vuxna som genom ett frivilligt utbildningsåtagande vill höja sin kompetens inom det egna yrket eller på eget initiativ utbilda sig för ett nytt yrke. En bestämmelse om syftet med påbyggnadsutbildning bör införas i skollagen.

Kommunerna och landstingskommunerna bör i framtiden ha frihet att själva inrätta lokala kurser även beträffande påbyggnadsutbildning. Utbildning av det slag som i dag anordnas av lanthushållsskolor kan i framtiden äga rum som påbyggnadsutbildning.

Nuvarande särskilda yrkesinriktade kurser

Kursplaner för särskilda yrkesinriktade kurser inom dagens komvux fastställs av SÖ. Antalet sådana kursplaner är stort för närvarande. Både innehåll och omfattning är mycket skiftande. I samband med att gymnasieskolans yrkesutbildning och därmed motsvarande vuxenutbildning moderniseras i enlighet med mina förslag i dag, behövs en genomgripande översyn av de nuvarande särskilda yrkesinriktade kurserna. Kurser som inte är helt aktuella bör avskaffas. Detsamma gäller vissa av de nuvarande kurserna, där utbildning i framtiden enbart bör få anordnas som uppdragsutbildning. Den nuvarande beteckningen särskilda yrkesinriktade kurser bör slopas. De kurser som skall få anordnas i framtiden bör inordnas under det nya begreppet påbyggnadsutbildning. Det är regeringens uppgift att besluta i dessa frågor.

Utbildningar från lilla ramen och vissa andra specialkurser

Jag har tidigare (avsnitt 3.6) redovisat mitt ställningstagande beträffande specialkurser. Vissa utbildningar kommer att ingå i gymnasieskolans tredje årskurs, några kommer att överföras till högskolan.

De utbildningar som i dag anordnas som specialkurser och som skall finnas kvar, bör fr.o.m. den 1 juli 1992 inordnas under det nya begreppet påbyggnadsutbildning samt anordnas inom komvux. Även här bör alla kurser, som inte är helt aktuella eller som enbart bör anordnas i form av uppdragsutbildning, upphävas.

4.6.3 Teknikerutbildning

Mitt förslag: Försöksverksamheten med ettårig teknikerutbildning skall upphöra och ersättas med en reguljär utbildning inom komvux fr.o.m. den 1 juli 1991.

SÖs och UHÄs förslag: Förslaget kan inrymmas som en del av påbyggnadsutbildningen enligt mitt förslag.

Bakgrund och skälen för mitt förslag: Eftersom kommunerna i försöksverksamheten har visat att de har goda förutsättningar därtill, bör de få ta hand om teknikerutbildningen. Utbildningen är en påbyggnad på en avslutad gymnasial utbildning och bör därför betraktas som vuxenutbildning. Den hör fr.o.m. den 1 juli 1992 definitionsmässigt in under den nya beteckningen påbyggnadsutbildning.

Teknikerutbildningen bör emellertid få anordnas av kommunerna som en reguljär utbildning redan fr.o.m. den 1 juli 1991. Detta kan enk-

last ske genom att utbildningen under läsåret 1991/92 betraktas som en särskild yrkesinriktad kurs inom nuvarande komvux.

Samordnad ingenjörsutbildning

Arbetsgruppen för samordnad ingenjörsutbildning på mellannivå diskuterade i sin rapport Samordnad ingenjörsutbildning på mellannivå (Ds 1988:20) behovet av en ny teknikerutbildning. Gruppen konstaterade att samhällets behov av personer med tekniskt kunnande kan tillgodoses med teknisk utbildning på tre nivåer, nämligen teknikerutbildning, ingenjörsutbildning och civilingenjörsutbildning.

Regeringen gav våren 1989 ett uppdrag till SÖ och UHÄ att gemensamt

- studera vilken kompetens som en ettårig teknikerutbildning skall leda till,
- analysera behovet av olika inriktningar på en teknikerutbildning,
- belysa konsekvenserna av ett statligt resp. kommunalt huvudmannaskap samt
- föreslå omfattningen och lokaliseringen på en försöksverksamhet med en teknikerutbildning.

I sin slutrapport våren 1990 föreslog verken att en försöksverksamhet under en femårsperiod borde bedrivas i gymnasieskola och komvux, eftersom verken fann att den kommunale skolhuvudmannen har de bästa förutsättningarna när det gäller såväl lokaler och utrustning som lärarkompetens. Den försöksverksamhet som redan finns i högskolan borde dock få fortsätta under denna period.

Intresset för teknikerutbildningen

Kommunerna har visat ett mycket stort intresse för en ettårig teknikerutbildning. När SÖ begärde in intresseanmälningar till försöksverksamhet var drygt 80 kommuner beredda att anordna utbildningen från hösten 1989 eller i enstaka fall från hösten 1990.

Intresset från högskolornas sida var väsentligt lägre. Endast ett fåtal högskolor var intresserade av att anordna denna utbildning.

Under 1980-talet har delar av den tekniska utbildningen på mellannivå organiserats om så att utbildningar av samma längd och med samma innehåll inte skall anordnas av olika huvudmän och ges olika namn. Det har visat sig att såväl studerande som avnämare haft svårigheter att bedöma och värdera den mångfald av tekniska utbildningar som funnits. Det finns dessutom ett behov av en större enhetlighet för att utbildningarna skall kunna värderas på en internationell marknad. Detta har lett till att jag i dag (avsnitt 3.8) föreslår att det fjärde året på fyraårig teknisk linje skall avvecklas. Vidare kommer högskolan (prop. 1988/89:90) att få det fulla ansvaret för den tvåårigа ingenjörsutbildning som skall organiseras inom ramen för det allmänna linjesystemet där.

Det har i många sammanhang framhållits att en teknikerutbildning skall ha en teknisk-praktisk inriktning. Trots att försöksverksamheten med ettårig teknikerutbildning ännu bara har pågått ett halvt år står det klart att kommunerna har mycket goda förutsättningar att ta hand om denna typ av utbildning. Många kommuner har genomfört avsevärda investeringar i modern utrustning i samband med reformeringen av yrkesutbildningen. Jag anser därför att det inte är motiverat att bygga upp ett antal ettåriga utbildningar, som är tänkta att leda till en teknikernivå, inom såväl det kommunala skolväsendet som högskolan. För högskolans del skulle det i vissa fall bli fråga om betydande nyinvesteringar om man där skulle bygga upp denna utbildning till en sådan volym som näringslivet frågar efter. Jag anser vidare att det för näringslivet i många medelstora kommuner, som inte har någon högskoleutbildning, kan få en stor betydelse för möjligheten att rekrytera kvalificerad arbetskraft om kommunen kan anordna en teknikerutbildning. För de studerande innebär det att närheten till utbildningen kan öka om den anordnas i kommunal regi.

När yrkesutbildningen i enlighet med mina förslag i dag har övergått till att vara en treårig utbildning i gymnasieskolan, kommer det också att finnas ett behov av teknikerutbildning som bygger på dessa yrkesutbildningar och ger möjlighet till fördjupade kunskaper.

4.6.4 Kommunernas skyldigheter och elevernas rättigheter

Mitt förslag: Kommuner och landstingskommuner skall erbjuda gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning. De bör sträva efter att erbjuda utbildning i den utsträckning som motiveras av behov och efterfrågan i kommunen.

Skälen för mitt förslag: Dagens arbetsmarknad kräver i ökande omfattning välutbildade människor. Det antal elever som varje år lämnar gymnasieskolan med en god utbildning är inte tillräckligt för att fylla dessa behov. Även de som redan är yrkesverksamma behöver möjlighet att komplettera sin tidigare utbildning för att kunna behålla och förbättra sin ställning på arbetsmarknaden.

Även om kommunerna inte åläggs skyldighet att anordna gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning i någon viss omfattning, bör skollagen ändå föreskriva att de skall erbjuda kommunens innevånare möjligheter till vuxenutbildning. Kommunerna bör i skollagen åläggas att sträva efter att även gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning erbjuds i den utsträckning som motiveras av innevånarnas behov och efterfrågan.

Jag vill i detta sammanhang särskilt betona vikten av att det finns vuxenutbildning som svarar mot den enskilda individens önskemål. Även om vuxenutbildning också anordnas på annat håll i samhället,

t.ex. som arbetmarknadsutbildning eller som personalutbildning, är den av kommunerna anordnade vuxenutbildningen den enda vuxenutbildning — vid sidan av folkbildningen — som initieras utifrån den enskilda individens behov och som ger de studerande möjlighet att fritt välja studieinriktning. Samhället har all anledning att uppmuntra och underlätta för vuxna som vill studera för att stärka sin ställning i arbetslivet, skaffa sig kompetens för vidareutbildning eller få vidgade perspektiv och därmed bättre förutsättningar för att delta i det kulturella och politiska livet. Jag ser det som ytterst angeläget att behålla och utveckla denna fria utbildningssektor och därigenom ge möjlighet för vuxna att på eget initiativ studera efter eget val.

4.7 Timplaner för komvux

Mitt förslag: För grundläggande vuxenutbildning skall särskilda timplaner fastställas. De timplaner som fastställs för gymnasieskolan skall tillämpas även för gymnasial vuxenutbildning. Särskilda timplaner skall fastställas för påbyggnadsutbildning.

Timplanerna skall utgöra en rekommendation för vuxenutbildningen.

Även timplaner för grundläggande vuxenutbildning och påbyggnadsutbildningar skall uttryckas i sextiominuterstimmar.

Bakgrund och skälen för mitt förslag: För den grundläggande vuxenutbildningen förordar jag att särskilda timplaner fastställs, som är oberoende av timplanerna för grundskolan. Timplanerna bör övervägas närmare i samband med kommande kursplanearbete för grundläggande vuxenutbildning.

Jag har nyss föreslagit att samma kursplaner skall gälla för gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning. Även när det gäller timplaner bör det finnas ett samband mellan dessa två former av gymnasial utbildning.

Dagens timplaner för komvux ingår i läroplanen och utgör bindande föreskrifter. Men timplanen får underskridas efter lokala beslut, eftersom det som anges är det högsta antalet lektioner som kursen får omfatta. Enligt de föreskrifter som gäller nu får skolstyrelsen också, med utnyttjande av den särskilda delramen, utöka timplanen i en kurs med upp till 10 %, om de studerande har särskilda svårigheter att följa studierna i kursen.

Övergången till målstyrning innebär bl.a. att den koppling som tidigare fanns mellan timramar och statsbidrag nu försvinner.

Det är angeläget att åstadkomma största möjliga flexibilitet och anpassning av vuxenutbildningen till målgruppernas behov. Mot denna bakgrund förordar jag att timplanerna utgör en rekommendation, som anger den genomsnittliga tid det beräknas ta att uppnå målet för resp.

kursplan. Styrelsen för utbildningen bör ha frihet att besluta vilket timtal som skall gälla för en kurs.

Till skillnad från ungdomsskolan anger timplanerna för nuvarande komvux redan i dag ett nettoantal lektioner för hela kursen i stället för veckotimmar. Det finns inte och bör inte finnas föreskrifter om veckoarbetstid, terminer eller läsår i vuxenutbildningen. Kommunerna bör fritt bestämma under vilken tid på dagen, i veckan och under året som utbildningen skall bedrivas.

Jag har tidigare föreslagit att även timplanerna för gymnasieskolan, som enligt vad jag nyss förordat skall tillämpas också för den gymnasiala vuxenutbildningen, skall anges i nettotid och dessutom i sextiominutersstimmar. Motsvarande bör gälla timplanerna för grundläggande vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning. Detta innebär en lokal frihet att bestämma även de enskilda lektionernas längd. De studerandes önskemål och behov skall ha avgörande betydelse för sådana beslut.

Det bör vara regeringens uppgift att utfärda nödvändiga föreskrifter om timplanernas utseende och funktion.

4.8 Vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda

4.8.1 Utvidgning av särvux m.m.

Mitt förslag: Särvux utvidgas till att också omfatta viss utbildning på träningsskolenivå.

Särvux-kommitténs förslag: *Överensstämmer i stort sett med mitt förslag.*

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget om en utvidgning av särvux med undervisning på träningsskolenivå. Några remissinstanser vill dock att särvux skall utvidgas med samtliga moment som finns i träningsskolan. Endast Lärarnas Riksförbund har avstyrkt förslaget.

Bakgrund och skälen för mitt förslag:

Utvidgning med undervisning på träningsskolenivå

Särvux-kommittén hade som sin främsta uppgift att utreda hur särvux kan utvidgas till att också omfatta vuxna som behöver utbildning på en nivå som motsvarar särskolans träningsskolenivå. Kommitténs utgångspunkt var att vuxenutbildning för alla människor är en viktig jämlikhetsfråga. Utvecklingsstörda har liksom andra möjlighet att tillgodogöra sig utbildning om den anpassas efter deras speciella behov och förutsättningar. Utbildningsinsatser är ett viktigt inslag i en strävan att normalisera livsvillkoren. Utvecklingsstörda skall därför oavsett grad av funk-

tionsnedsättning ges möjligheter till utveckling genom vuxenutbildning. Detta är också min principiella bedömning.

Utifrån denna utgångspunkt föreslår jag att särvux utvidgas till att också omfatta utbildning på träningsskolenivå. I likhet med kommittén anser jag att även ett utvidgat särvux är en renodlad utbildningsfråga. Det som naturligt faller inom andras ansvarsområden skall inte ingå i utbildningen. Skälen för det är att särvux är en utbildning för vuxna och därmed inte behöver innehålla samma moment som en utbildning för barn och ungdomar. Vuxna utvecklingsstörda erhåller t.ex. träning i motorik och vardagsaktiviteter inom daglig verksamhet genom omsorgshuvudmannen. Vuxenutbildning anordnas även av andra utbildningsanordnare med delvis skilda syften för sin verksamhet, t.ex. folkbildningen, som inom vuxenutbildningsområdet svarar för det estetiska området.

Utvidgningen av särvux bör därför omfatta kommunikation samt verklighetsuppfattning och omvärldskunskap från träningsskolans kursplan. Det ankommer på regeringen att utfärda närmare bestämmelser i dessa frågor. Utvidgningen av särvux med undervisning på träningsskolenivå bör ske med början budgetåret 1991/92. Jag kommer i det följande att föreslå (avsnitt 10) medel för verksamheten.

Förändring av nuvarande särvux

Särvux replierar på uppbyggnaden av grundvux och nuvarande etapp 1 i komvux. För hela särvux gäller samma regler om begränsning av studietiden som inom grundvux. Särvux innehåller också fristående kurser motsvarande etapp 1 i nuvarande komvux. Särvux- kommittén har föreslagit att begränsningen av studietiden endast skall gälla den grundläggande delen i särvux. De regler som nu gäller för grundvux och komvux kommer att avskaffas när den nya grundläggande vuxenutbildningen införs. Motsvarande regler bör då också avskaffas vad gäller särvux. Jag ser inget behov av att för ett övergångsår föreslå någon förändring.

Särvux-kommittén har föreslagit att föreskrifterna för särvux ändras så att de fristående kurserna kan anordnas på heltid. Jag delar denna uppfattning och ämnar föreslå regeringen att nuvarande regel, som omöjliggör heltidsstudier, tas bort.

Yrkesinriktad utbildning för vuxna utvecklingsstörda

Särvux-kommittén har visat att det i dag bedrivs en relativt omfattande vuxenutbildning för utvecklingsstörda, men att yrkesinriktad utbildning endast finns i begränsad omfattning. Jag vill därför här redovisa min syn på de förslag kommittén har lagt fram.

Arbetsmarknadsmyndigheterna har ansvar för planering av arbetsförberedande åtgärder för arbetshandikappade, däribland utvecklingsstörda. Sökande som behöver fördjupad vägledning och särskilda arbetsförberedande insatser kan få service vid Arbetsmarknadsinstitut (Ami). Vissa Ami har särskilda resurser för intellektuellt arbetshandikappade, (Ami-S/ia). Jag vill erinra om den kompetens för att anpassa yrkesförberedande insatser och yrkesutbildning till de utvecklingsstördas behov som re-

Rättelse: S. 141 femte stycket texten utbytt

dan finns inom arbetsmarknadsverket. En betydande del av de utvecklingsstördas behov av arbetsförberedelse och yrkesutbildning bör därför kunna tillgodoses inom existerande verksamhet. Jag har i denna fråga samrått med chefen för arbetsmarknadsdepartementet.

Särvux-kommittén har föreslagit att vuxna skall ges möjlighet att få yrkesutbildning inom yrkessärskolan. I princip delar jag denna uppfattning. I likhet med kommittén anser jag det orealistiskt att inom särvux anordna särskilda utbildningsvägar för dem som är i behov av yrkesutbildning. I stället bör yrkessärskolans kompetens och personella och materiella resurser utnyttjas. Kommittén har också föreslagit att inom komvux bör inrättas särskilda yrkesinriktade kurser för utvecklingsstörda. Regeringen har tillsatt en kommitté, kallad särskolekommittén, för att utreda frågan om ett kommunalt huvudmannaskap för särskolan. Kommittén beräknas avlämna sitt slutbetänkande under våren 1991. Jag avser att återkomma till frågan om utvecklingsstörda vuxnas möjligheter att delta i yrkesinriktad utbildning i samband med att jag behandlar särskolekommitténs förslag.

4.8.2 Kommunernas skyldigheter och elevernas rättigheter

Mitt förslag: Landstingskommunerna skall ha ett ansvar för att erbjuda särvux. De skall sträva efter att erbjuda utbildningen i den utsträckning som motiveras av behov och efterfrågan. En landstingskommun får överlåta ansvaret för särvux till en kommun.

Bakgrund och skälen för mitt förslag: Under försöksverksamheten med särvux bedrevs undervisning i flertalet landstingskommuner. Sedan särvux blev en reguljär skolform har verksamheten utvidgats till samtliga landstingskommuner. Särvux omfattning varierar mellan landstingen eftersom några tillför verksamheten mer landstingskommunala medel än andra. SÖs kartläggning av särvux visar dels ett ökat deltagarantal, dels en viss ökning av det genomsnittliga antalet timmar per vecka för de studerande jämfört med försöksverksamheten.

Jag har nyss föreslagit vissa förändringar av nuvarande särvux i enlighet med särvux-kommitténs förslag. Utvidgningen av särvux till att också omfatta undervisning på träningskolenivå innebär en utveckling i den riktning landstingen själva arbetat för. De ytterligare medel som jag strax kommer att föreslå till verksamheten under anslaget B 10 Bidrag till driften av särvux bör ge landstingskommunerna goda möjligheter att utveckla verksamheten ytterligare.

Särvux-kommittén menade att särvux skall vara en parallell till och så nära som möjligt integrerad med den kommunala vuxenutbildningen. Strävandena mot en sådan större samordning skulle underlättas vid ett primärkommunalt huvudmannaskap. Särskolekommittén har, som jag tidigare nämnt, i uppgift att utreda formerna för en kommunalise-

ring av särskolan och särvux. Innan kommittén har lämnat sina förslag är jag inte beredd att förorda några andra förändringar av särvux än de jag nyss föreslagit. Detta gäller också en eventuell anpassning av särvux till den nya grundläggande vuxenutbildningen och de kommuner som inte ingår i någon landstingskommun.

Jag föreslår därför att landstingskommunerna och de kommuner som inte ingår i någon landstingskommun skall ha ansvaret för särvux i enlighet med vad som nu gäller. De skall också sträva efter att erbjuda särvux i den utsträckning som motiveras av behov och efterfrågan. Det är viktigt att särvux inte bara erbjuds dem som erhåller särskilda omsorger. Många som har behov av undervisning inom särvux, främst i form av fristående kurser, klarar sig i samhället utan att få särskilda omsorger och är därför svårare att nå. En samverkan med komvux är viktig så att de som önskar studera får tillgång till en utbildning som är anpassad efter deras förutsättningar. Särvux-kommittén pekade på att många som studerade i grundvux troligtvis i stället borde ha deltagit i särvux.

I dag får landstingskommunerna överlåta ansvaret för särvux på en kommun, om regeringen medger detta. Regeringen har tidigare lämnat några sådana medgivanden. Jag föreslår nu att en överlåtelse får ske utan särskilt medgivande. Även andra former av samarbete har etablerats mellan landstingskommunerna och kommunerna kring särvux. Jag ser denna utveckling som positiv och anser inte att någon statlig reglering behövs.

Som jag nyss har redovisat ankommer det på landstingskommunerna att erbjuda särvux. Jag föreslår att styrelsen för utbildningen beslutar om intagning. Jag kommer senare att föreslå regeringen att utfärda närmare bestämmelser om grunderna för urval i de fall ett sådant måste ske.

Mina förslag i detta avsnitt föranleder ändrade bestämmelser i skollagen.

4.9.1 Kommunernas skyldighet att ta emot elever från andra kommuner. Interkommunala ersättningar.

Mitt förslag: Kommunerna blir skyldiga att ta emot elever från andra kommuner i grundläggande vuxenutbildning om utbildningen finns i kommunen.

Kommuner, som i sin grundläggande vuxenutbildning har tagit emot en elev från en annan kommun, har rätt till ersättning från dennes hemkommun.

Kommunerna åläggs att ta emot elever från andra kommuner i gymnasial vuxenutbildning, påbyggnadsutbildning och särvux om hemkommunen resp. hemlandstingskommunen förklarar sig villig att stå för kostnaderna för eleverna.

Skälen för mitt förslag:

Grundläggande vuxenutbildning

Som jag tidigare har anfört är den kanske viktigaste uppgiften för vuxenutbildningen att se till att alla vuxna som har behov av det, får möjlighet till den nya grundläggande vuxenutbildningen. För att en sådan princip skall få ett verkligt innehåll krävs att de vuxna inte av geografiska eller administrativa skäl hindras att studera där de har praktiska möjligheter till det.

Regeln om att den grundläggande vuxenutbildningen skall vara obligatorisk för kommunerna bör därför kompletteras med en skyldighet att ta emot elever också från andra kommuner. Enda undantaget bör vara det fall då någon kommun inte anordnar en egen sådan utbildning. Kommunen skall då inte ha skyldighet att anordna utbildning för enbart studerande från andra kommuner.

En kommun som tar emot studerande från andra kommuner, skall ha rätt till ersättning för sina kostnader från deras resp. hemkommuner.

I dag finns i vuxenutbildningslagen regler för hur storleken på sådana ersättningar skall bestämmas. Om kommuner eller landstingskommuner inte kan enas om ersättningens storlek skall denna fastställas av statliga myndigheter; länsskolnämnden eller skolöverstyrelsen.

Jag har i det föregående under avsnitt 3.3.8 behandlat frågan om interkommunala ersättningar på gymnsieskolans område. Med hänvisning till vad jag således nyss har anfört, förordar jag att det inte heller på vuxenutbildningsområdet görs någon närmare statlig reglering av de interkommunala ersättningarna. Jag utgår från att dessa frågor kan lösas genom lokala överenskommelser baserade på självkostnadsprincipen.

Gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning

Någon skyldighet för kommunerna att erbjuda gymnasial vuxenutbildning i någon viss omfattning föreslås inte. Därför bör kommunerna inte

heller villkorslöst åläggas att ta emot elever från andra kommuner. Hemkommunerna bör inte heller åläggas någon skyldighet att stå för kostnaderna. Skyldigheten att ta emot studerande från en annan kommun bör i stället, när det gäller den gymnasiala vuxenutbildningen, knytas till ett frivilligt åtagande för hemkommunen att betala kostnaderna. Om hemkommunen förklarar sig beredd att ersätta kostnaderna, bör en studerande således ha rätt att bli mottagen som sökande till en annan kommuns komvux på samma villkor som den egna kommunens innevånare.

Som jag senare kommer att förorda, bör ansökan om deltagande i vuxenutbildning alltid skickas till hemkommunen. Detta ger hemkommunen en överblick över behovet av vuxenutbildning i kommunen och kostnaderna härför. Skall utbildningen ske i en annan kommuns regi skickas ansökan vidare till den kommmunen. Det bör då åvila hemkommunens styrelse för den aktuella utbildningen att till ansökan bifoga ett yttrande som anger om hemkommunen är villig att betala kostnaderna för eleven.

Motsvarande regler bör gälla för påbyggnadsutbildning och beträffande landstingskommuner.

Särvux

Särvux bör följa samma regelsystem som den gymnasiala vuxenutbildningen. Som jag har utvecklat i avsnitt 4.6.1 skall särvux i första hand vara ett ansvar för landstingskommunerna. Det är också de som får det särskilda schabloniserade statsbidraget. Vad jag nyss har anfört om att ansökan alltid skall sändas till hemkommunen och att denna skall bära kostnadsansvaret skall därför i fråga om särvux i stället gälla hemlandstingskommunen.

Sfi

Någon rätt för eleverna att gå i en annan kommuns sfi föreslås inte. Detta hindrar inte, lika litet som i fråga om de andra utbildningsformerna, att kommuner kommer överens om ett samarbete.

Mitt förslag: Den som vill delta i gymnasial vuxenutbildning eller påbyggnadsutbildning skall ansöka om detta hos sin hemkommun och den som vill delta i särvux skall ansöka hos sin hemlandstingskommun. Till grundläggande vuxenutbildning behövs endast en anmälan. Även denna skall skickas till hemkommunen.

En kommun som inte själv anordnar den sökta utbildningen vidarebefordrar ansökan eller anmälan till anordnarkommunen, i förekommande fall försedd med yttrande angående interkommunal ersättning.

Styrelsen för resp. utbildning i anordnarkommunen har ansvaret för intagning. Även ansvaret för behörighetskontroll ligger på anordnarkommunen.

Intagningen får anordnas gemensamt med en annan kommun.

Bakgrund och skälen för mitt förslag:

Definition av begrepp

Jag vill inledningsvis klargöra att jag i mina förslag rörande sökande till det offentliga skolväsendet använder två begrepp, ta emot och mottagande resp. ta in och intagning. Begreppet ta emot innebär för utbildningar utan urvalsförfarande att den studerande efter behörighetskontroll får påbörja den sökta utbildningen. I samband med utbildningar för vilka ett urvalsförfarande tillämpas innebär mottagande att den studerande tas emot som sökande till utbildningen och får konkurrera på lika villkor med övriga sökande. Intagning innebär att den sökande efter urvalsförfarande tas in som studerande i berörd utbildning.

Grundläggande vuxenutbildning

Inledningsvis vill jag erinra om att någon urvalsprövning inte är aktuell för den nya grundläggande vuxenutbildning som jag nyss har föreslagit. I mitt förslag till skollag har jag angett en skyldighet för kommunerna att anordna utbildningen och en rättighet för den som behöver sådan utbildning att få delta.

Gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning

För intagningen till gymnasial vuxenutbildning krävs ett intagningsförfarande som innebär både behörighetskontroll och urval.

Av inledningskapitlet i skollagen, som riksdagen redan har tagit ställning till, framgår att vuxenutbildningen främst riktar sig till den som tidigare har fått minst utbildning. De studerande tas in till varje kurs sär-

skilt. Enligt de regler som regeringen nyligen har fastställt för nuvarande komvux, är den som saknar eller har brister i sådana kunskaper som den sökta kursen avser att ge, behörig att tas in till kursen, om han med hänsyn till tidigare studier och annan verksamhet har förutsättningar att följa undervisningen.

Även reglerna om urval till komvuxkurser är nyligen fastställda av regeringen. De har samma principiella utgångspunkt som målgruppsbestämningen i skollagens inledningskapitel och innebär därför att företräde skall ges den sökande som har störst behov av utbildningen. Vid urvalet får inte hänsyn tas till tidigare betyg.

Jag har nyss föreslagit att påbyggnadsutbildningar skall vara en del av komvux vid sidan av grundläggande och gymnasial vuxenutbildning.

För påbyggnadsutbildning som bygger på grundskolan eller på grundläggande vuxenutbildning bör gälla samma regler för behörighet och urval som för gymnasial vuxenutbildning.

Det kommer emellertid även att finnas påbyggnadsutbildningar som bygger på genomgången gymnasieskola eller på grundskola kompletterad med en bestämd yrkeserfarenhet. Jag tänker på bl.a. teknikerutbildning och vissa utbildningar, som tidigare har varit studievägar inom gymnasieskolans lilla ram, samt på vissa kurser som nu är särskilda yrkesinriktade kurser i komvux. För sådana påbyggnadsutbildningar, som bygger på en gymnasial utbildning, förutsätter jag att särskilda behörighetskrav och urvalsregler kan behöva fastställas. Det är regeringens uppgift att utfärda nödvändiga bestämmelser.

Särvux

Nuvarande principer för behörighet och urval till särvux bör tills vidare ligga fast. I gällande regler bör endast de förändringar göras som blir följden av att jag nyss har föreslagit en utvidgning av särvux med träningsskolenivån och en möjlighet till återinträde. Det är regeringens uppgift att utfärda nödvändiga föreskrifter.

Adressat för ansökan. Ansvaret för urval

Enligt 1 kap. 9 § skollagen skall det offentliga skolväsendet för vuxna ge vuxna tillfälle att komplettera sin utbildning i enlighet med individuella önskemål. Vuxenutbildningens inriktning måste emellertid i viss utsträckning variera mellan kommunerna. Något system med elevområden eller liknande tillämpas inte och vuxenutbildningen står öppen för sökande oavsett bostadsort. Vuxna kan, enligt min uppfattning, själva bäst avgöra var de bör genomföra sina studier.

Jag har nyss föreslagit att resp. hemkommun skall ha ansvaret för att anordna utbildning för vuxna. Även genom införandet av ett sektorsbidrag som går till hemkommunen betonas starkare än hittills varje kommuns ansvar för att de egna innevånarnas behov av vuxenutbildning tillgodoses. Mot denna bakgrund är det naturligt att hemkommunerna tar del av samtliga ansökningar. Beträffande särvux gäller detta för hemlandstingskommunen.

När ansökan avser studier i en annan kommun eller landstingskommun skall den vidarebefordras till anordnarkommunen. Om de båda kommunerna inte redan har ett samarbetsavtal eller annan överenskommelse om interkommunal ersättning, skall hemkommunen i fråga om gymnasial vuxenutbildning, påbyggnadsutbildning och särvux foga ett yttrande om huruvida man påtar sig ett kostnadsansvar till ansökan.

I detta sammanhang är jag angelägen att framhålla att det givetvis står en anordnarkommun fritt att ta in en sökande, även om hemkommunen inte betalar någon ersättning. Detta kan t.ex. vara aktuellt, när det gäller att besätta en utbildningsplats, som annars skulle stå tom, i en kurs som ändå anordnas.

Vid urvalsförfaranden måste samtliga sökande bedömas i ett sammanhang. Ansvaret för kontroll av behörighet och för urvalet måste därför vila på anordnarkommunen. Styrelsens för utbildningen uppgifter bör regleras i skollagen. I övrigt ankommer det på regeringen att utfärda erforderliga bestämmelser.

Mitt förslag om adressat för ansökan föranleder en särskild bestämmelse i skollagen om detta.

Ansvarigt organ för intagning

Ansvaret för intagningen till gymnasial vuxenutbildning, till påbyggnadsutbildning och till särvux skall ligga på styrelsen för resp. utbildning. Staten har ingen anledning att föreskriva något om hur styrelsen organiserar detta arbete.

Enligt min bedömning är det värdefullt om samma organ sköter intagningen till gymnasial vuxenutbildning och till gymnasieskolan. När en kommun väljer att lägga arbetet på skilda organ, bör ett samarbete etableras dem emellan. Detta ökar förutsättningarna för samverkan i syfte att effektivt utnyttja tillgängliga utbildningsresurser.

Vuxenstuderande skall kunna kombinera dels gymnasial vuxenutbildning med grundläggande vuxenutbildning, dels gymnasial vuxenutbildning inom skilda utbildningsområden. Intagningen av sådana sökande bör därför också ske i samverkan med den instans som svarar för mottagandet till den grundläggande vuxenutbildningen.

I likhet med vad jag förordar för gymnasieskolan får intagning anordnas gemensamt med en annan kommun.

4.9.3 Upphörande av och återinträde i utbildning

Mitt förslag: Möjligheten utvidgas att besluta dels att undervisningen i grundläggande vuxenutbildning och i särvux skall upphöra för dem som av olika skäl inte tillgodogör sig ytterligare undervisning, dels att dessa elever får återinträda i utbildningen om särskilda skäl finns.

Beslut om upphörande och återinträde skall fattas av styrelsen för resp. utbildning.

Särvux-kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Skälen för mitt förslag: All vuxenutbildning skall vara klart målinriktad. Deltagarna har mycket olika bakgrund och förutsättningar och det tar olika lång tid för dem att nå målet. Det är därför inte lämpligt att fastställa bestämda tidsgränser för hur lång tid utbildningen får ta i grundläggande vuxenutbildning och i särvux. Däremot får undervisningen aldrig bli ett sätt att sysselsätta deltagarna. Så snart en studerande har nått målet för utbildningen skall undervisningen givetvis upphöra. I vissa fall kan målet för utbildningen inte nås. När en studerande inte tillgodogör sig ytterligare undervisning på ett tillfredsställande sätt, skall undervisningen kunna upphöra även om målet inte har uppnåtts.

Att delta i vuxenutbildning är ett frivilligt åtagande från den studerandes sida och det kräver, även när det gäller grundläggande vuxenutbildning och särvux, ett relativt stort mått av eget arbete. Undervisningen skall kunna upphöra även för en studerande som i och för sig har förutsättningar att nå ett uppsatt mål, men som ändå inte gör tillfredsställande framsteg t.ex. på grund av bristande studiemotivation.

Återinträde i utbildningen är enligt nuvarande regler möjligt i grundvux. Jag föreslår nu att skollagen skall utformas så att denna möjlighet gäller hela den nya grundläggande vuxenutbildningen och att den utvidgas till att gälla även särvux.

Det bör ankomma på styrelsen för resp. utbildning att ta ställning till frågor som gäller utbildnings upphörande och återinträde i utbildning.

Mina förslag i detta avsnitt förutsätter ändring i skollagen.

4.9.4 Avgifter och kostnader för läromedel

Mitt förslag: All undervisning i det offentliga skolväsendet för vuxna skall vara avgiftsfri för eleverna.

För läromedel och övriga hjälpmedel, som varje elev har för eget bruk och behåller som sin egendom, får huvudmannen ta ut en kostnad som högst motsvarar huvudmannens anskaffningskostnader. Någon kostnad får dock inte tas ut för läromedel m.m. inom sfi.

Skälen för mitt förslag: I dag gäller att inga avgifter för undervisningen får tas ut för nuvarande grundvux, komvux, särvux, SSV och sfi. Jag anser att sådana avgifter inte heller i fortsättningen skall få tas ut. All undervisning i det offentliga skolväsendet skall således vara avgiftsfri för samtliga elever. Detta innebär att några anmälningsavgifter eller avgifter för att täcka administrativa kostnader inte heller får tas ut.

Däremot anser jag att kommuner och landstingskommuner skall ha möjlighet att ta ut högst självkostnadspris för läromedel i form av böcker, skrivmateriel, verktyg m.m. eller låta de studerande själva köpa viss materiel. Denna huvudregel bör gälla lika för alla utbildningsformer. Det innebär en förändring av de statliga reglerna i jämförelse med

dagsläget, eftersom läromedlen i dag är helt fria för grundvux och den grundläggande delen av särvux. I komvux och SSV får avgifter inte tas ut för böcker etc. som de studerande inte får behålla för eget bruk.

Nuvarande regler för avgiftsuttag för läromedel har skapat problem och en varierande praxis har utvecklats i kommunerna. Flertalet kommuner tar ut någon form av avgifter för eller låter de studerande själva hålla sig med läromedel. Samtidigt görs i studiemedelssystemet ett schablonavdrag på det belopp den studerande kan erhålla i studiemedel för fria läromedel. Detta har lett till att de studerande i många fall föredragit att betala läromedelskostnader framför att få ett schablonavdrag.

I det föregående har jag föreslagit en ny grundläggande vuxenutbildning, som är en sammanslagning av nuvarande grundvux och etapp 1 i komvux. Det är således en sammanslagning av två utbildningar för vilka olika bestämmelser gäller. Om rätten till fria läromedel utvidgas till att omfatta hela den grundläggande vuxenutbildningen, skulle kommunerna åsamkas ökade kostnader, utan att dessa täcks av de resurser som lagts in i sektorsbidraget för skolväsendet.

Mot den bakgrunden förordar jag nu att staten inte ålägger kommunerna ett ökat ansvar för läromedelskostnader. Enligt min mening skall det inte behövas någon detaljerad statlig reglering på läromedelsområdet. Kommuner och landstingskommuner har, enligt min uppfattning, genom sin närhet till de studerande bättre förutsättningar än riksdag och regering att bedöma vilka kostnader det är rimligt att lägga på dessa och i vilken mån sådana kostnader är förenliga med de mål och de prioriteringar som huvudmännen måste göra för sina utbildningar. Jag tror att detta innebär att kommunerna ändå i flertalet fall kommer att ta på sig kostnader för läromedel när det gäller t.ex. den del av den grundläggande vuxenutbildningen som motsvarar nuvarande grundvux.

Landstingskommunerna svarar i dag för kostnader för läromedel i särvux. Jag ser inga skäl varför de skulle ändra denna praxis.

När det gäller sfi råder speciella förhållanden eftersom det schablonberäknade statsbidraget till verksamheten inkluderar kostnader för läromedel m.m. Mot denna bakgrund föreslår jag ingen saklig ändring av nuvarande bestämmelser om att inga läromedelskostnader får tas ut av studerande i sfi.

4.10 Distansutbildning

Mitt förslag: Statens skolor för vuxna skall upphöra. Verksamheten skall vara avvecklad senast den 1 juli 1992.

SÖs förslag: SÖ har lagt förslag om ett resurscenter för distansutbildning.

Bakgrund och skälen för mitt förslag:

Ett centralt mål för svensk utbildningspolitik under de senaste decennierna har varit att så långt möjligt tillförsäkra alla medborgare likvärdig tillgång till utbildning oberoende av bl.a. social bakgrund och bostadsort. Fortfarande utgör dock avstånd i tid och rum reella hinder för många människor att få den utbildning de behöver och önskar. Enligt min mening bör en utveckling och bredare användning av distansmetodik i undervisningen utgöra nästa steg för att övervinna dessa hinder. Jag anser därför att distansutbildning är en viktig utbildningsform att utveckla för framtiden.

Distansutbildning har funnits länge i form av korrespondensundervisning. I dag ger den moderna tekniken helt nya möjligheter att utveckla utbildningsformen. Erfarenheter visar att aktiva pedagogiska insatser behövs jämsides med olika former av undervisningsmaterial. Med den tekniska utveckling, som har skett inom detta område och som framledes kan förväntas ske, öppnas helt nya möjligheter att genomföra distansutbildning. Detta innebär också att distansutbildning kan organiseras på ett nytt sätt.

Distansutbildning är inte särskilt väl utvecklad eller utbredd i vårt land. Den största omfattningen har den inom högskolan, där distansundervisning i olika former har förekommit sedan 1960-talet. Inom vuxenutbildningsområdet har statens skolor för vuxna, som från början var en riksrekryterande skola med koncentrerade studier, bedrivit distansutbildning. Internationellt är distansutbildningen starkt på frammarsch. I flera länder har den i dag en betydande omfattning, framför allt inom högskoleområdet.

Statens skolor för vuxna

Staten driver sedan 1950-talet vuxenutbildning vid statens skolor för vuxna (SSV) i Norrköping och sedan 1960-talet även i Härnösand. Utbildningen vid SSV bestod till en början av en kombination av lärarledd undervisning vid skolan och självstudier på hemorten. Så småningom har den utvidgats till att också omfatta ren brevundervisning.

Skolornas kursutbud omfattar allmänna ämnen på grundskolenivå (etapp 1), allmänna, ekonomiska och tekniska ämnen på etapp 2-4 i komvux samt yrkesinriktade ämnen. I de yrkesinriktade ämnena har de båda skolorna specialiserat sig inom några områden och ger t.ex. kurser för arbetsledare, bad- och idrottshallspersonal, fastighetstekniker, fastighetsmäklare och småföretagare. Det sammanlagda antalet undervisningstimmar uppgår till ca 27 000.

Utbyggnaden av komvux under början av 1970-talet medförde att behovet av SSV ifrågasattes. Förslag om skolornas nedläggning fördes fram men genomfördes inte. I propositionen om kommunal och statlig utbildning för vuxna (prop. 1983/84:169, UbU 1984/85:1, rskr. 11) framhölls att SSV skall utgöra ett komplement till komvux. SSV skall i form av distansundervisning erbjuda vuxna kompetensinrikad utbildning av samma slag som ges i komvux, dock i första hand sådan utbildning som

inte kan komma till stånd inom komvux med tillräcklig spridning och regelbundenhet. Utbildningen skall stå öppen för vuxna som är behöriga att tas in i komvux men som av något skäl inte lämpligen kan delta i motsvarande utbildning där.

Kommunernas ansvar för vuxenutbildningen

Kommunerna tar nu över ansvaret för den utbildning som ingår i det offentliga skolväsendet för vuxna. Resurser för utbildningen tilldelas kommunerna över sektorsbidraget för skolväsendet. I det nya statsbidraget tilldelas kommunerna resurser för vuxenutbildning med hänsyn till befolkningsunderlag m.m. I princip går således statsbidraget för vuxenutbildning i framtiden till de studerandes hemkommuner och inte som i dag till anordnarkommunerna. Det är därmed entydigt en kommunal uppgift att besluta om utbildningens dimensionering och inriktning för de vuxna innevånarna i kommunen. I riksdagsbeslutet förutsattes en fördjupad samverkan mellan kommuner för att också mer speciella utbildningsbehov bland medborgarna skall kunna tillgodoses.

Kommunerna kommer enligt de förslag som läggs fram i denna proposition att i lag åläggas dels ett allmänt ansvar för att anordna och främja vuxenutbildning, dels en särskild skyldighet att erbjuda grundläggande vuxenutbildning till de kommuninnevånare som är i behov av sådan utbildning.

Flera kommuner har redan inom det nuvarande statsbidragssystemet tagit på sig uppgiften att vid sidan av SSV svara för utbildningar som tillgodoser behov i en större region eller t.o.m. i hela riket. Det nya statsbidragssystemet utgör ett incitament för fler kommuner att profilera sitt utbildningsutbud inom komvux. En möjlighet till profilering är att utveckla en eller flera utbildningar, som vänder sig till en bredare målgrupp än invånarna i den egna kommunen. Det kan då bli naturligt att i en del fall välja studieorganisatoriska lösningar som nära ansluter till dem som tillämpats vid statens skolor för vuxna. Även mer renodlad distansundervisningmetodik bör kunna bli aktuell.

Nedläggning av SSV

Det är i det sammmanhanget aktuellt att ånyo ta upp diskussionen om behovet av ett statligt komplement till komvux. Jag vill här erinra om att SSV tillkom innan det fanns en kommunal vuxenutbildning. I ett inledningsskede fanns det således starka skäl för staten att engagera sig i vuxenutbildningen och driva utvecklingen. För flertalet vuxna var SSV till en början också det enda studiealternativet vid sidan av de rena korrespondensinstituten. I dag är läget helt annorlunda. Komvux finns i praktiskt taget samtliga kommuner i landet och en väl utbyggd verksamhet på flertalet större orter.

Jag är för egen del övertygad om att den roll SSV för närvarande fullgör, som ett komplement till komvux för vissa studerandegrupper och inom vissa områden, kommer att övertas av olika kommuner. Tillämpning av intervallstudier och skilda metoder för distansundervisning kommer att framstå som en riktig och nödvändig utveckling bl.a. i dessa

kommuner. Inte minst den än mer markerade betoningen av komvux fördelningspolitiska mål, som jag förordat i det föregående, talar för en sådan utveckling.

Jag tror också att det faktum att SSV finns och anordnar en viss typ av utbildning har lett till att det inte finns något kommunalt incitament till att ta över verksamheten. En avveckling av SSV kan således paradoxalt nog på sikt leda till ett större utbildningsutbud på de områden som SSV i dag representerar.

Det är mot denna bakgrund mer angeläget för staten att ta ett ansvar för utveckling av metoder, pedagogik och teknik för distansundervisning än att själv svara för en marginell del av utbildningsutbudet. Staten kan därmed stödja bl.a. kommunerna i deras ansträngningar att nå alla medborgare som behöver utbildning.

Mina överväganden i det föregående leder till att jag nu förordar att den statligt anordnade vuxenutbildningen vid SSV läggs ned. Skolorna bör avvecklas med början den 1 juli 1991. För att redan intagna studerande skall kunna slutföra sina studier bör undervisningen få fortsätta även under budgetåret 1991/92.

Brevundervisningen bör få anordnas t.o.m. första halvåret 1995. Därefter bör det få ankomma på regeringen att bestämma i vad mån denna undervisning skall fortsätta.

Jag föreslår under anslaget B 14 fortsatt medelstilldelning under övergångsperioden. Det ankommer i övrigt på regeringen att närmare besluta i de frågor som rör skolornas avveckling.

Erfarenheter av distansutbildning

De svenska erfarenheterna av distansutbildning är varierande. SSV har profilerat sig genom distansutbildning, i första hand i form av koncentrerade studieperioder vid skolorna, varvade med studier på hemorten, men även i form av ren brevundervisning. Ett samarbete med komvux har utvecklats på senare år. Samarbetet kan t.ex. innebära att viss undervisning sker i hemkommunen med handledning från komvuxlärare utifrån distansmaterial från SSV, som sedan kompletteras med internatutbildning vid SSV.

Inom högskolan är distansutbildningen helt decentraliserad och de enskilda högskolorna svarar själva för utvecklingen av den egna distansutbildningen. Detta ligger helt i linje med högskolornas självständiga ställning, men innebär samtidigt svårigheter att utnyttja de samlade resurserna effektivt.

Utvecklingsbehov

Jag anser att tiden nu är mogen för att göra en större och mer samlad satsning på att utveckla metoder och media för distansutbildning och mediabaserad undervisning inom det offentliga skolväsendet. Jag kommer senare att utveckla min syn på möjligheterna att bygga upp kunskapscentrer ute i kommunerna i samverkan mellan olika utbildningsanordnare. Sådana kunskapscentrer borde enligt min mening kunna bli

en utmärkt bas även för distansutbildning. Som jag anfört ovan bör alltid självstudier kombineras med en direktkontakt mellan studerande och mellan handledare och studerande.

För kunskapscentret skulle tillgången till olika typer av mediabaserade undervisningspaket kunna innebära en kraftig breddning av möjligheterna att utöka kursutbudet och samtidigt öka tillgängligheten. De studerande skulle få möjlighet att bedriva större eller mindre delar av en utbildning genom mediastödda självstudier på tider och platser som de själva kan välja och ändå ha tillgång till det stöd som kunskapscentret och dess lärare kan ge.

Frågan utreds

En förutsättning för en ökad användning av distansutbildning och olika typer av mediaburna undervisningsprogram är en utveckling av pedagogik, metoder och material. Jag avser att inom kort återkomma till regeringen med förslag om att tillsätta en särskild utredning för att belysa hur en utveckling av distansutbildning skall kunna komma till stånd inom det offentliga skolväsendet, framförallt inom komvux. I den mån utredningen kommer fram till att det behövs en fristående organisation så skall denna förläggas till Härnösand. Utredningen bör också belysa hur erfarenheterna kan utnyttjas för den fortsatta utvecklingen av distansutbildningen inom högskolan. I den senare frågan har jag samrått med chefen för utbildningsdepartementet.

Jag föreslår att vissa av de medel som nu frigörs från SSV, används för en utveckling av distansutbildningen. Jag beräknar att medel motsvarande 15 milj. kr. årligen skall avsättas för ändamålet fr.o.m. budgetåret 1992/93. I denna fråga bör regeringen återkomma till riksdagen.

5.1 Samverkan m.m.

5.1.1 Samverkan

Min bedömning: Samverkan mellan olika utbildningsanordnare, utbildningsformer och mellan olika kommuner och landstingskommuner bör eftersträvas för att förbättra tillgängligheten i utbildningen och öka kvaliteten i den. Det är angeläget att en samordning av resurserna sker, t.ex. genom att lokala kunskapscentra bildas.

Samverkansgruppens förslag: Sammanfaller med min bedömning

Skälen för min bedömning: I ett läge med begränsade ekonomiska resurser för reformer, är det mer angeläget än någonsin att utnyttja tillgängliga resurser så effektivt som möjligt. En samverkan mellan olika utbildningsanordnare och utbildningsformer inom kommuner och mellan kommuner och landstingskommuner är en nödvändig förutsättning för ett sådant effektivt resursutnyttjande.

Det viktigaste motivet för samverkan är dock att den, som jag tidigare har framhållit, kan leda till ett bredare kursutbud och till större tillgänglighet och valfrihet för de studerande samt till bättre kvalitet i utbildningen.

I statsbidragsbestämmelser och i det övriga regelverk som har styrt skolväsendet, har det funnits en rad regler, som har hindrat samverkan mellan olika skolformer. Flera viktiga sådana hinder, som har uppställts från statens sida, är undanröjda i och med övergången till en mer mål- och resultatorienterad styrning av skolan och till ett gemensamt sektorsbidrag för skolväsendet. Andra hinder kan finnas kvar i form av förordningsbestämmelser, föreskrifter, tjänstgöringsavtal etc.

Jag anser att det är ytterst angeläget att såväl regeringen som berörda myndigheter och organisationer i fortsättningen noga uppmärksammar den effekt olika typer av reglering av verksamheter kan ha för möjligheterna till samverkan över skolforms- och huvudmannagränser. Strävan bör vara att sådana hinder skall undanröjas i de fall så kan ske utan större olägenheter för verksamheten. I den mån nya bestämmelser tillkommer, bör de utformas med speciell hänsyn till att de inte får uppställa nya hinder för samverkan.

Den tidigare nämnda samverkansgruppen har lämnat en rad förslag, alla i syfte att underlätta samverkan mellan i första hand gymnasieskolan och komvux, men också mellan dessa skolformer och högskolan och AMU-gruppen.

Flertalet av samverkansgruppens förslag kräver inte något riksdagsbeslut. Eftersom jag anser frågorna vara av stor vikt för framtiden vill jag ändå för riksdagens information lämna en kort redogörelse för de viktigaste förslagen och mina kommentarer till dem.

Möjligheter till samverkan

Samverkansgruppen menar att det är viktigt att kommunerna uppmärksammar möjligheterna att efter kommunaliseringen av lärartjänsterna anställa lärare i kommunens skolväsende så att tjänstgöring blir möjlig i både gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning och uppdragsutbildning.

Vidare framhålls som viktigt att arbetsmarknadens parter uppmärksammar frågan om möjligheterna för kommunalt anställda lärare att kunna tjänstgöra i AMU-gruppen eller i högskolan, resp. för utbildare i AMU-gruppen eller lärare i högskolan att kunna tjänstgöra inom kommunens skolväsende.

Jag vill framhålla, att det bl.a. mot bakgrund av vad jag har sagt om friheten beträffande timplaner och med tanke på de stora fördelar en samverkan kan ge, är viktigt att anställningsformerna ger denna möjlighet.

Samplanering

Som framgår av vad jag redan har anfört anser jag att en samplanering bör ske mellan olika utbildningsanordnare och utbildningsformer i en kommun och över kommungränsen. På kommunnivå anser jag det självfallet att det är kommunen som har ansvaret för samplaneringen. Den bör i första hand ta sikte på kommunens egna utbildningar, men också ta hänsyn till det totala utbildningsutbudet i kommunen från arbetsmarknadssynpunkt. I det senare avseendet bör samråd ske mellan kommunen och arbetsmarknadsmyndigheterna.

Beträffande arbetsmarknadsutbildningen är det länsarbetsnämnden, som har ett ansvar för att utbildningsutbudet är anpassat till arbetsmarknadens behov. Här bör ett samråd ske med kommunerna.

Länsarbetsnämnden upphandlar arbetsmarknadsutbildning från AMU-gruppen, kommunernas och landstingskommunernas uppdragsutbildning, eller andra utbildningsanordnare. En sådan upphandling skall ske på affärsmässiga grunder.

Chefen för arbetsmarknadsdepartementet har i årets budgetproposition behandlat upphandlingsfrågorna och konstaterat att kompetens och kunnande hos såväl länsarbetsnämnder som hos AMU-organisationen har utvecklats över åren. Upphandlingsförfarandet varierar dock väsentligt mellan olika länsarbetsnämnder vad gäller regleringen av utbildningens uppläggning och innehåll. Hon anser det viktigt att AMU-styrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) gemensamt vidtar åtgärder för att utveckla upphandlingsförfarandet med sikte på en större anpassning till individerna. Hon framhåller också att AMS måste leva upp till

sitt ansvar att utveckla upphandlarkompetensen hos länsarbetsnämnderna.

Utrustningsfrågor

Samverkansgruppen för i sin rapport en diskussion om möjligheterna till ett bättre resursutnyttjande genom samverkan kring lokaler och utrustning. Jag anser att dessa förslag är så intressanta att jag kort vill beröra dem här.

Samverkansgruppen har i samband med sina kommunstudier funnit att varje utbildningshuvudman har egna lokaler och utrustning för sina behov. Detta leder helt naturligt till att lokaler och utrustning sällan utnyttjas effektivt.

Jag anser det väsentligt att dessa resurser uttnyttjas bättre t.ex. genom samverkan mellan olika utbildningsanordnare.

Grundidén är att så många utbildningsanordnare som möjligt gemensamt skall använda lokaler och utrustning. Denna samverkan kan röra allt från enstaka speciallokaler till ett tekniskt center eller ett helt skolhus.

Om denna form av samverkan utvecklas fullt ut kan man tänka sig att gymnasieskolan, komvux, AMU-gruppen och högskolan gemensamt äger och förvaltar lokaler och utrustning. Det är naturligt att tänka sig att samhälleliga utbildningsanordnare samverkar på detta sätt, men man bör inte vara främmande för samverkan även med företag, myndigheter och organisationer. Ägandet och organisationsformen kan variera och får anpassas efter de lokala förutsättningarna.

Resurser för utveckling av samverkan

Jag vill i detta sammanhang erinra om att jag under anslaget B 4. Stöd för utveckling av skolväsendet i 1991 års budgetproposition (prop. 1990/91:100, bil. 10, s. 64) har beräknat 2,45 milj. kr. för samverkansåtgärder mellan olika skolformer och anmält min avsikt att återkomma till hur dessa medel skall disponeras.

Medlen bör användas för att stimulera och vidareutveckla lokala kunskapscenter. Beloppet bör alltså stå till regeringens förfogande. Min avsikt är att återkomma till regeringen i denna fråga.

5.1.2 Gränsdragningsfrågor

Mitt förslag: Gymnasieskolan skall ha ansvaret för ungdomars utbildning. Komvux skall ha ansvaret för vuxnas utbildning. Åldersgränsen går vid 20 år.

Samverkansgruppens förslag: Eleven skall vara 20 år eller ha slutfört gymnasieutbildning för att få påbörja gymnasiala studier i komvux.

Inkomna synpunkter: Många har yttrat sig över förslaget om åldersgräns. Några av dem som är positiva vill ha dispensmöjligheter t.ex. för skoltrötta ungdomar eller för att gymnasieelever skall kunna läsa tillvalsämnen i komvux. En länsskolnämnd förordar en 19-årsgräns och två länsarbetsnämnder vill ha 18 år som gräns, dvs. samma åldersgräns som för arbetsmarknadsutbildning.

Skälen för mitt förslag: Jag har i det föregående lagt fram förslag om en ny gymnasieutbildning och har också förordat att kommunerna får en skyldighet att erbjuda alla ungdomar mellan 16 och 19 år en gymnasial utbildning.

Jag har vidare lagt fram förslag om en utvidgad grundläggande vuxenutbildning och om kommunernas ansvar för att anordna olika former av vuxenutbildning.

Mina förslag om kommunernas skyldigheter och elevernas rättigheter beträffande olika utbildningsformer förutsätter en entydig definition av vilken innebörd begreppen ungdomar resp. vuxna har i detta sammanhang.

Den tidigare nämnda samverkansgruppen har behandlat frågan om gränsdragning mellan olika utbildningsformer och åldersgrupper. Samverkansgruppen förordar en 20-årsgräns mellan ungdomsutbildning och vuxenutbildning på gymnasial nivå. Jag ansluter mig till denna uppfattning. Åldersgränsen skall innebära att den som vill påbörja studier det andra kalenderhalvåret det år då han eller hon fyller 20 år eller senare, skall göra det som vuxenstuderande.

Gymnasieskolan som organisation skall alltså ha ansvaret för alla ungdomar. Sökande som är 16-19 år och har lämnat grundskolan skall tas in till gymnasieutbildning efter de intagningsregler som gäller för ungdomar och i de flesta fall till heltidsstudier. Detta innebär att ungdomar, som har tagits in, i regel har rätt till ett avgångsbetyg efter en treårig utbildning på heltid.

Till grundvux och etapp 1 i dagens komvux gäller en åldersgräns på 16 år. I och med att gymnasieskolans ansvar obetingat skall gälla alla ungdomar, höjs åldersgränsen även till denna del av vuxenutbildningen till 20 år.

Komvux som organisation skall ha ansvaret för de vuxenstuderande. De tas in till utbildning efter de intagningsprinciper och enligt de friare studieformer som gäller för vuxenutbildning. För vuxenstuderande finns, i motsats till vad som gäller för ungdomarna, dock ingen garanti för eller strävan efter att alla skall få ett fullständigt avgångsbetyg. Vuxenstuderande måste söka till varje kurs för sig. De kan i gengäld välja att kombinera nivåer och kurser på ett mycket friare sätt än ungdomar. De väljer också själva om de skall studera på heltid, deltid eller fritid.

För att undvika missförstånd vill jag framhålla att det jag nyss har beskrivit om gymnasieskolans organisatoriska ansvar för alla ungdomar inte innebär att ungdomarnas studier måste genomföras uteslutande inom gymnasieskolans ram. Om enstaka eller grupper av ungdomar har valt ämnen, där kommunen anordnar komvuxkurser, kan ungdomarna genomföra studierna genom att delta i dessa kurser. Ungdomar, som har

valt att gå ut i arbetslivet direkt efter grundskolan, skall givetvis också kunna delta i enstaka komvuxkurser.

På motsvarande sätt innebär vuxenutbildningens samlade organisatoriska ansvar för hela gruppen vuxenstuderande inte att de vuxna uteslutande behöver studera i komvuxkurser. Enstaka eller grupper av vuxenstuderande kan i stället följa kurser eller delar av utbildning i gymnasieskolan.

I en kommun kan man alltså av olika skäl besluta att placera en eller flera ungdomar i komvux eller att placera en eller flera vuxenstuderande i gymnasieskolan. Individernas egna önskemål och behov bör dock väga tungt vid avgörandet hur och var man skall studera.

Jag anser i likhet med samverkansgruppen att det är viktigt med en klar och tydlig gräns mellan de olika utbildningsanordnarna. En grundläggande förutsättning för samverkan är att vars och ens roll och uppgifter är tydligt identifierade. Samverkansgruppen har gjort en sammanställning med syfte och målgruppsbestämningar för gymnasieskolan, komvux, kommunernas uppdragsutbildning, AMU- gruppen, högskolan och högskolans uppdragsutbildning. Den utgår från nuvarande förhållanden, men innehåller också vissa klarlägganden utöver vad som redan finns fastslaget. Sammanställningen återfinns i samverkansrapporten (Ds 1990:59) och i sammanfattningen av denna i bilaga 5. Den bör enligt min mening kunna utgöra en utgångspunkt för framtida ställningstaganden i gränsdragningsfrågor.

5.1.3 Sambanden med högskolan

Min bedömning: Sambanden mellan skolväsendet och högskolan bör stärkas bl.a. genom att forskarutbildade lärare medverkar i undervisningen samt i utvecklings- och utvärderingsarbetet. Utvecklingen av sambanden bör följas i uppföljnings- och utvärderingsarbetet.

Skälen för min bedömning: Det finns flera skäl att nu stimulera anknytningen mellan skolväsendet och universiteten och högskolorna. Undervisningsformerna i gymnasieskolan har hittills mer liknat grundskolans än högskolans. Åtskilliga elever skulle emellertid finna arbetet i gymnasieskolan mer stimulerande med undervisningsformer som mer liknar högskolans och som innebär större inflytande och ansvar från elevernas sida. Jag utvecklar detta bl.a. i mina timplaneförslag (avsnitt 3.7). Redan nu tillämpas i gymnasieskolan självständiga arbetssätt genom projektarbeten i olika former och i specialarbetet i årskurs 3. I högre grad än vad som i allmänhet varit fallet hittills bör sådana inslag kunna utnyttjas som möjligheter för elever att komma i kontakt med forskningsinstitutioner och andra kunskapsproducerande institutioner. Det finns exempel på att vissa skolor har utnyttjat den praktik, som förekommer på många håll, så att eleverna därigenom fått tillfälle att vis-

tas vid forskningsinstitutioner under en veckas tid och då fått följa forskare i deras arbete samtidigt som de fått en bred information om högskolan.

Jag ser också flera möjligheter att på andra sätt bygga ut kontakterna mellan skolväsendet och den högre utbildningen. Den utbyggnad av högskolor, som ägt rum under 1980-talet, har öppnat nya möjligheter för landets gymnasieskolor att etablera egna kontakter med högskolevärlden. Flera av mina förslag till nationella program i gymnasieskolan bör kunna bli intressanta och viktiga områden för samarbete. Även i de frågor jag nu behandlar är skolans personal den viktigaste drivkraften för utveckling. Jag utgår från att det finns ett brett intresse för att behålla och även vidareutveckla de hittillsvarande lektorstjänsterna. Genom att ge lämpliga lärare med forskarutbildning eller motsvarande ett större ansvar för utveckling och utvärdering, kan deras särskilda kompetens utnyttjas ännu bättre samtidigt som de inspireras att hålla sig à jour med den vetenskapliga utvecklingen inom sina områden. Detta kan på ett positivt sätt bidra till skolans utveckling. Viktig är också den kontakt forskare och högskolans lärare kan få med gymnasieskolan och vuxenutbildningen. Skolhuvudmännens större frihet att anlita tillfälliga lärarkrafter, t.ex. som gästföreläsare, och att organisera utbildningen skapar bättre förutsättningar än hittills för ett ömsesidigt utbyte.

Mot denna bakgrund räknar jag med att skolväsendet i framtiden kommer att sysselsätta minst lika många forskarutbildade lärare som för närvarande. Denna fråga bör enligt min mening ägnas särskilt intresse i skolverkets uppföljningsarbete.

5.2 Kommunernas ansvar för information, vägledning och rekrytering

5.2.1 Gymnasieskolan

Mitt förslag: Kommunernas åläggs en skyldighet att informera om samtliga nationella program i gymnasieskolan. Kommunen har därtill ett ansvar för att informera sina ungdomar om de utbildningsmöjligheter som erbjuds av kommunen.

Skälen för mitt förslag: Jag har i det föregående starkt betonat elevernas rättigheter att själva välja utbildningsprogram i den nya gymnasieskolan. Kommunerna skall således i sitt utbildningsutbud i görligaste mån ta hänsyn till elevernas önskemål och anpassa sitt utbildningsutbud efter dessa. Antalet elever som får sitt förstahandsstudieval tillgodosett bör härigenom öka.

Eleverna kommer också att få en större valfrihet när det gäller inriktning, ämnen och kurser inom de nationella programmen och kom-

mer att kunna välja individuella studieprogram med en lokal utformning.

En förutsättning för att eleverna skall kunna utnyttja den stora frihet och de möjligheter till egna val som erbjuds är att de får en adekvat information om utbildningsbud och valmöjligheter. Eleverna i grundskolan liksom gymnasieeleverna måste således få en allsidig information om olika valmöjligheter och en god vägledning när de skall välja studieinriktning i gymnasieskolan. Informationen får inte inskränka sig till de valalternativ som erbjuds i den egna kommunen, utan måste självklart omfatta åtminstone samtliga nationella studieprogram. Jag förordar att denna rättighet för eleverna får ett lagstöd i kap. 5 i skollagen.

Eftersom jag lägger stor vikt vid informations- och vägledningsfrågorna vill jag i detta sammanhang lägga fram mina synpunkter på skolans syoverksamhet. Jag anser det självklart att informationen om utbildningsutbud och valmöjligheter till och i gymnasieskolan måste innefatta en bra studie- och yrkesorientering (syo). Speciellt viktig är syon för att de elever som kommer från miljöer utan studietradition skall ges samma reella möjligheter till väl underbyggda val, som elever som har väl-informerade och studiemotiverande föräldrar. Invandrarungdomarna tillhör också den grupp som är speciellt beroende av skolans vägledning. En bra vägledning kan minska den sociala snedrekryteringen till fortsatt utbildning.

Skolan är i dag starkt könssegregerad. Här har all personal och därmed också syofunktionärerna ett stort ansvar för att uppmuntra flickor, som är intresserade av teknik att våga söka till utbildningar som inte traditionellt anses kvinnliga, och att uppmuntra pojkar som är intresserade av att arbeta med människor att söka sig till de traditionellt kvinnliga utbildningarna.

I 1990 års budgetproposition betonade utbildningsministern betydelsen av syo i skolan och framhöll att den borde lyftas fram och tydliggöras. För elevernas studie- och yrkesval fyller syon en väsentlig uppgift. Den bör syfta till att hjälpa eleverna med val av utbildning eller arbete. Den skall bidra till att öka elevernas självkännedom och fördjupa deras kunskaper om utbildningsväsendet, studievägar, yrken, arbetsliv och arbetsmarknad. Syon kan härigenom fungera som en viktig länk mellan eleverna, skolan och samhället i övrigt. Den kan också ha stor betydelse när det gäller att främja jämlikhets- och jämställdhetssträvanden vid rekrytering till utbildningar och yrken. Speciellt viktig är vägledningsfunktionen också för elever med speciella svårigheter i form av t.ex. fysiska eller psykiska handikapp och för invandrarungdomar.

I olika utredningar framhålls också syo-verksamhetens betydelse. Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) har t.ex. genomfört ett projekt om syo- och informationsinsatser inom högskolan. I rapporten (UHÄ projekt 1990:2) konstaterar UHÄ att många studerande på högskolan byter utbildning eller varvar utbildning och arbete några år efter gymnasieskolan. För att förbättra möjligheterna att vägleda gymnasieeleverna om högskolestudier föreslår UHÄ att större utrymme ges åt högskolefrågorna i skolan, något som såväl skolledning som lärare måste

engageras i. Samtidigt måste högskolan ta ett större ansvar för sin egen rekrytering t.ex. genom eget material och egen information kring högskolutbildningarna. Jag instämmer med UHÄ i dess bedömning och har i denna fråga också samrått med chefen för utbildningsdepartementet.

Gymnasieskolans syo-funktionärer kan inte själva klara all information om olika studievägar och de yrkesmöjligheter de öppnar. Däremot kan de lägga upp sin information så att eleverna stimuleras att själva söka och efterfråga information där den går att få. Jag anser därför att det är mer angeläget att syofunktionärerna prioriterar den personliga vägledningen snarare än har en hög ambitionsnivå när det gäller att tillhandahålla detaljinformation.

Jag vill samtidigt betona att syo-frågorna måste vara allas ansvar i skolan. Ofta har lärarna genom sina dagliga kontakter med eleverna de mest naturliga förutsättningarna för samtal om studier och arbetsliv. Det är angeläget att eleverna fortlöpande ges tillfälle att få kunskaper om arbetsliv och arbetslivsfrågor. Kunskaper inom detta område är en bra grund för den personliga vägledning syo-funktionärerna bör ge. Jag vill också betona vikten av samarbetet med arbetsmarknadsmyndigheterna.

En väsentlig uppgift i det fortsatta arbetet med en reformering av gymnasieskolan är att ta fram läroplan och kursplaner. I detta sammanhang är det angeläget att också ta upp syo-frågor.

Med hänsyn till de stora förändringarna i gymnasieskolan finns det anledning att se över syo-utbildningen. Chefen för utbildningsdepartementet avser att återkomma till regeringen i denna fråga.

Invandrare

Som jag har redovisat i avsnitt 3 kommer alla program i gymnasieskolan, i betydligt större utsträckning än idag, att lokalt kunna utformas så att ungdomar får en gymnasieutbildning, som motsvarar deras individuella behov och önskemål.

De invandrarungdomar, för vilka de nationella programmen inte i första hand är lämpliga utbildningsalternativ, skall, fram t.o.m. det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år, genom sin kommuns försorg erbjudas ett personligt upplagt, individuellt program. Jag har utvecklat dessa frågor i avsnitt 3.5.

Handikappade

Fysiskt och medicinskt handikappade ungdomar omfattas självfallet av kommunernas generella skyldighet att erbjuda gymnasieutbildning fram t.o.m. det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år.

Rätten till ett allsidigt urval av nationella program och grenar är given även för dessa elever. Utgångspunkten skall, som hittills, vara att handikappade ungdomar bör integreras i den vanliga skolan och att de därvid skall erhålla det stöd under och den anpassning av utbildningen, som deras handikapp motiverar. Jag vill understryka vikten av att nationella program och grenar inte bara formellt utan även reellt, står öppna för handikappade ungdomar. De individuella programmen, som jag har

redogjort för i avsnitt 3.5 ger särskilda möjligheter att tillgodose personliga behov såväl inom gymnasieskolan som inom andra utbildningsformer.

Den sakkunskap som staten hittills har ställt till förfogande för kommuner, lärare, föräldrar och elever genom den regionala stödorganisationen skall alltjämt finnas kvar. Den nya myndighet som riksdagen har beslutat om enligt förslag i ansvarspropositionen, skall tillvarata de handikappade ungdomarnas behov av särskilda stödåtgärder för att kunna bedriva studier.

Gymnasial utbildning anordnas i dag för döva och hörselskadade i Örebro kommuns gymnasieskola för elever från hela landet och speciellt anpassad utbildning för gravt rörelsehindrade elever finns i Göteborgs kommuns, Stockholms stads och Umeå kommuns gymnasieskolor. Dessa alternativ bör även finnas i den nya gymnasieskolan.

Ungdomar med psykiska handikapp

Barn som inte kan gå i grundskolan därför att de är psykiskt utvecklingsstörda har särskild skolplikt. Denna skolplikt är 10-årig och fullgörs normalt i särskolan. Efter skolpliktens upphörande har dessa ungdomar en ovillkorlig rätt till utbildning inom särskolans yrkessärskola till 21 års ålder, i vissa fall till 23 års ålder. För de ungdomar som väljer att avsluta sin skolgång efter skolpliktens upphörande eller avbryter påbörjad utbildning och som inte omfattas av omsorgslagen, bör särskilda insatser göras. Huvudmännen för särskolan bör fortlöpande hålla sig underrättade om dessa ungdomars sysselsättning och erbjuda dem studie- och yrkesorientering och utbildning inom yrkessärskolan eller annan lämplig utbildningsform.

Jag utgår från att särskolekommittén i sitt betänkande lägger förslag till reglering av hur lämpliga utbildningsåtgärder skall erbjudas de ungdomar som inte påbörjat eller avbrutit utbildning inom yrkessärskolan eller motsvarande. I avvaktan på särskolekommitténs betänkande är jag inte beredd att nu föreslå någon förändring av kommunernas skyldighet beträffande psykiskt utvecklingsstörda ungdomar.

5.2.2 Skyldighet att främja vuxenutbildning

Mitt förslag: Varje kommun skall vara skyldig att informera om de möjligheter till vuxenutbildning som finns för kommunens innevånare samt verka för att vuxna deltar i sådan utbildning. Kommunerna skall härutöver aktivt verka för att nå dem i kommunen som har rätt till grundläggande vuxenutbildning och sfi samt verka för att motivera dem att delta i utbildningen.

Skälen för mitt förslag: Jag har i mitt inledande anförande och i mina motiveringar för de olika formerna av kompetensinriktad vuxenut-

bildning pekat på behovet av sådan utbildning och på samhällets ansvar för att den anordnas och blir tillgänglig för olika målgrupper.

Jag föreslår därför att skollagen, förutom bestämmelser om kommunernas ansvar för att anordna utbildning, också skall innehålla föreskrifter om kommunernas skyldighet att främja vuxenutbildning. Kommunerna skall således bli skyldiga att på olika sätt verka för att vuxna informeras om den vuxenutbildning som erbjuds. Genom stimulansåtgärder av olika slag, t.ex. en aktiv rekrytering, skall kommunerna dessutom sträva efter att motivera vuxna kommuninnevånare att delta. Kommunerna bör också se till att de studerande får information om praktiska villkor för att genomgå utbildning t.ex. i form av rätt till ledighet, studiestöd etc.

Som jag tidigare har framhållit, bör den grundläggande vuxenutbildningen och sfi prioriteras. Det bör tydligt framgå av lagen att kommunerna har skyldighet att aktivt verka för att nå och rekrytera de grupper som har rätt till sådan utbildning och att motivera dem att delta. Detta förutsätter självklart också att kommunerna tar reda på innevånarnas behov och önskemål, så att utbildningen kan anordnas på ett sätt som svarar mot behoven hos målgrupperna.

I och med det nya statsbidragssystemet för skolväsendet kommer staten inte längre att styra olika satsningar på vuxenutbildning genom riktade bidrag till vissa åtgärder. Det blir nu kommunernas ansvar att fördela de resurser som ställs till förfogande för utbildningsändamål. Det är i stället genom bl.a. lagstiftning i den form som jag här tar upp som riksdag och regering i fortsättningen skall påverka utvecklingen.

I samband med denna förändrade ansvarsfördelning kan det finnas anledning att något beröra de områden, som tidigare fått särskilda statsbidrag eller omfattats av särskilda statliga bestämmelser.

Studie- och yrkesorientering

Studie- och yrkesorientering (syo) är självklart en viktig åtgärd för att nå vuxengrupper med information om utbildning och bistå dem i utbildningsvalen. SÖ har i sin anslagsframställning särskilt tagit upp behovet av syoinsatser i komvux och pekat på att satsningen på syo varierar starkt mellan olika kommuner. Syoarbetet i komvux betecknas som svårare och mer krävande i dag än tidigare, framförallt med hänsyn till ambitionsnivån att nå prioriterade målgrupper och till att invandrarna är särskilt krävande i informationshänseende.

Jag förutsätter att det ligger i varje kommuns eget intresse att, inom ramen för den allmänna skyldigheten att informera om vuxenutbildning, se till att syoverksamheten i komvux och sfi fungerar väl. En god syo kan medverka till att felval och studieavbrott med svåra konsekvenser för de studerande undviks, men också till att resurserna kan användas så effektivt som möjligt och därmed räcka till fler kommuninnevånare och framför allt nå rätt grupper.

Vissa grupper i samhället har särskilt stora behov av utbildningsinsatser. Det gäller bl.a. vissa grupper av invandrare.

Riksdagen har i olika sammanhang betonat vikten av att invandrare som har rätt till svenskundervisning, också nås av information om undervisningen. Det är ytterst angeläget att inte t.ex. kvinnor med barn eller äldre kvinnor ställs utanför (se bl.a. bet. 1989/90:UbU27, s. 9, rskr. 279). För detta krävs enligt min mening aktiva insatser från kommunernas sida, t.ex. information på olika invandrarspråk, samtal med invandrarföräldrar, som har barn i förskolan och i skolan, och kontakter med arbetsplatser med många invandrare.

Särskilda åtgärder för att att främja utbildning för vuxna handikappade

Kommunernas ansvar för att främja vuxenutbildning och verka för att eftersatta grupper får reella utbildningsmöjligheter gäller i hög grad handikappade vuxna. Det bidrag, som tidigare har anvisats för att främja handikappades möjligheter att delta i vuxenutbildning, skall i enlighet med riksdagens beslut i anledning av ansvarspropositionen föras till sektorsbidraget för kommunernas skolväsende. Avsikten med att ta bort de särskilda bidragen är självfallet inte att handikappade studerande skall få sämre möjligheter att bedriva studier. I stället är det fråga om att ge kommunerna ett helt och odelat ansvar för sina kommuninnevånares studiesituation. Detta ansvar omfattar även vuxna med behov av särskilda stödåtgärder på grund av handikapp.

Handikappade vuxna tillhör erfarenhetsmässigt ofta de grupper som har kort tidigare utbildning och ingår således i de högt prioriterade grupper för vilka kommunerna har särskilda skyldigheter. I ansvaret för att främja vuxenutbildning för handikappade ligger självfallet mer än att informera om vilken utbildning kommunen anordnar. Informationen måste kopplas till möjligheterna för olika grupper av handikappade vuxna att faktiskt delta i utbildningen och således också innebära information om vilka möjligheter kommunen har att via särskilda stödåtgärder, personlig assistens etc. bistå den studerande.

Framlagda lagförslag

De synpunkter jag här har framfört leder till förslag om att särskilda bestämmelser om kommunernas ansvar för att främja vuxenutbildning införs i skollagen.

Min bedömning: Förändringen av utbildningen för ungdomar och vuxna bör medföra en jämnare könsfördelning inom olika studievägar och bidra till att stärka kvinnornas ställning på arbetsmarknaden.

Skälen för min bedömning: Även om kvinnor numera förvärvsarbetar i nästan lika stor utsträckning som män, är arbetsmarknaden starkt könsuppdelad när det gäller branscher, befattningsnivåer, yrkesområden, arbetsuppgifter och arbetstider. De arbeten kvinnor utför är ofta lågt värderade. Ofrivillig deltid är betydligt vanligare bland kvinnor än bland män. SÖ har i sin fördjupade anslagsframställning för budgetåren 1991/92 - 1993/94 ingående beskrivit och analyserat könsuppdelningen inom vuxenutbildningsområdet.

Jämställdhet mellan kvinnor och män är ett viktigt utbildningsmål. Utbildningen i gymnasieskolan och komvux bör bidra till att minska könsuppdelningen i arbetslivet och förbättra kvinnornas ställning på arbetsmarknaden. De nya nationella program som jag har föreslagit för gymnasieskolan erbjuder en kvalificerad utbildning inom sådana områden som kan förväntas attrahera både flickor och pojkar. Motsvarande utbud inom komvux bör kunna locka både kvinnor som planerar att återvända till arbetsmarknaden efter att ha varit hemma en period, och förvärvsarbetande kvinnor som vill skaffa sig en ny kompetens eller förbereda sig för högskolestudier. De kvinnor som nu saknar yrkesutbildning och ofta arbetar i ensidiga, monotona och osjälvständiga arbeten, t.ex. inom verkstadsindustrin, kan genom komvux få ökade möjligheter att skaffa sig yrkeskompetens. Detta förutsätter dock att kommunens information om utbildningsmöjligheter, rätt till ledighet för studier och möjligheter till studiestöd, når ut till dessa grupper av kvinnor och att de motiveras till utbildning. Kommunens utbud kan också förbättras genom samverkan mellan gymnasieskola och komvux, bl.a. när det gäller utrustning för yrkesutbildning.

5.3 Studerandeinflytande

Mitt förslag: De studerandes rätt till inflytande markeras i lag.

Skälen för mitt förslag: I alla utbildningsformer är ett inflytande för de studerande på utbildningens innehåll och organisation, liksom på det inre arbetet i skolan, väsentligt. De studerande själva är den kanske viktigaste drivkraften för en utveckling av utbildningen. För att det decentraliserade skolväsendet, som kännetecknas av ett stort lokalt ansvar, skall utvecklas positivt krävs ett aktivt engagemang från skolledning, lä-

rare och elever. När regler avskaffas måste de som är verksamma i skolan ta ett större ansvar för utvecklingen. Detta ansvar inkluderar i hög grad de studerande.

Samtidigt är utvecklingen av det aktiva elevinflytandet helt beroende av insatser på lokal nivå. Det är i den egna skolan och i den egna kommunen, som de studerandes inflytande skall finna lämpliga former.

Jag anser emellertid att frågan om elevinflytande är så väsentlig att jag förordar att den nu binds i lag. Jag föreslår därför att det i skollagen skrivs in en bestämmelse om att de studerande i olika skolformer skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas. Jag har i denna fråga samrått med statsrådet Wallström.

Demokratiska värderingar

Utgångspunkten för de studerandes inflytande i skolan är skollagens stadgande om att verksamheten inom det offentliga skolväsendet skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Dessutom skall var och en som verkar inom skolväsendet främja aktning för varje människas egenvärde.

Ett sätt att till de studerande förmedla demokratiska värderingar är självfallet att i utbildningen använda ett demokratiskt arbetssätt, där de studerande ges ett reellt inflytande. Aktning och respekt för individen främjas också om han eller hon ges möjligheter att i olika sammanhang komma till tals och få delta i en demokratisk process kring besluten om den egna utbildningen.

Gymnasieskolan skall således fostra till demokrati och ansvarstagande. De studerande i gymnasieskolan blir myndiga under skoltiden, de får rösträtt och blir valbara till kommunala och politiska församlingar. Självklart förutsätter detta en förberedelse i att medverka i beslutsfattande, att se konsekvenser och att ta ansvar. Här finns naturligtvis också ett ansvar för lärarna att i undervisningen, t.ex. i samhällskunskap, ta upp grundläggande frågor om demokrati och medinflytande.

Förberedelse för arbetslivet

Skolan är också en förberedelse för arbetslivet. Jag har tidigare berört utvecklingen och konstaterat att det moderna arbetslivet ställer stora och delvis nya krav på arbetskraften. På många håll är den hierarkiska organisationen på arbetsplatser på väg att ersättas av en grupporganisation. Självstyrande grupper och självständiga avdelningar blir allt vanligare. Skolan måste förbereda eleverna för ett arbetsliv med en plattare organisation och mer individuellt ansvar. Det kan inte ske om skolan själv visar upp en auktoritär och helt lärarstyrd undervisning.

Medinflytande

I fråga om arbetssättet i skolan har sedan länge olika metoder prövats för att öka elevernas möjligheter till inflytande. Bl.a. har så skett i ett antal av de försök som bedrivits inom det s.k. FS-projektet, för vilket jag

tidigare har redogjort. Det handlar om att låta de studerande aktivt delta i utvecklingen av den egna undervisningen. Arbetsmetoder etc. måste således utgå från ett aktivt deltagande från de studerandes sida. Projektarbete, temaundervisning m.m. kan vara olika vägar att öka de studerandes självständighet och möjligheter att påverka.

De studerande måste också få möjligheter att medverka i beslut om mer övergripande frågor som rör skolarbetet. En traditionell väg har varit att utveckla bättre former för och kunskaper om den representativa demokratin genom elevråd, klassråd och andra samrådsorgan. Genom propositionen om ansvaret för skolan samt förslaget om att elevinflytandet över utbildningen lagfästs, öppnar sig nya möjligheter för kommunerna att utveckla och pröva nya former för elevinflytande vad avser både utbildningen och i mer övergripande skolfrågor.

Fria val och påverkan på studieutbudet

De stora förändringarna när det gäller elevinflytande anser jag dock ligga i den nya gymnasieutbildningens organisation. Mina förslag i det föregående innebär radikalt förändrade möjligheter för ungdomarna att genom egna val bestämma utbildningens innehåll och inriktning. De studerandes val skall också kunna påverka såväl gymnasieskolans som komvux utbud. Valen blir en viktig signal till kommunen att förändra och anpassa studieutbudet efter de studerandes önskemål och blir därigenom en viktig faktor i en kontinuerlig förnyelse av skolväsendet. Valen ger också de studerande ett större ansvar för den egna utbildningssituationen.

Skolan har då en viktig uppgift i att förbereda eleverna för detta ansvar. Arbetet med att fostra självständiga och ansvarsmedvetna ungdomar måste självklart börja redan i grundskolan. Från första skolåret måste eleverna successivt förberedas för den självständighet som de senare utbildningsvalen under hela livscykeln förutsätter.

Vuxenstuderande

Vuxna har delvis ett annat utgångsläge för sina studier än ungdomar, bl.a. genom sin yrkeserfarenhet och livserfarenhet. Därför är studierna i komvux och sfi också annorlunda upplagda än i ungdomsskolan. Något formellt krav på gemensamma kärnämnen uppställs t.ex. inte. De studerande har t.ex. stor frihet att själv sätta samman sin utbildning genom att fritt välja i ett etappindelat kursutbud. Även när det gäller avgångsbetyg har de studerande i dag ett visst utrymme när det gäller fritt valda kurser. Friheten bör utökas för de vuxenstuderande. Jag återkommer senare till min bedömning i dessa frågor.

Även inom särvux bör de studerande kunna ha ett inflytande över studiernas innehåll och organisation. Detta inflytande måste självklart anpassas till de studerandes förutsättningar.

Vuxenstuderande kan och måste således redan i dag ta ett större eget ansvar för sina studier än vad som krävs i ungdomsskolan. Detta syfte kan uppnås bara om de studerande ges möjlighet att medverka i studie-

planering, i val av arbetsformer och material samt i utvärdering. Erfarenheterna från vuxenutbildningen bör kunna användas för att öka elevernas inflytande och medverkan i ungdomsskolan.

Generella ramar

Riksdagens och regeringens ansvar för elevinflytandet i skolan består i att ge sådana ramar för verksamheten att utrymme för inflytande skapas. Statsmakterna kan påverka utveckling av en demokratisk skola genom att uppmärksamma inflytandefrågorna på de områden där staten har styrfunktioner t.ex. i skollagen och i samband med läroplans- och kursplanearbetet och i lärarutbildning och lärarfortbildning. I dessa frågor avser jag att återkomma till regeringen.

Kommunernas ansvar

Det är i kommunerna och på de enskilda skolorna som arbetssätt och beslutandeprocesser skall utformas och det är här som brukarinflytande skall få sin praktiska tillämpning. I propositionen om ansvaret för skolan anförde jag bl.a. att det i första hand är skolledarnas och lärarnas ansvar att se till att de studerande får ett ökat inflytande. Ett exempel på ett område där de studerande skall vara med och påverka är den lokala arbetsplanen.

En gräns för elevinflytandet sätts av den gällande kommunallagstiftningen. Överväganden om ändringar i den lagstiftningen pågår. Frågan om det med hänsyn till kommunernas ansvar för det offentliga skolväsendet är möjligt och lämpligt att ändra reglerna om delegering av beslutanderätten bör prövas i det arbetet.

5.4 Förestående läroplans- och kursplanearbete

Min bedömning: Mål och riktlinjer för gymnasieskolan fastställs av regeringen på grundval av riksdagens ställningstaganden till förslagen i denna proposition. De bör gälla under reformens inledningsskede för att sedan avlösas av den läroplan som blir resultatet av ställningstagandet till de förslag som en läroplanskommitté skall avge. Kommittén skall också utarbeta förslag till riktlinjer och modeller för kursplanerna för gymnasieskolan och vuxenutbildningen.

Skälen för min bedömning: Jag har i budgetpropositionen (prop. 1990/91:100, Bil. 10) anmält att jag under år 1991 avser att låta påbörja arbetet med att ta fram ett nytt gemensamt måldokument för grundskolan och barnomsorgen. De förslag som jag nu lägger fram medför behov av förändringar av läroplanerna även för gymnasieskolan och vuxenutbildningen.

Riksdagens ställningstaganden till förslagen i ansvarspropositionen innebär att det är nödvändigt med en genomgripande bearbetning av läroplanerna för samtliga skolformer.

Det blir därmed möjligt att för första gången i svensk skolhistoria samordna läroplansarbetet över alla nivåer utifrån en gemensam syn på de övergripande målen för verksamheterna. En sådan samordning kan medföra en mer organiskt sammanhållen utbildning som därmed kan förväntas bli bättre och effektivare.

Mot denna bakgrund och med hänvisning till mina förslag i denna proposition kommer jag att föreslå direktiv till och tillsättande av en läroplanskommitté. För riksdagens information redovisar jag i det följande några utgångspunkter för kommitténs arbete.

Gemensamma utgångspunkter

Gemensamma utgångspunkter för måldokument som vänder sig till såväl förskolan som till det offentliga skolväsendet måste grundas på värderingar som är djupt förankrade i vårt svenska samhälle. Samtidigt måste de utformas så att de skapar utrymme för de förändringar av utbildningen som ständigt är nödvändiga med tanke på de höga kvalitetskrav som ställs på skolsystemet.

Följande områden ser jag som särskilt viktiga för kommitten att uppmärksamma.

Etiska och moraliska frågor måste ha en framträdande plats i läroplaner och kursplaner. Kunskaper om det *svenska kulturarvet* liksom respekt för andras rätt att hålla sitt eget kulturarv levande måste genomsyra utbildningen. En fast förankring i det egna kulturarvet skapar goda förutsättningar att förstå både främmande kulturer och det egna samhället.

Principen om *livslångt lärande* måste slås fast. De förändringar av arbetslivet som nu sker och som vi kan se i en framtid ställer krav på ett utbildningsväsende som inte är fixerat till vissa åldrar.

De krav på *medinflytande och ansvarstagande* som ställs i samhälls- och arbetslivet innebär att elevernas inflytande över och ansvarstagande för sin egen utbildning måste vara centralt i uppbyggnaden av läroplaner och kursplaner. Att beakta frågan om jämställdhet är också en given utgångspunkt i arbetet.

Förändringar i *miljön* ställer oss - och inte minst kommande generationer - inför stora och svårbemästrade problem. Miljöfrågor måste därför få en central roll i läroplaner och kursplaner. De förändringar som skett i miljön har inte bara konsekvenser för behovet av att se över utbildning inom de naturorienterande ämnesområdena. De har även konsekvenser för kunskaper om etik och samhälle.

En *internationalisering* av utbildningen rymmer flera aspekter. Svenska studerande kommer t.ex. att i allt högre utsträckning kombinera studier i Sverige med studier utomlands, liksom studerande från andra länder kommer att studera i Sverige. Det kommer också att ställas ökade krav på våra färdigheter i att kunna uttrycka oss på främmande språk

liksom på ökade kunskaper om internationella frågor, andra kulturer och globala förhållanden i övrigt.

Gymnasieskolan

Som jag anfört i avsnitt 3.8 bör mål och riktlinjer för gymnasieskolan fastställas av regeringen under hösten 1991 på grundval av riksdagens beslut med anledning av förslagen i denna proposition. Regeringen bör också under hösten 1991 fastställa reviderade mål och riktlinjer för komvux och särvux.

De bör gälla under reformens inledningsskede för att sedan avlösas av den läroplan som blir resultatet av läroplanskommitténs arbete.

Kommittén skall senast den 1 september 1992 lägga fram förslag till nya och samordnade läroplaner för hela det offentliga skolväsendet samt förskolan.

Kommittén skall utarbeta och presentera förslag till modeller och riktlinjer för kursplanerna för gymnasieskolan och vuxenutbildningen senast den 1 juli 1991. Arbetet med kursplaner för gymnasieskolan och vuxenutbildningen bör bedrivas skyndsamt så att dessa i allt väsentligt finns färdiga den 1 juli 1992.

Jag vill med utgångspunkt i mina förslag om gymnasieskolans timplaner (avsnitt 3.7) ge några exempel på angelägna innehålls- och strukturförändringar, som bör behandlas i det nu förestående kursplanearbetet.

Vissa teman och kunskapsområden bör behandlas i flera ämnen.

Miljökunskap anges i direktiven till läroplanskommittén som ett centralt kunskapsområde. Jag vill därför här närmare utveckla mina tankar om miljöfrågornas roll och plats i utbildningen. Samhällskunskap är ett ämne som alla elever i gymnasieskolan skall studera. Det är också ett centralt ämne i komvux. Det är naturligt att man här knyter ihop frågor om naturtillgångar med frågor om ekonomiska system, sysselsättning och överlevnad. Som framgår av avsnitt 3.7.2 anser jag att 30 timmar av den tid, som gäller den för alla gemensamma utbildningen i gymnasieskolan, skall ägnas åt naturkunskap. Skälet är att alla bör få en bättre "naturvetenskaplig allmänbildning". Tyngdpunkten i studierna skall vara miljökunskap. Det är emellertid inte självklart att dessa studier skall bedrivas i form av ett eget ämne. Ett alternativ kan vara att integrera området i olika karaktärsämnen. Jag vill överlåta till skolverket att i samband med en kursplaneöversyn överväga hur det kunskapsområde jag här avser bör organiseras.

I det naturvetenskapliga programmet liksom i samhällsprogrammet bör miljöfrågor få en framträdande plats. Här bör man hämta åskådningsexempel, som visar på hur miljön påverkas av naturliga och mänskligt initierade processer. Jag har erfarit att det, på initiativ av Unesco, pågår ett internationellt samarbete för att ta fram förslag och material till temaverksamheter, där de grundläggande delarna i ämnena studeras utifrån ett miljöperspektiv.

I alla yrkesämnen bör miljöfrågor, såväl när det gäller den yttre miljön som arbetsmiljön, få en betydande plats. Länge har gällt, att man skall studera de arbetsmiljöfrågor som är aktuella för det yrkesområde man utbildas för. Jag anser att det i framtiden måste bli lika naturligt att studera de miljöfrågor rörande den yttre miljön, som är relevanta inom yrkesområdet.

Som framgår av timplaneförslaget finns inom det naturvetenskapliga programmet även möjlighet att välja miljökunskap som eget ämne. En kursplan för ämnet bör tas fram och ge möjlighet till fördjupningar inom olika miljöområden.

Sammanfattningsvis anser jag det alltså nödvändigt att eleverna inte lämnar gymnasieskolan utan att ha haft möjlighet att arbeta med miljöfrågor. Även i komvux bör dessa frågor ägnas ökad uppmärksamhet.

Skolan bör ge stort utrymme åt *etiska och moraliska frågor*. Ett skäl är att eleverna måste få tillfälle att reflektera och ta personlig ställning i de eviga och existentiella frågorna. Vad är rätt och fel, ont och gott, sanning och lögn? Ett annat skäl är att frågor av detta slag liksom kunskap om olika livsåskådningar och religiösa uppfattningar är nödvändiga i ett mångkulturellt, internationellt präglat samhälle. Den snabba utvecklingen på arbetsmarknaden, den nya teknologin och kommunikationstekniken ökar behovet av att i skolan behandla etiska frågor. Kursplaneöversynen bör beakta att denna humanistiska dimension skall prägla ämnen som svenska, samhällskunskap och olika karaktärsämnen.

I direktiven till läroplanskommittén framhåller jag vikten av att i läroplansarbetet uppmärksamma frågor om kulturarv och kulturförändring. För gymnasieskolans och vuxenutbildningens kursplaner betyder detta att översynsarbetet bl.a. bör pröva hur den historiska dimensionen kan förstärkas. Jag finner det särskilt angeläget att alla elever i gymnasieskolan skall skaffa sig kunskap om hur utvecklingen under 1900-talet präglar samhällslivet i vårt land och i andra länder. Kursplaneöversynen för ämnet samhällskunskap bör inriktas på att den för alla obligatoriska kursen i ämnet bör uttrycka tydliga ambitioner vad gäller kunskaper i nutidshistoria.

Datakunskap var i SÖs förslag upptaget som ett särskilt ämne. Många remissinstanser har hävdat att datorer skall ses som ett verktyg bland många för att nå angivna mål i flertalet ämnen och att datakunskap därför inte bör vara ett separat ämne. Jag delar den uppfattningen.

Gymnasieskolan skall bygga vidare på den datakunskap som eleverna skaffat sig i grundskolan. Under praktiskt taget hela 1980-talet har särskilda, statliga stimulansbidrag lämnats för inköp av datorer och programvara. Alla skolor bör därför ha god tillgång på datorer i dag. Datorer kan vara ett kraftfullt hjälpmedel i så gott som samtliga ämnen. Datorns givna plats i flertalet yrkesämnen behöver knappast motiveras.

Den förestående kursplaneöversynen bör utgå från detta synsätt.

Kursplanerna bör så långt möjligt utformas som påbyggbara kurser.

Det gäller t.ex. *matematik*, som föreslås bli ett obligatoriskt ämne i alla program. Där bör flera kurser förekomma. Den grundläggande kursen är den som är obligatorisk för alla. Matematik är bl.a. ett viktigt

redskap i yrkesutbildningen. Kursplaneöversynen bör inriktas på att klargöra sådana kopplingar och underlätta för elever och lärare att se, förstå och inspireras av sådana samband.

Nästa kurs i matematikämnet bör utformas så att den ger behörighet till lärarutbildning. I dag är elever som gått på humanistisk linje inte behöriga i matematik för att antas till grundskollärarutbildningen med inriktning mot årskurserna 1-7.

Min uppfattning är att kursplanearbetet bör leda fram till att elever som slutfört utbildningen på samhällsprogrammet och på det estetiska programmet skall ha tillräckliga förkunskaper i matematik i detta avseende. I denna fråga har jag samrått med chefen för utbildningsdepartementet.

En tredje kurs bör utformas inom det naturvetenskapliga programmet för dem som avser att fortsätta studera inom det biologiska, medicinska och det miljötekniska området.

En fjärde kurs - den mest omfångsrika - måste utarbetas för att ge de kvalificerade kunskaper i matematik, som behövs för t.ex. ingenjörsutbildning och kvalificerad naturvetenskaplig utbildning i högskolan.

Den snabba tekniska utvecklingen i vårt samhälle innebär att allt fler människor behöver tillägna sig ett tekniskt kunnande. Jag anser det vara naturligt att det bland karaktärsämnena inom Naturvetenskapsprogrammet ingår ett *tekniskt ämne*.

Detta tekniska ämne anser jag vara ett ytterligare exempel på ett kunskapsområde där en kurs inte är tillräcklig.

På den Naturvetenskapliga grenen bör kursen innefatta frågor som teknikens betydelse i samhällsutvecklingen och i vårt vardagsliv. Eleverna bör också få möjlighet att skaffa sig grundläggande kunskaper inom några teknikområden som exempelvis energiteknik, materiallära och elektronik.

För den Tekniska grenen däremot bör ämnet byggas på betydligt, eftersom det skall ge eleverna grundläggande tekniska kunskaper för fortsatta studier till tekniker eller ingenjörer. Även för dessa elever är det naturligtvis väsentligt att sambanden mellan teknikutveckling och samhällsutveckling behandlas ingående. De teknikområden som ämnet skall innehålla bör vara sådana som alla som arbetar inom det tekniska området har glädje av.

Jag anser att kursplaneöversynen bl.a. bör klargöra vad som bör ingå i en gemensam etapp med tanke på värdet av att kunna samläsa.

Till sist vill jag här något kommentera det föreslagna ämnet *Idrott och hälsa*. Det ingår bland de s.k. kärnämnena och är därmed obligatoriskt för alla elever i gymnasieskolan. Det är också ett karaktärsämne inom samhällsvetenskapsprogrammet och på den naturvetenskapliga grenen. Olika kurser bör därför utarbetas. Kurserna skall utformas så att de stöder och förstärker den inriktning med goda kunskaper och hög medvetenhet om miljöfrågor i vid mening, som skall prägla gymnasieskolan i dess helhet. Basen i ämnet skall vara det nuvarande idrottsämnet. Kursplaneöversynen bör emellertid inriktas på att ämnet skall ha sin tyngdpunkt i kunskaper om hälsa och motion. Det skall syfta till att

skapa ett bestående intresse för och kunskap om hur man sköter sin kropp och hur man förebygger ohälsa. Kursplanen för dagens idrottsämne har redan en tydlig inriktning på sådana frågor. Ämnet får inte bli för teoretiskt. I den obligatoriska kursen bör t.ex. dans ingå.

Vuxenutbildning

Vuxenstuderandes livssituation skiljer sig från gymnasieungdomarnas. De har familj, arbete och andra förpliktelser i samhället, som gör att en anpassning av utbildningens organisation måste göras till de vuxnas livsvillkor utanför studierna för att de skall ha möjligheter och intresse att satsa på utbildning.

Vuxna har också sinsemellan mycket skiftande behov av utbildning. Deras olikartade bakgrund och erfarenheter är en tillgång som skall tas till vara. Många behöver bara komplettera sina tidigare kunskaper. Det är då viktigt att vuxenstuderande varken tvingas eller lockas till ett mer omfattande studieprogram än vad var och en individuellt behöver.

En stor del av den vuxenanpassning som krävs kan och bör göras lokalt, i undervisningsgruppen eller i kommunen. Jag tänker t.ex. på uppdelningen av varje kurs i grunddel och fördjupningsdel, på att anordna kvällskurser etc.

Vuxenutbildningen måste liksom nu organiseras som korta kurser, som vuxenstuderande kan kombinera efter individuella behov och intressen. Som en viktig del i vuxenanpassningen bör därför varje kursplan delas upp så att ett ämne kan läsas i etapper vid olika tillfällen som en återkommande utbildning. En uppdelning bör naturligtvis göras i de ämnen som har mer än en kompetensnivå i gymnasieskolan, men även i andra ämnen, som är omfattande, bör kursplanen delas upp på flera delkurser.

Med ett sådant system av korta kurser finns möjligheten för vuxenstuderande att utforma sitt studieprogram så att det kompletterar tidigare utbildning. Av betydelse, inte minst för vuxnas studiefinansiering, är att detta system innebär att vuxenstudier kan genomföras på kortare tid än det tar att få motsvarande kompetens genom att delta i en fullständig utbildning i gymnasieskolan. Gemensamma kursplaner i kombination med det nya sektorsbidraget och ett även i övrigt förenklat regelsystem innebär, att en vuxenstuderande mycket väl kan skaffa sig önskad kompetens genom att delta i en avgränsad del av undervisningen inom gymnasieskolan. Detta blir enligt min bedömning vanligt i t.ex. yrkesämnen och ovanligare teoretiska ämnen.

Det är regeringens uppgift att utfärda nödvändiga riktlinjer för en uppdelning av kurser på delkurser och moment samt för lokala kombinationsmöjligheter.

Min bedömning: Uppföljning och utvärdering av de föreslagna reformerna inordnas i skolverkets reguljära uppföljnings- och utvärderingsverksamhet.

Skälen för min bedömning: Jag har i ansvarspropositionen (1990/91:18) redogjort för min principiella syn på uppföljningen och utvärderingen av verksamheten i skolan. Riksdagen har inte haft något att invända häremot. Regeringen beslöt i september 1988 att tillkalla en särskild utredare (dir. 1988:62) med uppgift att utvärdera försökverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan med avseende på vissa frågor. Utredningen har hittills lämnat två lägesrapporter och jag har tidigare redovisat delar av informationen som ges i dessa. En slutrapportering skall göras under hösten 1991.

Den försöksverksamhet som nu pågår kommer successivt att inordnas i den nya gymnasieskolan. Jag anser därför att den utvärdering som i dag bedrivs i kommittéform av en särskild utvärderare framdeles bör inordnas som en del i skolverkets reguljära verksamhet.

Inom ramen för skolverkets generella uppdrag att svara för uppföljning och utvärdering av skolverksamheten ligger det naturligt att också beakta frågor som rör genomförandet av den nya gymnasieskola och vuxenutbildning som jag nu föreslår. Frågor av bl.a. ekonomisk, organisatorisk och administrativ natur skall följas upp.

Jag kommer att fästa särskild vikt vid att följa utvecklingen när det gäller etablering av gymnasieskolor på nya orter. Skulle det visa sig att kommuner väljer att etablera en gymnasieskola med endast ett eller ett par program som huvudsakligen är studieförberedande, och därmed eftersätter elevers önskemål och arbetsmarknadens behov, är jag inte främmande för att ta upp en diskussion om ekonomiska sanktioner.

Jag utgår vidare från att det också kommer att vara av särskilt intresse i utvärderingen att följa vilka konsekvenser den kommunala friheten får vad gäller utbildningsutbudet inom kommuner som redan har gymnasieskola eller vilka följder den nya organisationen och det förändrade innehållet får på de traditionella rekryteringsmönstren.

Inom utbildningsväsendet uppkommer ibland frågor, som har beröring bl.a. med Sveriges åtaganden enligt FNs konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och till den hörande protokoll (SÖ 1971:42 och 43). Det är då att märka att, enligt fast praxis i FNs kommitté för de mänskliga rättigheterna, kan en konventionsstat inte undslippa sitt ansvar enligt konventionen bara därför att staten har delegerat till en kommun eller annan församling att besluta. Även med hänsyn till statens ansvar för sådana åtaganden är det därför väsentligt att följa verksamheten i skolväsendet, så att nödvändiga åtgärder kan vidtas till skydd för de rättigheter som är i fråga.

5.6.1 Behörighet

Min bedömning: Alla elever som har fullföljt ett treårigt program i gymnasieskolan i vilket kärnämnena ingår har allmän behörighet till högskolestudier. Allmän behörighet kan också, liksom hittills, fås genom studier i komvux.

Skälen för min bedömning: Behörigheten till högskolan regleras i 9 § i högskolelagen. Enligt denna paragraf skall grundläggande högskoleutbildning bygga på att de studerande har gått igenom en linje i gymnasieskolan som omfattar minst två läsår eller att de har motsvarande utbildning eller erfarenhet.

I kap. 5 högskoleförordningen regleras den allmänna och särskilda behörigheten till grundläggande högskoleutbildning. Den allmänna behörigheten är den nivå som högskoleutbildningen bygger på. Den är generell och gäller för de flesta linjer i högskolan. Den särskilda behörigheten varierar mellan olika utbildningar och avser sådana kunskaper som är nödvändiga för att de studerande skall kunna följa utbildningen på en viss linje eller kurs.

En av grundtankarna bakom den nya gymnasieskolans struktur är att öppna vägen för alla gymnasiestuderande att gå vidare till högre studier. Ett fullföljt treårigt program, i vilket kärnämnena i gymnasieskolan ingår, bör således ge allmän behörighet till högskolestudier. Motsvarande kompetens, förvärvad i komvux, skall också ge allmän behörighet.

Dagens behörighetsregler måste anpassas till de förändringar jag nu har föreslagit för gymnasieutbildningen. Jag har i denna fråga samrått med chefen för utbildningsdepartementet, som ämnar föreslå regeringen att ge UHÄ i uppdrag att se över dagens regler om allmän och särskild behörighet för högskolestudier mot bakgrund av vad som nu föreslås för gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning.

5.6.2 Urval till gymnasieskolan

Min bedömning: Någon förändring av urvalsgrunderna till gymnasieskolan bör inte göras i avvaktan på förslag från den nyligen tillsatta betygsberedningen.

Skälen för min bedömning: Jag har tidigare under avsnittet 3.3.7 angett förutsättningarna för intagning av elever till gymnasieskolan. Jag vill här något beröra urvalsfrågorna. Behovet av urval vid intagningen till gymnasieskolan har under senare år minskat väsentligt genom utök-

ningen av antalet intagningsplatser. Besluten med anledning av propositionen om ansvaret för skolan innebär bl.a. att gymnasieskolans dimensionering inte längre skall bestämmas genom statliga beslut. Kommunerna blir skyldiga att erbjuda sina ungdomar gymnasieutbildning. Jag förutser därvid ett ytterligare minskat behov av urvalsförfarande. Trots detta kan det även i framtiden komma att finnas vissa program i gymnasieskolan där ett urval mellan de sökande måste ske.

Den parlamentariska beredning, som har till uppgift att ge förslag till ett nytt betygssystem i skolan (Dir 1990:62), skall bl.a. analysera konsekvenserna av att ta bort betygen som urvalsgrund vid intagningen. Beredningen skall ge förslag till hur ett urval skall kunna ske utan betyg. Den skall i det sammanhanget beakta bl.a. det förslag till kompletterande urvalsgrunder som SÖ den 27 augusti 1990 inkom med till regeringen. Slutligen skall den också ta del av de erfarenheter som finns inom komvux av en intagning som huvudsakligen baseras på en behovsbedömning. Jag vill avvakta beredningens arbete innan jag är beredd att ta ställning till hur urvalet bör utformas i framtiden.

I en fråga vill jag dock redan nu informera riksdagen om mina synpunkter. Genom att kommunerna nu blir skyldiga att erbjuda alla ungdomar, som har avslutat grundskolan fram till och med det andra kalenderåret det år de fyller 20 år gymnasieutbildning, bör den nuvarande regeln om prioritering av ungdomar under 18 år vid intagningen tas bort. Detsamma gäller bestämmelsen om tilläggspoäng för underrepresenterat kön. En sådan regel skulle strida mot den av riksdagen nyligen antagna bestämmelsen om alla barns och ungdomars lika tillgång till utbildning oberoende av bl.a. kön. Däremot kan man vid en situation med lika meriter mellan sökande ge företräde för det underrepresenterade könet på samma sätt som gäller vid antagningen till högskolans utbildningslinjer från den 1 juli 1991.

Det är regeringens uppgift att besluta närmare i här behandlade frågor.

5.6.3 Betygsdokument från gymnasieskolan

Min bedömning: När en elev avgår från gymnasieskolan efter tre år eller tidigare, utfärdas avgångsbetyg. Ett avgångsbetyg från ett program skall alltid innehålla uppgift om

* hur lång tid eleven följt undervisningen inom ett program (vid slutförda studier tre år)
* i vilken omfattning eleven har studerat kärnämnen, karaktärsämnen samt tillvalsämnen (vid slutförda studier minst motsvarande den nationella timplanens timtal)
* med vilka ämnen studieprogrammet ökats eller minskats
* vilka betyg eleven senast fått i samtliga lästa ämnen
* specialarbete

Skälen för min bedömning: Genom möjligheten till successiv övergång till den nya gymnasieskolan med dess annorlunda struktur, kommer under ett antal år framöver betygsdokumenten i den gymnasiala ungdomsutbildningen att få olika utseende mellan och inom olika skolor, beroende på i vilken takt övergången till den nya strukturen sker.

Vad gäller betygsdokument från de nuvarande linjerna och specialkurserna ser jag ingen anledning att ändra nu gällande principer. För avgångsbetygen från den nya gymnasieskolan bör däremot vad jag här anför gälla.

5.6.4 Betygsdokument från vuxenutbildningen

Min bedömning: Ett samlat betygsdokument kommer att vara det vanligaste sättet att dokumentera vuxenstudier.

Slutbetyg bör få utfärdas till vuxenstuderande, som önskar det, efter avslutade studier i grundläggande vuxenutbildning.

Avgångsbetyg, som ger allmän behörighet för högre studier, bör få utfärdas till vuxenstuderande som önskar det efter avslutade gymnasiala vuxenstudier.

Reglerna för avgångsbetyg bör förenklas så att de vuxenstuderande i större utsträckning än nu själva kan bestämma vilka ämnen som skall ingå.

SÖs förslag: Förslaget överensstämmer med mitt förslag med undantag av att SÖ anser att slutbetyget bör avskaffas.

Skälen för min bedömning: För närvarande kan komvux utfärda slutbetyg efter vuxenstudier på grundskolenivå och avgångsbetyg av flera olika slag efter vuxenstudier på gymnasial nivå.

Det vanligaste sättet att dokumentera studier inom nuvarande komvux är i dag dock att ett samlat betygsdokument utfärdas. Det skall ske så snart en studerande begär det. Den studerande avgör själv vilka kurser som skall ingå i dokumentet.

Även i framtiden räknar jag med att det samlade betygsdokumentet kommer att vara det vanligaste beviset på genomförda vuxenstudier. Ett viktigt skäl härtill är att både grundläggande och gymnasial vuxenutbildning samtidigt kan dokumenteras i ett sådant betygsdokument. Ett annat är att endast ett mindre antal av de studerande läser ett så omfattande program att de kan erhålla slutbetyg resp. avgångsbetyg.

Det bör emellertid även i framtiden vara möjligt för de vuxenstuderande som så önskar att få ett slutbetyg resp. ett avgångsbetyg, eftersom många vuxna lägger stor vikt vid ett sådant betyg. För de studerande som önskar ett slutbetyg från den grundläggande nivån anser jag att det endast skall krävas betyg i utbildningens kärnämnen. De studerande som i slutbetyget önskar redovisa de kurser de i övrigt har läst skall kunna göra det.

För utformningen av dagens slutbetyg och avgångsbetyg finns detaljerade föreskrifter i läroplanen, som bl.a. anger olika nivåer och olika sektorer för avgångsbetygen. Nuvarande slutbetyg och olika typer av avgångsbetyg, dvs. avgångsbetyg 2 och 3, avgångsbetyg från årskurs 4 av teknisk linje samt avgångsbetyg från specialkurs, påbyggnadsutbildning och särskild yrkesinriktad kurs, bör avskaffas fr.o.m. den 1 juli 1992. Reglerna för avgångsbetyg bör göras enklare i framtiden. De bör innebära en stor valfrihet för varje studerande att själv bestämma vad som skall ingå.

Det är regeringens uppgift att fastställa de närmare villkoren för hur resultatet av kompetensinriktade vuxenstudier skall dokumenteras samt att utfärda erforderliga övergångsregler.

5.7 Utbildning av lärare m.m.

Min bedömning: Förändringarna av gymnasieskolan och vuxenutbildningen kräver fortbildningsinsatser av olika slag. Många lärare behöver ämnesteoretisk fortbildning för en breddning och/eller fördjupning av sina kunskaper.

Ett förändrat arbetssätt och ett ökat elevinflytande medför ett fortbildningsbehov för såväl lärare och skolledare som övrig personal i skolan.

Ökade kunskaper behövs också för att ge lärare bättre möjligheter att hjälpa alla elever och vuxenstuderande att fullfölja en påbörjad utbildning.

Införandet av en ny grundläggande vuxenutbildning innebär behov av fortbildning av grundvuxlärare.

Skälen för min bedömning: Enligt riksdagens beslut med anledning av förslag i propositionen om ansvaret för skolan har kommunerna det fulla ansvaret för att fortbildning kommer till stånd och att personal som har hand om utbildningen i skolan får del av den. De förslag till förändringar inom gymnasieskolan och vuxenutbildningen, som jag har redovisat tidigare medför ett behov av fortbildningsinsatser av skolans personal.

Viktiga ämnesområden

Jag vill här peka på några områden där det är särskilt angeläget med fortbildningsinsatser.

Om alla studerande skall kunna tillägna sig den kunskap om viktiga *miljöfrågor*, som jag tidigare har redogjort för, måste stora grupper lärare få fortbildning i dessa frågor. Det gäller exempelvis lärare som skall undervisa i samhällskunskap och som måste ha en bred kunskap om miljöfrågor, såväl i ett globalt som i ett nationellt perspektiv. Lärare i naturvetenskapliga ämnen måste kunna arbeta med miljöfrågor som en

integrerad del av undervisningen. Samtliga lärare i yrkesämnen måste ha kunskap om de miljöfrågor som är förknippade med det yrkesområde de undervisar inom. Lärare i svenska och i främmande språk måste behärska språkbruket och nomenklaturen inom miljöområdet.

Jag har tidigare föreslagit mycket stora förändringar i yrkesutbildningen. Detta får givetvis till följd att behovet av fortbildning i *yrkesämnen* blir omfattande. De breda program jag föreslagit medför att lärare i yrkesämnen behöver en ämnesteoretisk fortbildning som innebär såväl en breddning av deras kunskaper som en fördjupning. ÖGY-utredningen visade att överensstämmelsen mellan behovet och utbudet av fortbildning för yrkeslärarna är dåligt. Detta har under 1980-talet medfört att denna lärargrupp inte fått fortbildning i önskad omfattning.

De allmänna ämnena får en ökad betydelse i yrkesutbildningen. Jag har med tillfredsställelse erfarit att det blir allt vanligare att lärare i *svenska* samverkar med lärare i yrkesämnena för att åstadkomma en undervisning som eleverna upplever som meningsfull. Även ett ämne som matematik måste ha en nära koppling till yrkesämnet. Såväl ämnesteoretisk fortbildning som fortbildning kring förändrade arbetssätt kan här bli nödvändig för att denna samverkan skall utvecklas vidare.

Internationaliseringen inom utbildningen medför också krav på fortbildning. För lärare är det väsentligt att rent språkpedagogiska inslag främst av kommunikativ art, förstärks och kompletteras med kulturell kunskap som kan fördjupa förståelsen av andra länder. Många skolor har redan prövat att bedriva undervisningen helt eller delvis på ett främmande språk, vanligen engelska. Särskilda fortbildningsinsatser torde behövas för de lärare som skall göra detta.

Jag vill erinra om att mitt förslag om att *sfi* skall inordnas i det offentliga skolväsendet innebär att kommunerna i fortsättningen svarar för fortbildning av sfi-lärare som är anställda av kommun.

Jag vill här också erinra om den förändring av den grundläggande nivån i *vuxenutbildningen*, som jag nyss har föreslagit. Mina förslag i detta avseende ställer också krav på fortbildningsinsatser.

Förändrat arbetssätt

Jag anser, som jag nyss har redogjort för, att elevernas inflytande på och ansvar för sin arbets- och studiesituation måste öka väsentligt. Detta gäller oavsett om det är fråga om ungdomar eller vuxna. Det kräver att lärarna tillsammans med eleverna planerar och genomför undervisningen. Egenskaper som samarbetsförmåga, beredskap för förändringar, initiativförmåga och självförtroende blir allt viktigare i arbetslivet. Skolan måste därför, bl.a. genom fortbildning av personalen, få till stånd förändrade *arbetssätt*.

Den förändring jag har redovisat av utbildningen i gymnasieskolan och vuxenutbildningen kommer att medföra att olika *arbetsformer* utvecklas i betydligt högre utsträckning än i dag. Det blir naturligt att på olika skolor pröva nya sätt att arbeta för att nå nationella och lokala mål. Koncentrationsstudier, temastudier, arbete i lärarlag, projektarbete, pro-

gramanknuten praktik och arbetsplatsförlagd utbildning är exempel på arbetsformer som ofta medför fortbildningsbehov för såväl lärare som skolledare.

En skola för alla

De förslag som jag nu lägger fram innebär att gymnasieskolan i än högre grad än tidigare måste bli en skola för alla och att skolan måste känna ansvar för alla elevers studieframgång. Detta innebär att alla lärare måste ha kunskaper och förmåga att möta eleverna utifrån deras skilda förutsättningar och behov. Detta gäller givetvis i än högre grad de vuxna studerande som nu skall prioriteras i vuxenutbildningen.

De fortbildningsbehov som jag nu har redovisat är direkt betingade av de förändringarna i gymnasieskolan och vuxenutbildningen som jag nu har föreslagit. Till detta kommer också att personalen i skolan har behov av att förstärka sin kompetens i planerings- och utvärderingsfrågor som hänger samman med den förändring av styrsystemet för skolan som riksdagen nyligen beslutat om.

Som jag tidigare framhållit åligger det kommunen att ansvara för fortbildningen och prioritera mellan de behov som jag nu särskilt har pekat på och de fortbildningsbehov som finns i övrigt bland skolpersonalen i kommunen.

De resurser för fortbildning, som jag har beräknat som en förstärkning av statsbidraget till kommunerna under en genomförandetid, skall disponeras av skolverket för att planera och bestrida kostnader för kurser som har särskild betydelse vid genomförandet av förändringarna.

Grundutbildningen för lärare

Det är givetvis också mycket angeläget att innehållet i grundutbildningen för lärare påverkas av förändringarna i gymnasieskolan och komvux. De fortbildningsinsatser som måste göras är också beroende av de kunskaper lärarna har när de har avslutat sin högskoleutbildning. Bl.a. från denna utgångspunkt finns det anledning för skolans företrädare att fokusera sitt intresse på de kunskaper och den kompetens som lärarna har när de inträder på lärararbetsmarknaden. Min avsikt är därför att göra en analys av vad förändringarna på skolområdet kräver i form av kompetens och kunskap hos lärarna. Denna fråga berör samtliga lärarkategorier inom det allmänna skolväsendet. Jag avser därför att återkomma till denna fråga. Jag har samrått med chefen för utbildningsdepartementet.

Mitt förslag: Kommuner och landstingskommuner får bedriva uppdragsutbildning, som i fråga om art och nivå motsvarar verksamheten i det offentliga skolväsendet.

Skälen för mitt förslag: Kommunernas uppdragsutbildning är att betrakta som en särskild utbildningsform, som riktar sig till vuxna. För den gäller lagen (1985:903) om uppdragsutbildning i anslutning till det kommunala skolväsendet m.m. Jag föreslår nu en ny lag som bl.a. klargör att uppdragsutbildning är en självständig utbildningsform, som inte är knuten till någon annan skolform.

Det som särskiljer uppdragsutbildning från det offentliga skolväsendet är att uppdragsgivaren ensam utser deltagarna och helt bekostar utbildnigen.

I de fall uppdragsutbildningen följer samma kursplan som det offentliga skolväsendet, finns det inga hinder för att anordna uppdragsutbildning som samläsning med gymnasieskolan eller komvux och att sätta betyg. Jag vill här endast erinra om vikten av att uppdragsutbildning betraktas som en självständig utbildningsform. Jag vill i detta sammanhang erinra om att jag i årets budgetproposition anmälde att vuxenutbildning för intagna på kriminalvårdsanstalt i fortsättningen skall anordnas som uppdragsutbildning.

5.9 Vissa övriga frågor

5.9.1 Riksrekryterande gymnasieutbildning

Inom de nationella programmen förekommer att vissa grenar kan ha inriktningar på speciella yrkesområden och som - liksom hittills - bör bedrivas med riksrekrytering. Dessa är t.ex. utbildning mot vattenkraft inom Energiprogrammet, pappers- och pappersmasseteknik, sågverksteknik och gjuteriteknik inom Industriprogrammet samt utbildning i glasblåsning, guldsmedsteknik och mikromekanik och mikroteknik inom Hantverksprogrammet. Det bör ankomma på regeringen att besluta vilka utbildningar som skall vara riksrekryterande inom de nationella programmen.

Jag har tidigare redogjort för min syn på kommunernas skyldigheter när det gäller individuella program. (avsnitt 3.5) Jag anförde där att regeringen bör bemyndigas att föreskriva att vissa individuella program skall stå öppna för sökande från hela landet. Jag anmälde samtidigt att frågan om huruvida sådana utbildningar skall föras upp i en förordning om riksrekryterande utbildningar får bero på initiativ från den anordnande kommunen.

I årets budgetproposition anmälde jag att jag i detta sammanhang närmare skulle redogöra för vilka utbildningar som bör omfattas av det föreslagna särskilda verksamhetsstödet. Jag anser att detta stöd bör riktas till utbildningar, som behöver ett särskilt statligt stöd på grund av att en kommun gjort särskilt tunga och omfattande investeringar för att kunna bedriva utbildningen. De utbildningar jag här avser är utbildning i glasblåsning i Nybro, guldsmedsteknik i Mjölby, mikromekanik och mikroteknik i Motala, pappers- och pappersmasseteknik i Markaryd, sågverksteknik i Skoghall, gjuteriteknik i Jönköping samt utbildning för yrkesdansare i Stockholm. Det bör ankomma på regeringen att besluta om särskilt verksamhetsstöd.

En särställning har också den gymnasiala utbildningen för dels döva och hörselskadade, dels gravt rörelsehindrade elever. Som jag har redovisat i årets budgetproposition skall utöver det reguljära sektorsbidraget ett särskilt elevbaserat tilläggsbidrag för dessa utbildningar lämnas till de aktuella kommunerna (Örebro, Göteborg, Stockholm och Umeå). Regeringen bör fastställa storleken av detta tilläggsbidrag.

5.9.2 Riksrekryterande vuxenutbildningar

Propositionen om ansvaret för skolan innefattade ett förslag att särskilt verksamhetsstöd skall kunna utbetalas för särpräglade utbildningar som behöver särskilt stöd för att kunna fortleva. I synnerhet i sådana fall där hela skolenheter tillskapats med särskilt statligt stöd finns anledning för staten att framdeles garantera sådana utbildningars fortlevnad. Vid behandlingen av ansvarspropostionen förutsatte utbildningsutskottet (UbU4) att regeringen i förevarande proposition ytterligare skulle behandla frågan om att säkerställa sådan vuxenutbildning som det är ett riksintresse att vidmakthålla och där det kan finnas anledning befara att det nya systemet med statsbidrag i ett övergångsskede leder till minskat utnyttjande av utbildningsplatserna.

Hela nuvarande komvux utgörs formellt sett av riksrekryterande utbildningar, eftersom elevområden inte finns inom vuxenutbildningen. Det är därför vanligt att kommuner - då och då eller mer permanent - anordnar komvuxkurser, där åtskilliga deltagare kommer från andra kommuner än anordnarkommunen.

I 1991 års budgetpropositionen har jag under sektorsbidraget, anslaget B 8. Bidrag till driften av det kommunala offentliga skolväsendet, beräknat 1 milj.kr. för särskilt verksamhetsstöd inom vuxenutbildningen (prop. 1990/91:100 bil. 10, s. 80).

Det är regeringens uppgift att fördela de medel som riksdagen beslutar att ställa till förfogande för detta ändamål. Jag avser att återkomma till regeringen med förslag om detta. Beloppet bör, i enlighet med riksdagens uttalanden, fördelas mellan kommuner som kan påvisa ett övergångsvis försämrat utnyttjande av antalet utbildningsplatser under läsåret 1991/92 jämfört med tidigare år.

Inom vuxenutbildningsområdet finns emellertid en verksamhet, som rekryterar en i särklass stor andel deltagare från andra kommuner än anordnarkommunen, nämligen den sammanhållna tekniska utbildningen vid Katrineholms Tekniska Skola (KTS). Speciella regler har sedan länge gällt för denna riksrekryterande vuxenutbildning. I den nu gällande förordningen finns bl.a. en garanti för en viss årlig omfattning därav.

Det är ett klart intresse för staten att bibehålla den möjlighet till riksrekryterande teknisk utbildning för vuxna som erbjuds genom KTS. Jag förbereder för närvarande åtgärder för att säkerställa fortlevnaden av denna utbildning.

I budgetpropositionen 1991 föreslås övergångsregler till det nya sektorsbidraget under en fyraårsperiod för att mildra effekterna av den omfördelning som följer av att statsbidraget skall gå till hemkommunen i stället för till anordnarkommunen. Dessa övergångsregler bör, enligt min mening, kunna utnyttjas för att lösa KTS problem.

5.9.3 Vissa personalkonsekvenser

De förändringar jag nu har föreslagit får konsekvenser för utbildningen inom skilda ämnesområden och därmed också för lärarpersonalen.

Vissa förändringar sker alltid inför terminsstart till följd av elevernas val av linjer, grenar och kurser. Nu aktuella förändringar blir givetvis mera genomgripande, åtminstone på sikt.

Övergången till treåriga utbildningar innebär att undervisningen inom vissa ämnesområden ökar. Detta gäller vissa allmänna ämnen, men kan också gälla yrkesinriktade ämnen beroende på skolhuvudmannens beslut om den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. Inom andra ämnesområden kan undervisningen minska eller försvinna helt beroende på att utbildningen får en annan inriktning. Exempel på ämnen som påverkas i detta hänseende är idrott och kost- och konsumentkunskap.

Hur stora förändringarna blir beror på det förestående kursplanearbetet och vilka beslut som fattas lokalt om grenar och kurser inom gymnasieskolan och om utbildningsutbudet inom vuxenutbildningen.

Jag räknar med att kommunerna i god tid uppmärksammar de konsekvenser som kan uppstå för personalens del till följd av de förslag som jag nu presenterar och de lokala beslut som fattas på grundval av dem. Jag förutsätter att kommunerna vidtar åtgärder för att på skilda sätt ta till vara kompetensen hos de lärare som helt eller delvis inte kan beredas tjänstgöring inom sitt ämnesområde.

5.9.4 Kommunerna och skadeståndsansvaret vid arbetsplatsförlagd utbildning

Min bedömning: Någon lagreglering av kommunernas skadeståndsansvar för elever i arbetsplatsförlagd utbildning görs inte. Frågan bör i stället lösas genom en frivillig försäkringsordning av det slag som flertalet kommuner redan har.

Den sakkunniges förslag: Överensstämmer med mitt.

Bakgrunden till min bedömning: I prop. 1987/88:102 om utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan tog föredragande statsrådet upp frågan om skadeståndsansvaret för gymnasieelever i arbetsplatsförlagd utbildning. Han var benägen att se det som mest naturligt att skolhuvudmannen har ett principalansvar för eleverna. Han förordade att huvudmännen i avtalen med de företag som tog emot elever klargjorde att skolan har principalansvaret. Vad han sålunda anfört skulle avse försöksverksamheten. Före ett slutligt ställningstagande i ansvarighetsfrågan ämnade han dock låta utreda frågan särskilt.

Sedermera förordnades justitierådet Bertil Bengtsson att som särskild sakkunnig belysa frågan om principalansvaret för elever i sådan gymnasial utbildning där utbildningen i väsentlig mån är arbetsplatsförlagd. Bertil Bengtsson redovisade i april 1990 sina överväganden i departementspromemorian (Ds 1990:30) Skadestånd vid gymnasieutbildning på arbetsplatser.

Efter en genomgång av rättsläget i olika skadesituationer drar utredaren den slutsatsen att det råder en betydande oklarhet om hur långt skolans och företagets ansvar går när elever vållar skador på arbetsplatsen. Å andra sidan framhåller utredaren att det finns en försäkringsordning som i allt väsentligt täcker de skador som kan förväntas uppkomma och som dessutom i stor omfattning medför att tvister om ansvarsfördelningen inte behöver uppkomma.

Den försäkring det är fråga om är kommunernas ansvarsförsäkring. Genom en särskild klausul gäller denna försäkring bl.a. för person- och sakskada som en elev orsakat, oberoende av vållande, samt förmögenhetsskada i följd av brott som drabbar arbetsgivare och anställda. Vidare gäller försäkringen den skadeståndsskyldighet som enligt skadeståndslagen åvilar arbetsgivaren för skador som drabbar annan elev eller tredje man. Utredaren påpekar att enligt uppgift från kommunförbundet har alla kommuner antingen tecknat sådan försäkring eller åtagit sig motsvarande ansvar när det gäller grundskole- eller gymnasieelevers handlande under tid då de enligt gällande läroplan eller annars på skolans initiativ vistas på en arbetsplats som ett led i pågående utbildning.

Kommunförbundet har i cirkulär den 21 juni 1988 rekommenderat kommunerna att komplettera gällande ansvarsförsäkring så att detta för-

säkringsskydd klart också gäller den försöksverksamhet där arbetsplatsförlagd gymnasieutbildning ingår.

Beträffande försäkringsordningen gör utredaren bl.a. följande bedömningar.

> "Genom denna försäkringsordning har alltså skolan åtagit sig att bära ansvar för de allra flesta skador som denna utredning avser, och dessutom för skador i de liknande situationer som förut berörts (praktisk arbetslivsorientering m.m.). Såvitt angår skador tillfogade företaget (och dess anställda) går försäkringsskyddet ännu längre genom att det räcker med att elever orsakat skadan, även om han inte varit oaktsam. Vidare innehåller ansvarsförsäkringen i denna del inget undantag för skada som omhändertagits av den försäkrade eller annan för hans räkning, vilket är en praktiskt viktig utvidgning av skyddet. Utanför faller i stort sett bara vissa speciella skadetyper; bl.a. kan nämnas att försäkringsvillkoren innehåller undantag angående vissa skador orsakade vid luftfart och sjöfart samt vissa miljöskador m.m. Genom att försäkringen bara gäller förmögenhetsskada vållade genom brottslig gärning utesluts vidare vissa fall av ansvar för ren förmögenhetsskada (se 4 ovan). Det är fallet med sådan ersättningsskyldighet för dessa skador som grundas på kontraktsförhållande och därför inte förutsätter brott (jfr 3:1 1 st. SkL). Om eleven genom något misstag i samband med arbetsuppgifterna tillfogar antingen företaget eller företagets medkontrahent en ekonomisk förlust av denna typ, gäller alltså inte ansvarsförsäkringen. Denna sistnämnda situation torde vara den enda lucka i försäkringsskyddet som kan tänkas få praktisk betydelse, men sannolikt är inte heller sådana skadehändelser så värst vanliga."

Utredaren anför härefter att enligt uppgift från kommunförbundet har denna försäkringsform fungerat väl. Inga problem hade anmälts vare sig från kommunerna eller från försäkringsbolagen. Uppfattningen syntes, enligt utredaren, vara densamma på försäkringshåll. Stockholms kommun, som inte tecknat någon försäkring men som reglerade skador efter samma riktlinjer som kommunalansvarsförsäkringens, hade inte heller märkt några olägenheter av den ordningen.

Utredaren sammanfattar sin bedömning av försäkringsordningen på följande sätt.

> "Man kan i alla händelser konstatera, att liksom på flera andra liknande områden ett krångligt skadeståndsproblem visat sig kunna lösas till en väsentlig del med hjälp av en utvidgad ansvarsförsäkring. Förhållandet måste rimligen få betydelse för frågan om lagstiftning är behövlig i sammanhanget."

Utredaren tar härefter upp en diskussion om de skäl som kan finnas för och emot en lagstiftning samt om de krav som kan ställas på en lagstiftning i frågan.

Den oklarhet som i konkreta fall kan råda om fördelning av ansvaret mellan skolan och företaget ser utredaren inte som något väsentligt skäl

för lagstiftning. Enligt utredaren torde det bli svårt att i lagtext precisera hur gränsen skall dras i alla de skiftande situationer som kan föreligga. En lagreglering kunde blott ge vissa allmänna anvisningar om förhållanden som bör beaktas vid ansvarsfördelningen. Utredaren anmärker härtill att gränsdragningen inte är aktuell med försäkringslösningen.

Utredaren har däremot funnit skäl att närmare undersöka huruvida hänsyn till utomstående skadelidande kunde motivera lagstiftning. För dem torde det ofta vara naturligt att i första hand vända sig till företaget med sina ersättningskrav. Det kunde då i varje fall diskuteras om det inte vore av värde med en lagreglering som slog fast ett solidariskt ansvar för skolan och företaget gentemot tredje man. Däremot skulle regleringen inte behandla hur den slutliga fördelningen skulle göras.

Om en lagstiftning skulle komma till stånd funnes emellertid skäl låta den avse också annan arbetsplatsförlagd utbildning än gymnasieutbildningen. En begränsning till endast den utbildningen tedde sig enligt utredaren som en halvmesyr. Med hänsyn till att lagstiftningen inte kunde ge några exakta gränser för ansvaret syntes den ändå bli av begränsat värde för tredje man.

Utredarens slutliga ställningstagande är att han inte kan förorda att lagstiftning sker på området. I stället förordar han en frivillig försäkringslösning. Han understryker att försäkringsordningen till stor del undanröjer oklarheterna i det skadeståndsrättsliga läget. Vidare framhåller han att försäkringslösningen i sina verkningar stämmer väl med vad som ansågs som en lämplig lösning av föredragande statsrådet vid framläggandet av propositionen om försöksverksamheten med arbetsplatsförlagd utbildning.

För den händelse man ändå skulle föredra en lagstiftning har utredaren lagt fram ett förslag till sådan. Förslaget i denna återfinns i departementspromemorian Ds 1990:3 skadestånd vid gymnasieutbildning på arbetsplater.

Jag delar den sakkunniges mening att en frivillig försäkringslösning är att föredra framför en särskild lagstiftning för detta område. Försäkringsformen finns och har vid spridning bland skolhuvudmännen. Den medför att skadeståndsprocesser i allt väsentligt kan undvikas i de fall då en elev orsakar skada för företaget eller för tredje man. Försäkringslösningen ger dessutom i allt väsentligt den ansvarsfördelning som ansågs som den rimliga när försöksverksamheten med arbetsplatsförlagd utbildning inleddes. Försäkringslösningen har vidare den stora fördelen att inom den kan hanteras också andra arbetsplatsförlagda utbildningsinslag, t.ex. inom den kommunala vuxenutbildningen.

Mitt förslag: Elevernas hemkommuner skall i princip svara för kostnaderna för alla elevers resor mellan bostaden och skolan fram till och med första kalenderhalvåret det år eleverna fyller 20 år. Detta förhållande skall framgå av lag. I lagen bemyndigas regeringen att meddela närmare föreskrifter.

Skälen för mitt förslag: Enligt den nuvarande ordningen betalas ett särskilt statsbidrag ut för gymnasieelevernas resor. I och med att riksdagen antog förslagen i ansvarspropositionen kommer detta statsbidrag att från och med den 1 juli 1991 att ingå i det statsbidrag som skall utgå till hemkommunen. I linje med detta bör även ansvaret för elevernas resor mellan bostaden och skolan föras över på hemkommunen. Ansvaret för elevernas resor bör i likhet med i dag omfatta elever fram till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år och avse alla elever oavsett vilken skolform de går i. Vidare bör ansvaret inte avse helt korta resor. Huvudprincipen bör således liksom tidigare vara att den som har minst sex kilometer till skolan bör ha rätt till kostnadsfria resor. I vissa fall förekommer extremt höga resekostnader om en elev t.ex. inte har möjlighet att utnyttja kollektiva färdmedel. Jag anser för min del att det inte är möjligt att i sådant fall garantera full kostnadsersättning. Regleringen av kommunernas ansvar för elevernas resor bör inte göras i skollagen, eftersom ansvaret gäller alla i en viss ålderskategori, oavsett om eleven får sin utbildning inom det offentliga skolväsendet eller annorstädes. Behövliga bestämmelser bör i stället tas in i en särskild lag. I lagen bör anges endast huvudprinciperna för kostnadsansvaret och regeringen bemyndigas att meddela närmare föreskrifter.

5.10 Vissa följdändringar i andra lagar

De förslag som jag nu har lagt fram föranleder följdändringar i vissa andra lagar än de som jag har tagit upp här. Ändringsbehovet hänger samman med förändrade begrepp både när det gäller gymnasieskolan och vuxenutbildningen. Nya eller förskjutna begrepp påverkar sålunda sekretesslagen (1980:100), kommunalskattelagen (1928:370) och lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Följdändringarna i de nu nämnda tre lagarna behöver dock inte vara genomförda förrän utbildning enligt de nya bestämmelserna i skollagen inleds, dvs. till den 1 juli 1992. Med hänsyn till det och då jag förutser att åtminstone sekretesslagen torde komma att påverkas ytterligare av förslag som jag avser att lägga fram inom kort anser jag det lämpligast att något låta anstå med förslag om följdändringarna. Därmed undviks att mot varandra stridande förslag till ändringar i en och samma lag föreläggs riksdagen under ett och samma riksmöte.

Mitt förslag: Den nya lagstiftningen om gymnasieskolan och vuxenutbildningen träder i kraft den 1 juli 1991 men skall gälla först för sådan undervisning som börjar efter den 1 juli 1992, dvs. i praktiken med höstterminen 1992.

För läsåret 1991/92 skall nuvarande regler i princip gälla. Vissa modifikationer görs dock beroende bl.a. på det nya statsbidragssystem som gäller från den 1 juli 1991 och på att skolöverstyrelsen och länsskolnämnderna upphör från samma dag.

En gymnasieutbildning, som har påbörjats före den 1 juli 1992 men då inte avslutats, skall i princip fortsatt anordnas enligt äldre bestämmelser, till dess eleverna har avslutat den.

Kommuner eller landstingskommuner som vid ikraftträdandet fick anordna gymnasieutbildning på linjer skall under en övergångstid fram till och med läsåret 1994/95 med vissa undantag ha rätt att ta in elever på dessa linjer.

Skälen för mitt förslag: Den nya gymnasieskolan och den reformerade vuxenutbildningen bör införas från och med den 1 juli 1992, dvs. i praktiken med läsåret 1992/93. Dessförinnan föreligger inte de praktiska förutsättningarna för att anordna utbildning enligt de nya reglerna. Däremot måste givetvis ansökningsförfaranden och andra förberedelser med sikte på de nya systemen kunna börja tidigare. Ikraftträdandebestämmelsen bör därför utformas så att den nya lagstiftningen visserligen träder i kraft den 1 juli 1991 men tillämpas först i fråga om utbildning som äger rum efter den 1 juli 1992, om inte annat särskilt anges i övergångsbestämmelserna. För utbildning som äger rum före den 1 juli 1992 skall i princip gälla äldre bestämmelser.

Undantag från dessa huvudregler är betingade av olika skäl. Såvitt gäller de äldre reglerna kan de inte till alla delar tillämpas fram till halvårsskiftet 1992 bl.a. därför att myndigheter som skolöverstyrelsen och länsskolnämnderna har upphört redan med utgången av juni 1991. Vidare nödvändiggör det nya statsbidragssystem som gäller från den 1 juli 1991 att vissa äldre regler om interkommunal ersättning ersätts av andra regler.

När det gäller den interkommunala ersättningen anser jag att man redan för perioden den 1 juli 1991 - 30 juni 1992 kan tillämpa den princip som därefter avses bli gällande. Den innebär att den anordnande kommunen har rätt till ersättning för sina kostnader för eleven - beräknade efter den kommunalrättsliga självkostnadsprincipen - från elevens hemkommun. Det är ju hemkommunen som uppbär statsbidraget.

Skolöverstyrelsens och länsskolnämndernas uppgifter får föras över till andra. En del av dessa uppgifter avser beslut om mottagande till utbildning. Sådana beslut bör ankomma enbart på resp. styrelse i den

kommun där mottagande är aktuellt. Styrelsens beslut bör - såsom i den nya ordningen - få överklagas till länsrätt av sökanden.

Av de övergångsbestämmelser som jag i övrigt bedömt vara behövliga vill jag här behandla endast en ytterligare. Den gäller bestämmelserna i 7 kap. vuxenutbildningslagen om uppdragsutbildning m.m. På det området föreslår jag att en ny lag skall införas den 1 juli 1991. Bestämmelserna i det nämnda kapitlet skall då naturligen inte tillämpas vidare.

7 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag har anfört har inom utbildningsdepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i skollagen (1985:1100),
2. lag om ändring i lagen (1981:691) om socialavgifter,
3. lag om uppdragsutbildning i vissa fall,
4. lag om kommunernas skyldighet att svara för vissa elevresor.

Lagförslaget under 2. har upprättats i samråd med chefen för socialdepartetmentet

8 Specialmotivering

8.1 Förslag till ändring i skollagen

1 kap. Allmänna föreskrifter

8 §

För vuxna anordnar det allmänna utbildning i form av kommunal vuxenutbildning (komvux), vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda (särvux) och svenskundervisning för invandrare (sfi).

Komvux, särvux och sfi bildar det offentliga skolväsendet för vuxna. Dessutom finns särskilda utbildningsformer som anordnas av det allmänna som komplettering till vuxenutbildningen inom det offentliga skolväsendet för vuxna.

I paragrafen anges vilka typer av utbildning som anordas inom det offentliga skolväsendet för vuxna. Samtliga skolformer för vuxna som ingår i detta återfinns nu i skollagen. Begreppet komvux har fått en annan innebörd än tidigare och blivit ett samlingsnamn för grundläggande och gymnasial vuxenutbildning samt påbyggnadsutbildning. Reglerna om komvux återfinns i 11 kap. Sfi som tidigare stod utanför det offentliga skolväsendet ingår nu i detta. Reglerna om sfi återfinns i 13 kap. Reglerna för särvux återfinns i 12 kap.

10 §

Kommuner och landstingskommuner är huvudmän för komvux.

Landstingskommuner och i vissa fall kommuner är huvudmän för särvux.

Kommunerna är huvudmän för svenskundervisning för invandrare.

Paragrafen, som innehåller bestämmelser om vilka som får vara huvudmän för de olika delarna av det offentliga skolväsendet, har ändrats till följd av förändringarna i 8 §. Huvudmannens ansvar regleras dock något olika. Således är kommunerna skyldiga att erbjuda grundläggande vuxenutbildning och sfi medan huvudmännen endast är skyldiga att sträva efter att tillgodose behovet av de övriga utbildningarna. Reglerna om detta återfinns i skolformskapitlen. Där finns också regler om under vilka förutsättningar landstingskommunerna får vara huvudmän för komvux och särvux.

Allmänna bestämmelser

1 §

I detta kapitel ges föreskrifter om sådan utbildning inom det offentliga skolväsendet för barn och ungdom som är avsedd att påbörjas av ungdomar efter avslutad grundskoleutbildning eller motsvarande fram till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller tjugo år. Denna utbildning bildar gymnasieskolan.

Bestämmelserna i detta kapitel gäller endast ungdomar som är bosatta i landet.

Av *första stycket* framgår att gymnasieskolan omfattar all utbildning inom det offentliga skolväsendet för ungdomar i en viss ålder. Utbildningen i gymnasieskolan har utvidgats i förhållande till vad som gäller i dag. Den utbildning som utgör gymnasieskolan omfattar således all utbildning inom det offentliga skolväsendet för ungdomar efter avslutad grundskoleutbildningen eller motsvarande utbildning. Utbildningen skall dock påbörjas senast under det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år. Uttrycket efter avslutad grundskoleutbildningen innebär att ungdomarna har gått i grundskolan och slutat denna men häri ligger inte något krav på att ungdomarna skall ha slutfört sista årskursen. Även ungdomar som av någon anledning inte har slutfört sista årskursen men som i och med att de fyllt 16 år har fullgjort skolplikten omfattas av denna bestämmelse. I och med att ungdomarna skall ha gått i grundskolan för att kunna börja i gymnasieskolan kommer denna inte att vara öppen för elever från särskolan. De ungdomar som i och för sig en gång har gått i grundskolan men som har flyttat över till särskolan får inte heller gå i gymnasieskolan eftersom de inte kan anse ha avslutat grundskoleutbildning. Motsvarande utbildning som grundskolan kan t.ex. vara sameskolan eller en godkänd fristående skola.

I *andra stycket* framgår att gymnasieskolan endast omfattar ungdomar som är bosatta i landet. Det räcker att det kan fastställas att ungdomarna är bosatta i landet. Det har ingen betydelse om de är svenska eller utländska medborgare eller statslösa. Liksom vid tillämpningen av den nuvarande skollagen bör som bosatt i landet räknas den som rätteligen skall vara kyrkobokförd här. Se vidare prop. 1985/86:10 sid. 81 f. I 15 kap. 5 § ges regeringen ett bemyndigande att meddela bestämmelser om vad som skall gälla för ungdomar som inte anses vara bosatta i landet.

2 §

Eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas.

I denna paragraf ges en allmän bestämmelse om att eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas. Bakgrunden till bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 5.3.

3 §

Utbildningen i gymnasieskolan skall utgöras dels av utbildning på nationella program, som omfattar tre årskurser, dels av utbildning på individuella program.

Inom de nationella programmen kan finnas olika grenar. Grenarna kan vara nationellt eller lokalt fastställda. Regeringen får meddela närmare föreskrifter om grenarna.

Av paragrafen framgår att utbildningen kan ske dels på nationella program, dels på individuella program. De nationella programmen skall alltid omfatta tre årskurser. Genom de nationella programmen ges en garanti för en likvärdig utbildning. Dessa program svarar närmast mot linjerna i det befintliga systemet. Programmen avses dock vara bredare och ge andra möjligheter till ämneskombinationer än det gamla gymnasiet. Programmen kan vara uppdelade på olika grenar. Grenarna kan vara nationellt eller lokalt fastställda. Någon föreskrift om vilken kommunal instans som skall fastställa en lokal gren ges inte. Det får ankomma på kommunen om beslutet skall fattas av fullmäktige eller styrelsen för utbildningen. Motsvarande gäller om en landstingskommun vill inrätta en lokal gren inom ett program som den anordnar. Regeringen kan ge föreskrifter om hur grenarna skall utformas. Sådana föreskrifter kan behövas för att lokala grenar kvalitetsmässigt skall bli i paritet med nationella grenar.

4 §

De nationella programmen skall vara grund för fortsatt utbildning på högskolenivå och för yrkesverksamhet.

Vilka de nationella programmen är framgår av bilaga 1. Vissa bestämmelser om utbildningens omfattning på nationella program (timplaner) framgår av bilaga 2. Ytterligare föreskrifter om timplaner får meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Varje kommun skall informera om de nationella programmen och om möjligheterna att få utbildning på individuella program.

Första stycket har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3.1.

Av *andra stycket* framgår att vissa delar av timplanerna fastställs av riksdagen men att regeringen ges bemyndigande att fastställa resterande delar.

Av *tredje stycket* framgår att kommunerna har en skyldighet att informera om vilka olika nationella program som finns över huvud taget och om vilka som kommunen anordnar eller erbjuder. Vidare skall kommunen även informera om vilka möjligheter det finns att kunna få ett individuellt program.. Denna informationsskyldighet är av vikt för att landets ungdomar skall kunna överblicka sina utbildningsmöjligheter i ett system där den statliga detaljplaneringen har tagits bort.

Erbjudande om utbildning på de nationella programmen

5 §

Varje kommun är skyldig att erbjuda utbildning på nationella program för samtliga de ungdomar i kommunen som avses i 1 § förutsatt att de

1. har slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande och
2. inte tidigare har gått igenom utbildning på ett nationellt program eller likvärdig utbildning.

Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval av nationella program. Antalet platser på de olika programmen och deras grenar skall anpassas med hänsyn till elevernas önskemål.

Erbjudandet skall avse utbildning som anordnas inom kommunen eller i en annan kommun eller landstingskommun i enlighet med samverkansavtal. Två eller flera kommuner som gemensamt erbjuder en utbildning på ett nationellt program bildar ett samverkansområde för den utbildningen. Kommuner som har slutit samverkansavtal med en landstingskommun om en viss utbildning som landstingskommunen anordnar bildar ett samverkansområde för den utbildningen.

Av paragrafen framgår vilka skyldigheter kommunerna har när det gäller de nationella programmen och hur de kan uppfylla dessa skyldigheter. Detta har behandlats utförligt i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3.2.

I *första stycket* anges vilka ungdomar som kommunen skall erbjuda utbildning på nationella program. Ungdomarna skall för det första uppfylla kraven i 1 §, vilket innebär att erbjudandet omfattar åren från det ungdomarna har avslutat grundskoleutbildningen fram till första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år. För det andra skall ungdomarna uppfylla två andra krav. Ungdomarna skall således ha slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande skola och de skall inte tidigare ha genomgått en utbildning på ett nationellt program eller likvärdig utbildning. I och med kravet att ungdomarna skall ha slutfört sista årskursen i grundskolan ställs ett kompetenskrav upp för att få börja på ett nationellt program. Samma kompetens kan i och för sig också uppnås genom att gå i en motsvarande skola, t.ex. godkänd fristående skola. Ungdomarna är vidare inte berättigade till två fullständiga utbildningar på ett nationellt program eller motsvarande. Med likvärdig utbildning avses t.ex. att någon har genomgått ett individuellt program som när det gäller ämnen och studietid etc. kan likställas med ett nationellt program. Den som har avbrutit ett nationellt program kan dock ha rätt att få börja på nytt på något sådant program.

6 §

Landstingskommunerna får anordna utbildning endast på sådana nationella program som avser naturbruk och omvårdnad.

Om en landstingskommun anordnar sådan utbildning som avses i första stycket, får kommuner som ingår i landstingskommunen inte anordna samma utbildning utan överenskommelse med landstingskommunen.

Av denna bestämmelse framgår att landstingskommunerna får anordna utbildning på sådana nationella program som avser naturbruk och omvårdnad. Landstingskommunen får inte anordna utbildning på några andra program än de nämnda. Landstingskommunernas rätt att anordna utbildning enligt ovan är exklusiv i den bemärkelsen att om en landstingskommun anordnar utbildningen får en kommun inom landstingsområdet i fråga som ingår i landstingskommunen inte anordna den utan medgivande av landstingskommunen. Kommunerna får alltså anordna sådana utbildningar endast efter överenskommelse med landstingskommunen eller i de fall landstingskommunen inte anordnar utbildningen.

Det är dock inte något förbud för kommunerna inom en landstingskommun att sluta samverkansavtal med en annan landstingskommun.

7 §

För svårt rörelsehindrade ungdomar får de kommuner som regeringen bestämmer i sin gymnasieskola anordna speciellt anpassad utbildning (gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning).

Särskilda bestämmelser om Rh-anpassad utbildning finns i 27 - 32 §§.

Av denna bestämmelse framgår att det är regeringen som får avgöra var i landet gymnasieskolor med Rh-anpassad utbildning skall finnas. Med Rh-anpassad utbildning avses specialanpassad utbildning för sådana ungdomar som är svårt rörelsehindrade. Gymnasieskolor med Rh-anpassad utbildning finns för närvarande i Göteborg, Stockholm och Umeå.

Mottagande av sökande till de nationella programmen

8 §

Den som av sin hemkommun skall erbjudas utbildning på ett nationellt program enligt 5 § första stycket är behörig sökande till en sådan utbildning var som helst i landet.

Av behöriga sökande till de nationella program som anordnas i en kommun eller för ett samverkansområde skall i första hand tas emot de som är hemmahörande i den kommun som anordnar utbildningen och de som är hemmahörande i en kommun som tillhör samverkansområdet för utbildningen.

Med sådana sökande som avses i andra stycket skall jämställas

1. de som med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå i den gymnasieskola dit de har sökt,
2. de som är hemmahörande i en kommun som inte erbjuder det sökta programmet och
3. de som har sökt till gymnasieskolan ifråga under åberopande av att där, inom det sökta programmet, anordnas en gren som inte erbjuds av hemkommunen.

I denna paragraf ges bestämmelser om behörighet att tas emot på nationella program och om företräde för vissa sökande. Bestämmelserna har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3.4.

Av *första stycket* framgår att ungdomar som av sin hemkommun, dvs. den kommun som avses i 1 kap. 15 §, skall erbjudas gymnasieutbildning på ett nationellt program är behöriga sökanden till en sådan utbildning var som helst i landet. Vilka de ungdomar är som skall erbjudas utbildning på ett nationellt program framgår av 5 §. Även om ungdomarna är behöriga sökanden till en utbildning följer inte automatiskt att de skall behandlas som förstahandssökande i alla kommuner. Vilka ungdomar som skall behandlas som förstahandssökanden framgår av andra och tredje styckena. Av *andra stycket* framgår att de ungdomar som är hemmahörande i den kommun som anordnar utbildningen och de som är hemmahörande i de kommuner som har slutit samverkansavtal med den anordnande kommunen i första hand skall tas in på utbildningen.

I *tredje stycket* anges vilka ungdomar som skall likställas med dem som i första hand skall tas in på utbildningen. Det gäller här tre olika

fall. I punkten 1 behandlas de som av personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå i den gymnasieskola som de sökt till. Därmed avses sådana fall då den sökandes hemkommun i och för sig erbjuder utbildningen men den sökanden av något personligt skäl vill gå i en annan gymnasieskola. Men den sökande har inte på grund av denna bestämmelse ett fritt val. Det krävs sålunda särskilda skäl för att den sökande skall likställas med förstahandssökande. Särskilda skäl kan t.ex. föreligga i följande fall. Om en sökande bor på landsbygden i en kommun och har släktingar i en tätort i en annan kommun hos vilka han kan få bo kan han bli behandlad som förstahandssökande i den kommunen. Bestämmelsen kan användas också för barn till utlandssvenskar, som kan få bostad t. ex. hos en släkting inför studier i svensk gymnasieskola. Särskilda skäl kan också vara att ungdomarna tidigare har blivit utsatt för mobbning i hemkommunens skola.

I punkten 2 behandlas det fall att hemkommunen inte erbjuder det nationella program som den sökande vill gå på. Här kan ungdomarna söka fritt till vilken kommun i landet som de vill.

I punkten 3 behandlas det fall att hemkommunen visserligen erbjuder det sökta nationella programmet men inte den gren som den sökande vill ha. Den sökande måste här söka till den andra kommunen redan till årskurs 1 även om programmet inte är uppdelat i grenar under första årskursen. Med gren avses både nationellt och lokalt utformade sådana. Om en kommun anordnar en lokalt utformad gren kan i princip ungdomar från hela landet söka till den.

9 §

Regeringen kan för vissa utbildningar fastställa det område från vilket sökanden i första hand skall tas emot.

I denna paragraf ges regeringen ett bemyndigande att föreskriva att vissa utbildningar inom de nationella programmen skall vara riksrekryterande. Det rör sig här om utbildningar som i och för sig utgör en nationellt fastställd gren på ett nationellt program men som har en så speciell inriktning att den bör vara öppen för alla ungdomar i landet. Exempel på sådana utbildningar vattenkraftutbildningen i Jokkmokk och glasblåsarutbildningen i Nybro. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3.5 och 5.10.1.

10 §

Innan en kommun eller en landstingskommun tar emot en sökande som inte är hemmahörande i kommunen eller i samverkansområdet för utbildningen skall yttrande inhämtas från sökandens hemkommun. Yttrande behöver dock inte inhämtas, om det med hänsyn till tidigare yttrande är onödigt.

Av denna paragraf framgår att kommuner och landstingskommuner skall inhämta yttrande från hemkommunen innan de tar emot en sökande som inte hör hemma i kommunen eller i samverkansområdet. Yttrandet fyller två syften. Det kan dels ge information till hemkommu-

nen om att den sökande vill påbörja en utbildning någon annanstans än i hemkommunen, dels ge information till den mottagande kommunen. Yttrandet kan t.ex. avse frågan om elevens hemkommun erbjuder det sökta programmet eller grenen och om hemkommunen är villig att betala för utbildningen. Det kan även avse om den sökande tidigare har genomgått utbildning på ett nationellt program. Yttrande behöver inte inhämtas för varje sökande i t.ex. det fall att flera söker till samma utbildning.

11 §

Styrelsen för utbildningen i den anordnande kommunen eller landstingskommunen beslutar om någon sökande inte skall tas emot därför att han inte är behörig.

Styrelsen för utbildningen beslutar också om mottagande av en sökande som inte är hemmahörande i kommunen eller samverkansområdet för utbildningen.

Styrelsens beslut enligt första och andra styckena får överklagas hos länsrätten av sökanden. Länsrättens beslut får inte överklagas.

Styrelsen för utbildningen i den anordnande kommunen skall pröva och besluta om en sökande är behörig att gå utbildningen. Detta innebär för de nationella programmen att sökande skall uppfylla kraven i 5 §, dvs. ha slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande skola, inte tidigare ha genomgått en utbildning på ett nationellt program och inte heller vara äldre än vad som anges i 1 §. Behörighetsprövningen skall göras för alla sökande, både de som är hemmahörande i kommunen och i samverkansområdet och de som inte är det.

Styrelsen skall också besluta om en sökande från en annan kommun skall tas emot på kommunens gymnasieskola. Härvid skall styrelsen ta ställning till de frågor som behandlas i 8 §.

Av *tredje stycket* framgår att styrelsens beslut får överklagas till länsrätten. Länsrättens beslut går dock inte att överklaga. Skälet till detta behandlas i den allmänna motiveringen avsnitt 3.3.4.

12 §

En ansökan om att tas in på ett nationellt program skall skickas till styrelsen för utbildningen i den sökandes hemkommun. Om ansökan avser ett nationellt program som anordnas av en annan kommun eller av en landstingskommun, skall styrelsen omedelbart vidarebefordra ansökan till styrelsen för utbildningen där.

Vilken kommun som i denna lag avses med hemkommun framgår av 1 kap. 15 §.

När det gäller ansökan från ungdomar som inte räknas som bosatta i landet gäller de föreskrifter som regeringen meddelar med stöd av 15 kap. 5 §.

Styrelsen för utbildningen skall för de fall ansökan avser en utbildning som en annan kommun anordnar omedelbart skicka ansökan till styrelsen för denna. Om ansökan avser både en utbildning i kommunen och en i en annan kommun får styrelsen naturligtvis ta en kopia på ansökan och vidarebefordra den. Sådana kombinerade ansökningar torde

framförallt förekomma då olika program prioriteras i olika ordning av den sökande.

Erbjudande om utbildning på individuella program

13 §

Varje kommun är skyldig att erbjuda gymnasieutbildning i form av individuella program för de ungdomar i kommunen som avses i 1 § och som inte har tagits in på något nationellt program. I fråga om elever från särskolan gäller dock särskilda bestämmelser.

Ett individuellt program bör motsvara ett nationellt program eller syfta till att stimulera eleven att senare gå över till utbildning på ett nationellt program.

Utbildningen på ett individuellt program skall följa en plan, som skall fastställas av styrelsen för utbildningen.

Av *första stycket* framgår att hemkommunen är skyldig att erbjuda de ungdomar i kommunen som av någon anledning inte går på ett nationellt program en annan utbildning. De ungdomar som har lämnat grundskolan men som av någon anledning inte har slutfört sista årskursen omfattas av denna bestämmelse. Dessa ungdomar kan inom ett individuellt program uppnå den kompetens som krävs för att börja på ett nationellt program. Vad det individuella programmet i övrigt kan innehålla har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3.5.

Av *andra stycket* framgår att utbildningen antingen kan träda i stället för en utbildning på ett nationellt program eller syfta till att slussa över ungdomarna på ett nationellt program. I och med att det i bestämmelsen endast står att det individuella programmet bör motsvara ett nationellt program finns det inget som hindrar att ett individuellt program läggs upp på så sätt att det liknar det som i dag kallas gymnasial lärlingsutbildning.

Av *tredje stycket* framgår att styrelsen för utbildningen skall lägga upp en plan för det individuella programmet. Av denna plan skall det t.ex. framgå vad utbildningen syftar till, vilka kurser som ingår i programmet och hur lång tid som planen omfattar. Planen skall därefter fastställas av styrelsen för utbildningen. På detta sätt får eleven garantier för att planen verkligen kommer att följas. Något formellt godkännande från elevens sida kan inte anses vara nödvändigt eftersom det är frivilligt från elevens sida om han vill fullfölja planen eller inte, men planen bör läggas upp gemensamt med eleven. Om planen däremot skall ändras, krävs elevens medgivande. Detta framgår av 20 §. Skälet till den ordningen är att kommunen inte ensidigt bör kunna ändra förutsättningarna för utbildningen.

14 §

Regeringen får föreskriva att vissa utbildningar skall utgöra individuella program som står öppna för sökande från hela landet.

Av paragrafen framgår att regeringen kan föreskriva att vissa utbildningar som inte är nationella program kan sökas av alla ungdomar var de än

bor i landet. Ett exempel på sådan utbildning är utbildning för yrkesdansare i Stockholm. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 5.11.1.

Intagning av elever

15 §

Styrelsen för utbildningen ansvarar för intagningen till de olika utbildningar som anordnas inom kommunen eller landstingskommunen, om inte annat följer av föreskrifter av regeringen.

Intagningsorganisationen får vara gemensam med en annan kommun och gemensam för gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning.

Föreskrifter om urval mellan behöriga sökande meddelas av regeringen.

Beslut om intagning får inte överklagas.

Styrelsen för utbildningen ansvarar för att intagning sker på ett riktigt sätt. Det finns dock inget i denna lag som hindrar att styrelsen delegerar denna uppgift och det ligger i sakens natur att det praktiska intagningsarbetet läggs på ett kansli, där tjänstemän på styrelsens ansvar sköter uppgiften. Regeringen kan dock meddela särskilda bestämmelser för vissa utbildningar. Det kan här t.ex. vara fråga om riksrekryterande utbildningar.

Av *andra stycket* framgår att en kommun kan anordna intagningen gemensamt med en eller flera andra kommuner. En kommun kan också ha en intagningsorganisation som är gemensam för gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen.

I *tredje stycket* ges regeringen ett bemyndigande att meddela föreskrifter om hur urval mellan olika sökande skall ske.

Av *fjärde stycket* framgår att styrelsens beslut inte får överklagas. Skälet till detta framgår av den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3.7.

Elevernas rätt att fullfölja sin utbildning

16 §

Den som har tagits in på ett nationellt program i gymnasieskolan och har påbörjat det, har rätt att fullfölja sin utbildning på det programmet i kommunen eller inom samverkansområdet eller, om utbildningen har en landstingskommun som huvudman, inom det landstingsområdet. Detta gäller även om de förhållanden som låg till grund för mottagandet ändras under studietiden.

Bestämmelsen i denna och följande två paragrafer har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3.6.

I denna paragraf behandlas vissa frågor om elevens rätt att fullfölja sin utbildning. Det sägs således att eleven har rätt att fullfölja utbildningen inom det nationella program som han har kommit in på. Om en elev har kommit in på ett visst program i årskurs 1 har han rätt att fullfölja programmet. Någon rätt att gå en viss gren finns däremot inte. Inför grenvalen i årskurs 2 gäller således att den som har bästa meriter

är den som i första hand får den gren som han önskar. Elevens rätt att fullfölja utbildningen på ett program är inte knuten enbart till den kommun där han har påbörjat utbildningen. Rätten att fullfölja gäller inom den kommun där han har kommit in eller inom de kommuner som kommunen har slutit samverkansavtal med beträffande den utbildningen. När ett program anordnas parallellt i flera samverkande kommuner, kan de t. ex. fördela grenar mellan sig. Vid grendelning kan då en elev anvisas plats på en skola i en annan kommun inom samverkansområdet där grenen anordnas. Givetvis förutsätts att kommunerna vid fördelninen mellan olika skolor tar största möjliga hänsyn till elevernas resvägar o. dyl. När det gäller en utbildning som anordnas av en landstingskommun gäller rätten att fullfölja utbildningen landstingsområdet.

Elevens rätt att fullfölja utbildningen gäller även om eleven flyttar till en annan kommun under utbildningstiden. Också den elev som har tagits in på en utbildning på grund av att han har särskilda skäl att få gå i den kommunens gymnasieskola har rätt att fullfölja utbildningen oberoende av om de särskilda skälen finns kvar.

17 §

En elev, som har tagits in på ett nationellt program eller på en viss gren inom ett sådant program och påbörjat utbildningen men som därefter flyttar från kommunen eller samverkansområdet för utbildningen, har rätt att fullfölja utbildningen på det påbörjade programmet eller grenen där den nya hemkommunen erbjuder sådan utbildning. Erbjuder den nya hemkommunen inte programmet eller grenen har eleven rätt att efter eget val fullfölja sin utbildning i en annan kommun eller landstingskommun som anordnar utbildningen.

I denna paragraf ges ytterligare möjligheter än den som följer av 16 § för en elev som flyttar till en annan kommun under pågående utbildning. Om eleven flyttar till en kommun som själv anordnar eller har samverkansavtal med en annan kommun som anordnar utbildningen har eleven rätt att fortsätta på det program resp. den gren som han gick på i den tidigare hemkommunen. Om däremot den nya hemkommunen inte erbjuder programmet eller grenen får eleven själv välja fritt i vilken kommuns gymnasieskola han vill fullfölja den påbörjade utbildningen. Denna regel gör det möjligt att, i stället för att stanna kvar på den gamla orten när familjen i övrigt flyttat, finna utbildningen nära den nya hemorten, i fall då utbildningen saknas på den orten eller inom dess samverkansområden.

För det fall att den nya hemkommunen inte erbjuder det program eller den gren eleven har gått och eleven inte vill gå i en annan kommuns gymnasieskola har eleven även möjligheter att byta till ett annat program eller en annan gren. Om detta inte är möjligt får eleven påbörja en ny utbildning på ett annat nationellt program.

18 §

Elever som önskar fullfölja sin utbildning på en sådan gren inom ett nationellt program som inte erbjuds av deras hemkommun bör, i mån av plats, få flytta till gymnasieskolan i en kommun eller landstingskommun där den önskade grenen anordnas. Styrelsen för utbildningen i den

kommun eller landstingskommun där grenen anordnas beslutar om sådant mottagande av en elev.

Styrelsens beslut får inte överklagas.

Syftet med denna bestämmelse är att, som ett led i målstyrningen, markera det önskvärda i att kommunerna - i mån av plats - tillåter en elev att få byta till en gren som inte erbjuds av hemkommunen. De fall som avses här är de när eleven kommit in på ett nationellt program som hemkommunen erbjuder och gått årskurs 1 på programmet och därefter vill välja en gren inom programmet som inte erbjuds. Någon rätt för eleven att få byta till en annan kommun föreligger inte utan eleven bör få byta i mån av plats. Elevens möjlighet att byta inom den egna kommunen regleras inte eftersom det får anses vara en självklarhet att kommunen inom sitt eget skolväsende försöker tillgodose sådana önskemål så långt det är praktiskt rimligt.

Av *andra stycket* framgår att styrelsens beslut inte får överklagas. Detta motiveras av att det inte föreligger någon rätt för eleverna att byta utan styrelsens beslut grundar sig på en bedömning om plats finns.

19 §

Regeringen får meddela föreskrifter om vad som krävs för att flytta till högre årskurs och om begränsningar i rätten att gå om årskurser.

Genom denna bestämmelse ges regeringen möjlighet att meddela föreskrifter om vad som krävs för att flytta till en högre årskurs och om begränsningar i rätten att gå om årskurser. Regeringen har i dag meddelat sådana föreskrifter och de finns i gymnasieförordningen.

20 §

Den som har påbörjat utbildning på ett individuellt program i en kommun har rätt att fullfölja programmet enligt den plan som fanns när utbildningen inleddes.

Om eleven har medgivit att programmet ändras, har han rätt att fullfölja utbildningen på det ändrade programmet.

Av *första stycket* framgår att även den elev som går på ett individuellt program har rätt att fullfölja det fastställda programmet. En förutsättningför att kunna ge eleven denna rättssäkerhet är att det individuella programmet omfattas av en plan som har fastställts av ett behörigt organ i kommunen. Den uppgiften ligger på styrelsen för utbildningen. Styrelsens skyldighet att fastställa en plan för utbildningen framgår av 13 § tredje stycket.

I *andra stycket* framgår att eleven och styrelsen för utbildningen kan komma överens om att ändra programmet och fastställa ett annat. Om så sker gäller rätten att fullfölja programmet naturligtvis det ändrade programmet.

21 §

Utbildningen i gymnasieskolan skall vara avgiftsfri för eleverna. De skall utan kostnad ha tillgång till böcker, verktyg och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning. Huvudmannen får dock besluta att eleverna skall hålla sig med enstaka egna hjälpmedel. I verksamheten får också förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna.

Utbildningen i gymnasieskolan skall vara avgiftsfri för eleverna. Denna bestämmelse överensstämmer i stort sätt med 5 kap. 14 § skollagen i dess äldre lydelse. Se kommentaren till denna paragraf prop. 1985/86:10 s. 106 f. Till skillnad från tidigare föreskrivs det inte längre att skrivmateriel skall vara fritt.

Interkommunal ersättning

22 §

En kommun som i sin gymnasieskola på ett nationellt program har tagit in en elev som inte är hemmahörande i kommunen eller i samverkansområdet för utbildningen, har rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun.

23 §

En landstingskommun som i sin gymnasieskola på ett nationellt program har tagit in en elev som inte är hemmahörande i en kommun som har samverkansavtal med landstingskommunen, har rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun. Landstingskommunen får dock inte betinga sig högre ersättning från hemkommunen än som svarar mot det statsbidrag som utgår dit för elevens utbildning i gymnasieskolan.

Dessa bestämmelser behandlas i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3.8. Av bestämmelserna framgår att hemkommunen i princip skall betala för elevernas skolgång. Om en elev genomgår utbildning i en annan kommun eller i en landstingskommun skall elevens hemkommun således betala för skolgången där. Begränsningar i ersättningskraven gäller dock. När det gäller förhållanden primärkommuner emellan är hemkommunen endast skyldig att betala den mottagande kommunens kostnader för utbildningen. Den mottagande kommunen skall således inte göra någon vinst på att ta emot elever från en annan kommun. Om kommunerna har samverkansavtal med varandra kan de givetvis komma överens om vilken ersättning de vill. Inget hindrar således att kommunerna kommer överens om ett lägre pris.

Av skäl som också har utvecklats i den allmänna motiveringen föreskrivs för landstingskommunerna en snävare rätt att ta ut ersättning från hemkommunerna än som gäller primärkommunerna emellan. Den lägre ersättningen har förutsatts bli tillämpad även i samverkansavtal med landstingkommuner.

24 §

I fall som avses i 22 och 23 §§ är dock hemkommunen inte skyldig att betala ersättning, om det är fråga om ett nationellt program eller gren av sådant program som kommunen själv erbjuder, utom då eleven har tagits emot med stöd av 8 § tredje stycket 1 och 3.

Denna bestämmelse behandlas i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3.8. Av bestämmelsen framgår vissa undantag från hemkommunens skyldighet att betala för elever som går i gymnasieskola i en annan kommun. Hemkommunen är således inte skyldig att betala för elever som har tagits emot av en annan kommun om hemkommunen erbjuder samma utbildning såvida inte eleven har tagits emot på grund av skäl som anges i 8 § tredje stycket 1. och 3, dvs. såvida eleven tagits emot på grund av särskilda skäl eller på grund av att han sökt en gren som inte erbjuds av hemkommunen.

25 §

När det gäller utbildning för döva, hörselskadade och svårt rörelsehindrade elever får regeringen fastställa den extra ersättning som skall lämnas för dessa elever.

Av bestämmelsen framgår att det är regeringen som fastställer den extra ersättning som skall lämnas till de kommuner som anordnar utbildning för döva, hörselskadade och svårt rörelsehindrade ungdomar. Utbildning för dessa ungdomar är mer kostnadskrävande än för ungdomar utan dessa handikapp. Extra ersättning, dvs. ersättning utöver den interkommunala ersättning som betalas för icke handikappade elever, skall således utgå. Den extra ersättningen bör vara lika för alla elever och bör därför fastställas centralt.

26 §

Regeringen får föreskriva om skyldighet för hemkommunerna att betala ersättning till den anordnande kommunen för sådan utbildning som avses i 9 och 14 §§.

Av paragrafen framgår att regeringen får föreskriva att hemkommunen skall betala för en elevs utbildning i en annan kommun om utbildningen sker på ett nationellt program som är riksrekryterande eller ett individuellt program som är öppet för sökande från hela landet.

Utbildning som är anpassad för svårt rörelsehindrade ungdomar (Rh-anpassad utbildning) m. m.

27 §

I denna lag avses med svårt rörelsehindrad den som på grund av ett rörelsehinder eller, om även annat funktionshinder föreligger, sitt samlade handikapp inte kan följa reguljär studiegång i gymnasieskolan och som för att kunna genomföra gymnasiala studier behöver tillgång till en gymnasieskola med Rh- anpassad utbildning och särskilda omvårdnadsinsatser i form av boende i elevhem, omvårdnad i boendet och habilitering.

28 §

Ungdomar som är svårt rörelsehindrade har rätt att efter fullgjord skolplikt få utbildning på ett nationellt program på en sådan gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning som avses i 7 §. Rätten gäller intill utgången av vårterminen det kalenderår då eleven fyller 21 år.

Om en elev har påbörjat utbildning i en gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning före utgången av vårterminen det kalenderår då han fyller 21 år, skall han beredas möjlighet att fortsätta utbildningen till utgången av vårterminen det kalenderår då han fyller 23 år, om det behövs för att slutföra utbildningen.

29 §

En sådan gymnasieskola med Rh- anpassad utbildning som avses i 7 § skall ta emot sökande från hela landet till den speciellt anpassade utbildningen.

30 §

Frågor om intagning till Rh-anpassad utbildning vid vissa gymnasieskolor och andra frågor om rätt till sådan utbildning enligt 7 § prövas av en särskild nämnd, gemensam för sådana gymnasieskolor.

Nämnden skall ha minst sju och högst elva ledamöter. I nämnden skall bl.a. finnas företrädare för gymnasieskolan och grundskolan samt för de rörelsehindrade. Ledamöterna utses av regeringen.

Nämndens beslut i fråga om intagning eller i övrigt om rätt till utbildning får överklagas endast av den som begärt utbildningen. Beslutet överklagas hos länsrätten. Ett beslut får dock inte överklagas såvitt det gäller placering vid en viss gymnasieskola.

31 §

Avgifter får inte tas ut för insatser för omvårdnad i boendet och habilitering som tillhandahålls av staten, kommun eller landstingskommun i anslutning till gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om avgifter för kost och logi.

Dessa bestämmelser behandlas i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3.9. Bestämmelser om de svårt rörelsehindrade elevernas rätt till utbildning infördes genom prop. 1989/90:92, SoU20, rskr. 271 och är i stort sett oförändrade. Bestämmelserna har kommenterats i den nyss nämnda propositionen. Vissa ändringar har dock skett och de kommenteras nedan.

Bestämmelsen i *29 §* har ändrats redaktionellt. Elevområdesbegreppet har tagits bort. Det sägs nu i stället i paragrafen att sökande från hela landet skall tas emot till utbildningen. Detta medför dock ingen skillnad från vad som tidigare gällde.

Bestämmelsen i *30 § andra stycket* har ändrats så till vida att det nu endast står att i nämnden skall finnas bl.a. företrädare för grundskolan, gymnasieskolan och för de rörelsehindrade. Företrädare för statliga myndigheter bör liksom tidigare finnas men vilka myndigheter det skall gälla bör inte pekas ut direkt i lagen. Ledamöterna skall utses av regeringen och inte av skolöverstyrelsen.

Bestämmelsen i *30 § tredje stycket* har ändrats så till vida att överklagande av nämndens beslut om intagning skall ske till länsrätten i likhet med liknande beslut av styrelsen för gymnasieskolan.

32 §

Regeringen får föreskriva att utbildningen på nationella program får fördelas på fler än tre läsår när det gäller utbildning för döva, hörselskadade och svårt rörelsehindrade.

Enligt 3 § skall nationella program omfatta tre läsår. När det gäller handikappade elever kan längre tid behöva tas i anspråk. Undervisningen av döva och hörselskadade är för närvarande som regel förlängd med ett år. För att bestämmelserna om tiden smidigt skall kunna anpassas till behoven har det delegerats till regeringen att besluta i vad mån utbildningstiden skall förlängas utöver de tre läsår som är det normala för nationella program.

Gemensamma bestämmelser

1 §

Komvux består av grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning.

Av paragrafen framgår vilka utbildningsformer som finns inom komvux. För gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning gäller i skollagen samma regler men de är ändå att se som självständiga delar av komvux. Det kan nämligen finnas skäl att skilja utbildningarna åt på förordningsnivå, t. ex. i fråga om intagningen.

2 §

Grundläggande vuxenutbildning syftar till att ge vuxna sådana kunskaper och färdigheter som de behöver för att delta i samhälls- och arbetsliv. Den skall också syfta till att möjliggöra fortsatta studier.

Gymnasial vuxenutbildning syftar till att ge vuxna kunskaper och färdigheter motsvarande de som ungdomar kan få genom gymnasieskolan.

Påbyggnadsutbildning syftar till att ge vuxna en sådan utbildning som leder till en ny nivå inom deras yrke eller till ett nytt yrke. Vad som sägs i detta kapitel om gymnasial vuxenutbildning gäller också påbyggnadsutbildning.

I denna bestämmelse anges syftet för komvux. För det närmare innehållet i den nya grundläggande vuxenutbildningen har redogjorts i avsnitt 4.4.1. *Första stycket* anger syftet med denna utbildning. Inom syftet ligger att möjliggöra fortsatta studier. Dessa kan vara av mycket olika slag. Det kan vara studier såväl inom som utom det offentliga skolväsendet, t.ex vid en folkhögskola, i en AMU-kurs eller inom personalutbildning.

I *andra och tredje stycket* anges syftet med gymnasial vuxenutbildning respektive påbyggnadsutbildning. Det närmare innehållet i dessa utbildningar har utvecklats i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.6).

3 §

Bestämmelserna om komvux gäller inte vuxna som behöver undervisning motsvarande grundsärskolans eller träningsskolans. Beträffande sådana vuxna gäller i stället lagens bestämmelser om särvux.

Av bestämmelsen framgår att den som är berättigad till särvux inte har rätt till grundläggande vuxenutbildning. Bestämmelserna om särvux återfinns i 12 kap. Inget i bestämmelsen hindrar dock att samläsning förekommer om detta är lämpligt. Det är endast den som är i behov av undervisning motsvarande grundsärskolans eller träningsskolans, dvs. den utbildning som finns i särvux, som är utestängd från komvux. Härav följer att andra psykiskt utvecklingsstörda i och för sig är behöriga att söka till utbildningen i komvux.

4 §

Eleverna skall ha inflytande över hur deras undervisning utformas.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om elevinflytande. Motsvarande bestämmelse med något varierande innehåll finns i varje skolformskapitel. I den allmänna motiveringen (avsnitt 5.3) har närmare redogjorts för reglerna om elevinflytande. Eleverna skall alltså ha inflytande över utbildningen, inte endast över undervisningen. Inflytandet får dock inte påverka de ramar som statsmakterna uppställt för utbildningen. Också vissa lokala ramar, t.ex de ekonomiska , sätter gränser för inflytandet.

5 §

Utbildningen i komvux skall vara avgiftsfri för eleverna.

Såvitt gäller läroböcker, skrivmateriel, verktyg, skyddskläder och andra därmed jämförliga hjälpmedel som varje elev har för eget bruk och behåller som sin egendom, får huvudmannen bestämma att hjälpmedlen skall anskaffas av eleverna själva på egen bekostnad eller erbjudas mot avgifter som högst motsvarar huvudmannens anskaffningskostnader.

I övrigt skall hjälpmedel som används i komvux tillhandahållas utan kostnad för eleverna, om inte något annat följer av föreskrifter som meddelas av regeringen.

Regeln motsvarar, med viss redaktionell förändring, 4 kap. 7 § vuxenutbildningslagen. För den utbildning inom grundläggande vuxenutbildning som motsvarar nuvarande grundvux innebär bestämmelsen en utökad möjlighet för kommunerna att ta ut ersättning för kostnader av eleverna. Kostnadsregeln finns närmare motiverad i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.9.4).

6 §

Kommuner och landstingskommuner får uppdra åt andra att anordna komvux. Regeringen får meddela föreskrifter om vem som får ges ett sådant uppdrag och om villkor för det.

Paragrafen som har viss motsvarighet i 7 kap. 2 § vuxenutbildningslagen, ger huvudmannen rätt att under förutsättningar som föreskrivs av regeringen anlita annan, t.ex. ett studieförbund eller en folkhögskola, för att anordna grundläggande vuxenutbildning. Denna möjlighet fanns tidigare, dock endast för komvux i det begreppets betydelse enligt vuxenutbildningslagen, men föreslås nu gälla för hela området för komvux i dess nya omfattning. Motsvarande bestämmelse införs för särvux.

Regeln ger också utrymme för regeringen att föreskriva villkor för kommunernas överlämnande av anordnandet till andra kommuner och till landstingskommuner. Några sådana villkor är dock för närvarande inte aktuella.

En betydelsefull skillnad mot tidigare reglering är att den utbildning som överlämnas inte därigenom hamnar utanför det offentliga skolväsendet. Endast i vissa undantagsfall, som framgår av följande paragraf, skall skollagens regler inte gälla för den verksamhet kommunen på angivet sätt lämnat ifrån sig. Kommunen frånsäger sig således inte hela sitt

ansvar genom att lämna anordnandet av utbildningen till annan. T.ex. gäller alltjämt reglerna om skolplan, rektor, kostnader för eleven etc. Det är självklart att anledningarna och möjligheterna t.ex. för rektor att kontrollera att utbildningen följer de riktlinjer som gäller för den, varierar med den form utbildningen har. Det varierar även mellan skolformerna. Således har rektor för en gymnasieskola och en rektor i vuxenutbildningen i viss mån skilda uppgifter men bådas uppgifter följer av samma regler i skollagen. Är utbildningen förlagd till en arbetsplats kan skollagens regler naturligtvis i praktiken inte tillämpas fullt ut.

Det åligger den kommun, som avser att överlåta någon del av anordnandet av det offentliga skolväsendet till annan, att först försäkra sig om att denne kan uppfylla de krav som det offentliga skolväsendet ställer på anordnaren. Denna kontroll måste sedan ske fortlöpande under den tid uppdraget varar. Skulle det visa sig att en anordnare som inte uppfyller kraven, inte förmår vidta rättelse, måste kommunen säga upp det uppdraget till upphörande.

7 §

För sådan komvux som anordnas av någon annan än en kommun eller en landstingskommun gäller inte bestämmelserna i 2 kap. 4-7 §§.

Vissa regler i skollagens andra kapitel vore det inte praktiskt rimligt att tillämpa på en anordnare som inte är en kommun eller landstingskommun. Det gäller bestämmelser om vilka som får visstidsanställas i det offentliga skolväsendet som lärare eller för syouppgifter samt regler om fortbildning av de anställda.

Grundläggande vuxenutbildning

Huvudmannens ansvar

8 §

Varje kommun ansvarar för att de kommuninnevånare som enligt 10 § har rätt till utbildningen och önskar delta i den, får det.

I paragrafen står den grundläggande regeln om kommunernas skyldighet att se till att kommuninnevånarna erbjuds den grundläggande vuxenutbildning de behöver och önskar. Med kommunen avses således alltid elevens hemkommun. Vilken denna är framgår av 1 kap. 15 § skollagen. Jag har utvecklat den närmare bakgrunden till paragrafen i avsnitt 4.2.2. Kommunens skyldighet omfattar således att erbjuda utbildningen. Det innebär att kommunen antingen själv anordnar utbildningen eller anlitar någon annan som gör det. Denna någon annan kan vara en annan kommun med vilken kommunen träffat samarbetsavtal eller en annan anordnare, t.ex ett studieförbund eller en folkhögskola. Regeringen kan dock som framgår av 6 § ge föreskrifter om när ett sådant uppdrag får ges eller villkoren för det. Gemensamt för alla erbjudanden är att de typiskt sett måste ha sådant innehåll att eleverna bör kunna ac-

ceptera erbjudandet. Utformningen får alltså inte vara sådan att en genomsnittselev avböjer erbjudandet på grund av reseavstånd eller dylikt. Kommuninnevånare är de som enligt 1 kap. 15 § skollagen har kommunen som sin hemkommun.

9 §

Varje kommun skall aktivt verka för att nå dem i kommunen som har rätt till grundläggande vuxenutbildning och för att motivera dem att delta i utbildningen.

Regeln, som anger kommunernas skyldighet att söka upp och motivera dem som behöver utbildningen, har utvecklats i avsnitt 5.2.2.

Rätt att delta

10

Varje kommuninnevånare har rätt att delta i grundläggande vuxenutbildning från och med andra kalenderhalvåret det år han fyller 20 år, om han saknar sådana färdigheter som normalt uppnås i grundskolan och är bosatt i landet.

Regeringen får föreskriva att också den som inte är bosatt i landet skall ha rätt att delta.

Den som har rätt att delta i grundläggande vuxenutbildning har rätt att delta i sådan undervisning i en annan kommun om utbildningen finns där.

Bestämmelserna i denna paragraf gäller inte den som är intagen i kriminalvårdsanstalt.

I *första stycket* anges de få behörighetskrav som finns för den grundläggande vuxenutbildningen. Dessa prövas av styrelsen för utbildningen, vilket framgår av 13 §. Beslut om att ta emot en elev i utbildningen betecknas som beslut om mottagande. Det innefattar således både beslut om att ta emot en elev från en annan kommun och behörighetsprövning. Om styrelsen avslår en ansökan därför att den sökande inte uppfyller behörighetskraven kan han, vilket framgår av 12 §, klaga på beslutet till länsrätten. Inget hindrar honom emellertid att komma in med en ny ansökan som i så fall prövas på samma sätt som tidigare. Den som mot sin vilja skiljts från undervisningen får dock återinträda endast om det finns särskilda skäl för det. Se närmare om detta under 12 §.

I den allmänna motiveringen (avsnitt 5.1.1) har skälen för gränsdragningen mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen utvecklats. Till vuxenutbildningen hör eleven således från och med andra kalenderhalvåret det år han fyller 20 år. Den som dessförinnan är i behov av grundläggande vuxenutbildning har alltså att vända sig till huvudmannen för gymnasieskolan. Det är dock att märka att bestämmelserna om gymnasieskolan inte gäller elever från särskolan (Jfr under 5 kap. 1 §). Vad som menas med uttrycket "bosatt i landet" framgår av specialmotiveringen till 5 kap. 1 §.

En sökande som har genomgått grundskola eller motsvarande, kan ändå sakna relevanta kunskaper och färdigheter, och följaktligen vara behörig att delta i grundläggande vuxenutbildning.

Andra stycket motsvaras av en bestämmelse i 8 kap. 2 a § vuxenutbildningslagen, giltig för hela den lagen.

Det *tredje stycket* anger vuxnas rätt att få grundläggande vuxenutbildning var som helst i riket. En förutsättning är dock att utbildningen över huvud taget finns anordnad i kommunen. Det innebär att en kommun, som fullgör sin skyldighet att erbjuda sina invånare vuxenutbildning genom att köpa in sig hos någon annan, inte behöver inrätta grundläggande vuxenutbildning endast för elever från andra kommuner. Förekommer utbildningen i kommunen är kommunen dock skyldig att ta emot en sökande från en annan kommun. Eftersom något urvalsförfarande inte förekommer i grundläggande vuxenutbildning blir därmed den som uppfyller behörighetsvillkoren omedelbart berättigad till utbildning i den aktuella kommunen.

I fjärde stycket anges att bestämmelserna i paragrafen om rätt till utbildningen inte gäller den som är intagen i kriminalvårdsanstalt. Det är kriminalvårdens myndigheter, inte kommunerna, som ansvarar för de intagnas utbildning. De kriminalvårdande myndigheterna kan dock enligt lagen om uppdragsutbildning anlita kommunerna för utbildning motsvarande grundläggande vuxenutbildning.

Anmälan

11 §

Den som vill delta i grundläggande vuxenutbildning skall anmäla detta till styrelsen för utbildningen i sin hemkommun. Om anmälan avser en utbildning som en annan kommun anordnar eller låter anordna, skall styrelsen omedelbart sända anmälan vidare till den kommunen.

För deltagande i grundläggande vuxenutbildning krävs endast en anmälan. Den skall alltid sändas till hemkommunen. Det ger hemkommunen underlag för planering och dimensionering. Hemkommunen sänder sedan ansökningen vidare, om anmälaren önskar få sin utbildning i en annan kommun. Behörighetskontrollen skall göras av styrelsen i den kommun som faktiskt svarar för utbildningen.

Undervisning på annat språk än svenska

12 §

Om en elev i grundläggande vuxenutbildning har bristfälliga kunskaper i svenska språket, får undervisning meddelas på elevens eget språk. Sådan undervisning skall kompletteras med undervisning eller träning i svenska språket.

Bestämmelsen motsvarar 3 kap. 5 § vuxenutbildningslagen med endast redaktionell förändring. Eleven har således inte någon absolut rätt att få undervisning på sitt eget språk. Detta motiveras av att det här kan vara fråga om utbildning på högre nivå än s.k. alfabetisering. På alfabetiseringsnivå kan det ibland vara lämpligt att undervisningen sker på elevens hemspråk, om det finns kompetenta lärare att tillgå.

13 §

Undervisningen i grundläggande vuxenutbildning skall upphöra så snart som eleven har uppnått sådana kunskaper som utbildningen avses ge.

Undervisningen för en elev skall också upphöra, om eleven saknar förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen eller annars inte gör tillfredsställande framsteg.

Den för vilken grundläggande vuxenutbildning har upphört enligt andra stycket skall på nytt beredas sådan utbildning, om särskilda skäl talar för detta.

I paragrafen anges när undervisningen skall avslutas. Det är naturligt att det sker när målet för utbildningen nåtts. Vilket detta är anges i 2 §, och närmare i läroplanen. Undervisningen skall också upphöra om eleven inte gör tillfredsställande framsteg. Detta kriterium finns i nu gällande vuxenutbildningslag beträffande grundvux. Dessutom skall undervisningen avslutas om eleven saknar förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen, t.ex. för att han egentligen hör hemma i särvux. Undervisningen kan alltså upphöra mitt under en termin, även när den upphör på grund av stadgandet i första stycket.

I tredje stycket finns förutsättningarna för återinträde i utbildningen, nämligen om särskilda skäl talar för detta. I regel torde särskilda skäl föreligga om det skäl som föranlett att utbildningen avslutades inte längre föreligger. Bestämmelsen motsvarar den nu gällande ordningen för grundvux.

Styrelsens uppgifter

14 §

Frågor om mottagande av en elev till grundläggande vuxenutbildning avgörs av styrelsen för utbildningen. Styrelsen beslutar även om utbildningen för en elev skall upphöra och om att på nytt bereda en elev utbildning.

Styrelsen för utbildningen beslutar om en elev skall tas emot i utbildningen, dvs. om han uppfyller föreskrivna behörighetskrav, om upphörande av och återinträde i grundläggande vuxenutbildning. Hur styrelsen skall se ut anges i 2 kap. 1 §.

Överklagande

15 §

Styrelsens beslut enligt 14 § får överklagas hos länsrätten av eleven. Länsrättens beslut får inte överklagas.

Paragrafen reglerar rätten till överklagande. Den som inte tagits emot i en kommuns grundläggande vuxenutbildning, den som mot sin vilja skilts från utbildningen, liksom den som vägrats återinträde, får klaga på beslutet. Det är endast eleven/sökanden som får klaga.

Idag handhas överklagningsärenden av skolöverstyrelsen. Överstyrelsens beslut får inte överklagas. Eftersom skolöverstyrelsen skall avvecklas per den 1 juli 1991 och det nya skolverket inte skall syssla med förvaltningsbeslut av detta slag, övertar länsrätten skolöverstyrelsens uppgifter i detta hänseende. Länsrättens beslut får inte överklagas.

Interkommunal ersättning

16 §

En kommun som i sin grundläggande vuxenutbildning har tagit emot en elev som kommer från en annan kommun, har rätt till ersättning för kostnaderna för elevens utbildning från elevens hemkommun.

Bestämmelsen innehåller reglerna om ersättning mellan kommuner. Den kommun som tar emot en elev från en annan kommun har en ovillkorlig rätt till ersättning från elevens hemkommun. Storleken eller sättet för ersättningens fastställande regleras inte på annat sätt än att rätten är begränsad till ersättning för de kostnader som den anordnande kommunen har haft. Som framgår av den allmänna motiveringen (avsnitt 3.3.8 och 4.9.1) ger begreppet kostnader inte utrymme för att den anordnande kommunen tar ut vinst för verksamheten. Detta överensstämmer med den i kommunalrättsliga sammanhang etablerade självkostnadsprincipen.

Gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning

Huvudmannens ansvar

17 §

Kommunerna skall erbjuda gymnasial vuxenutbildning. De skall härvid sträva efter att erbjuda utbildning som svarar mot efterfrågan och behov.

Landstingskommunerna får anordna gymnasial vuxenutbildning endast inom områdena naturbruk och omvårdnad.

Denna bestämmelse anger det kommunala ansvaret för gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning. För detta har jag redogjort i avsnitt 4.6.4. Att kommunerna skall sträva efter att anordna gymnasial vuxenutbildning i den omfattning som motiveras av efterfrågan och behov innebär också att de skall ge utbildningen en med hänsyn till resor, tidsplanering, dimensionering och uppbyggnad lämplig form.

Andra stycket innehåller landstingskommunernas rätt att anordna gymnasial vuxenutbildning. Den motsvarar i stort vad som gäller i dag. Landstingen har således inte någon ensamrätt till dessa utbildningar utan kommuner och landstingskommuner får anordna utbildningen på lika villkor.

Idag gäller enligt 3 kap. 5 § vuxenutbildningsförordningen att en kommun som avser att anordna utbildning på något av dessa områden

skall samråda med landstingskommunen. Om styrelserna för utbildningen inte kan komma överens om vem som skall anordna utbildningen skall länsskolnämnden avgöra det. Någon statlig myndighet lämpad att slita sådana tvister finns emellertid inte längre. Det ligger också utanför det område som staten enligt de nya styrprinciperna skall ingripa på. Det är dock även i fortsättningen lämpligt att kommuner och landstingskommuner samråder om vem som skall anordna utbildningen.

Den rätt för landstingskommunerna som följer av denna paragraf ger dem ett självständigt anordnaransvar som skall skiljas från sådana uppdrag som kan lämnas enligt 6 §.

18 §

Varje kommun skall informera om möjligheterna till gymnasial vuxenutbildning samt verka för att vuxna deltar i sådan utbildning.

I paragrafen anges kommunernas skyldighet att informera och aktivera sina vuxna i förhållande till gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning. Någon motsvarande skyldighet för landstingskommuner finns inte. Bakgrunden till bestämmelsen finns närmare angiven i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.2.2).

Behörighet

19 §

Varje kommuninnevånare är behörig att delta i gymnasial vuxenutbildning om han är bosatt i landet och i övrigt uppfyller föreskrivna villkor,

1. från och med andra kalenderhalvåret det år han fyller 20 år, eller
2. när han slutfört utbildning på ett nationellt program eller likvärdig utbildning i gymnasieskolan.

Regeringen får föreskriva att också den som inte är bosatt i landet skall vara behörig att delta.

Föreskrifter om ytterligare behörighetsvillkor och om urval mellan behöriga sökande meddelas av regeringen.

Bestämmelserna i denna paragraf gäller inte den som är intagen i kriminalvårdsanstalt.

Först från det andra kalenderhalvåret det år han fyller 20 år eller från det han gått ut gymnasieskolan får en studerande delta i gymnasial vuxenutbildning. Dessförinnan hör han till gymnasieskolans ansvarsområde. Uttrycket "slutfört" innebär att eleven skall ha avslutat utbildningen, i regel med avgångsbetyg från gymnasieskolan. Vad som skall anses som likvärdig utbildning får bedömas från fall till fall. Ett exempel är ett individuellt program av samma omfattning som ett nationellt. Ett annat exempel kan vara utländsk gymnasieutbildning. Övriga behörighetsvillkor föreskrivs av regeringen. Prövningen av behörigheten gör styrelsen för utbildningen.

Andra stycket motsvarar 4 kap. 3 § vuxenutbildningslagen. Språkligt har bestämmelsen dock justerats något för att överensstämma med motsvarande bestämmelser, t. ex. för gymnasieskolan.

För innebörden av tredje stycket hänvisas till vad som ovan sagts under 10 §.

20 §

En kommun eller en landstingskommun är skyldig att till sin gymnasiala vuxenutbildning ta emot en sökande från en annan kommun, om hemkommunen har åtagit sig att svara för kostnaderna för elevens utbildning.

Till skillnad från vad som gäller för grundläggande vuxenutbildning har en anordnande kommun skyldighet att ta emot en elev från en annan kommun endast om hemkommunen förklarar sig beredd att ta på sig kostnaderna för utbildningen. Bestämmelsen finns närmare motiverad i avsnitt 4.9.1. Frågan om hur kostnaderna skall beräknas är en förhandlingsfråga mellan kommunerna. Observera dock att den anordnande kommunen inte har rätt att ta ut någon vinst (se avsnitt 3.3.8). Det står naturligtvis den anordnande kommunen fritt att ta emot en elev från en annan kommun även om hemkommunen inte betalar, t.ex. om det handlar om plats till en utbildning som inte är fullbelagd och som ändå skall anordnas.

Ansökan

21 §

Den som vill delta i gymnasial vuxenutbildning skall ansöka om detta hos styrelsen för utbildningen i sin hemkommun. Om ansökan avser en utbildning som en annan kommun eller en landstingskommun anordnar eller låter anordna, skall styrelsen skyndsamt sända ansökan vidare till styrelsen för utbildningen där. Till ansökan skall styrelsen foga ett yttrande av vilket det framgår om hemkommunen åtar sig att svara för kostnaderna för elevens utbildning, såvida det inte på grund av tidigare överenskommelse är onödigt.

Ansökan om deltagande i gymnasial vuxenutbildning skickas alltid till hemkommunen. Om en annan kommun anordnar eller låter anordna utbildningen (kommunen behöver som nämnts inte själv alltid anordna den), skall hemkommunens styrelse för utbildningen skicka ansökan vidare till den styrelse som har att pröva frågor om mottagande och intagning. Med ansökningen skall följa ett yttrande av vilket skall framgå om hemkommunen är villig att ta på sig kostnaden för elevens utbildning. Inte sällan torde ställningstagandet vara enkelt och stå att utläsa av kommunens skolplan. Först sedan ett sådant positivt yttrande inkommit är den anordnande kommunen skyldig att överlämna ansökningen för prövning till sin intagningsorganisation. Att en styrelse beslutar att ta emot eleven i kommunens gymnasiala vuxenutbildning innebär att eleven får tävla om tillgängliga platser på samma villkor som kommunens egna invånare. Om kommunerna träffat samarbetsavtal är det naturligtvis i regel onödigt med något yttrande.

22 §

Frågor om mottagande av en elev till gymnasial vuxenutbildning och om intagning till sådan utbildning avgörs av styrelsen för utbildningen.

Intagningsorganisationen får vara gemensam för flera kommuner samt för gymnasial vuxenutbildning och gymnasieskolan.

I paragrafen anges att styrelsen för utbildningen ansvarar för frågor om mottagning och intagning i utbildningen. Med mottagning avses ett sådant beslut om att låta eleven konkurrera på lika villkor med kommuninnevånarna som anges i 20 §, eller över huvud taget ett beslut om att sökanden är eller inte är behörig. Med intagning avses beslut om vem som får delta grundat på urval. Styrelsen är en sådan styrelse som föreskrivs i 2 kap. 1 §.

I *andra stycket* sägs att intagningen får organiseras gemensamt för flera kommuner liksom för gymnasial vuxenutbildning och för gymnasieskolan. Hur intagningsorganisationen i övrigt skall se ut framgår inte. Det ankommer på den eller de berörda styrelserna att sörja för den organisationen.

Överklagande

23 §

Styrelsens beslut om mottagande får överklagas hos länsrätten av eleven. Länsrättens beslut får inte överklagas.

Beslut om intagning får inte överklagas.

Vad som menas med mottagande framgår av specialmotiveringen till föregående paragraf. Ett beslut av hemkommunen att inte betala för en viss utbildning är inte ett beslut om mottagande och följaktligen inte överklagbart i denna ordning.

Allmänna bestämmelser

1 §

Särvux syftar till att ge vuxna som är psykiskt utvecklingsstörda kunskaper och färdigheter motsvarande de som ungdomar kan få i grundsärskolan och träningsskolan.

Syftet med särvux återfinns i denna paragraf. Närmare om innehållet i utbildningen finns beskrivet i avsnitt 4.8.1. Att vissa begåvningshandikappade skall jämställas med psykiskt utvecklingsstörda framgår av 1 kap. 8 § skollagen.

2 §

Eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas. Omfattningen och utformningen av elevernas inflytande skall anpassas efter deras förutsättningar.

Här återfinns den sedvanliga regeln om elevinflytande, anpassad till att de studerande i särvux ofta inte har samma möjligheter att delta i beslutsfattande som normalbegåvade.

Huvudmannens ansvar

3 §

Landstingskommunerna skall erbjuda särvux. De skall härvid sträva efter att erbjuda utbildning som svarar mot behov och efterfrågan.

En landstingskommun får överlåta till en kommun som ingår i landstingskommunen att erbjuda särvux, om kommunen medger det.

Regeln i *första stycket* har motsvarande uppbyggnad som 11 kap.17 §.

Bestämmelsen i *andra stycket* motsvarar 1 kap. 3 a § vuxenutbildningslagen. Dock krävs inte längre regeringens tillstånd till överlåtelse av ansvaret. Det som överlåts är emellertid numera, i anslutning till de förändrade styrformerna, ansvaret för att "erbjuda" särvux. Kommunen får alltså p.g.a. överlåtelsen ett självständigt ansvar för att särvux anordnas och övertar därmed landstingskommunens ansvar. Såväl landstingskommuner som kommuner kan sedan på grund av bestämmelsen i 9 § uppdra åt någon annan att anordna särvux förutsatt att inte förordningsbestämmelser lägger hinder i vägen.

4 §

Vad som sägs i detta kapitel om landstingskommun gäller även kommun som inte ingår i någon landstingskommun och kommun som fått ansvaret att erbjuda särvux överlåtet till sig enligt 3 § andra stycket.

I fortsättningen av kapitlet gäller samma regler för en kommun som är huvudman för särvux som för landstingskommuner oberoende av på vilken grund kommunen blivit det.

5 §

Varje landstingskommun skall informera om möjligheterna till särvux samt verka för att vuxna psykiskt utvecklingsstörda deltar i sådan utbildning.

Kommuner och landstingskommuner har i dag en allmän skyldighet att verka för att vuxna deltar i utbildning. Denna bestämmelse ålägger dem uttryckligen att verka för att vuxna psykiskt utvecklingsstörda deltar i särvux. Förutsättningen är naturligtvis alltid att de behöver det.

Behörighet

6 §

Varje kommuninnevånare är behörig att delta i särvux om han är bosatt i landet och i övrigt uppfyller föreskrivna villkor, när han inte längre har rätt att gå i särskolan.

Regeringen får föreskriva att också den som inte är bosatt i landet skall vara behörig att delta.

Föreskrifter om ytterligare behörighetsvillkor och om urval mellan behöriga sökande meddelas av regeringen.

Bestämmelserna i denna paragraf gäller inte den som är intagen i kriminalvårdsanstalt.

I *första stycket* anges vem som är behörig att delta i särvux. I lagen uppställs bara det kravet att den studerande är bosatt i landet, dvs. att han rätteligen skall vara kyrkobokförd här, och att han saknar rätt att gå i särskolan. Vem som får gå i särskolan framgår för närvarande av 3 kap. skollagen.. I övrigt får bestämmelsen sitt innehåll av föreskrifter av lägre dignitet.

I övrigt torde paragrafen inte kräva ytterligare kommentar. Motsvarigheter till *andra* och *fjärde* styckena finns i 11 kap. 10 §.

7 §

En landstingskommun är skyldig att till sin särvux ta emot en sökande som kommer från en annan landstingskommun, om hemlandstingskommunen åtagit sig att svara för kostnaderna för elevens utbildning.

Regeln motsvarar 11 kap. 20 §.

Kostnader

8 §

Utbildningen i särvux skall vara avgiftsfri för eleverna.

Såvitt gäller läroböcker, skrivmateriel, verktyg, skyddskläder och andra därmed jämförliga hjälpmedel som varje elev har för eget bruk och behåller som sin egendom, får huvudmannen bestämma att hjälpmedlen skall anskaffas av eleverna själva på egen bekostnad eller erbjudas mot avgifter som högst motsvarar huvudmannens anskaffningskostnader.

I övrigt skall hjälpmedel som används i särvux tillhandahållas utan kostnad för eleverna, om inte något annat följer av föreskrifter som meddelas av regeringen.

Regeln har samma lydelse som för grundläggande vuxenutbildning. Enligt nuvarande regler är undervisning på en nivå som motsvarar högst grundsärskolans mellanstadium, helt kostnadsfri.

Uppdrag att anordna utbildning

9 §

Landstingskommuner får uppdra åt andra att anordna särvux. Regeringen får meddela föreskrifter om vem som får ges ett sådant uppdrag och om villkor för det.

För denna regels innebörd hänvisas till 11 kap. 8 §. Notera också skillnaden mellan att uppdra åt annan att anordna utbildningen enligt denna paragraf och att överlåta ansvaret för att erbjuda särvux enligt 3 § andra stycket.

10 §

För sådan särvux som anordnas av någon annan än en kommun eller en landstingskommun gäller inte bestämmelserna i 2 kap. 4-7 §§.

Se specialmotiveringen till 11 kap 9 §.

Ansökan

11 §

Den som vill delta i särvux skall ansöka om det hos styrelsen för utbildningen i sin hemlandstingskommun. Om ansökan avser en utbildning som en kommun eller en annan landstingskommun anordnar eller låter anordna skall styrelsen skyndsamt sända ansökan vidare till styrelsen för utbildningen där. Till ansökan skall styrelsen foga ett yttrande av vilket det framgår om hemlandstingskommunen åtar sig att svara för kostnaderna för elevens utbildning, såvida det inte på grund av tidigare överenskommelse är onödigt.

Bestämmelsen motsvarar 11 kap. 21 §. Det är självklart att den som saknar förmåga att själv skriva en ansökan skall kunna få hjälp med det hos hemkommunen.

12 §

Undervisningen i särvux skall upphöra så snart eleven uppnått sådana kunskaper som utbildningen avses ge.

Undervisningen för en elev skall också upphöra, om eleven saknar förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen eller annars inte gör tillfredställande framsteg.

Den för vilken särvux har upphört enligt andra stycket får på nytt beredas sådan utbildning, om särskilda skäl talar för detta.

Bestämmelsen har samma innebörd som motsvarande bestämmelse för grundläggande vuxenutbildning i 11 kap. 13 §. Rätten till återinträde är, som framgått av avsnitt 4.9.3, ny för särvux' del.

Styrelsens uppgifter

13 §

Frågor om mottagande av en elev till särvux och om intagning till sådan utbildning prövas av styrelsen för utbildningen. Styrelsen beslutar även om utbildningen för en elev skall upphöra och om att på nytt bereda en elev utbildning.

I paragrafen anges att frågor om mottagning, intagning, avslutande och återinträde avgörs av styrelsen för utbildningen. Hur denna styrelse organiseras framgår av 2 kap. 1 §. För betydelsen av uttrycken "mottagande" etc. hänvisas till specialmotiveringen till 11 kap. 14 § och till den allmänna motiveringen (avsnitt 4.9.2).

Överklagande

14 §

Styrelsens beslut om mottagande, om att utbildningen för en elev skall upphöra och beslut om att på nytt bereda en elev utbildning får överklagas hos länsrätten av eleven. Länsrättens beslut får inte överklagas.

Beslut om intagning får inte överklagas.

Regleringen av vilka frågor som får överklagas motsvarar vad som gäller för grundläggande och gymnasial vuxenutbildning.

Allmänna bestämmelser

1 §

Sfi syftar till att ge vuxna nyanlända invandrare grundläggande kunskaper och färdigheter i svenska språket samt kunskaper om det svenska samhället.

Bestämmelsen anger syftet med utbildningen och ansluter till regeln i 1 § andra stycket lagen (1986:159) om grundläggande svenskundervisning för invandrare (sfi-lagen). Genom lagen (1990:567) om ändring i sfi-lagen och riksdagens beslut med anledning av prop. 1989/90:102 (UbU27, rskr. 279) upphörde skillnaden mellan grundläggande svenska för invandrare och påbyggnads-sfi. Kommunen ålades ett ansvar för hela sfi-undervisningen. Det är därför lämpligt att använda begreppet sfi för hela det kommunala ansvaret. När det i paragrafen anges att syftet är att ge grundläggande kunskaper, i stället för som tidigare allmänna kunskaper, avses ingen ändring i sak.

2 §

Eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas.

Paragrafen innehåller den regel om elevinflytande som gäller för sfi. Elevinflytandet har jag behandlat i avsnitt 5.3.

Huvudmannens ansvar

3 §

Varje kommun är skyldig att se till att sfi erbjuds de personer över 16 år som anges i 6 §.

Undervisningen skall erbjudas så snart som möjligt efter invandrarens ankomst till Sverige.

Av regeln i *första stycket* framgår att kommunen har en absolut skyldighet att anordna undervisning för dem som anges i 6 §. Denna, och den mot kommunens skyldighet svarande rättigheten för den enskilde, är dock som framgår av 6 § andra stycket tidsbegränsad. Bestämmelsen överensstämmer med vad som nu gäller enligt 1 § sfi-lagen.

Andra stycket överensstämmer med 1 § tredje stycket sfi-lagen.

4 §

Varje kommun skall aktivt verka för att nå dem i kommunen som har rätt till sfi och för att motivera dem att delta i utbildningen.

Skyldigheten att verka för att nå de invandrare som har rätt till utbildningen och att motivera dem att delta motsvaras av liknande regler för den övriga vuxenutbildningen. Det är emellertid särskilt viktigt att in-

formationen om sfi fungerar eftersom rätten till utbildningen är tidsbegränsad.

5 §

Kommunen skall samråda med den berörda arbetsgivaren och den lokala arbetstagarorganisationen i förhållande till vilken arbetsgivaren är bunden av kollektivavtal om en arbetstagares deltagande i undervisningen och undervisningens förläggning.

Regeln motsvarar med viss språklig justering 7 § i sfi-lagen.

Rätt att delta

6 §

Rätt att delta i en kommuns sfi har, med det undantag som följer av 7 §, följande personer:

1. Utländsk medborgare, som antingen är bosatt i kommunen eller som utan att vara bosatt där, regelmässigt vistas i kommunen efter att ha ansökt om uppehållstillstånd i avsikt att bosätta sig i riket. Beträffande sådan i kommunen icke bosatt person gäller dessutom att han skall ha väntat på uppehållstillstånd under minst den tid som regeringen bestämmer. Rätten gäller dock inte under tid den utländske medborgaren vistas på en statlig förläggning för asylsökande.
2. Svensk medborgare, som är bosatt i kommunen, men som tidigare har varit bosatt utom landet och som saknar grundläggande kunskaper i svenska språket.
3. Finländsk medborgare,som stadigvarande arbetar i kommunen, men som är bosatt i Finland nära gränsen till Sverige.

Om inte något annat följer av tredje stycket gäller rätten under sammanlagt högst två år. Tiden räknas för dem som avses i första stycket 1 och 2 från det att de bosatte sig i landet eller, om rätten inträtt tidigare, från den tidpunkten. För dem som avses i första stycket 3 räknas tiden från det att de började arbeta i Sverige.

Om någon på grund av särskilda skäl inte kunnat påbörja undervisningen under den tid som anges i andra stycket gäller rätten under ytterligare ett år.

I bestämmelsen anges vilka som har rätt att delta i sfi. Den följer utformningen av bestämmelser av motsvarande slag i skollagen och anger rätten just som en rättighet för eleven i stället för som tidigare som en skyldighet för kommunen. Någon ändring i sak i förhållande till sfi-lagen är inte avsedd. Med uttrycket "bosatt i kommunen" avses den som rätteligen skall vara kyrkobokförd i kommunen (jfr. uttrycket "bosatt i landet" i bl.a. 5 kap. 1 §).

7 §

En utländsk medborgare som har svenska, danska eller norska som modersmål eller den som eljest har sådana kunskaper i något av dessa språk att grundläggande svenskundervisning inte kan anses nödvändig, har inte rätt att delta i sfi.

Paragrafen innehåller viss begränsning av gruppen berättigade enligt 6 §. Den motsvarar 5 § sista stycket sfi-lagen.

8 §

Utbildningen i sfi skall vara avgiftsfri för eleverna. De skall utan kostnad ha tillgång till böcker och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning. Huvudmannen får dock besluta att eleverna skall hålla sig med enstaka egna hjälpmedel. I verksamheten får också förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna.

Bestämmelsen motsvarar vad som gäller för gymnasieskolan enligt 5 kap. 21 §. Den tidigare regeln i 8 § sfi-lagen sade endast att utbildningen skulle vara avgiftsfri. Här slås fast att även hjälpmedlen skall vara kostnadsfria. Regeln som är förmånligare för eleverna än i de övriga undervisningsformerna för vuxna motiveras av att det vid beräkningen av statsbidraget till sfi tagits med kostnader för läromedel.

Uppdrag att anordna utbildning

9 §

Kommuner får uppdra åt andra att anordna sfi. Regeringen får meddela föreskrifter om vem som får ges ett sådant uppdrag och om villkor för det.

Bestämmelsen överensstämmer med vad som föreskrivs för de övriga undervisningsformerna inom vuxenutbildningen. I nu gällande lagstiftning om sfi utpekas vissa anordnare som godtagbara, nämligen en lokalavdelning av vissa studieförbund, en statsunderstödd folkhögskola, en AMU-myndighet och en statlig högskoleenhet. Dessutom kan regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer, f.n. skolöverstyrelsen, medge att även annan får anordna sfi. I samtliga fall förutsätts ett uppdrag från en kommun.

Samma bestämmelser gäller nu för sfi som för vuxenutbildningen i övrigt. Det överlåts i stället till regeringen att ange vilka som kan anförtros att anordna sfi.

10 §

För sådan sfi som anordnas av någon annan än en kommun gäller inte bestämmelserna i 2 kap. 4-7 §§.

Bestämmelsen motsvarar 11 kap. 7 §.

11 §

Undervisningen i sfi skall upphöra när en elev har uppnått sådana kunskaper som utbildningen avses ge.

Undervisningen för en elev skall också upphöra, om eleven saknar förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen eller annars inte gör tillfredställande framsteg.

Den för vilken sfi har avslutats enligt andra stycket, eller som frivilligt avbrutit utbildningen skall, om han inte ändå har rätt till det, på nytt beredas sådan utbildning, om särskilda skäl talar för detta.

Denna paragraf motsvarar vad som gäller för grundläggande vuxenutbildning och särvux utom i ett avseende. Eftersom rätten till sfi är tidsbegränsad kan den som frivilligt, men med skäl, avbrutit utbildningen ha behov av att få återinträda i den trots att tiden gått ut. Bestämmelsen i tredje stycket ger utrymme för detta. Som skäl för återinträde kan tänkas barnafödande eller sjukdom. Har tiden inte gått ut kan det i stället bli fråga om en ny ansökan.

Styrelsens uppgifter

12 §

Frågor om mottagande av en elev till sfi avgörs av styrelsen för utbildningen.Styrelsen beslutar även om utbildningen för en elev skall upphöra och om att på nytt bereda en elev utbildning.

Hur styrelsen skall se ut framgår av 2 kap. 1 §. Något beslut om intagning, d.v.s. beslut om urval, kan det inte bli fråga om.

Överklagande

13 §

Styrelsens beslut enligt 12 § får överklagas till länsrätt av eleven. Länsrättens beslut får inte överklagas.

Regeln överensstämmer med 11 kap. 11 §.

2 §

Regeringen får meddela föreskrifter om möjlighet att låta enskilda och andra utomstående svara för enstaka inslag i verksamheten inom det offentliga skolväsendet för barn och ungdom.

När det gäller utbildning i form av ett individuellt program får regeringen föreskriva att enskilda och andra utomstående får anordna mer av utbildningen än som följer av första stycket.

För sådan utbildning som anordnas med stöd av första eller andra stycket av annan än en kommun eller landstingskommun gäller inte bestämmelserna i 2 kap. 4 - 7 §§.

Första stycket har endast ändrats på så sätt att det sägs att det endast gäller det offentliga skolväsendet för barn och ungdom. Detta är ingen skillnad från vad som gäller i dag men det måste anges på grund av att skollagen numera också omfattar vuxenutbildningen. Bestämmelsen är kommenterad i prop. 1985/86:10 s.132. Vidare har bemyndigandet för regeringen att delegera till den myndighet som regeringen bestämmer tagits bort. Orsaken till detta är att den myndighet som regeringen tidigare delegerat till är skolöverstyrelsen som upphör den 1 juli 1991.

Bestämmelsen i *andra stycket* har införts på grund av att gymnasieskolan nu innehåller även individuella program som kan innebära att eleven fullgör stora delar av utbildningen utanför det offentliga skolväsendet. Bestämmelserna som gäller för det offentliga skolväsendet skall dock gälla för eleven.

Av *tredje stycket* framgår att vissa av de bestämmelser som gäller för det offentliga skolväsendet inte skall gälla för den här typen av verksamhet. Det gäller här bestämmelser om vilka som får anställas, krav för anställning och fortbildning.

10 §

Regeringen får meddela föreskrifter om svårt rörelsehindrade elevers utbildning i gymnasieskolan med Rh-anpassad utbildning som avses i 5 kap. 7 §. I sådana föreskrifter får undantag göras från de allmänna regler om gymnasieskola som finns i denna lag.

Denna paragraf har i likhet med 2 § ändrats så att bemyndigandet för regeringen att delegera till den myndighet som regeringen bestämmer tagits bort.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1991 och tillämpas i fråga om sådan utbildning som äger rum efter den 1 juli 1992, om inte något annat föreskrivs nedan.

Genom lagen upphävs vuxenutbildningslagen (1984:1118) och lagen (1986:159) om grundläggande svenskundervisning för invandrare.

För utbildning som äger rum före den 1 juli 1992 gäller äldre bestämmelser, dock med de undantag som anges nedan under 5 - 11. Intill den 1 juli 1992 skall också tillämpas bestämmelserna om uppföljningsansvar i 3 kap. 18 § i dess äldre lydelse.

Av denna punkt framgår att lagen träder i kraft den 1 juli 1991 men att den skall tillämpas först på utbildning som anordnas efter den 1 juli 1992. Detta innebär att bestämmelser om mottagande och intagning till utbildning som sker efter den 1 juli 1992 skall ske enligt de nya bestämmelserna.

Av tredje stycket framgår att äldre bestämmelser skall tillämpas på den utbildning som sker före den 1 juli 1992.

De nya bestämmelser som inte gäller utbildning, exempelvis om nämnden för Rh-anpassad utbildning, skall börja gälla redan från den 1 juli 1991. Genom en uttrycklig föreskrift skall dock nuvarande bestämmelser om det s.k. uppföljningsansvaret - som i sin hittillsvarande form inte klart utgör utbildning - fortsätta att gälla fram till den 1 juli 1992. Då efterföljs det av de individuella programmen.

2. Sådana utbildningar i gymnasieskolan som har påbörjats före den 1 juli 1992 men då ännu inte slutförts skall huvudmannen fortsättningsvis anordna till dess eleverna har avslutat dem. Huvudmannen får för sådan fortsatt utbildning anordna samtliga de studievägar som huvudmannen hade rätt att anordna under läsåret 1991/92. Intagning till årskurs 4 av fyraårig teknisk linje får dock inte ske efter läsåret 1992/93.

Som elevområde för grenar och varianter som börjar i högre årskurs gäller de elevområden som fanns under läsåret 1991/92.

I fråga om interkommunal ersättning för sådan utbildning som avses i första stycket tillämpas bestämmelserna i 5 andra och tredje styckena.

Av denna punkt framgår att eleverna skall ha rätt att fullfölja den utbildning de har påbörjat före den 1 juli 1992. De förhållanden som gällde läsåret 1991/92 skall som huvudregel fortsätta att tillämpas för den utbildning som slutförs enligt förevarande punkt. Ett undantag är att intagning till årskurs 4 av fyraårig teknisk linje inte skall ske efter läsåret 1992/93. Den ersätts av högskoleutbildning. De kommuner som har haft rätt att före den 1 juli 1992 anordna gymnasieskola med specialidrott skall fortsätta att anordna sådan kombination till dess eleverna har avslutat utbildningen.

Av *tredje stycket* framgår att i stället för de hittillsvarande reglerna om interkommunal ersättning skall samma regler gälla som under punkt 5 ges för utbildning på linjer som påbörjas efter läsåret 1991/92. Därmed kommer för all utbildning på linjer efter den 1 juli 1992 att gälla enhetliga regler för ersättningen mellan kommunerna.

3. En kommun eller landstingskommun som under läsåret 1991/92 hade rätt att anordna utbildning på linjer i gymnasieskolan får även efter den 1 juli 1992, som alternativ till de nationella programmen, anordna

dessa linjer med undantag för tvåårig ekonomisk och tvåårig teknisk linje. Intagning till årskurs 1 får dock inte ske efter läsåret 1994/95.

Har elever tagits emot på linjer med stöd av första stycket, skall utbildningen fortsättningsvis anordnas till dess eleverna har avslutat den.

Bestämmelserna om nationella program skall tillämpas beträffande sådan utbildning på linjer som anordnas enligt första stycket.

En kommun eller landstingskommun som under läsåret 1991/92 hade rätt att anordna utbildning på specialkurser i gymnasieskolan får även efter den 1 juli 1992, som alternativ till de nationella programmen, anordna dessa specialkurser. Intagning får dock inte ske efter läsåret 1994/95.

Av denna punkt framgår att om en kommun eller landstingskommun tidigare har haft rätt att anordna utbildning på linjer eller specialkurser i gymnasieskolan skall den kommunen eller landstingskommunen även efter den 1 juli 1992 under en övergångstid ha rätt att anordna utbildning på linjer i stället för att anordna utbildning på nationella program. Detta gäller dock inte tvåårig ekonomisk och tvåårig teknisk linje. Övergångstiden tar slut med läsåret 1994/95. Därefter får intagning på årskurs 1 på en linje eller specialkurs inte ske.

Om en elev har tagits emot på en sådan linje eller specialkurs som anordnas efter den 1 juli 1992 skall eleverna ha rätt att fullfölja sin utbildning på den linjen eller specialkursen.

För de linjer som anordnas efter den 1 juli 1992 skall de bestämmelser som gäller nationellt fastställda program också gälla.

4. Före läsåret 1993/94 får utbildning på nationella program över huvud taget inte anordnas i andra kommuner än de som vid ikraftträdandet hade rätt att anordna gymnasieskola enligt äldre bestämmelser.

Punkten innebär att någon nyetablering av gymnasieskolor för utbildning på nationella program inte blir tillåten före läsåret 1993/94. Till dess kan alltså utbildning på nationella program anordnas bara på de orter som vid ikraftträdandet hade gymnasieskola i detta begrepps äldre bemärkelse.

5. För utbildning som äger rum under tiden den 1 juli 1991 - 30 juni 1992 gäller i stället för bestämmelserna i 5 kap. 15 - 20 §§ i deras äldre lydelse och i 6 kap. vuxenutbildningslagen (1984:1118) följande.

En kommun som i sin gymnasieskola eller sin grundvux eller komvux har tagit in en elev från en annan kommun har rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun.

En landstingskommun som i sin gymnasieskola eller komvux har tagit in en elev har rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning. Ersättningen skall betalas av elevens hemkommun.

En landstingskommun som i sin särvux har tagit in en elev har rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från en kommun som ingår i en annan landstingskommun eller som inte ingår i någon landstingskommun. Ersättningen skall i sådant fall betalas av elevens hemlandstingskommun eller, om eleven kommer från en kommun som inte ingår i någon landstingskommun, av denna. Motsvarande rätt tillkommer en kommun som inte ingår i någon landstingskommun.

Denna punkt gäller den ersättning som kommunerna skall betala för elever som inte går i den egna kommunen under tiden den 1 juli 1991 - den 30 juni 1992. Begreppet "ersättning för sina kostnader" har behand-

lats utförligt i den allmänna motiveringen, avsnitt 3.3.8. Det sakliga resultatet av bestämmelserna är i huvudsak detsamma som följer av de regler som generellt börjar gälla från den 1 juli 1992.

6. För utbildning som äger rum under tiden den 1 juli 1991 - den 30 juni 1992 gäller i stället för bestämmelserna i 5 kap. 9 § andra och tredje styckena och 10 § i deras äldre lydelse följande.

Beslut om mottagande skall fattas av styrelsen för utbildningen i den kommun där mottagande har sökts. Styrelsens beslut får av sökanden överklagas till länsrätt.

Denna bestämmelse beror på att skolöverstyrelsen och länsskolnämnderna upphör den 1 juli 1991. Huvudregeln om att äldre bestämmelser skall gälla för utbildning under läsåret 1991/92 är inte möjlig att tillämpa när det gäller här behandlade frågor.

7. Bestämmelserna i 2 kap. 1 § vuxenutbildningslagen (1984:1118) skall inte tillämpas.

Skolöverstyrelsen och länsskolnämnden skall enligt denna bestämmelse utöva tillsyn över vuxenutbildningen. Då dessa myndigheter upphör den 1 juli 1991 kan bestämmelsen inte tillämpas.

8. Beslut som enligt 3 kap. 7 §, 4 kap. 5 §, 4 a kap. 6 § vuxenutbildningslagen (1984:1118) och 10 § lagen (1986:159) om grundläggande svenskundervisning för invandrare får överklagas till skolöverstyrelsen, skall i stället överklagas till länsrätt. Länsrättens beslut får inte överklagas.

Skolöverstyrelsens uppgift som överinstans övertas efter den 1 juli 1991 av länsrätt. Liksom tidigare för överstyrelsens beslut, gäller fullföljdförbud i förhållande till länsrättens beslut.

9. Sådan utbildning vid statens skola för vuxna i Norrköping som bedrivs enbart som korrespondensundervisning skall fortsättningsvis anordnas till och med den 30 juni 1995.

Annan utbildning vid statens skola för vuxna än som avses i första stycket, till vilken intagning skett före den 1 juli 1991, men som då inte slutförts, skall fortsatt anordnas till dess eleverna har avslutat den, dock längst till och med den 30 juni 1992.

Avvecklingen av statens skolor för vuxna har utvecklats i avsnitt 4.8. Korrespondensundervisningen vid skolan i Norrköping får fortsätta över läsåret 1994/95. Elever som intagits till annan utbildning före den 1 juli 1991 får fullfölja den, dock inte efter den 30 juni 1992. Detta innebär att intagning inte får ske till annan utbildning än korrespondensundervisning efter den 30 juni 1991. Någon begränsning av rätten att anordna intagning till korrespondensundervisning föreskrivs inte. Någon undervisning får dock inte bedrivas efter den 30 juni 1995.

10. Utöver den undervisning som anges i 4 a kap. 1 § får i särvux anordnas undervisning för dem av de psykiskt utvecklingsstörda som behöver undervisning motsvarande träningsskolans.

Som angivits i avsnitt 4.8.1 skall särvux utvidgas till att omfatta även viss utbildning på träningsskolenivå från den 1 juli 1991. Den utbildning som anordnas på den nivån före den 1 juli 1992 följer alltså de reg-

ler som gäller för särvux enligt äldre bestämmelser, dvs. enligt vuxenutbildningslagen, med de ändringar som framgår av övergångsbestämmelserna. Således skall denna undervisning följa de för eleverna något generösare kostnadsreglerna etc.

11. En invandrare som behöver grundläggande svenskundervisning, men som inte enligt bestämmelsen i 5 § andra stycket lagen (1986:159) om grundläggande svenskundervisning för invandrare, har rätt till sådan utbildning, skall istället ha rätt till motsvarande utbildning i komvux. Kommunerna är skyldiga att vid behov anordna sådan utbildning.

Som närmare utvecklats i avsnitt 4.5 skall svenskundervisning för "äldre invandrare" som saknar rätt till sfi redan fr. o. m. den 1 juli 1991 anordnas inom nuvarande komvux. Utbildningen kommer då att följa komvux' regler om kostnader m.m. Kommunernas skyldigheter att anordna utbildningen följer dock vad som för närvarande gäller för grundvux. Det är endast den som på grund av två-årsregeln i 5 § andra stycket i sfi-lagen saknar rätt till sfi som blir berättigad till den utbildning som avses i denna punkt.

12. En kommun som vid ikraftträdandet med skolöverstyelsens medgivande bedriver utbildning på vårdlinjen får efter den 1 juli 1992 anordna utbildning på ett nationellt program som avser omvårdnad utan medgivande från landstingkommunen.

8.2. Förslag till lag om ändring i lagen (1981:691) om socialavgifter

Ändringen i 2 kap. 1 § innebär inte att arbetsgivaravgiftens totala belopp ändras. Vad som ändras är däremot att arbetsmarknadsavgiften sänks med totalt 0,12 procent och att vuxenutbildningsavgiften höjs med motsvarande belopp. Samtidigt ändras benämningen på vuxenutbildningsavgiften till utbildningsavgeft.

Av övergångsbestämmelsen till paragrafen framgår att höjningen/sänkningen av beloppen skall ske successivt under tre år med 0,04 procent för varje år. Första förändringen sker den 1 juli 1992, den andra den 1 juli 1993 och den tredje den 1 juli 1994.

8.3 Förslag till lag om uppdragsutbildning i vissa fall

1 §

Med uppdragsutbildning avses i denna lag utbildning som innebär att kommuner och landstingskommuner mot särskild ersättning från annan än enskild, för dennes räkning anordnar utbildning för personer som uppdragsgivaren utser. Uppdragsutbildning får bedrivas på de villkor som anges i denna lag.

I paragrafen anges vilken uppdragsutbildning som regleras i denna lag. Som framgår av följande paragrafer ger lagen täckning för uppdragsutbildning i anslutning till det offentliga skolväsendet, till kommunal högskoleutbildning och till verksamheten vid folkhögskolor som kan få statsbidrag. Uppdragsutbildning är en utbildningsform för sig, skild från t.ex. vuxenutbildning och gymnasiet. Det är finansieringen och det särskilda sättet att utse deltagarna som kännetecknar uppdragsutbildning.

I prop. 1984/85:195 s. 5 uttalade föredragande statsråd:"Beställare av uppdragsutbildning förutsätts vara företag och organisationer, statliga myndigheter samt kommuner och landstingskommuner. Syftet är inte att andra enskilda organ eller enskilda personer skall kunna köpa utbildning". Samma principer skall alltjämt gälla. Detta har i paragrafen uttryckts med begreppet "annan än enskild". I budgetpropositionen, prop. 1990/91:100 (bil 10 p. B 8), har förutsatts att kriminalvården skall komma att ge uppdrag till kommunerna att anordna vuxenutbildning, särskilt på den grundläggande nivån. Också försvaret kan komma att behöva köpa vuxenutbildning av kommunerna.

2 §

Kommuner och landstingskommuner får bedriva uppdragsutbildning som i fråga om art och nivå motsvarar den verksamhet kommunen eller landstingskommunen får bedriva inom det offentliga skolväsendet. Uppdragsutbildningen får dock inte motsvara ett helt nationellt program i gymnasieskolan.

Här beskrivs den verksamhet som får bedrivas i anslutning till det offentliga skolväsendet. Som framgår av sista meningen får inte uppdrags-

utbildning som motsvarar något helt nationellt program på gymnasiet ges. Ingenting hindrar däremot att enstaka kurser motsvaras av element på ett program. Någon annan begränsning i området för uppdragsutbildning inom det offentliga skolväsendet görs inte. Det innebär bl.a att det teoretiskt skulle gå att anordna hela grundskolan som uppdragsutbildning. Intresset härför torde emellertid vara mycket begränsat och det saknas därför skäl att uttryckligen undanta den. Hela vuxenutbildningen kan anordnas som uppdragsutbildning. Vem som är huvudman för respektive utbildning framgår av skollagen.

3 §

I anslutning till kommunal högskoleutbildning inom vårdområdet får bedrivas uppdragsutbildning som i fråga om art och nivå har anknytning till huvudmannens högskoleutbildning inom detta område, dock inte uppdragsutbildning som motsvarar någon hel allmän utbildningslinje.

I fråga om uppdragsutbildning i anslutning till högskolan i övrigt finns särskilda bestämmelser.

Paragrafens *första stycke* överensstämmer med 4 § lagen (1985:903) om uppdragsutbildning i anslutning till det kommunala skolväsendet m.m. I anslutning till vad som föreslås gälla enligt föregående paragraf har dock tillagts att utbildningen inte får motsvara någon hel allmän utbildningslinje.

Andra stycket innehåller en upplysning om att det för högskolan i övrigt finns andra regler om uppdragsutbildning. Sådana finns för närvarande i förordningen (1985:1037) om uppdragsutbildning i anslutning till statlig och kommunal högskoleutbildning.

4 §

Deltagare i sådan uppdragsutbildning som motsvarar utbildning inom det offentliga skolväsendet eller i kommunal högskoleutbildning inom vårdområdet får ges betyg eller annat kompetensbevis enligt bestämmelserna för sådan utbildning under de förutsättningar som anges i föreskrifter som meddelas av regeringen.

Även i andra frågor som rör förhållandet till det offentliga skolväsendet eller högskoleutbildning meddelas föreskrifter av regeringen.

Om utbildningen motsvarar utbildning som förekommer i det offentliga skolväsendet eller i kommunal högskoleutbildning, får betyg eller kompetensbevis utfärdas enligt samma regler som för den utbildningen. Regeringen föreskriver under vilka förutsättningar detta får ske och meddelar även i övrigt föreskrifter om förhållandet mellan uppdragsutbildning i dessa skolformer och de reguljära skolformerna.

5 §

Kommuner och landstingskommuner som är huvudmän för folkhögskolor som kan få statsbidrag, får bedriva uppdragsutbildning vid sidan av den verksamhet som kan berättiga till statsbidrag.

Paragrafen motsvarar 6 § i 1985 års lag. I den paragrafen stadgades att kommuner och landstingskommuner såsom huvudmän för statsunder-

stödda folkhögskolor fick bedriva uppdragsutbildning vid sidan av den statsunderstödda verksamheten.

Jag kommer i annat sammanhang att föreslå riksdagen att ett folkbildningens samarbetsorgan, ett folkbildningsråd, får ta hand om statsbidragen till folkhögskolor och studieförbund. Statsmakterna avses ställa vissa minimikrav för utbetalningen, varefter folkbildningsrådet får handha fördelningen och eventuellt uppställa ytterligare villkor. Kommunala och landstingskommunala folkhögskolor som uppfyller de minimikrav som statsmakterna uppställer för statsbidrag bör få bedriva uppdragsutbildning. Om folkbildningsrådet uppställer ytterligare villkor för statsbidrag eller om folkhögskolan av något annat skäl rent faktiskt inte får statsbidrag trots att de fyller statsmakternas krav, hindrar det inte att de bedriver uppdragsutbildning enligt denna paragraf.

Någon rätt att sätta betyg eller utfärda kompetensbevis har inte tillagts folkhögskolorna i uppdragsutbildningen. Detta motsvarar den nuvarande ordningen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1991 då lagen (1985:903) om uppdragsutbildning i anslutning till det kommunala skolväsendet m.m. skall upphöra att gälla.

Lagen saknar övergångsbestämmelser. Det innebär bl.a att uppdragsutbildning får bedrivas i anslutning till de undervisningsformer som huvudmannen vid varje tillfälle får bedriva. Vad som får bedrivas inom det offentliga skolväsendet framgår av 1 kap. skollagen och övergångsbestämmelserna till den. Det innebär t.ex att reglerna inte träffar sfi förrän efter den 1 juli 1992.

9 Hemställan

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

dels anta förslagen till

1. lag om ändring i skollagen (1985:1100),
2. lag om ändring i lagen (1981:691) om socialavgifter,
3. lag om uppdragsutbildning i vissa fall och
4. lag om kommunernas skyldighet att svara för vissa elevresor,

dels godkänna vad jag anfört om

5. avveckling av nuvarande specialkurser (avsnitt 3.6),
6. arbetsplatsförlagd utbildning (avsnitt 3.7.3),
7. timplanerna i komvux (avsnitt 4.7),
8. avveckling av statens skolor för vuxna (avsnitt 4.10),
9. inrättandet av ett resurscenter för distansundervisning (avsnitt 4.10),
10. uppföljning och utvärdering (avsnitt 5.5)

Jag hemställer vidare att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om samverkan mellan olika utbildningsanordnare m.m. (avsnitt 5.1.1), om jämställdhet mellan kvinnor och män (avsnitt 5.2.3) om riktlinjer för det förestående läroplans- och kursplanearbetet (avsnitt 5.4), om urval vid intagningen i gymnasieskolan (avsnitt 5.6.2), om behörighet och betygsfrågor (avsnitt 5.6), om utbildning av lärare m.m. (avsnitt 5.7), om riksrekryterande utbildningar (avsnitt 5.9.1 och 5.9.2) samt om kommunernas skadeståndsansvar vid arbetsplatsförlagd utbildning (avsnitt 5.9.4).

ÅTTONDE HUVUDTITELN

B. Det offentliga skolväsendet

I prop. 1990/91:100 bil. 10 s. 89 och 95 har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1991/92 till Bidrag till driften av särvux beräkna ett förslagsanslag på 22 387 000 kr., till Bidrag till undervisning av invandrare i svenska språket ett förslagsanslag på 277 316 000 kr. och till statens skolor för vuxna ett förslagsanslag på 31 096 000 kr. Jag anhåller att nu få ta upp dessa frågor.

B 10. Bidrag till driften av särvux

1989/90	Utgift	*
1990/91	Anslag	22 387 000*
1991/92	Förslag	38 563 000

*Ingick som en del av anslaget C 1. Bidrag till kommunal utbildning för vuxna.

Från anslaget betalas kostnader för statsbidrag till vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda, särvux. De grundläggande bestämmelserna finns i skollagen (1985:1100) och i vuxenutbildningslagen (1984:1118). Bestämmelser om statsbidrag finns i förordning om vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda, särvux (1988:816).

Skolöverstyrelsen

1. Pris- och löneomräkning (ej specificerat för särvux eftersom det nu ingår i anslaget C 1. Bidrag till kommunal utbildning för vuxna).

2. SÖ delar Särvux-kommitténs uppfattning om att särvux bör utvidgas till att också omfatta undervisning på träningsskolenivå. För den verksamheten föreslås fr.o.m. budgetåret 1991/92 en successiv utökning med ca 33 000 undervisningstimmar (12,8 milj.kr. per år under tre år till totalt 100 000 undervisningstimmar, totalt 39,2 milj.kr.).

Föredragandens överväganden

Beräkningar

För budgetåret 1991/92 har jag beräknat medel för särvux utifrån dess nuvarande andel av anslaget C 1. Bidrag till kommunal utbildning för vuxna. Jag har beräknat pris- och löneomräkning med 5,25%.

Jag har vidare beräknat medel för den utvidgning av särvux med undervisning på träningsskolenivå som jag nyss har föreslagit. Särvux-

kommittén har föreslagit en utökning av särvux med 100 000 undervisningstimmar för att möjliggöra utvidgningen. Kostnaden beräknas till 30 milj. kr. Kommittén har föreslagit att anslaget skall utökas under en treårsperiod för att en kvalitetsmässig utbyggnad skall kunna ske. Detta är också min uppfattning. I överensstämmelse med kommitténs förslag föreslår jag därför att 13 milj.kr. tillförs anslaget. I enlighet med kommitténs förslag förordar jag härutöver en utökning av nuvarande särvux. Totalt beräknar jag en höjning av anslaget med 15 milj. kr.

Nytt statbidragsystem

I avvaktan på särskolekommitténs förslag beträffande huvudmannaskapet för särskolan och särvux har jag inte föreslagit att särvux skall ingå i sektorsbidraget för det offentliga skolväsendet.

Tills vidare skall således statsbidraget till särvux beräknas och utbetalas i särskild ordning. Detta skall ske genom ett schabloniserat statsbidrag som lämnas till landstingskommunerna och till de kommuner som inte ingår i någon landstingskommun. I de fall en landstingskommun har överlåtit på en kommun att anordna särvux får ersättningsfrågan lösas genom avtal.

Statsbidragsgruppen har föreslagit att statsbidraget bör utgöras av ett krontal per utvecklingsstörd vuxen i åldern 21-64 år i resp. kommun. Gruppen anser att beloppet bör fastställas av regeringen på grundval av kostnaderna under ett basår som räknas upp på samma sätt som föreslås gälla för skolväsendet i övrigt.

SÖ har vid resurstilldelningen inför innevarande läsår även tagit hänsyn till variabeln andel av befolkningen i åldern 18-64 år. Anledningen till detta är att kriterierna för statistiken för utvecklingsstörda har förändrats. Statistiken omfattar numera endast dem som erhåller särskilda omsorger, vilket inte helt speglar det faktiska behovet av särvux. Jag anser i likhet med SÖ att befolkningsvariabeln även fortsättningsvis bör vägas in vid fördelningen av statsbidraget. Jag föreslår därför att denna får samma viktning som för vuxenutbildningen i sektorsbidraget, dvs. 0,3. Detta motsvarar ungefär vad SÖ tillämpat vid fördelningen under innevarande år. Jag har för avsikt att återkomma till regeringen med förslag om att ge SÖ i uppdrag att utforma ett schabloniserat statsbidrag för särvux utifrån de kriterier jag här har redovisat.

Statsbidragssystemet föreslås träda i kraft den 1 juli 1991. Utbetalning av statsbidraget till särvux bör ske på samma sätt som sektorsbidraget för det offentliga skolväsendet.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

1. att godkänna vad jag föreslagit om ett schabloniserat statsbidragssystem för särvux,
2. att till *Bidrag för driften av särvux* för budgetåret 1991/92 anvisa ett förslagsanslag på 38 563 000 kr.

B 11. Bidrag till undervisning av invandrare i svenska språket

1989/90	Utgift	278 966 000*
1990/91	Anslag	281 435 000*
1991/92	Förslag	290 000 000

* Anslaget Undervisning för invandrare i svenska språket m.m.

Från anslaget betalas kostnader för statsbidrag till svenskundervisning för invandrare (sfi), en utbildning som syftar till att ge vuxna nyanlända invandrare grundläggande kunskaper i svenska språket och om det svenska samhället. Bestämmelser om sfi finns i lagen (1986:159) om grundläggande svenskundervisning för invandrare. Statsbidrag från detta anslag lämnas till kommunerna enligt bestämmelserna i förordningen (1986:207) om grundläggande svenskundervisning för invandrare. Från anslaget utgår statsbidrag endast för sådana invandrare för vilka kommunen inte erhåller statsbidrag enligt förordningen (1990:927) om statlig ersättning för flyktingmottagande m.m.

Skolöverstyrelsen

1. Pris- och löneomräkning 20 146 000 kr.
2. SÖ utgår från ett deltagarantal av övriga invandrare, dvs. icke-flyktingar, på 11 000. Detta motsvarar 638 000 undervisningstimmar.
3. Undervisningsvolymen för sfi för s.k. tidigare invandrare bör vara oförändrad. SÖ beräknar den till 53 600 undervisningstimmar.
4. Löne- och prisomräkningen innebär en uppräkning av statsbidraget för sfi till 415 kr. per undervisningstimme. Dessutom bör 2,55 milj. kr., som nu används för fortbildning som SÖ svarar för, i stället fördelas i form av statsbidrag till kommunerna, vilket skulle innebära en ytterligare ökning med 4 kr per undervisningstimme.
5. SÖ beräknar medel för ytterligare 7 500 undervisningstimmar till kommuner som har färre deltagare än sex och som inte kan samordna sin undervisning med annan kommun eller med grundvux. Kostnaderna för detta beräknas till 2,8 milj. kr.
6. SÖ bör bemyndigas att belasta anslaget med kostnader för stödåtgärder för kursdeltagare med funktionshinder. Kostnaderna för detta beräknas till 4 milj. kr.
7. SÖ beräknar kostnader för pedagogiskt utvecklingsarbete och viss kompetensgivande utbildning till 3 milj. kr.
8. SÖ bör bemyndigas att belasta anslaget med kostnaden för utbetalning av statsbidrag till kommunerna.

Föredragandens överväganden

Efter den 1 januari 1991 beräknas statsbidraget för sfi i form av ett visst krontalsbelopp per deltagare. För budgetåret 1991/92 beräknar jag en höjning av detta belopp till 24 024 kr., vilket är en ökning med 2 024 kr.

Detta innebär, i enlighet med SÖs förslag, en löne- och prisomräkning med 9,2 %. Liksom SÖ utgår jag från att antalet deltagare under budgetåret 1991/92 kommer att uppgå till ca 11 000.

Jag beräknar vidare medel för att kommunerna övergångsvis skall få ett extra statsbidrag med 8 518 kr. per deltagare för vissa studerande som påbörjat utbildningen under 1990 och fortsätter den efter den 1 juli 1991. En förutsättning för att statsbidraget skall utgå bör vara att kommunerna fått statsbidrag för deltagaren enligt äldre bestämmelser och att han eller hon deltagit i undervisningen under minst 500 timmar.

Som jag tidigare har redovisat under avsnitt 4.5 skall kommunerna från och med budgetåret 1991/92 vara skyldiga att erbjuda grundläggande undervisning i svenska som andraspråk inom ramen för komvux. Jag beräknar därför inga medel för svenskundervisning för s.k. tidigare invandrare under detta anslag.

Beträffande SÖs förslag om att särskilda statsbidrag skall utgå dels till kommuner med få deltagare, dels för kursdeltagare med funktionshinder vill jag anföra följande.

Enligt tidigare beslut av riksdagen (prop.1983/84:199, s. 40, UbU 1984/85:6, rskr. 77) skall statsbidraget till kommunerna för grundläggande svenskundervisning för invandrare vara schabloniserat och utgå för kostnader för administrativa uppgifter, som t.ex. information, rekrytering och samråd med studieanordnare och parter på arbetsmarknaden, samt för utgifter för lärarlöner, läromedel, lokaler, tolkar/fackmän, fortbildning, lönebikostnader och sociala avgifter.

Riksdagen har bl.a. uttalat att med hänsyn till att förutsättningarna för att anordna utbildningen varierar mellan kommunerna i landet går det inte att vid ett schabloniserat statsbidrag till fullo garantera kommunerna full kostnadstäckning för sfi. Ett schablonbidrag måste alltid utgå från vissa genomsnittskostnader. (UbU 1984/85:6, s. 19, rskr. 77.)

Enligt gällande bestämmelser är kommunerna skyldiga att anordna undervisning för alla nyanlända invandrare, alltså även för dem som har funktionshinder. I den tidigare läroplanen för grundläggande svenskundervisning för invandrare, liksom i den nya sfi-läroplan som regeringen nyligen fastställt, betonas att för handikappade deltagare skall undervisningen på alla sätt anpassas för att underlätta studierna. Kommunerna har alltså redan nu skyldighet att tillgodose handikappade invandrares behov av undervisning och statsbidraget är beräknat med tanke på att kommunerna skall fullgöra sina skyldigheter.

Inom komvux, där statsbidraget bara är avsett att täcka en del av kommunernas kostnader för undervisningen, har tidigare ett särskilt statsbidrag utgått för vissa handikappåtgärder. Detta statsbidrag skall, i enlighet med riksdagens beslut med anledning av ansvarspropositionen, fr.o.m. den 1 juli 1991 föras till det nya sektorsbidraget för det kommunala offentliga skolväsendet. Detta har bl.a. skett med motiveringen att styrningen av verksamheten inte bör ske med hjälp av statsbidrag utan genom att regering och riksdag fastställer nationella mål som sedan följs upp och utvärderas.

Mot denna bakgrund avstyrker jag SÖs förslag om att minska schabloniseringen av statsbidraget för sfi genom att införa ett nytt specialdestinerat bidrag för särskilda åtgärder för handikappade. Detta skulle snarare kunna bidra till att minska kommunernas känsla av ansvar för handikappade elever och dessutom medföra ökade kostnader för administration. Däremot anser jag att det är mycket angeläget att det nya skolverket fortsätter det arbete som SÖ påbörjat och beaktar handikappade studerandes behov i sitt utvecklingsarbete och i utvärderingen av hur väl olika kommuner uppfyller de nationella målen.

Som jag har redovisat i årets budgetproposition, har jag beräknat 5,55 milj. kr. under anslaget B 6. Fortbildning m.m. för kompetensgivande utbildning för sfi-lärare m.m. (prop. 1990/91:100, bil. 10, s. 69). Medel för fortbildning av sfi-lärare bör i fortsättningen inte utgå från anslaget Bidrag till undervisning av invandrare i svenska språket.

Jag kan inte biträda SÖs förslag om att kostnader för utbetalning av statsbidrag till kommunerna bör betalas från detta anslag. Dessa kostnader bör i stället betalas från anslaget B 1. Statens skolverk.

Totalt beräknar jag under detta anslag ett medelsbehov av 290 000 000 kr.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att till *Bidrag till undervisning av invandrare i svenska språket* för budgetåret 1991/92 anvisa ett förslagsanslag på 290 000 000 kr.

B 14. Statens skolor för vuxna

1989/90	Utgift	30 700 000*
1990/91	Anslag	31 096 000
1991/92	Förslag	25 757 000

* Nuvarande anslag till statens skolor för vuxna C 2. Utbildningskostnader och C 3. undervisningsmaterial m.m.

Från anslaget betalas utbildningskostnader och kostnader för undervisningsmaterial m.m. för statens skolor för vuxna i Norrköping och Härnösand. De grundläggande bestämmelserna finns i vuxenutbildningslagen (1984:1118) och vuxenutbildningsförordningen (1985:228). Medlen fördelas mellan skolorna av skolöverstyrelsen.

Skolöverstyrelsen

1. Pris- och löneomräkning 4 548 000 kr.
2. SÖ beräknar inkomsterna från de studerandes avgifter för studiematerial till 1 841 000 kr.

3. SÖ har på uppdrag av regeringen gjort en utvärdering av verksamheten vid SSV och lämnat förslag till väsentliga förändringar. Anslaget har därför endast pris- och löneomräknats.

Föredragandens överväganden

Jag har nyss föreslagit att statens skolor för vuxna avvecklas från den 1 juli 1991. Verksamheten vid skolorna skall upphöra senast den 1 juli 1992. Jag har därför beräknat medel för en betydligt mindre omfattning på verksamheten vid skolorna. Jag har räknat med dels en väsentligt minskad inkomst för undervisningsmaterial, dels medel för biståndsrelaterad verksamhet vid statens skola för vuxna i Härnösand med totalt 761 000 kr. Medlen har pris- och löneomräknats. Jag beräknar sammanlagt 25 757 000 kr. för Statens skolor för vuxna.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Statens skolor för vuxna* för budgetåret 1991/92 anvisa ett förslagsanslag på 25 757 000 kr.

11 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder och de ändamål som föredraganden hemställt om.

Innehållsförteckning

Propositionen Växa med kunskaper - om gymnasieskolan och vuxenutbildningen 3

Propositionens huvudsakliga innehåll 3
Propositionens lagförslag 6
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 14 februari 1991 40
1 Inledning 40
2 Några principella utgångspunkter 42
2.1 Utbildningen i ett välfärdssamhälle 42
2.2 Kunskapssamhällets utmaningar 43
2.3 Livslångt lärande 44
2.4 Ansvar och inflytande 45
2.5 Samverkan 46
3 Gymnasieskolan 47
3.1 Gymnasieskolan under 1980-talet 47
3.2 Gymnasieskolan i framtiden 49
3.3 Allmänna motiveringar 54
3.3.1 Gymnasieskolans grunddrag 54
3.3.2 Kommunernas skyldigheter när det gäller nationella program 55
3.3.3 Landstingskommunerna och gymnasieskolan 59
3.3.4 Elevernas rätt att bli mottagna på de nationella programmen i olika gymnasieskolor 60
3.3.5 Kommunernas skyldigheter när det gäller individuella program 64
3.3.6 Elevernas rätt att fullfölja sin utbildning 66
3.3.7 Intagningen av elever 69
3.3.8 Interkommunal ersättning 70
3.3.9 De svårt rörelsehindrade ungdomarnas rätt till utbildning 73
3.4 De nationella programmen 74
3.5 Individuella program 89
3.6 Nuvarande specialkurser 93
3.7 Timplanerna för de nationella programmen 94
3.7.1 Timplanernas konstruktion och funktion 94
3.7.2 Timplanernas innehåll 98
3.7.3 Arbetsplatsförlagd utbildning 102
3.8 Reformens genomförande 103
3.9 Kostnader och finansiering 107
4 Den kompetensinriktade vuxenutbildningen 114
4.1 En kort historik 114
4.2 Den kompetensinriktade vuxenutbildningen

	i framtiden	115
4.3	Det offentliga skolväsendet för vuxna	117
4.4	Grundläggande vuxenutbildning	118
	4.4.1 Mål och inriktning	118
	4.4.2 Kommunernas skyldigheter och elevernas rättigheter	119
4.5	Grundläggande svenskundervisning för tidigare invandrare	120
4.6	Gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning	122
	4.6.1 Mål och inriktning för gymnasial vuxenutbildning	122
	4.6.2 Mål och inriktning för påbyggnadsutbildning	123
	4.6.3 Teknikerutbildning	124
	4.6.4 Kommunernas skyldigheter och elevernas rättigheter	126
4.7	Timplaner för komvux	127
4.8	Vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda	128
	4.8.1 Utvidgning av särvux	128
	4.8.2 Kommunernas skyldigheter och elevernas rättigheter	130
4.9	Vissa gemensamma frågor	132
	4.9.1 Kommunernas skyldighet att ta emot elever från andra kommuner. Interkommunala ersättningar	132
	4.9.2 Ansökan, mottagande och intagning till vuxenutbildning	134
	4.9.3 Upphörande av och återinträde i utbildning	136
	4.9.4 Avgifter och kostnader för läromedel	137
4.10	Distansundervisning	138
5	Gemensamma frågor	143
5.1	Samverkan m.m.	143
	5.1.1 Samverkan	143
	5.1.2 Gränsdragningsfrågor	145
	5.1.3 Sambanden med högskolan	147
5.2	Kommunernas ansvar för information, vägledning och rekrytering	148
	5.2.1 Gymnasieskolan	148
	5.2.2 Skyldighet att främja vuxenutbildning	151
	5.2.3 Jämställdhet mellan kvinnor och män	154
5.3	Studerandeinflytande	154
5.4	Förestående läroplans- och kursplanearbete	157
5.5	Uppföljning och utvärdering	163
5.6	Behörighets- och betygsfrågor	164
	5.6.1 Behörighet	164
	5.6.2 Urval till gymnasieskolan	164
	5.6.3 Betygsdokument från gymnasieskolan	165

5.6.4 Betygsdokument från vuxenutbildningen 166
5.7 Utbildning av lärare m.m. 167
5.8 Uppdragsutbildning 170
5.9 Vissa övriga frågor 170
5.9.1 Riksrekryterande gymnasieutbildning 170
5.9.2 Riksrekryterande vuxenutbildningar 171
5.9.3 Vissa personalkonsekvenser 172
5.9.4 Kommunerna och skadeståndsansvaret vid arbetsplatsförlagd utbildning 173
5.9.5 Elevernas resor mellan bostaden och skolan 176
5.10 Vissa följdändringar i andra lagar 176
6 Ikraftträdande- och övergångsfrågor 177
7 Upprättade lagförslag 179
8 Specialmotiveringar 179
8.1 Förslag till ändring i skollagen 179
8.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1981:691) om socialavgifter 217
8.3 Förslag till lag om uppdragsutbildning i vissa fall 217
9 Hemställan 220
10 Anslagsfrågor för budgetåret 1991/92 221
11 Beslut 226

Bilaga 1-7 se separat bilagedel

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1991

Regeringens proposition 1990/91:85

Växa med kunskaper — om gymnasieskolan och vuxenutbildningen

Bilagedel

1 Skolöverstyrelsens (SÖs) förslag till studievägsstruktur för yrkesutbildningen

SÖs förslag innebär att de nuvarande ca 130 ingångarna i den yrkesförberedande delen av gymnasieskolan ersätts med 18 linjer grupperade i sju block:

1. Industriell produktion
2. Teknisk service och installation
3. Bygg- och anläggningsproduktion
4. Manuell produktion
5. Merkantil och administrativ service
6. Omvårdnad
7. Naturbruk

18 linjer med successiv differentiering till ca 90 utgångar.

1. Industriell produktion

5 linjer: Industriteknisk, Processteknisk, Textil- och beklädnadsteknisk, Träteknisk, Grafisk. 22 utgångar.

2. Teknisk service och installation

3 linjer: El-teleteknisk, Fordonsteknisk, Energiteknisk. 20 utgångar.

3. Bygg- och anläggningsproduktion

3 linjer: Bygg- och anläggningsteknisk, Måleriteknisk, Byggnadsplåt och ventilation. 13 utgångar.

4. Manuell produktion

3 linjer: Hantverksteknisk, Livsmedelsteknisk, Frisör. 5 utgångar + individuell uppläggning (många små yrkesområden).

5. Merkantil och administrativ service

2 linjer: Handels, Restaurang. 6 utgångar.

6. Omvårdnad

1 linje: Omvårdnad. 6 utgångar.

7. Naturbruk

1 linje: Naturbruk. 10 utgångar.

Allmänna ämnen

För försöksverksamheten med treåriga yrkesinriktade studievägar finns en timplan med de allmänna ämnena svenska, samhällskunskap, engelska, idrott och tillvalsämne. SÖ föreslår att de allmänna ämnena utökas med matematik och datakunskap. Plats för dessa ökningar kan skapas genom en minskning av den arbetsplatsförlagda utbildningen i årskurs 3.

2 SÖs förslag till studievägsstruktur och timplaner för studieförberedande utbildning

SÖ föreslår att det skall finnas två treåriga studieförberedande studievägar i gymnasieskolan, nämligen humanistisk-samhällsvetenskaplig-ekonomisk linje (HSE-linjen) och naturvetenskaplig-teknisk linje (NT-linjen)

HSE-linjen delas i årskurs 2 i en ekonomisk, en humanistisk och en samhällsvetenskaplig gren. NT- linjen delas i årskurs 3 i en naturvetenskaplig och en teknisk gren (figur 1).

SÖ föreslår att timplanerna byggs upp med basämnen, som alla elever på de studieförberedande linjerna läser med samma lektionsvolym och kursplan, karaktärsämnen samt ämnen som eleverna väljer som individuella val (figur 2).

3 Två nya treåriga linjer i gymnasieskolan (SOU 1989:10)

Utredningens förslag i korthet:

* en ny treårig *social* linje ersätter tvåårig social linje och tvåårig konsumtionslinje

* en treårig *estetisk* linje ersätter den tvååriga musiklinjen och försöksverksamheten med estetisk- praktisk linje samt påbyggnadsutbildningarna i musik och slöjd.

Den nya treåriga *sociala* linjen förbereder för verksamhet inom samhällsservice och vänder sig till elever som
- vill "arbeta med människor"
- vill skaffa sig grund för vidare studier inom kostområdet
- vill skaffa sig ytterligare kunskaper och erfarenheter innan de gör sitt slutliga yrkesval eller

- vill förvissa sig om sin studieförmåga innan de definitivt bestämmer sig för högre studier (figur 3-4).

Den treåriga *estetiska* linjen omfattar grenarna: Bild, Dans, Musik, Slöjd,textil, Slöjd,trä och metall samt Teater. Linjen är studieförberedande. yrkesutbildningen sker i högskolan. Ungefär hälften av antalet veckotimmar kan samläsas mellan grenarna eller med den nya sociala linjen. Inför årskurs 3 kan eleverna välja att fullfölja utbildningen inom linjen, att övergå till alternativ utbildning vid t.ex. folkhögskola eller kanske gå till en yrkesutbildning (figur 5-6).

4 Gymnasieskolans lilla ram

Utredarens förslag är att, där så är möjligt, minska antalet specialkurser genom att integrera sådana i treåriga yrkeslinjer och även få en mer rationell fördelning av ansvaret för resterande specialkurser på olika utbildningsanordnare (figur 7).

Figur 1. De studieförberedande studievägarnas linjestruktur

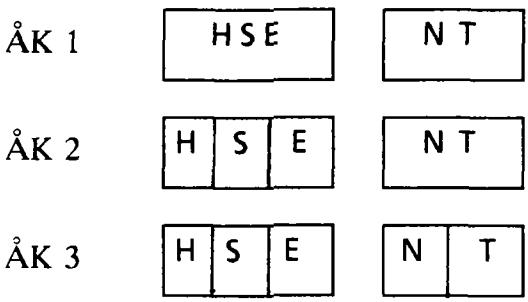

Figur 2. Timplaner i grafisk utformning

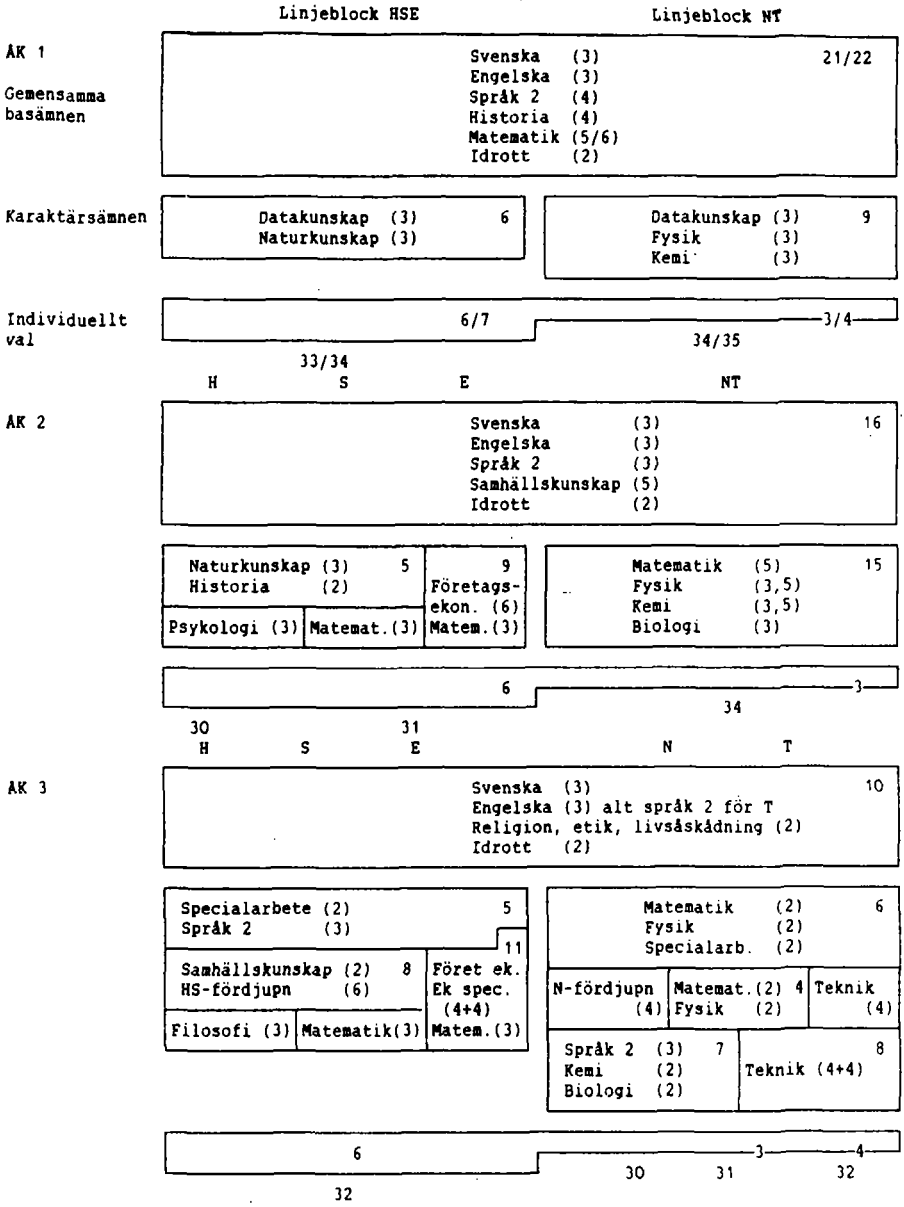

Figur 3. Treårig social linje – strukturskiss

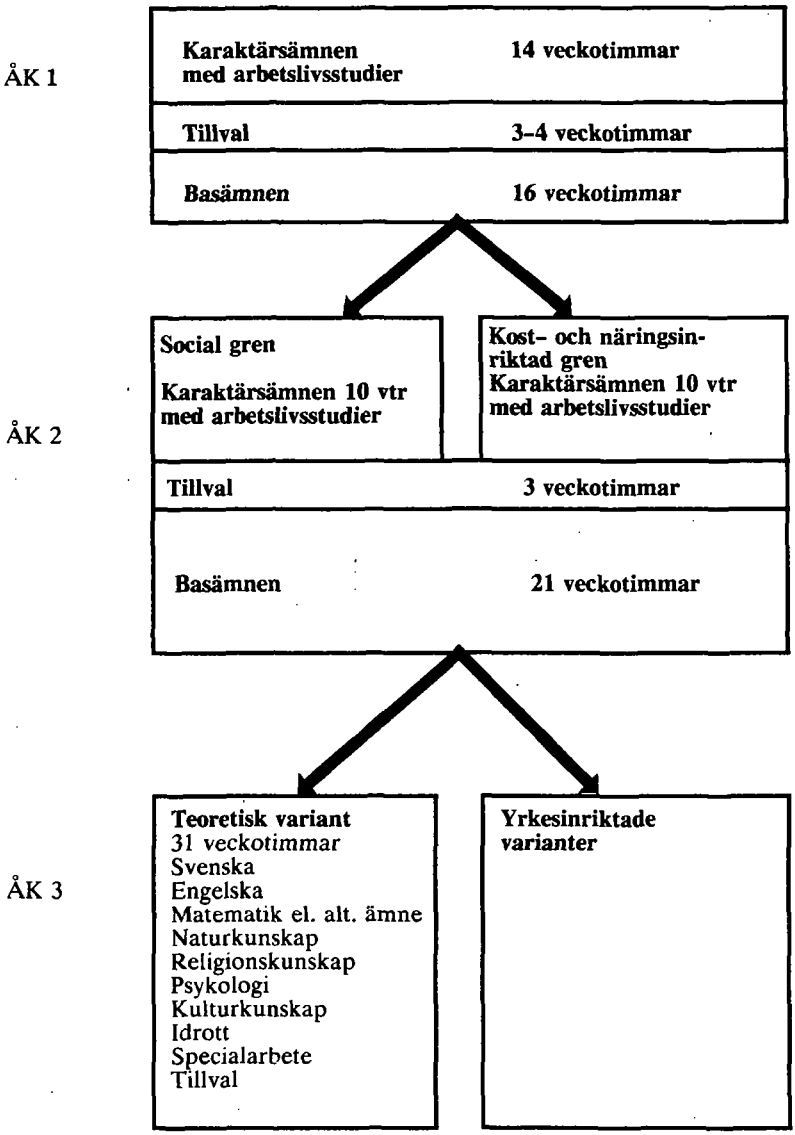

Figur 4. Treårig social linje, förslag till timplan

Ämne	Årskurs 1		Årskurs 2		Årskurs 3 teoretisk variant	
	Antal vecko-timmar	Totalt antal lekt.	Antal vecko-timmar	Totalt antal lekt.	Antal vecko-timmar	Totalt antal lekt.
BASÄMNEN						
Svenska	4	128	3	96	3	96
Engelska	3	96	3	96	3	96
Historia			4	128		
Samhällskunskap	2	64	3	96		
Religionskunskap					2	64
Psykologi					3	96
Matematik	3	96	3	96	5[3]	160[3]
Naturkunskap			3	96	5	160
Ord/textbehandling	2	64				
Idrott	2	64	2	64	2	64
KARAKTÄRSÄMNEN						
Barn- och ungdomskunskap						
Mat- och boendekultur						
Socialkunskap	14	448	10[1]	320[1]		
Estetiska ämnen						
Kulturkunskap					2	64
Kostkunskap						
Näringsfysiologi			10[2]	320[2]		
Specialarbete					3	96
TILLVAL[4]	3-4	96-128	3	96	3	96
Summa	33/34	1056/ 1088	34	1088	31	992

[1] gäller gren SO
[2] gäller gren KN
[3] alternativämne; i årskurs 3 utgör matematik, ekosofi eller fördjupning i näringskunskap för skolan valbara alternativämnen
[4] tillvalsämnen är B- eller C-språk, estetiska ämnen eller lokala tillval

Figur 5. Treårig estetisk linje

Gren	Bild	Slöjd, textil
	Dans	Slöjd, trä och metall
	Musik	Teater

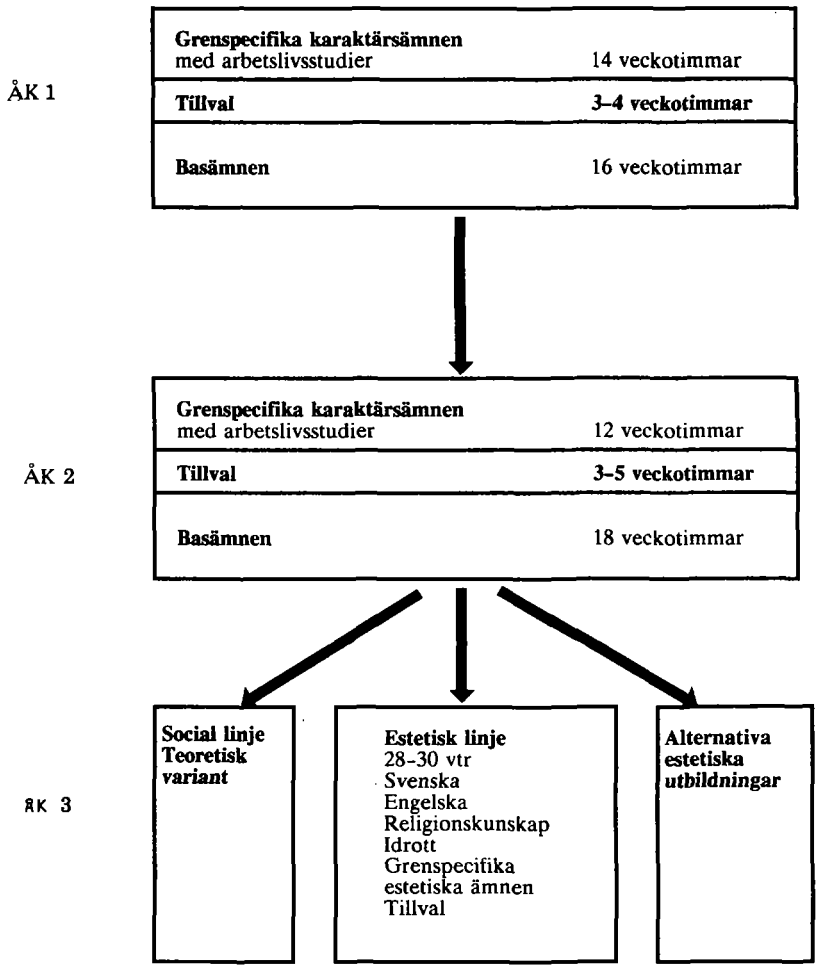

Figur 6. Treårig estetisk linje, förslag till timplan

Ämne	Årskurs 1		Årskurs 2		Årskurs 3	
	Antal vecko-timmar	Totalt antal lekt.	Antal vecko-timmar	Totalt antal lekt.	Antal vecko-timmar	Totalt antal lekt.
BASÄMNEN						
Svenska	4	128	3	96	3	96
Engelska	3	96	3	96	3	96
Historia			4	128		
Samhällskunskap	2	64	3	96		
Religionskunskap					2	64
Matematik	3	96	3	96		
Ord- och textbehandling	2	64				
Idrott	2	64	2	64	2	64
KARAKTÄRSÄMNEN						
Grenspecifika estetiska ämnen:	14	448	12	448	12	320
Bild (foto, film, video)						
Dans						
Musik						
Slöjd eller						
Teater						
Specialarbete					3	96
TILLVAL[1]	3-4	96-128	3-5	96-160	3-5	96-180
Summa	33/34	1056/ 1088	33/35	1056/ 1120	28/30	896/960

[1] tillvalsämne är B- eller C-språk, estetiska ämnen (ej karaktärsämnen) eller i årskurs 1+2 naturkunskap (3-5 vtr), i årskurs 3 matematik (5 vtr) eller lokala tillval

FIGUR 7. AVVECKLING AV GYMNASIESKOLANS LILLA RAM

Nuvarande ordning

Gymnasieskolans lilla ram - totalt ca 460 studievägar
319 studievägar med drygt 30 000 årselevplatser organiserade 1988/89
Därav 144 reguljära påbyggnadsutbildningar
108 regionala påbyggnadsutbildningar
61 specialkurser med särskilda inträdeskrav
6 lokala, längre påbyggnadsutbildningar, LA-kurser

↓

Nya planeringsförutsättningar

De yrkesinriktade linjerna i gymnasieskolan reformeras
Behovet av att ha direkta påbyggnader till linjesystemet minskar
En klarare ansvarsfördelning mellan gymnasieskolan, komvux och högskolan möjliggörs

↓

Förslag till fördelning

Gymnasieskolans nya linjesystem	Komvux	Högskolan
40-45 % av årselevplatserna överförs	50-55 % av årselevplatserna överförs	Högst 10 % av årselevplatserna överförs
Ca 70 reguljära påbyggnadsutbildningar, 60 regionala påbyggnadsutbildningar och 20 specialkurser ersätts av utbildning på linjer	Ca 50 reguljära påbyggnadsutbildningar, 40 regionala påbyggnadsutbildningar och 40 specialkurser ersätts av utbildning inom komvux	Ett 30-tal studievägar ersätts av högskoleutbildning
RA-kurser och längre LA-kurser avvecklas	2/3 av kurserna tillhör landstingsområdet	Utbildningen avser: Ingenjörer Tekniker Optiker Tandvårdspersonal m.m.
Kurser för invandrarungdom kvarstår	Komvux har redan kursverksamhet inom berörda områden Statsbidragssystemet ses över	

Sammanställning av remissyttranden över skolöverstyrelsens redovisning av två regeringsuppdrag om gymnasieskolan, en diskussionspromemoria om yrkesutbildningen i ett mer långsiktigt perspektiv, betänkandet (SOU 1989:10) om två nya treåriga linjer i gymnasieskolan samt en översyn av gymnasieskolans lilla ram.

Remissinstanserna

Remissyttranden har kommit in från universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), skolöverstyrelsen (SÖ), statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), statens arbetsgivarverk (SAV), socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), länsskolnämnderna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län, centrala studiestödsnämnden (CSN), statens invandrarverk (SIV), statens kulturråd, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Kalmar, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands och Norrbottens län, Alingsås, Arboga, Arvidsjaur, Avesta, Bergs, Bodens, Bollnäs, Borlänge, Borås, Botkyrka, Danderyds, Eksjö, Enköpings, Fagersta, Falköpings, Faluns, Filipstads, Finspångs, Forshaga, Gislaveds, Gotlands, Gällivare, Gävle, Göteborgs, Götene, Hagfors, Hallsbergs, Halmstads, Haninge, Haparanda, Hedemora, Helsingborgs, Hudiksvalls, Håbo, Hällefors, Härjedalens, Härnösands, Härryda, Hässleholms, Höörs, Jokkmokks, Jönköpings, Kalix, Karlshamns, Karlskoga, Karlskrona, Karlstads, Katrineholms, Kiruna, Klippans, Kramfors, Kristianstads, Kristinehamns, Kungsbacka, Kungsörs, Kungälvs, Köpings, Landskrona, Laxå, Leksands, Lerums, Lidingö, Lindesbergs, Linköpings, Ljungby, Ljusdals, Ludvika, Luleå, Lunds, Lycksele, Malmö, Malungs, Marks, Markaryds, Mora, Motala, Mölndals, Mönsterås, Nacka, Norrköpings, Norrtälje, Nybro, Nyköpings, Nynäshamns, Nässjö, Olofströms, Osby, Oskarshamns, Oxelösunds, Pajala, Partille, Piteå, Ragunda, Rättviks, Sala, Salems, Sandvikens, Sigtuna, Simrishamns, Skellefteå, Skövde, Sollentuna, Solna, Sorsele, Sotenäs, Stenungsunds, Stockholms, Strängnäs, Sundbybergs, Sundsvalls, Surahammars, Söderhamns, Söderköpings, Södertälje, Tidaholms, Tierps, Timrå, Tingsryds, Torsby, Torsås, Tranås, Trollhättans, Tyresö, Täby, Uddevalla, Umeå, Upplands-Bro, Upplands Väsby, Uppsala, Vadstena, Valdemarsviks, Vallentuna, Vansbro, Vara, Varbergs, Vetlanda, Vilhelmina, Vimmerby, Vingåkers, Vårgårda, Västerviks, Västerås, Växjö, Ydre, Ystads, Åmåls, Ånge, Åre, Åsele, Åtvidabergs,

Älvdalens, Ängelholms, Ödeshögs, Örebro, Örnsköldsviks, Östersunds, Österåkers, Östhammars och Överkalix kommuner, utbildningsnämnderna vid Stockholms, Uppsala, Sörmlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens läns landstingskommuner samt Bohuslandstinget, Göteborgs och Bohus läns vårdskoleförbund, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen i Sverige (LO), Sveriges Akademikers centralorganisationen (SACO), Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Sveriges skolledarförbund, Lärarnas Riksförbund (LR), Svenska facklärarförbundet (SFL), Sveriges lärarförbund (SL), Riksförbundet Hem och Skola (RHS), Elevorganisationen i Sverige, Riksförbundet för kommunal och statlig vuxenutbildning (R-VUX), Skola-Arbete-utredningen (U 1988:11), Småföretagens Riksorganisation, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd (KLYS), Sveriges Riksidrottsförbund (RF), Svenska Föreningen för Studie- och Yrkesvägledning.

UHÄ har bifogat yttranden från 31 högskoleenheter och 6 vårdhögskolor. LO har bifogat yttranden från 11 branschorganisationer. SACO har bifogat yttranden från 8 branschorganisationer. RF har bifogat yttrande från Svenska Skidförbundet.

Dessutom har yttranden kommit in från 169 sammanslutningar, 84 föreningar och förbund samt 38 enskilda.

Disposition av remissammanställningen

1 Allmänna synpunkter
1.1 Framtidens krav på gymnasieskolan
1.2 Översynen i stort
1.3 Strukturen
1.3.1 Utbildningens längd
1.3.2 Linjestrukturen
1.4 Gymnasieskolans arbetsformer
1.5 Lärarfortbildning
1.6 Arbetsplatsförlagd utbildning (APU)
1.7 Överlevnadsfrågor
1.8 Samläsning - samverkan
1.9 Bransch- eller "resurs"skolor
1.10 Lärlingsutbildning
2.1-2.7 Yrkesutbildningen
3.1-3.6 De teoretiska linjerna
4.1-4.4 Mittblocket
5.1-5.4 Lilla ramen
6.1-6.8 Allmänt
7.1-7.7 Övrigt

1 Allmänna synpunkter

Remissinstanserna instämmer överlag med utbildningsdepartementets och SÖs bedömningar att det i framtidens gymnasieskola krävs betydande flexibilitet vad gäller struktur och organisation.

Nästan samtliga remissinstanser är positiva till utredarnas förslag om bredare linjer.

De flesta anser också att en treårig gymnasieutbildning skall erbjudas alla ungdomar och att eleverna oavsett utbildningsväg bör kunna erhålla allmän behörighet för vidare studier.

1.1 Framtidens krav på gymnasieskolan

Flera instanser pekar på att arbetsmarknaden och samhället kommer att genomgå stora förändringar vad gäller både organisation och arbetsuppgifternas innehåll samt att den tekniska utvecklingen kommer att accelerera.

Många finner det svårt att närmare överblicka hur framtidens arbetsmarknad kommer att se ut, men att det är angeläget att den kommande gymnasieskolan får en utformning som ger tillräcklig flexibilitet för att anpassas till den arbetsmarknad som väntar dagens ungdom.

Bl.a. *TCO*, *SFL* och *SL* anser att tidigare klara gränser mellan olika yrkeskategorier alltmer flyter samman och att skarpa gränser mellan utbildningen för den tjänste- resp. den varuproducerande sektorn därför inte längre är önskvärda vid gymnasieutbildningens framtida organisation.

Länsstyrelsen i Örebro län konstaterar att den framtida arbetsmarknaden till betydande del väntas bli forsknings- och kunskapsintensiv och kräva arbetskraft med hög kompetens.

SACO påpekar att den pågående strukturomvandlingen i arbetslivet innebär att kraven på längre och bredare utbildningar kommer att öka. Gymnasieutbildning håller därför på att bli en nödvändighet på arbetsmarknaden, även om den som utbildningsform är frivillig.

Nyttan av gymnasieutbildning hävdar också *TCO* när man konstaterar att brist på utbildning, framför allt brist på goda grundkunskaper, mer än tidigare innebär risk för skiktning och polarisering i arbetslivet.

Trollhättans kommun anser att en gymnasial utbildning har blivit ett allmänt kvalifikationskrav på arbetsmarknaden

SAF betonar betydelsen av goda kunskaper i allmänhet och kunskaper inom det tekniska området i synnerhet. SAF tillägger att det behövs professionella specialister på dessa områden.

Flera remissinstanser bl.a. *AMS*, *länsskolnämnden i Malmöhus län*, *Höörs* och *Umeå kommuner* samt *SACO* hävdar att den framtida gymnasieskolan skall ge ungdomen förmåga att se helheter, lösa problem, samarbeta och ge sig i kast med nya arbetsuppgifter sådant som kommer att värderas allt högre i framtidens samhälle.

LO hävdar att en utgångspunkt för gymnasieskolans utbildningsinnehåll måste vara att förbereda för en annan arbetsorganisation än dagens.

Nya kunskaper behövs som t.ex. förmåga att kommunicera, analysera och sammanställa datainformation.

Många remissinstanser, däribland *statskontoret, länsskolnämnderna i Jämtlands* och *Västernorrlands län, länsstyrelsen i Stockholms län, Katrineholms, Sundbybergs* och *Trollhättans kommuner, Stockholms läns landsting, SACO, TCO* samt *RHS* anser att hänsyn måste tas till den fortgående internationaliseringen. Oavsett om Sverige söker närmare anknytning till EG-länderna eller ej, påverkar utvecklingen svenskt arbetsliv, svensk kultur och svensk utveckling.

1.2 Översynen i stort

Ett antal remissinstanser riktar kritik mot hur översynen har genomförts.

Flera remissinstanser påpekar att det saknas en genomarbetad bakgrunds- och framtidsanalys samt analys av svensk gymnasial utbildning i ett internationellt perspektiv.

Högskolan i Eskilstuna/Västerås, Svenska kommunförbundet, TCO och *LR* efterlyser de politiska målen för den nya gymnasieskolan.

TCO finner det anmärkningsvärt att det inte framlagts ett fullständigt och politiskt sammanhållet reformförslag till remissbehandling utan endast fyra sinsemellan disparata delförslag. Ett nytt och heltäckande förslag måste utarbetas och remissbehandlas innan riksdagsbehandling kan ske.

Länsskolnämnden i Gotlands län saknar en redovisning av erfarenheter och slutsatser från försöksperioden "Gymnasieskola i utveckling".

SACO efterlyser analys av de samhälleliga och vetenskapliga förutsättningarna för en gymnasiereform.

Kungliga Vetenskapsakademien är mycket kritisk till förslagen och menar att det inte någonstans framgår att grundskolans timplaner reviderats, sedan gymnasieskolan infördes. Vetenskapsakademien tillägger också att bristerna i bakgrundsanalysen är minst lika uppenbara i fråga om den vetenskapliga utvecklingen och att de är så grava att SÖs förslag inte kan läggas till grund för något beslut utan en genomgripande översyn och komplettering.

Statskontoret och *Södertälje kommun* saknar en analys av skolans plats i samhället och kopplingen mellan skolan och arbetsmarknaden. Likaså är det svårt att se någon koppling bakåt till grundskolans högstadium.

Flera remissinstanser bl.a. *Katrineholms, Kungsbacka, Partille, Sundsvalls* och *Vallentuna kommuner* samt *Kalmar läns landsting* anser att materialet ger ett splittrat intryck, vilket gör att det är svårt att överblicka helheten och därmed också de lokala konsekvenserna av förändringarna.

Kopparbergs läns landsting konstaterar att översynen av den gymnasiala utbildningen har skett genom olika utredare utan större samverkan. Detta har medfört att någon gemensam syn på det frivilliga skolsystemet

och dess framtida organisation inte kommer att ske förrän ett samlat förslag föreligger om de olika utredningsförslagen.

Länsskolnämnden i Gävleborgs län anser att utredningsförslagen inte är samordnade och att förslagen i en del fall står i strid med varandra.

Danderyds kommun konstaterar att för de yrkesinriktade utbildningarna endast finns en diskussionspromemoria och en skiss över studievägsstrukturen. Man finner det omöjligt att utifrån ett teoretiskt resonemang kunna ta ställning i detalj till så omfattande och genomgripande förslag som dessa.

Några remissinstanser är helt avvisande till förslagen och vill ha en ny remissomgång.

Kungälvs och *Uppsala kommuner* utgår ifrån att ett nytt, mer genomtänkt och bearbetat förslag läggs fram.

SACO fordrar en noggrann överarbetning och komplettering av framför allt förslagen om förändringar i timplanen, innan de kan ligga till grund för beslut.

Ett 20-tal remissinstanser anser att det fortfarande går en mycket tydlig gräns mellan de studieförberedande och de yrkesförberedande linjerna.

Sveriges Förenade Studentkårer framhåller det olämpliga i att göra en uppdelning av gymnasieskolans linjer i studieförberedande resp. yrkesförberedande.

Uppdelningen snarare markerar än suddar ut de skillnader som förslaget säger sig önska minska. *Länsskolnämnden i Stockholms län* delar den uppfattningen och menar att orsaken är att E- och T- linjernas yrkesförberedande karaktär kraftigt nedtonats.

SFL och *SL* hävdar att flera av förslagen som nu presenteras leder till en stramare uppdelning i "studieförberedande" resp. "yrkesförberedande" utbildningar och innebär därmed en återgång till tidigare synsätt med en klart segregerad gymnasieskola som följd.

Länsskolnämnden i Södermanlands län anser att det finns stor risk att det gamla systemet permanentas genom att de enskilda utredningarna gjorts inom områden som är praktiskt taget identiska med de gamla skolformerna.

Svenska kommunförbundet fastslår att studievägsstrukturen i grunden utgår från den gamla indelningen i yrkesskola, gymnasium resp. fackskola. Olika strukturer föreslås, men målen prioriteras olika.

Länsskolnämnden i Västernorrlands län konstaterar att den klara gränsen mellan studieförberedande och yrkesförberedande studievägar samt existensen av ett "mittblock" utan klar inriktning bidrar till att konservera klyftan mellan två kulturer.

Också *Nacka kommun* konstaterar att trots sin målsättning hamnar SÖ i ett förslag till gymnasieskola som innehåller dels ett "treårigt teoretiskt gymnasium" dels en "treårig yrkesskola" och dels en "treårig social/estetisk normalskola".

R-VUX anser att en förändring i gymnasieskolans organisation kräver en motsvarande översyn av komvux organisation, vilket inte har beaktats. R-VUX förutsätter att en sådan översyn snarast görs i samordnande syfte.

1.3 Strukturen

Det stora flertalet remissinstanser har endast få invändningar mot den föreslagna strukturen för en ny gymnasieskola.

Ett antal remissinstanser föreslår en gymnasieorganisation som mer tydligt, men ingalunda enhetligt, avviker från förslagens.

Oftast gäller det linjestrukturen, i några fall utbildningens längd.

1.3.1 Utbildningens längd

Gislaveds, Härnösands, Linköpings, Sundbybergs kommuner och *TCO* anser att gymnasiets samtliga utbildningsvägar skall kunna göras fyraåriga, om den enskilde eleven behöver förlängd utbildningstid.

Markaryds kommun vill ha kvar alternativet med tvåårig utbildning, både på yrkesförberedande och på social linje, för elever som inte är mogna för att gå tre år och för skoltrötta elever.

Statskontoret är tveksam till att utöka samtliga yrkesförberedande linjer med ett år.

Länsskolnämnden i Uppsala län framhåller att en treårig studiegång för alla inte är en självklarhet. Åtskilliga elever skulle föredra en kortare utbildning som de senare kan komplettera inom gymnasieskolan, i arbetslivet eller inom komvux.

Länsskolnämnden i Malmöhus län vill att skolan skall erbjuda eleverna möjlighet både till förlängd studiegång och till etappavgångar.

Flera remissinstanser föreslår både etappavgångar och förlängd studietid. Bl.a. *Uppsala kommun* konstaterar att det skall vara en rättighet och inte en skyldighet för eleven att studera tre år. Kommunen föreslår en form av etapputbildning oberoende om utbildningen är teoretiskt inriktad eller yrkesinriktad.

Vårgårda kommun föreslår att det skall finnas möjlighet till kortare yrkesutbildning vid sidan av den nya linjestrukturen exempelvis inom den kommunala vuxenutbildningens område.

SAF anser att yrkesutbildningen måste kunna avslutas efter antingen fyra, fem eller sex terminer. Det beror på de skilda behoven inom olika yrkesområden, en del elevers önskan att snabbt komma ut i förvärvsarbete samt kommunernas ekonomi.

Länsskolnämnden i Kronobergs län anser att på vissa yrkeslinjer är en ettårig utbildning i skolan tillräcklig varefter näringslivet helt bör ta över den fortsatta yrkesutbildningen.

Syndikalisterna kräver att de tvåårigа linjerna med allmänt innehåll får finnas kvar, med möjligheter till studier för ett kompletterande tredje år. De kräver också att beslut ej tas angående de tvåårigа yrkesutbildande linjernas borttagande, förrän konsekvenserna av detta - ur ett utslagnings- och snedrekryteringsperspektiv - till fullo utretts.

1.3.2 Linjestrukturen

Majoriteten av remissinstanserna har inget att invända mot den föreslagna linjestrukturen.

Några anser dock att det vore värt att pröva ett kursformat linjesystem. Ett system likt komvux.

Länsskolnämnden i Uppsala län, Västerviks kommun, SFL, SL, Elevorganisationen i Sverige och *DAKS - Föreningen för en demokratiserande och aktiverande skola* - föreslår att gymnasiet delas in i fyra eller fem breda sektorer.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län och *LO* anser att yrkeslinjerna skall ha fem breda ingångar.

Länsskolnämnderna i Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Hallands och *Västernorrlands län* samt *SAF* anser att ett modul- eller kursformat system är att föredra.

Länsskolnämnden i Jönköpings län framhåller att det på den teoretiska utbildningen endast behövs två linjer.

Tyresö kommun avstyrker utredningens förslag och förordar att det nuvarande linjesystemet bibehålls på de studieförberedande linjerna. Motiveringen är att det annars blir svårt att upprätthålla kunskapsnivån på såväl HSE-linjen som NT-linjen.

1.4 Gymnasieskolans arbetsformer

Av de remissinstanser som yttrat sig om gymnasieskolans arbetsformer saknar några förslag om vad de ser som angelägna förändringar av gymnasieskolans ämnesmål, arbetsorganisation och arbetssätt.

Flera länsskolnämnder bl.a. i *Uppsala, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Örebro, Västernorrlands* och *Västerbottens län* anser att det är nödvändigt att i en modern gymnasieskola också se över och modernisera arbetsformerna.

Botkyrka, Haninge, Hedemora, Gävle, Götene, Sundsvalls, Vallentuna, Västerviks och *Östhammars kommuner, Svenska kommunförbundet, SACO* och *SAF* är några bland de remissinstanser som konstaterar att SÖs förslag har en teknisk karaktär och menar att gymnasieskolans innehåll och arbetssätt borde ges samma prioritet som den strukturella förnyelsen.

Upplands Väsby och *Österåkers kommuner* konstaterar att det organisatoriska greppet gör att en mycket viktig kritisk granskning och debatt uteblir om gymnasieskolans framtida mål, arbetsinnehåll, arbetssätt och arbetsformer.

TCO framhåller att gymnasieskolans arbetsformer måste anpassas till det nya kunskapsintensiva arbetslivet, och att arbetsformerna moderniseras men med beaktande av vad som sker i form av organisationsförändringar i arbetslivet.

1.5 Lärarfortbildning

Ett stort antal remissinstanser påpekar att en grundläggande förutsättning för en reformering av gymnasieskolan är att lärarkompetensen förstärks med en omfattande fortbildning.

Statskontoret anser att en förändring av lärarutbildningens inriktning och uppläggning är nödvändig för att de av statsmakterna fastslagna nya inriktningarna av den gymnasiala utbildningen skall kunna slå igenom fullt ut. Statskontoret understryker även behovet av att fortbildningen av lärare prioriteras i detta sammanhang. Det går inte endast att genom tillskott av nya lärare fullfölja den nya inriktningen. Det tar alltför lång tid innan förändringarna får genomslag.

SÖ anser att det är angeläget att godkända kursplaner kan föreligga för alla tre årskurserna innan utbildning på de nya linjerna startar. Likaså bör viss lärarfortbildning anordnas före införandet av de nya utbildningarna.

Många remissinstanser bl.a. *UHÄ* och *SAF* konstaterar att lärare och SYO-konsulenter kommer att ställas inför nya och mera krävande uppgifter.

Flera remissinstanser anser att det bör inrättas speciallärartjänster på gymnasieskolan.

1.6 Arbetsplatsförlagd utbildning (APU)

Många remissinstanser uttalar farhågor om svårigheten att få bra arbetsplatsförlagd utbildning. Bl.a. konstaterar *länsskolnämnden i Södermanlands län* att det inom vissa sektorer av näringslivet kan vara svårt att hitta erforderligt antal utbildningsplatser.

Länsskolnämnden i Västerbottens län framhåller att arbetsplatsförlagd utbildning är problematisk särskilt i glesbygd.

Flera instanser t.ex. *Lidingö, Oxelösunds* och *Vallentuna kommuner* anser att utredningsförslaget inte tar ställning till hur kommuner med ett ensidigt och svagt utvecklat näringsliv skall klara behovet av den arbetsplatsförlagda utbildningen.

Länsskolnämnden i Jämtlands län och *SAF* samt flera andra instanser påpekar att det är angeläget att andelen arbetsplatsförlagd utbildning får variera inom vissa ramar beroende på lokala förutsättningar.

Enligt några kommuner, bl.a. *Linköpings kommun*, har företrädare för arbetslivet framfört oro för att APU tillsammans med grundskolans prao, gymnasieskolans praktik samt studiebesök skapar en ansträngd situation för många företag.

Flera remissinstanser däribland *AMS* och *Stockholms kommun* pekar på att finansieringsfrågan för den arbetsplatsförlagda utbildningen inte är löst, vilket medför att det är svårt att engagera små företag. Vidare pekar AMS på svårigheterna med att få bra kvalitet på den arbetsplatsförlagda utbildningen om företagen ser det som en uppoffring att ta emot elever. Risken blir att den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen får en låg status och kvalitet.

Länsskolnämnden i Västmanlands län m.fl., däribland *Solna* och *Stockholms kommuner* framhåller att ansvaret för gymnasieutbildningen vad gäller APU bör delas mellan skolan och företagen.

Stockholms kommun konstaterar att för att APU skall fungera fordras att såväl privata som offentliga arbetsgivare känner ansvar för gymnasieskolans yrkesutbildningar. Försöksverksamheten har visat att så inte alltid är fallet.

Länsskolnämnden i Västmanlands län, Borlänge och *Solna kommuner* anser att ett oeftergivligt krav från skolans sida måste vara att företagen avsätter utbildade handledare och att företagens produktions- och leveranskrav inte negativt påverkar elevernas arbetsplatsförlagda utbildning.

Bl.a. *Mölndals, Sala, Trollhättans, Växjö* och *Örebro kommuner* påpekar att det krävs ett omfattande informationsarbete för att arbetslivets medverkan skall fungera. Översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen (ÖGY)-försöken har visat att medan arbetslivets organisationer varit väl insatta i krav och förväntningar, så har de enskilda arbetsplatserna inte fått mycket information.

Göteborgs, Ystads och *Österåkers kommuner* ser svårigheter med att passa in skolans utbildningsmoment i företagens produktion.

Flera instanser påpekar att det är svårt att få företag att utbilda elever på företagens dyra och moderna utrustning.

Från bl.a. *Kalix* och *Marks kommuner* framhålls att företag som har modern utrustning, är tvingade att använda den fullt ut för att få förräntning på sina investeringar. Det kan leda till att den företagsförlagda undervisningen inte får önskad kvalitet. Företagens möjligheter att erbjuda arbetsplatsförlagd utbildning kan också skifta från år till annat.

Höörs kommun påpekar att vissa branscher redan deklarerat att det inte kommer att finnas utrymme för utbildning på arbetsplatserna.

Elfackets Centrala Yrkesnämnd konstaterar att på de orter man bedriver ÖGY-försök har kommunerna inte lyckats ge kvalificerad arbetsplatsförlagd utbildning och föreslår att utbildningen för elektriker görs om så att eleverna får miljöpraktik under de två första åren.

1.7 Överlevnadsfrågor

Ett 60-tal remissinstanser kommenterar överlevnads- och miljöfrågorna.

TCO konstaterar att miljökunskapen är lika viktig för alla gymnasieelever både i deras egenskap som människor och samhällsvarelser som i deras framtida yrkesroller.

Flera instanser bl.a. *Falköpings* och *Örebro kommuner, LO, RHS, Lidingö miljögrupp, Svenska Naturskyddsföreningen* och *Fältbiologerna i Sollentuna* hävdar att kraftfulla insatser för miljön är nödvändiga för vår överlevnad och förordar att miljöfrågorna integreras i undervisningen.

Länsskolnämnden i Gotlands län och *Kungliga Vetenskapsakademien* anser att gymnasieförslaget nästan helt bortser från de allvarliga ekologiska och miljömässiga faktorer som dagens ungdom har att ta ställning till under sin kommande yrkesverksamma tid.

Miljökunskap bör bli ett obligatoriskt ämne på alla linjer föreslår bl.a. *Statens Naturvårdsverk, Ungdomens Miljöriksdag* och *Naturskyddsföreningen i Gävleborgs län.*

Miljödelegationen Västra Skåne konstaterar att miljön fortfarande förefaller vara oupptäckt i skolvälden - trots att hela omvärlden, inklusive industrin, nu prioriterar miljömedvetenhet och kunskaper.

1.8 Samläsning - samverkan

Ett 30-tal remissinstanser föreslår samläsning, samverkan med kommunala vuxenutbildningen (komvux) och AMU. *TCO, SAF, RHS* och *Skola-Arbete-utredningen* förordar detta samarbete för att bättre utnyttja lokaler, material och resurser.

En del remissinstanser t.ex. *länsskolnämnderna i Kristianstads, Göteborgs och Bohus län* samt *Glesbygdsdelegationen* förordar samverkan med samtliga utbildningsformer såsom AMU, komvux, folkhögskolor och studieförbund.

Länsskolnämnden i Kalmar län, Härryda och *Ljungby kommuner* samt *Blekinge läns landsting* förordar en regional samordning vad gäller i första hand yrkesutbildningarna.

Förslag att i den framtida gymnasieskolan blanda gymnasieelever och vuxenstuderande i samma utbildning kommer från bl.a. *Osby, Torsås, Ånge* och *Östhammars kommuner.*

Flera remissinstanser, däribland *Kungälvs, Nyköpings* och *Pajala kommuner*, är av den åsikten att samläsning över både årskurserna och ämnesgränserna ger bättre helhetssyn på kunskaper och är ett effektivt resursutnyttjande.

1.9 Bransch- eller "resurs"-skolor

Flera av remissinstanserna anser att det system med bransch- eller "resurs"-skolor som utbildningsdepartementet skissat är intressant och borde vidareutvecklas.

Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund finner det resonemang som förts om "resurs"-skolor intressant, inte minst mot bakgrund att ge utbildning i udda och hotade hantverk.

1.10 Lärlingsutbildning

Ett antal remissinstanser bl.a. *Borlänge, Ludvika, Mora, Nacka, Sala* och *Sollentuna kommuner, Svenska kommunförbundet, TCO* och *LR* önskar behålla möjligheten med gymnasial lärlingsutbildning som ett komplement till de reguljära studievägarna. Denna utbildningsform är nödvändig för att tillgodose små yrkesområden.

2 Yrkesutbildningen

2.1 Linjestrukturen

Flertalet av remissinstanserna anser att den föreslagna linjestrukturen väl svarar mot yrkeslivets förändringar.

Några remissinstanser vill ha bredare linjer. Ett fåtal förordar annan linjestruktur.

Statskontoret anser att den föreslagna linjestrukturen är alltför specialiserad och blir därigenom också rigid i förhållande till en arbetsmarknad som snabbt behöver anpassas till förändringar.

Bland dem som anser att yrkesutbildningens linjer skall vara bredare är *LO*, som anser att SÖs förslag på den yrkesinriktade utbildningens struktur inte möter elevernas och samhällets behov. LO hävdar vidare att det som SÖ har skissat om förändringar i samhälle och arbetsliv endast föga återspeglas i förslagen till ny struktur för den yrkesinriktade utbildningen. Den framtida linjestrukturen bör enligt LO bestå av fem breda ingångar.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län anser också att en modell med fem ingångar vore värd att pröva.

Ett antal remissinstanser bl.a. *länsskolnämnderna i Uppsala, Kristianstads, Älvsborgs, Västernorrlands* och *Norrbottens län, Jokkmokks, Malungs, Osby, Skellefteå, Strängnäs, Tingsryds, Upplands Väsby* och *Vansbro kommuner* samt *Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund (SSU)* förordar färre och bredare ingångar.

Bl.a. *Arvidsjaurs* och *Härjedalens kommuner* vill ha färre och bredare ingångar. De anser att SÖs föreslagna linjestruktur inte tillgodoser de små skolornas behov.

Länsskolnämnden i Kristianstads län anser att linjesystemet bör avvecklas successivt med hänsyn till de kommunala bindningar investeringsmässigt m.m., som finns till linjerna och osäkerheten i bedömningar av framtidens krav på gymnasieskolan.

Länsskolnämnden i Västernorrlands län hävdar att de flesta ingångarna i princip är samma studievägar som finns i nuvarande linjesystem vilket medför att eleverna måste göra sitt yrkesval redan i grundskolan. Nämnden anser att antalet ingångar bör minska ytterligare redan på kort sikt.

Göteborgs kommun hävdar att bredare ingångar medför att eleverna har större möjligheter att göra ett säkrare och mer målmedvetet studie- och yrkesval.

Uppsala kommun förordar att ingångarna görs färre och bredare. En sådan minskning, anser kommunen, kan bl.a. ge större möjligheter till byten mellan linjer samt bättre tillfredsställa arbetsmarknadens behov av rörlig arbetskraft.

Några remissinstanser, bl.a. *socialstyrelsen, länsskolnämnderna i Skaraborgs* och *Värmlands län, Borlänge, Botkyrka, Halmstads, Karlstads, Malmö* och *Mora kommuner* anser att den föreslagna linjestrukturen på kort

sikt är acceptabel, men att målet för en reformering av gymnasieskolan bör vara att i ännu högre grad bredda ingångarna.

Länsskolnämnden i Kronobergs län konstaterar att den föreslagna linjestrukturen som princip för organisationen av gymnasieskolan sannolikt är en lösning på kort sikt. Linjestruktur som organisation har en trögheit och länsskolnämnden anser därför att på längre sikt är det önskvärt med en mer kursrelaterad utbildning.

SAFs Allmänna Arbetsgivarförbund framhåller också att framtidens yrkesutbildning inte kan byggas upp kring ett stelbent linjesystem som hindrar flexibilitet, utan utbildningssystemet måste utvecklas så att det snabbare än i dag kan förändra innehåll och inriktning på yrkesutbildningen.

Några få remissinstanser uttalar farhågor om att ingångarna blir för breda.

Bl.a. *SAF* tar bestämt avstånd från varje form av blockindelning. En blockindelning, enligt SAF, blir alltid konstlad och blocken blir för stora för att kunna representera naturliga samband."Breda ingångar" kan vara motiverade inom några branscher (verkstad, bygg och process) medan "smala ingångar" är motiverade i andra anser SAF.

Härnösands kommun konstaterar att det ställs krav på skolan, framför allt från de mindre företagen, att ungdomar som kommer ut i näringslivet skall ha relativt omfattande specifika yrkeskunskaper så att de med mycket kort introduktionsperiod kan ingå i produktionsgrupperna.

Lerums kommun anser att ett första gemensamt år inte behöver gälla alla linjer och att en klar yrkesprofil skall finnas redan i årskurs ett.

Plåtslageriernas Riksförbund menar att hänsyn också måste tas till de yrkesområden som är så speciella att ett gemensamt första år ej ger någon inlärning i karaktärsämnet.

Bergaskolan i Eslöv påpekar att motivationen hos eleverna kan försvinna om det blir en alltför bred och allmänt hållen ingång i gymnasieskolan.

2.2 Bredd/specialisering

Nästan samtliga remissinstanser anser att de föreslagna utbildningsvägarna med avseende på bredd/specialisering väl svarar upp mot förväntade krav på bredare baskunskaper.

Några remissinstanser är av annan uppfattning.

Landstingsförbundet anser att grundläggande utbildning skall ge en sådan kompetens att en person efter normal inskolning på arbetsplatsen skall kunna utföra arbetsuppgifter inom hälso- och sjukvården.

Länsstyrelsen i Kalmar län ställer sig tveksam till om svenskt näringsliv verkligen är i behov av yrkesutbildade generalister. Länsstyrelsen konstaterar vidare att det kommer att behövas yrkesarbetare med specialkunskaper och med en djupare utbildning än i dag.

Småföretagens Riksorganisation hävdar att gymnasieskolan skall ge en grundläggande yrkeskunskap och inte utbilda generalister. Generalistut-

bildning leder till uttunning av yrkesinnehållet och kan vara förödande för vissa branscher.

Bl.a. *länsskolnämnden i Kristianstads län, Varbergs* och *Sundsvalls kommuner* konstaterar att det stora antalet "utgångar" tyder på att arbetsmarknadens parter kanske haft för stort inflytande över förslaget. Kravet på bred generaliserbar yrkeskunskap rimmar illa med flera av de smala "specialistutgångarna".

Några bl.a. *Skövde kommun, SAF* och *LO* anser att vad beträffar bredd/specialisering inom yrkesämnet bör detta bedömas från bransch till bransch. För rent hantverksmässiga utbildningar kan specialisering och färdighetsträning inte nog understrykas.

Olofströms kommun menar att förslaget är ologiskt uppbyggt, genom att linjer i högre årskurser grendelas dels i yrkesområden, dels till renodlade yrkesbefattningar.

Bl.a. *Lycksele kommun* påpekar att skolan måste vara uppmärksam på att inte yrkesområdet blir så smalt att eleverna får svårt att välja arbete.

2.3 Grenar och varianter

Majoriteten av remissinstanserna anser att man måste begränsa antalet skisserade grenar och varianter på yrkeslinjerna.

Flera remissinstanser bl.a. *länsskolnämnderna i Stockholms, Jönköpings* och *Norrbottens län, Botkyrka, Kungälvs* och *Österåkers kommuner, SACO* samt *Sveriges skolledarförbund* konstaterar att få skolor och regioner i landet kan erbjuda mer än enstaka grenar eller varianter i högre årskurser. Elevunderlaget räcker inte.

Andra t.ex. *länsskolnämnderna i Södermanlands* och *Jämtlands län, Kungsbacka, Olofströms, Pajala, Ystads* och *Ånge kommuner* anser att det stora antalet utgångar inte svarar mot de generella kunskaper som kommer att behövas i framtiden. Man bör också sträva efter att den treåriga utbildningen kan fullföljas på hemorten.

Gällivare kommun anser att antalet utgångar skall begränsas. Graden av specialisering minskar visserligen, men bredare utgångar möjliggör bibehållandet av yrkesutbildning i glesbygd.

Bl.a. *Göteborgs kommun* anser att antalet utgångar bör begränsas ytterligare så att realistiska valalternativ kan erbjudas.

Hudiksvalls och *Malungs kommuner* föreslår att antalet utgångar begränsas ytterligare, men att möjlighet bör finnas att i viss mån, och inom rimliga kostnadsramar, anpassa modulernas innehåll till lokala förutsättningar och behov.

Stockholms kommun fastslår att ett fåtal utgångar ger en ökad bredd på utbildningen och ger ett bättre resursutnyttjande i och med att klasserna blir välfyllda.

Gotlands kommun anser att ytterligare reduktion av antalet linjer inte bör ske. Skillnaderna mellan linjernas innehåll är så betydande att ett eventuellt sammanförande skulle minska yrkesinriktningen.

Några bl.a. *länsskolnämnden i Blekinge län, Stockholms, Uppsala, Jönköpings, Kalmar, Kristianstads, Hallands, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Örebro, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens läns landsting* och *Bohuslandstinget* samt *TCO* anser att omvårdnadslinjens utgångar bör begränsas.

TCO konstaterar att i förslaget är linjerna många och smala på den varuproducerande sidan men få och breda på den tjänsteproducerande.

2.4 Rekryteringsmönster

De flesta remissinstanserna anser att de föreslagna studievägarna inte kommer att påverka rekryteringsmönstret vad gäller könsfördelning och fördelning utifrån social bakgrund.

Länsskolnämnden i Värmlands län, länsstyrelsen i Västmanlands län, Filipstads och *Västerås kommuner* anser att det är främst förändringar på arbetsmarknaden som ger positiva resultat på könsfördelningen.

Länsskolnämnden i Kronobergs län menar att de värderingar som styr valen av studievägar påverkas i första hand av faktorer utan inflytande från skolvärlden.

Länsskolnämnden i Norrbottens län anser att utbildningsvägarna knappast är tillräckligt breda för att det skall bli radikala förändringar av rekryteringsmönstret.

Upplands Väsby kommun fastslår att breda ingångar kan rekrytera både flickor och pojkar, men att det viktigaste är attityder, arbetssätt och arbetsformer och inte studieorganisatoriska lösningar.

Bl.a. *Klippans, Ljusdals, Marks* och *Vetlanda kommuner* samt *Kronobergs läns landsting* anser att könsfördelningen kan påverkas positivt genom de föreslagna linjestrukturerna med bredare utbildningsvägar och med flera teoretiska ämnen.

När det gäller rekrytering utifrån social bakgrund hoppas t.ex. *länsskolnämnderna i Malmöhus, Älvsborgs* och *Västmanlands län* samt *Malmö, Sigtuna* och *Umeå kommuner* att den kan påverkas fördelaktigt genom att yrkesutbildningen fått högre status.

2.5 Yrkesutbildningens tillgänglighet

När det gäller tillgängligheten av yrkesutbildning vid minskat elevunderlag - särskilt på mindre orter, har flertalet remissinstanser synpunkter på förslaget.

Flera remissinstanser bl.a. *socialstyrelsen, länsskolnämnden i Norrbottens län, Bodens, Filipstads, Hässleholms, Kalix, Kristinehamns, Lindesbergs, Ljusdals, Malmö, Piteå, Skövde* och *Sundbybergs kommuner* samt *LO* och *LR* framhåller att det är bra att eleverna kan stanna kvar på hemorten under första utbildningsåret, men tillgängligheten på vissa grenar och varianter blir, enligt förslaget, knappast bättre än nu under det andra och tredje året.

Några t.ex. *länsskolnämnden i Västerbottens län* och *Växjö kommun* föreslår att små gymnasiekommuner bör ges frihet inom ramen för klass/linje, anordna de grenar och varianter som de utifrån lokala förhållanden kan genomföra.

Bl.a. *länsskolnämnderna i Hallands* och *Göteborgs och Bohus län* samt *Varbergs* och *Åsele kommuner* anser att färre ingångar bör öka tillgängligheten av utbildningen om detta kombineras med en så sammanhållen årskurs två som möjligt.

En del remissinstanser t.ex. *länsskolnämnderna i Jönköpings, Kronobergs* och *Jämtlands län, Trollhättans* och *Valdemarsviks kommuner* förespråkar breda ingångar och samläsningsmöjligheter mellan årskurserna.

Småföretagens Riksorganisation föreslår att om den egna gymnasieskolan saknar utbildning för någon yrkesinriktning skall eleven kunna få denna utbildning på hemorten under förutsättning att arbetslivet på orten kan erbjuda den praktiska delen av yrkesutbildningen. Den teoretiska utbildningen kan eleven få via distansundervisning, på ett "resurscenter" eller hos AMU.

SAF hävdar att gymnasieskolor med gemensamma utbildningsinstitutioner ger större flexibilitet och tillgänglighet, speciellt i kombination med lokalt arbetsplatsförlagda utbildningsdelar och med branschskolor.

SAF m.fl. påpekar att det kan vara förrädiskt att tro att breda ingångar är lösningen på tillgängligheten. Utlovade grenar och varianter kanske inte kan komma till stånd på grund av för få elever.

Ett antal remissinstanser hävdar att antalet utgångar på yrkeslinjerna måste begränsas.

Några t.ex. *länsskolnämnderna i Värmlands* och *Kopparbergs län, Borlänge, Eksjö, Kristianstads, Kungsbacka, Kungsörs, Köpings, Ludvik, Luleå, Lycksele, Pajala* och *Umeå kommuner* samt *Hallands, Västmanlands, Västernorrlands, Västerbottens* och *Norrbottens läns landsting* hävdar att förslaget fortfarande har för många linjer och varianter för att gynna mindre orter.

Länsskolnämnden i Blekinge län tillägger att breda utgångar ur gymnasieskolan underlättar för de små gymnasieskolorna att behålla sina elever, ger ett bättre studieklimat och ger eleverna större valmöjligheter på arbetsmarknaden.

Länsskolnämnden i Västernorrlands län konstaterar att en struktur med många utgångar är en klar nackdel för organisationen redan på medelstora orter.

Örebro läns landsting påpekar att antalet utgångar bör begränsas i förhållande till förslagen eftersom tillgängligheten till yrkesutbildningen på mindre orter annars kan äventyras.

Halmstads kommun fastslår att om utgångarna hålls vid rimligt antal, samarbetet med näringslivet fungerar och - när behov uppstår - möjlighet ges att utvidga den skolförlagda utbildningen, bör inte konsekvenserna bli alltför svåra.

Några remissinstanser förordar en regional samplanering av yrkesutbildningen.

Länsskolnämnderna i Uppsala och *Skaraborgs län, Fagersta, Götene, Haninge, Härryda, Jönköpings, Marks, Söderhamns, Uddevalla, Vansbro, Västerås* och *Ånge kommuner, Jönköpings* och *Kronobergs läns landsting, Sveriges skolledarförbund, SFL* samt *SL* betonar att konsekvenserna av förslagen bör bli positiva om man bedriver en förutsättnings- och prestigelös, lokal och regional utbildningsplanering framför allt när det gäller årskurs två och tre.

Länsskolnämnden i Västmanlands län anser att länsskolnämnderna bör få i uppdrag att fördela utbudet av utbildningar i länet, så att så många utbildningar som möjligt blir tillgängliga för eleverna.

Bl.a. *Marks* och *Vansbro kommuner* tillägger att länsskolnämnderna aktivt måste medverka vid planering av studievägar så att inte kommuner konkurrerar med varandra om samma utbildning vid vikande elevunderlag.

Bl.a. *Södertälje kommun* och *Svenska kommunförbundet* hävdar att det kommer att bli svårt att kunna tillgodose årskurs ett-elevernas önskemål av grenar i årskurs två och tre resp. varianter i årskurs tre. Genom konkurrens om platserna till högre årskurs kan den egna kommunens elever slås ut av sökande från andra kommuner.

Länsskolnämnderna i Stockholms och *Malmöhus län* m.fl. påpekar att en linje med bred ingång och flera utgångar riskerar att på en ort med litet elevunderlag bli en linje med bred ingång och en eller ingen utgång.

Kopparbergs läns landsting slår fast att minskat elevunderlag under alla omständigheter kommer att påverka organisationen hur den än konstrueras. Nackdelarna finns i ett alltför förgrenat utgångssystem.

2.6 Ökat utrymme för allmänna ämnen

Förslaget att öka utrymmet för allmänna ämnen på bekostnad av arbetsplatsförlagd utbildning i årskurs tre har av flertalet remissinstanser mottagits positivt.

Även avvikande synpunkter har framförts bl.a. av *länsskolnämnderna i Uppsala* och *Jämtlands län, Borlänge, Haninge, Klippans, Köpings, Sandvikens* och *Södertälje kommuner, Kristianstads läns landsting, Sveriges skolledarförbund* samt *Fredrika Bremerskolan i Haninge*. Dessa anser att allmänna ämnen inte utan vidare bör ges större utrymme på karaktärsämnets bekostnad. Det kan medföra vissa problem med motivationen för elever med svårigheter och för skoltrötta elever.

Bl.a. *länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län, Karlshamns kommun, SAF* och *Småföretagens Riksorganisation* avstyrker en generell utökning av allmänna ämnen på bekostnad av utrymmet för karaktärsämnet - arbetsplatsförlagd utbildning inkluderad.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län samt *Skövde kommun* framhåller att det är tveksamt att belasta svaga elever med mer allmänna ämnen och föreslår utökad studiekurs för dem som så önskar.

Botkyrka kommun påpekar att arbetsplatsförlagd utbildning är viktig, dels för att tillvarata den teknik och det kunnande som företagen har, dels för den motivation som arbetsplatsförlagd utbildning ger eleverna - inte minst de skoltrötta.

Gotlands och *Uddevalla kommuner* anser att det skall vara 60% arbetsplatsförlagd utbildning i årskurs tre. De allmänna ämnena bedöms vara lättare att komplettera än yrkesämnena.

Hällefors kommun är tveksam till förslaget eftersom den arbetsplatsförlagda utbildningen ofta ger linjen dess karaktär. Med mer tid för allmänna ämnen riskeras också en utslagning av elever med föga intresse för teoretiska studier.

Några t.ex. *Gävle* och *Halmstads kommuner* tillstyrker 50% arbetsplatsförlagd utbildning under förutsättning att den frigjorda tiden utnyttjas till undervisning i yrkesämnen på skolan.

Hedemora och *Trollhättans kommuner* m.fl. fastslår att det redan i dag ställs stora krav på kunnande i karaktärsämnena och anser därför att en timplaneminskning ej är tillrådlig.

Ett fåtal bl.a. *Köpings* och *Örnsköldsviks kommuner* tillstyrker 50% arbetsplatsförlagd utbildning om 10% av tiden anslås till bufferttid för speciella insatser för elevernas individuella behov i ämnen eller i s.k. nollmoduler i yrkesämnena.

Mölndals kommun anser att den tid som friläggs genom att den arbetsplatsförlagda utbildningen skärs ner till 50% bör användas till fördjupningsstudier enligt den modell som SÖ beskriver för H- och S-grenen.

Bl.a. *Ljusdals, Lycksele* och *Upplands-Bro kommuner* framför farhågor om utrymmet för allmänna ämnen ökar i årskurs tre att eleverna avbryter sin utbildning i gymnasieskolan och tar anställning hos arbetsgivare, som både betalar lön och svarar för kompletterande yrkesutbildning.

Kungsbacka kommun och *Tekoindustrins Yrkesnämnd* anser att behovet av allmänna ämnen är olika på olika linjer och att det därför borde finnas större flexibilitet beträffande utrymmet för dessa.

Några bl.a. *Hässleholms kommun* anser att det inte finns något behov av ökat utrymme för allmänna ämnen.

Motala, Piteå och *Tranås kommuner* m.fl. finner att en minskning av arbetsplatsförlagd utbildning innebär, vid mindre gymnasieskolor, en alltför dyrbar utbildning i allmänna ämnen p.g.a. att undervisningsgrupperna blir för små. Dessutom innebär förslaget att det uppstår ett ökat lokalbehov.

Bl.a. *Sigtuna kommun* och *Landstingsförbundet* vill att man avvaktar utvärderingen av ÖGY-försöken innan någon förändring görs.

2.7 Genomförandet

De flesta remissinstanserna anser att en reformering bör ske under första hälften av 1990-talet.

En del remissinstanser föreslår en mycket snabb reformering.

Statskontoret anser att en reformering av de yrkesförberedande linjerna är mycket angelägen varför en omfattande utvärdering av försöksverksamheten inte bör avvaktas. Nödvändiga justeringar kan göras senare.

Ånge kommun, Småföretagens Riksorganisation och *Energibranschens Utbildningsråd AB* anser att reformen snabbt bör införas på alla yrkestekniska utbildningar.

Länsskolnämnderna i Kalmar och *Västmanlands län. Upplands Väsby* och *Örnsköldsviks kommuner* föreslår att så snart tillräckligt underlag finns för att fastställa hur en utbildningsväg skall vara utformad, bör den införas i hela landet samtidigt.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län framhåller att det vore önskvärt att reformeringen sker samtidigt för alla linjer 1993/94 eller 1994/95.

Bl.a. *Jönköpings, Malmöhus* och *Norrbottens läns landsting* anser att det är angeläget med snabbt genomförande av reformen. Det är olyckligt med gamla och nya utbildningar sida vid sida då det medför påfrestningar för verksamheten hävdar landstingen.

Många bl.a. *länsskolnämnderna i Stockholms, Blekinge, Kristianstads, Älvsborgs, Skaraborgs* och *Värmlands län, Kungsbacka, Landskrona, Stockholms, Tranås* och *Västerås kommuner* förordar ett successivt genomförande under första hälften av 1990-talet.

Några t.ex. *länsskolnämnden i Blekinge län* föreslår en successiv reformering under resten av 1900-talet.

Majoriteten av remissinstanserna bl.a *nästan samtliga länsskolnämnder, Hagfors, Klippans* och *Vetlanda kommuner, Stockholms* och *Kristianstads läns landsting, SAF, LR, Svenska Föreningen för Studie- och Yrkesvägledning* samt *Bergaskolan i Eslöv* anser att man bör avvakta utvärderingen av ÖGY-försöket för att skapa underlag för förbättringar.

Flera bl.a. *länsskolnämnderna i Jönköpings, Värmlands* och *Kalmar län, Varbergs kommun* samt *Kristianstads läns landsting* föreslår att ÖGY-försöken utvidgas ytterligare.

Svenska kommunförbundet anser att en viktig förutsättning för en framgångsrik reformering är att ett principbeslut som innehåller alla strategiska förutsättningar kommer relativt snabbt, men att huvudmännen och skolväsendet sedan får tid på sig att förbereda och informera eleverna.

Bl.a. *länsskolnämnden i Gotlands län, Jönköpings* och *Upplands-Bro kommuner* konstaterar att reformeringstakten är beroende av den kommunala ekonomin. en väl genomtänkt fortbildning av lärare och att arbetslivet helhjärtat ställer upp på reformen. Länsskolnämnden i Gotlands län tillägger att reformeringen bör kunna ske stegvis där den inledda verksamheten med försök inom olika utbildningsvägar successivt övergår i kontinuerlig form, och andra tillkommer efter hand.

Flera t.ex. *länsskolnämnderna i Uppsala* och *Jönköpings län, Avesta, Borås, Gotlands, Katrineholms, Kungsörs, Lindesbergs, Lycksele, Nyköpings, Sigtuna, Södertälje, Timrå* och *Östersunds kommuner* anser att reformeringen kan ske i så snabb takt som samhällsekonomin tillåter.

3 De teoretiska linjerna

3.1 Gemensamma ämnen - karaktärsämnen

Flera remissinstanser har synpunkter på vilka ämnen som bör tillkomma i eller utgå ur gruppen gemensamma ämnen och gruppen karaktärsämnen.

De flesta t.ex. *UHÄ, tio länsskolnämnder, länsstyrelsen i Malmöhus län, ett stort antal kommuner, SAF, SACO, TCO, Elevorganisationen i Sverige* och *Skola-Arbete-utredningen* anser att datakunskapen skall utgå ur gruppen karaktärsämnen. Datakunskap kan integreras i andra ämnen.

Några bl.a. *länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län, Gävle, Haninge, Mora, Motala, Simrishamns, Uppsala* och *Tranås kommuner* föreslår en eventuellt två veckotimmar datakunskap i årskurs ett.

Ett fåtal bl.a. *Hässleholms, Nynäshamns* och *Umeå kommuner* anser att datakunskap bör vara ett tillvalsämne.

Många t.ex. *flera länsskolnämnder, ett antal kommuner, Svenska kommunförbundet, SAF, TCO, Småföretagens Riksorganisation, Sveriges Verkstadsförening, LänsTeknikCentrum LTC, T4-skolornas rektorskonvent* och *Ingenjörsvetenskapsakademien IVA* hävdar att ämnet teknik skall vara karaktärsämne på T-grenen.

Några bl.a. *länsskolnämnden i Västerbottens län, Eksjö, Göteborgs, Lerums, Stenungsunds, Täby, Umeå* och *Österåkers kommuner* föreslår att företagsekonomi blir karaktärsämne på HSE-linjen.

Flera bl.a. *Katrineholms* och *Norrköpings kommuner, Riksförbundet för Hembygdsvård, Svenska Historiska Föreningen, Svenska Humanistiska Förbundet, Historiska institutionen vid Göteborgs universitet, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien* och *Föreningen Norden* m.fl. anser att historieämnet har behandlats för snävt i timplaneförslaget och vill att samtliga linjer tilldelas fler timmar, särskilt HSE- linjen.

Länsskolnämnden i Värmlands län, Arboga, Borlänge, Forshaga, Höörs, Kalix, Karlstads, Klippans, Mora, Nässjö och *Stenungsunds kommuner, Bildlärarnas Riksförening, Bild och Ord Akademin, Riksföreningen Konst och Skola, Föreningen Svenska Masskommunikationsforskare* och *Svensk Form* m.fl. föreslår att de estetiska ämnena skall ingå i gruppen gemensamma ämnen.

3.2 Balansen humaniora - naturvetenskap

Endast ett fåtal remissinstanser har synpunkter på balansen mellan humaniora/samhällsvetenskap och naturvetenskap/teknik.

Flertalet remissinstanser bl.a. *länsskolnämnderna i Stockholms, Skaraborgs* och *Värmlands län, Hagfors, Kungsörs, Köpings, Ljungby, Ludvika, Nyköpings, Nynäshamns, Skövde, Stockholms, Södertälje, Täby* och *Udde-*

valla kommuner samt *T4-skolornas rektorskonvent* anser att det skall vara mer teknik på NT- linjen.

Några t.ex. *Hudiksvalls, Katrineholms, Lindesbergs* och *Ljusdals kommuner, SAF* och *Sveriges skolledarförbund* vill ha mer naturvetenskap/teknik på HSE-linjen.

Det bör vara mer humaniora/samhällsvetenskap på HSE-linjen anser bl.a. *länsskolnämnden i Södermanlands län, Ljungby, Lycksele, Stenungsunds, Strängnäs* och *Tranås kommuner, LR* och *Skola-Arbete-utredningen.*

Det behövs mer humaniora/samhällsvetenskap på NT-linjen anser bl.a. *länsskolnämnderna i Uppsala, Hallands* och *Göteborgs och Bohus län, Arboga, Hagfors, Malmö* och *Tyresö kommuner.*

3.3 Ämnesfördjupning

De flesta remissinstanser är positiva till principen om fördjupningsämnen i årskurs tre på E-, H- och S-grenen.

Länsskolnämnden i Norrbottens län, Piteå, Sigtuna och *Ånge kommuner* m.fl. betonar att med tvärvetenskapliga studier kan en bättre helhetssyn främjas.

Några bl.a. *länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län* och *Uddevalla kommun* föreslår att specialarbetet läggs ut i fördjupningsämnet.

SAF anser att möjlighet till fördjupning bör finnas i alla ämnen.

En del bl.a. *Bodens, Eksjö, Filipstads, Hagfors, Hudiksvalls, Jönköpings, Kristinehamns, Lycksele* och *Tierps kommuner* påpekar att på mindre gymnasieorter finns risken att utbudet av fördjupningsämnen blir begränsat.

Några t.ex. *Åmåls kommun* och *LR* anser att fördjupningsämnena bör utgå och ersättas av de ämnen som redan finns på linjen - historia, samhällskunskap, religion och filosofi.

3.4 Teknik som tillvalsämne

De flesta remissinstanser anser att det finns fler nack- än fördelar med att erbjuda teknik endast på tid för tillval i årskurs ett och två.

Bl.a. *länsskolnämnderna i Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Kopparbergs* och *Västerbottens län, Eksjö, Härnösands, Jönköpings, Kristianstads, Kristinehamns, Kungsbacka, Lindesbergs, Lycksele, Nynäshamns, Tyresö* och *Västerås kommuner* anser att fördelen med att teknik finns som tillvalsämne är att elever som går på HSE- eller N-linjen har tillgång till ämnet.

Ludvika, Södertälje, Uddevalla och *Örebro kommuner, SAF* och *T4-skolornas rektorskonvent* hävdar att förslaget är oacceptabelt, och bör omprövas.

Några t.ex. *statskontoret, länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län, Göteborgs, Helsingborgs, Ljusdals* och *Olofströms kommuner, SFL, SL* och *Småföretagens Riksorganisation* påpekar att det kan finnas en risk att

det blir en manlig och en kvinnlig indelning på linjerna och att det blir pojkarna som väljer teknik som tillvalsämne.

Bl.a. *länsskolnämnderna i Skaraborgs, Värmlands, Kopparbergs och Gävleborgs län, Avesta, Eksjö, Hallsbergs, Haninge, Härnösands, Klippans, Kungsörs, Lerums, Lindesbergs* och *Nyköpings kommuner* samt *Svenska Föreningen för Studie- och Yrkesvägledning* anser att den föreslagna T-linjen inte kommer att ge tillräcklig teknisk kompetens och kunnande. Remissinstanserna anser också att elever som i årskurs tre väljer teknisk gren kommer att ha olika förkunskaper i ämnet teknik vilket kan skapa problem.

Flera bl.a. *Fagersta, Göteborgs, Hudiksvalls, Katrineholms, Marks, Mora, Nynäshamns, Pajala, Partille, Tyresö* och *Upplands-Bro kommuner* anser att det är olyckligt att den tekniska utbildningen skall organiseras inom det fria tillvalets ram. Vidare anser man att problem kan uppstå om grupperna i teknik blir så små att tillvalet ej kan erbjudas samt påpekar också att förslaget innebär att det kan bli svårt att behålla hög lärarkompetens.

3.5 NT-linjens utbildningsprofil

Många bl.a. *UHÄ, de flesta länsskolnämnder, ett stort antal kommuner, SAF, SACO, TCO, Sveriges skolledarförbund, SFL, SL, Skola-Arbete-utredningen, Småföretagens Riksorganisation, Svenska Föreningen för Studie- och Yrkesvägledning, Kommunala yrkesnämnden (KYN), Sveriges Verkstadsförening, T4-skolornas rektorskonvent, Biologilärarnas förening* och *SAFs Allmänna Arbetsgivarförbund* anser att den tekniska grenen på NT-linjen inte ger tillräcklig teknisk utbildningsprofil.

Länsskolnämnderna i Blekinge och *Gävleborgs län, Avesta, Bodens, Götene, Klippans, Kristinehamns, Ljusdals* och *Pajala kommuner* samt *LR* m.fl. konstaterar att om eleven väljer all teknik som bjuds är den tekniska utbildningsprofilen tillfredsställande.

Ett fåtal bl.a. *länsskolnämnderna i Blekinge* och *Hallands län, Hagfors* och *Motala kommuner* anser att linjen är studieförberedande och inte behöver någon teknisk utbildningsprofil.

3.6 Grendelning

Majoriteten t.ex. *flertalet länsskolnämnder, ett stort antal kommuner, Svenska kommunförbundet, SAF, Sveriges skolledarförbund, RHS, Skola-Arbete-utredningen, Sveriges Verkstadsförening, T4-skolornas rektorskonvent* och *Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund (SSKF)* anser att grendelning av de teoretiska linjerna skall ske i årskurs två.

Länsskolnämnderna i Stockholms, Kalmar, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus län, Avesta, Karlskrona, Klippans, Kristinehamns, Kungsbacka, Leksands, Motala, Nybro, Pajala, Piteå, Rättviks, Trollhättans, Varbergs och *Ånge kommuner* samt *LR* delar SÖs förslag och anser att NT-linjen skall grendelas i årskurs tre.

Halmstads kommun m.fl. vill ha en sammanhållen HS- och NT-linje i tre årskurser.

4 Förslag om två nya treåriga linjer i gymnasieskolan (SOU 1989:10)

4.1 Den sociala linjens profilering

Flera remissinstanser avstyrker förslaget om en treårig social linje då de finner att den inte är tillräckligt profilerad.

Bl.a. *statskontoret, RRV, AMS, flertalet länsskolnämnder, länsstyrelserna i Malmöhus, Göteborgs och Bohus* samt *Västernorrlands län, ett stort antal kommuner, flertalet landsting, Göteborgs och Bohus läns vårdskoleförbund, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, SAF, LO, SACO, TCO, LR, Elevorganisationen i Sverige, Skola-Arbete-utredningen, Småföretagens Riksorganisation, KYN, SSU och Kooperativa Förbundet (KF)* anser att den treåriga sociala linjen inte behövs i den utformning som föreslås.

UHÄ, SÖ, tio länsskolnämnder, länsstyrelserna i Stockholms, Kopparbergs och *Jämtlands län, ett stort antal kommuner, sex landsting, Sveriges skolledarförbund, SL, SFL, Svenska Föreningen för Studie- och Yrkesvägledning* samt *Vilhelmina Socialdemokratiska Kvinnoklubb, Sveriges Förenade Studentkårer* och *SSKF* m.fl. är positiva till den föreslagna treåriga sociala linjen.

4.2 Den sociala linjens inriktning mot fortsatt studie- eller yrkesverksamhet

Bl.a. *länsskolnämnderna i Uppsala, Blekinge, Skaraborgs, Västerbottens* och *Norrbottens län, ett 30-tal kommuner, Kristianstads läns landsting, SFL* och *SL* anser att den föreslagna sociala linjen har en tillräckligt tydlig inriktning mot fortsatt studie- eller yrkesverksamhet.

Några t.ex. *länsskolnämnderna i Kronobergs, Örebro, Kopparbergs* och *Gävleborgs län, Bodens, Gällivare, Kalix, Kungsbacka, Malmö, Täby* och *Vilhelmina kommuner* menar att yrkesprofilen är för svag.

Andra t.ex. *statskontoret, länsskolnämnderna i Stockholms, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus* samt *Värmlands län, Filipstads, Gotlands, Hudiksvalls, Härnösands, Lindesbergs, Ludvika, Motala, Mölndals, Tierps, Torsby, Upplands-Bro* och *Västerås kommuner, Kopparbergs läns landsting, SAF* och *Småföretagens Riksorganisation* hävdar att den föreslagna sociala linjen inte har en tillräckligt tydlig inriktning mot vare sig fortsatt studie- eller yrkesverksamhet.

4.3 Den estetiska linjen som bas för vidareutbildning på det estetiska området

En absolut majoritet av remissinstanserna anser att den föreslagna estetiska linjen kommer att fungera bra som förberedelse för fortsatt utbildning på det estetiska området.

4.4 Yrkesverksamhet direkt efter estetisk linje

Majoriteten av remissinstanserna anser att möjligheterna till en yrkesverksamhet direkt efter den estetiska linjen är små.

5 Lilla ramen

5.1 Tillgänglighet

Flertalet remissinstanser anser att den föreslagna fördelningen av kurser på olika skolformer kommer att ge en tillgänglighet till utbildning som kommer att vara oförändrad eller bättre.

UHÄ tillstyrker principiellt förslaget, men tillägger att någon självklar gräns till uppdelning av studievägarna inte finns.

Några bl.a. *länsskolnämnderna i Hallands, Göteborgs och Bohus, Värmlands* och *Västmanlands län, Höörs, Kalix* och *Sotenäs kommuner* påpekar att om komvux får större rekryteringsunderlag och kan starta fler kurser blir tillgängligheten av utbildning större.

Några t.ex. *länsskolnämnderna i Uppsala, Göteborgs och Bohus, Gotlands, Malmöhus* och *Västerbottens län, Gislaveds, Göteborgs, Härnösands, Jönköpings, Kungsörs, Köpings, Motala* och *Södertälje kommuner, SAF* och *LR* konstaterar att tillgängligheten minskar för de kurser som överförs till högskolan.

Länsskolnämnden i Uppsala län framhåller vidare att intresset från högskolans sida att anordna motsvarande utbildningar kommer att vara mycket varierande. Till följd av rådande besluts- och planeringssystem är det ej heller sannolikt att det kommer att anordnas motsvarande kurser inom komvux.

Skövde kommun påpekar att komvux i mindre kommuner har svårigheter att regelbundet genomföra kurser med de kompetenskrav som flera påbyggnadsutbildningar har.

Nässjö kommun anser att komvux inte kan få tillräckligt elevunderlag för att klara denna typ av utbildning.

5.2 Regionalt marknadsanpassade kurser (RA-kurser)

De flesta remissinstanserna anser att systemet med RA-kurser bör avvecklas.

Småföretagens Riksorganisation anser att RA-kurser kan avvecklas om någon eller några moduler lämnas fria för lokal och regional anpassning.

T.ex. *länsskolnämnden i Uppsala län, ett 20-tal kommuner, SAF, SFL, SL, Svenska Föreningen för Studie- och Yrkesvägledning, Sveriges Verkstadsförening* och *SSKF* menar att om behov uppstår måste möjligheten att anordna lokala och regionala kurser finnas kvar.

Bl.a. *länsskolnämnderna i Älvsborgs, Jämtlands* och *Norrbottens län, Kungsörs, Köpings* och *Motala kommuner, Skaraborgs läns landsting* samt *LR* avstyrker förslaget om att avveckla RA- kurserna.

Oxelösunds kommun påpekar att om man avvecklar RA-kurser finns risk för att industrin bygger upp egna industriskolor.

Jönköpings kommun anser att RA-kurser bör finnas men att utbildningen bör ligga inom AMUs ansvarsområde.

5.3 Komvux mål och organisation

De flesta remissinstanser hävdar att det inte behöver ändras på målskrivningen och de organisatoriska formerna för komvux, om denna skolform får ansvaret för gymnasial utbildning utöver sammanhängande linjer.

Däremot anser bl.a. *länsskolnämnderna i Uppsala* och *Gotlands län, Kronobergs läns landsting* samt *Gotlands, Kristianstads, Ljusdals, Ludvika, Malmö, Mora, Söderhamns, Vansbro* och *Åmåls kommuner* att målskrivningen för komvux måste ändras.

LRF anser att målet att ge kompetensgivande yrkesutbildning inte är tillräckligt starkt och entydigt fastslaget för komvux.

Några bl.a. *Bodens, Höörs, Kalix, Nynäshamns, Södertälje* och *Ånge kommuner, Stockholms, Skaraborgs, Värmlands* och *Kopparbergs läns landsting* anser att om komvux och gymnasieskolan integreras måste det ske omfattande organisatoriska förändringar inom komvux.

Ett flertal t.ex. *länsskolnämnderna i Södermanlands, Älvsborgs, Skaraborgs, Kopparbergs, Gävleborgs* och *Västernorrlands län, flera kommuner, Kristianstad läns landsting, SAF, SFL, SL* och *Svenska Föreningen för Studie- och Yrkesvägledning* anser att både målskrivningen och de organisatoriska formerna måste ändras om komvux skall kunna möta de krav som kommer att ställas på den i samband med en gymnasiereform enligt de föreslagna riktlinjerna.

5.4 Resursfördelning mellan gymnasieskolan, komvux och högskolan

Majoriteten av remissinstanserna biträder de föreslagna riktlinjerna för fördelning av resurser mellan gymnasieskolan, komvux och högskolan.

Några bl.a. *länsskolnämnderna i Kalmar, Västernorrlands* och *Jämtlands län, Botkyrka, Haninge, Ludvika, Täby, Uppsala, Varbergs* och *Örebro kommuner* samt *Norrbottens läns landsting* anser att en översyn bör göras av riktlinjerna för fördelning av resurser till huvudmännen. De anser att komvux kommer att behöva mer resurser än vad som föreslagits.

Överkalix kommun hävdar att för att ge gymnasial utbildning i glesbygd hög status och kompetens måste framtida komvux resurser prioriteras och än mer riktas till små kommuner och framför allt till kommuner som ej är gymnasieort.

Härnösands och *Kramfors kommuner, LR* och *Småföretagens Riksorganisation* anser att gymnasiet även i fortsättningen skall kunna erbjuda påbyggnadsutbildningar inom ett visst område t.ex. en ettårig teknikerutbildning som bygger på T- grenen.

LR avvisar den föreslagna uppdelningen och resursfördelningen.

Tidaholms och *Åmåls* kommuner ifrågasätter om så mycket som 10% av lilla ramens årskursplatser skall överföras till högskolan.

6 Allmänt

6.1 Utbildningar som kan betraktas som personalutbildning

Ett litet antal remissinstanser har berört frågan om vilka utgångar på linjer resp. kurser inom lilla ramen som är så specialinriktade att de i praktiken fungerar som personalutbildning.

Länsskolnämnderna i Jönköpings och *Skaraborgs län* menar att inom lilla ramen borde arbetsgivaren svara för följande utbildningar: Arbetsledarkurser inom skog. Markbyggnadskurser inom trädgård, Tandtekniker kurser PU, Trav och galoppkurs för yrkesverksamma.

Jönköpings och *Kalix kommuner* samt *Norrbottens läns landsting* konstaterar att när det gäller yrkesutbildning är gränsen mellan det offentligas ansvar och arbetsgivarens svår att dra.

Halmstads kommun anser att de kriterier som SÖ använder för att definiera intern personalutbildning skall följas.

Höörs kommun anser att de flesta utbildningar inom områdena administration, ekonomi, datorkunskap och olika slags teknik samt turism kan betraktas som personalutbildning.

Kristianstads och *Vansbro kommuner* menar att inom linjerna är det vissa delar av vårdutbildningen som kan anses som personalutbildning.

Kristianstads kommun finner att även delar av frisörutbildningen och kurser som Floristfortbildning 1,2,3 och 4, Bankservice, Franska för näringslivet, Tyska för näringslivet och Reparation av elektroniska tidmätare är så specialinriktade att näringslivet skall ansvara för utbildningen.

Ludvika kommun anser att flera grenar inom blocket Bygg- och anläggningsproduktion t.ex. Rostskydd och Isolering samt vissa utgångar inom Träteknisk och Grafisk linje närmar sig området personalutbildning.

Bl.a. *Tranås* och *Västerås kommuner* samt *SAF* anser att ingen utbildning inom lilla ramen kan betraktas som personalutbildning.

6.2 Ekonomiska konsekvenser

Flertalet remissinstanser hävdar att gymnasieförslaget kommer att få betydande ekonomiska konsekvenser för både stat och kommun.

Flera länsskolnämnder, kommuner, föreningar och *förbund* anser att för de teoretiska linjerna blir kostnadsökningarna förmodligen marginella, men för yrkeslinjerna kommer det att bli betydande kommunala kostnader bl.a. behövs det fler lokaler och en uppdatering av utrustningen.

Några t.ex. *länsskolnämnden i Västerbottens län, länsstyrelsen i Östergötlands län, Fagersta, Härnösands, Leksands, Luleå, Pajala, Rättviks* och *Vansbro kommuner* framhåller att för små kommuner i glesbygd kommer förslagen att innebära ökade driftkostnader och kräver att dessa kompenseras i det nya statsbidraget.

6.3 Olika linjers tillvalsutrymme

En majoritet av remissinstanserna ställer sig positiva till att utrymmet för tillval är olika för olika linjer.

Några förordar samma antal timmar för tillval på samtliga gymnasielinjer för att bättre kunna utnyttja samläsningsmöjligheterna.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län, Köpings och *Tranås kommuner* samt *LR* konstaterar att det vore önskvärt med lika stort utrymme för alla linjer, men förstår att det är svårt att åstadkomma samtidigt med tydliga linjeprofileringar.

6.4 Ambitionsnivån för tillval

De flesta remissinstanserna finner ambitionsnivån för tillval för hög, och att utfallet blir sämre på mindre orter.

Flera bl.a. *länsskolnämnderna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Jönköpings, Gotlands* och *Gävleborgs län, ett antal kommuner* t.ex. *Hagfors, Göteborg, Karlstad, Mark, Pajala* och *Trollhättan* samt *LR, SFL, SL* och *Svenska Föreningen för Studie- och Yrkesvägledning* anser att utrym-

met för tillval begränsas av elevunderlag, lokaler, lärarkompetens och resurser.

Några bl.a. *Karlstads, Tranås* och *Åmåls kommuner* samt *Sveriges skolledarförbund* menar att även tjänstefördelning och schemaläggning sätter gränser för elevernas valmöjligheter.

Gotlands kommun hävdar att ambitionsnivån är för hög också för medelstora skolor. Det blir problem att ordna grupper i andra tillval än de prioriterade.

Kungsbacka kommun anser att om NT- och yrkeslinjerna hade mer tillvalsutrymme skulle även små orter klara ett bra utbud av tillvalsämnen.

Skövde och *Stockholms kommuner* menar att ambitionsnivån blir låg även i stora kommuner och att utfallet blir olika.

Några t.ex. *länsskolnämnderna i Västerbottens* och *Norrbottens län, Hagfors, Härnösands, Ljusdals, Ludvika, Luleå* och *Pajala kommuner* anser att små gymnasieorter måste garanteras resurser så att tillvalet inte blir alltför begränsat.

Eksjö kommun föreslår att en liten skolenhet på en mindre gymnasieort får möjlighet till lokal profilering. Elever inom en viss region, som vill ha tillvalet som den skolan erbjuder, kan söka till skolan.

Tierps och *Upplands-Bro kommuner* uttrycker farhågor att närbelägna större gymnasier kan konkurrera om elevunderlaget med ett bredare sortiment av tillvalsmöjligheter.

Ånge kommun anser att det bör vara förbjudet för en elev att söka utbildningsväg utanför sitt eget elevområde endast för tillvalet.

Västerås kommun menar att förslaget att elever på teoretisk linje skall kunna ha yrkestekniska moduler som tillval verkar vara en ren skrivbordsprodukt.

6.5 Lokala tillvalsämnen

Remissinstanserna tycker att det finns både för- och nackdelar med att skolstyrelserna fastställer lokala ämnen för tillval.

Flera bl.a. *länsskolnämnderna i Jönköpings, Hallands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Värmlands, Jämtlands* och *Norrbottens län, ett antal kommuner* t.ex. *Hallsberg, Halmstad, Lindesberg, Mark, Skövde, Stockholm* och *Vetlanda* samt *Västerbottens läns landsting* och *LR* anser att fördelar med lokala tillval är att skolan kan profilera sig.

Pajala kommun, SFL och *SL* m.fl. finner det positivt att kommunerna kan ta tillvara ortens personella och lokalmässiga tillgångar.

Bl.a. *länsskolnämnden i Norrbottens län, Höörs, Ludvika, Pajala, Piteå* och *Täby kommuner* samt *Stockholms läns landsting* anser att det är en fördel att beslut fattas så nära verksamheten som möjligt.

Karlstads, Katrineholms, Kungsörs och *Nynäshamns kommuner* m.fl. framhåller att det är stimulerande för elever att ha tillgång till ett lokalt tillval.

Bl.a. *Småföretagens Riksorganisation* anser att det skall lämnas några fria moduler i läroplanen så att utbildningen kan anpassas till det lokala näringslivet.

Tranås kommun anser att det är positivt att skolstyrelsen lokalt kan fastställa tillval för elever med specialintressen såsom idrott eller musik.

Statskontoret,. länsskolnämnderna i Jönköpings, Hallands, Göteborgs och Bohus, Värmlands och *Gävleborgs län, flera kommuner* t.ex. *Gotland, Karlstad, Kungsör, Nynäshamn, Upplands Väsby* och *Vansbro* samt *Västerbottens läns landsting* och *Sveriges skolledarförbund* påpekar att problem kan uppstå för elever som läser ett lokalt ämne och som byter skola/hemkommun under utbildningstiden.

Bl.a. *länsskolnämnderna i Blekinge* och *Skaraborgs län* samt *Tierps kommun* hävdar att gymnasieskolans ämnen skall fastställas centralt.

Några bl.a. *Skövde* och *Söderhamns kommuner* samt *SSKF* pekar på risken med att lokala tillvalsämnen kan bli ostrukturerade och sakna substans vilket kan försvåra undervisningen.

Bl.a. *Västerås kommun, SFL* och *SL* menar att de lokala tillvalen kan ha olika innehåll men likartad rubrik.

Länsskolnämnderna i Västerbottens och *Norrbottens län* påpekar att avnämarna har svårt att bedöma värdet av det lokala tillvalsämnet.

Några bl.a. *Eksjö, Hudiksvalls, Jönköpings, Klippans* och *Varbergs kommuner* anser att de lokala tillvalen kan vara resurskrävande.

T.ex. *Pajala kommun* är rädd för att det lokala ämnet kan få karaktären av ett "andra klassens" ämne.

Bl.a. *Åmåls kommun* och *LR* framhåller faran med att de lokala ämnena kan bli för specialiserade på bekostnad av allmänbildande ämnen.

6.6 Tid för lektioner - tid för övrig verksamhet

En absolut majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget om tid för lektioner och tid för övrig verksamhet.

Bl.a. *Hallsbergs* och *Vansbro kommuner, SACO* och *LR* anser att koncentrationsläsning och prov skall räknas som undervisningstid i ämnet.

Gotlands kommun tycker att det är bra med nettotid totalt sett, men att man måste tillåta mindre variationer för varje ämne.

Kalix kommun tillstyrker förslaget, men anser att skoldagens längd bör ses över för att anpassas till ändringen.

Bl.a. *Södertälje kommun* menar att minsta antal lektioner per vecka måste fastställas.

Skellefteå kommun, SFL, SL och *Svenska Föreningen för Studie- och Yrkesvägledning* m.fl. avstyrker förslaget om uppdelning av tiden för olika verksamheter inom gymnasieskolans ram. Aktiviteter som brukar betecknas som schemabrytande är egentligen en del av undervisningen.

Länsskolnämnden i Kristianstads län hävdar att med friare arbetssätt i skolan, i vilket allt skolarbete ingår i en helhet, behövs inte detaljregleringar.

Västerbottens läns landsting påpekar att varje skola är ansvarig för att uppsatta mål uppnås. Därför bör största möjliga frihet ges för att klara detta utan detaljreglering.

Några bl.a. *Hagfors, Lerums* och *Pajala kommuner* anser att förslaget är svårt att genomföra. Samordnade timplaner minskar möjligheterna.

Katrineholms kommun avstyrker förslaget då det speglar en kunskapssyn som ej finns i läroplanen. Man kan ej skilja på olika slags kunskap i skolan. Det är en självklarhet att man skall minska lektionsbortfallet. Problemet bör avhjälpas genom färre obligatoriska skrivningar.

6.7 Fördelningen 160 resp. 18 skoldagar

Förslaget att tid motsvarande 160 dagar används för lektionsundervisning och minst 18 dagar för övriga utbildningsaktiviteter tillstyrks av de flesta remissinstanserna.

Bl.a. *Filipstads kommun* och *Svenska kommunförbundet* anser att förslaget med 18 dagar icke schemabundna aktiviteter är en bra konstruktion som eventuellt kan byggas ut.

Småföretagens Riksorganisation menar att det är bra för lärare och elever att veta hur många timmar man har till sitt förfogande. Kommer resurserna att reduceras är det "övrig" tid som skall minskas.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län anser att man kan förlänga skolåret om 18 dagar inte räcker till övrig verksamhet.

Några bl.a. *Gotlands* och *Motala kommuner* anser att de 18 dagarna måste planeras noga samt påpekar att olika klasser har olika många skrivtillfällen.

Sveriges skolledarförbund menar att det är onödigt med fördelning 160 resp. 18 skoldagar. Det väsentliga är att minsta lektionsantalet för ett ämne fastställs.

Många bl.a. *länsskolnämnden i Stockholms län, Botkyrka, Falköpings, Hallsbergs, Kramfors, Olofströms* och *Sigtuna kommuner* anser att det behövs mer än 18 dagar till övrig verksamhet.

T.ex. *Lerums* och *Pajala kommuner* anser att den föreslagna regleringen av undervisningstiden kommer att skapa ytterligare låsningar av schemat.

6.8 Praktik utanför lektionsramen

Flertalet remissinstanser är positiva till förslaget om att förlägga praktik till tid utanför lektionsramen.

Härnösands och *Lycksele kommuner* anser att den ämnesanknutna praktiken mycket väl kan förläggas till tid utanför lektionsramen. Förslaget förutsätter dock att lärarresurs erhålls för uppföljningen.

Några bl.a. *Åmåls kommun* och *LR* anser att praktiken till viss del bör förläggas till lov, lärarnas studiedagar och ferier.

Ett antal t.ex. *Katrineholms, Stockholms* och *Tranås kommuner, SFL, SL* och *Svenska Föreningen för Studie- och Yrkesvägledning* menar att

ämnesanknuten praktik är en integrerad del i undervisningen och inte bör förläggas till tid utanför lektionsramen.

Länsskolnämnden i Kristianstads län är emot detaljreglering av skolarbetet.

7 Övrigt

7.1 Resurskrävande reformering

De flesta remissinstanser påpekar att en gymnasiereform kommer att vara resurskrävande vad gäller lokaler, utrustning och lärarfortbildning.

7.2 Barnomsorgsutbildning

Många remissinstanser saknar en studieväg för ungdomar som vill arbeta inom barnomsorgen eller fritidssektorn.

7.3 Handikappade elever

Ett antal remissinstanser saknar en diskussion i de olika utredningarna om handikappade - fysiska såväl som psykiska - elevers rätt och möjlighet till en gymnasieutbildning.

7.4 Invandrarelever

Några remissinstanser anser att det måste göras mer för elever med annat hemspråk än svenska. Dessa elever behöver ibland mycket stöd, hjälp och vägledning under sin gymnasietid

7.5 Studie- och yrkesvägledning

Flera remissinstanser anser att det behövs ökade syoinsatser av både lärare och speciell syopersonal.

7.6 Betyg

Ett antal remissinstanser anser att en samlad översyn av betygsfrågan bör göras i samband med gymnasiereformen.

7.7 Jämställdhet

Remissinstanserna har berört jämställdheten ur olika aspekter:
-- utbudet vad gäller det individuella tillvalet i små resp. stora gymnasieskolor
-- flickors val av gymnasielinjer
-- mångfalden av varuproducerande, mansdominerade yrkeslinjer
-- rekryteringen till högskolan och studenternas sociala bakgrund.

Sammanfattning av skola-arbete-utredningens förslag

Det kommunala uppföljningsansvaret har utretts av Skola-Arbete-utredningen (SOU 1989:113).

Huvudförslaget innebär en lagfäst rätt för ungdomar till gymnasial utbildning och ett särskilt ansvar för kommunerna att främja gymnasial utbildning för ungdomar under 20 år. En lagbestämmelse om denna rätt bör enligt utredningen föras in i 3 kap. skollagen och ersätta den nuvarande bestämmelsen i 5 kap. 7 § lagen enligt vilken den som uppfyller föreskrivna behörighetsvillkor har rätt att i mån av plats få utbildning i gymnasieskolan.

Ett tillägg föreslås också till den nuvarande bestämmelsen om uppföljningsansvaret i 3 kap 18 § skollagen varigenom en tydligare prioritering av utbildning inom uppföljningen bör göras. Dessutom föreslås att kommunernas skolplaner skall innehålla riktlinjer om uppföljningsansvarets mål och verksamhet.

Därutöver innehåller utredningen sammanfattningsvis följande förslag:

- Läroplanerna för gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen bör omfatta mål och föreskriva verksamhet i form av kursplan för individuella utbildningsplaner för gymnasial utbildning.
- Elevernas förstahandsval till gymnasiet bör beaktas i större utsträckning.
- Prioriteringen av 16-17-åringar vid intagningen bör upphöra. Dessutom bör vårintagningen till vårdlinjen slopas.
- Bättre möjligheter bör erbjudas asylsökande 16-19-åringar att få praktik på arbetsplatser i samhälls- och arbetslivsorienterande syfte. De individuella utbildningsplanerna bör gälla även invandrar-flyktingungdomar och anpassas till dessas särskilda behov.
- Ett antal lokala projekt bör startas för handikappade inom ramen för individuella utbildningsplaner. Detta bör ske i nära samarbete mellan skolan, socialtjänsten och arbetsförmedlingen.
- Det nuvarande statsbidraget för uppföljningen bör schabloniseras och samordnas med driftbidragen för gymnasieskolan och komvux. Resurser bör därvid enligt förslaget beräknas särskilt för individuella utbildningsplaner. Inom resursramen föreslås att särskilda medel avsätts för kommunernas informations- och uppföljningsansvar.
- Slutligen betonas betydelsen av kompetent personal för uppföljningen och behovet av samordning av insatserna inom uppföljningen. Ingen förändring av sysselsättningsansvaret mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheterna föreslås.

Sammanställning av remissyttranden över betänkandet (SOU 1989:113) Ungdomars kompetens. Vägar in i framtidens kunskapssamhälle och rapporten (SOU 1989:114) Livlina för livslångt lärande.

1 Remissinstanserna

Över nämnda betänkande har efter remiss yttranden avgivits av socialstyrelsen, skolöverstyrelsen (SÖ), arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), AMU-styrelsen, statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), statistiska centralbyrån (SCB), statens arbetsgivarverk (SAV), länsskolnämnderna och länsarbetsnämnderna i Jönköpings, Blekinge, Malmöhus, Älvsborgs, Värmlands, Gävleborgs och Jämtlands län, utbildningsenheten vid länsstyrelsen i Norrbottens län, Länsarbetsnämnden i Norrbottens län, centrala studiestödsnämnden (CSN), statens invandrarverk, särskolekommittén (U 1989:08), barn- och ungdomsdelegationen (JU 1983:01), kommunaliseringskommittén (C 1988:03), högskolan för lärarutbildning i Malmö, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges Akademikers centralorganisation (SACO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Småföretagarnas riksorganisation, Riksförbundet Hem och Skola (RHS), De synskadades riksförbund, Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning, Stockholms, Botkyrka, Södertälje, Östhammars, Jönköpings, Nässjö, Oskarhamns, Karlskrona, Malmö, Hässleholms, Göteborgs, Härryda, Forshaga, Hällefors, Mora, Sandvikens, Timrå, Sundsvalls, Bergs, Lycksele, Arvidsjaurs och Arjeplogs kommuner samt personalen på Ungdomscentrum Zinkensdamm.

2 Sammanfattning

Flertalet remissinstanser ställer sig bakom huvuddragen i utredningens förslag.

Remissvaren följer i stort sett de i remisshandlingen upptagna frågeställningarna.

1. Beträffande läroplansbundna individuella utbildningsplaner ställer sig flertalet positiva till dessa. Reservanterna uttalar farhågor för att utbildningsplanerna medför en sådan knytning till gymnasieskolan att uppföljningens särart försvinner, med följd att också eleverna försvinner.

2. Möjligheterna att tillgodose ungdomarnas förstahandsval till gymnasieskolan tas emot positivt, men flera remissinstanser påpekar att det kan bli praktiska svårigheter att mer än marginellt öka intaget till förstahandsvalen. Många kommuner tar i dag in de flesta eleverna på teoretiska linjer på förstahandsvalet, medan möjligheterna till intag av alla

förstahandssökande till vissa yrkesutbildningar är begränsade. Dessa utbildningar är i första hand frisörlinjen, bygg- och anläggningsteknisk linje samt specialkursen reklam och dekoration. Av i första hand ekonomiska och arbetsmarknadsmässiga skäl är remissinstanserna tveksamma till en utökning av dessa utbildningsvägar.

3. Remissinstanserna är med några undantag positivt inställda till att ungdomar ges en lagfäst rätt till gymnasieutbildning och att hemkommunerna åläggs en motsvarande lagfäst skyldighet att främja gymnasieutbildning för ungdomar under 20 år. Några remissinstanser anser det vara onödigt att lagstifta om detta, då kommunerna klarar denna del ändå. Dagens prioritering av 16- och 17-åringar bör då också tas bort.

4. De flesta remissinstanserna anser att uppföljningsansvaret skall föras in i kommunernas skolplaner. Reservanterna hävdar i första hand att innehållet i skolplanerna skall få beslutas av kommunerna själva.

5. Den föreslagna samordnade årliga resultatuppföljningen med uppgifter om hemkommunens 16-19-åringar i och utanför gymnasieskolan tillstyrks av en övervägande majoritet av remissinstanserna. Dock påpekas att uppgiftslämnandets omfattning inte får bli för stort för kommunerna.

6. De flesta remissinstanserna tror att resultatuppföljningen utgående från hemkommunen och inte gymnasiekommunen kan vara positiv, men en klarare gränsdragning mellan hem- och gymnasiekommun efterfrågas.

7. Remissinstanserna ställer sig i två läger beträffande förslaget om en oförändrad ansvarsfördelning mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheterna med individuella utbildningsplaner till 20-års åldern och övergång vid 18-årsåldern från skolans till arbetsförmedlingens ansvarsområde. Den ena linjen förespråkar att oförändrad ansvarsfördelning bibehålls, med hänvisning till bl.a. myndighetsålder och rätten att få fritt välja mellan skola och arbete. Den andra linjens förespråkare förordar att skolmyndigheten skall få behålla ansvaret ända upp till 20-årsåldern, av kontinuitets- m.fl. skäl. En stor enighet råder dock om det viktiga i ett samarbete mellan båda myndigheterna.

8. Förslaget om ett schabloniserat statsbidrag tillstyrks av de remissinstanser som kommenterat frågan.

9. Flera remissinstanser påpekar också att invandrar- och flyktingungdomarnas situation är alltför ytligt behandlad.

10. Utredningens förslag beträffande psykiskt och fysiskt handikappade elever tillstyrks överlag av remissinstanserna och flera betonar att dessa elever måste ges speciell uppmärksamhet.

11. Flickornas speciella situation inom uppföljning och gymnasieskola tas upp av flera remissinstanser. Dessa efterlyser åtgärder för att stödja de berörda flickorna.

12. Behovet av utökad syo för att kunna genomföra de individuella utbildningsplanerna framförs av några remissinstanser. Flera remissinstanser påpekar också att ökade syoresurser är av vikt för att ge eleverna en god grund för sina förstahandsval och därmed minska avhoppen från gymnasieskolan.

13. Förslagens kostnadsneutralitet ifrågasätts av flera remissinstanser, samtidigt som avsaknaden av ordentliga kostnadsberäkningar påpekas.

14. Ett flertal remissinstanser anser att enskilda kommuner inte själva ska träffa överenskommelse med en arbetsgivare om lönebidrag för ungdomsplats. I stället bör detta ske genom centrala avtal gällande för hela landet.

15. Remissinstanserna är mycket positiva till rapporten (SOU 1989:114) Livlina för livslångt lärande. Flera remissinstanser påpekar att rapporten är ett bra underlag för fortbildning inom hela skolväsendet och även utanför skolan, alltså inte enbart för uppföljningsverksamheten.

3 Läroplansbundna individuella utbildningsplaner

De flesta remissinstanserna stödjer utredningens förslag, innefattande bl.a. att de individuella utbildningsplanerna inte skall vara en studieväg och inte heller vara ett sökalternativ. Flera remissinstanser, framför allt *kommuner*, betonar i detta sammanhang vikten av att ta tillvara de positiva erfarenheterna av DELTA-försöket.

SÖ och *SACO* poängterar att möjligheter att fullfölja påbörjade studier skall finnas, såväl inom gymnasieskolan som inom andra skolformer. *Flera kommuner*, främst mindre, poängterar att de individuella utbildningsplanerna måste få genomföras med hjälp av både gymnasieskolan och andra skolformer. *Timrå kommun* noterar att en förutsättning är att åldersgränsen för vuxenutbildning ändras, så att yngre elever skall kunna delta i undervisningen.

AMU erbjuder sig att med sina erfarenheter av individuella utbildningsplaner bistå kommunerna genom att i samverkan med gymnasieskolan ställa upp med utbildningsresurser.

Länsarbetsnämnden i Norrbottens län och *Bergs kommun* förespråkar att de individuella utbildningsplanerna utarbetas i samverkan med arbetsförmedlingen och AMI.

Statskontoret efterlyser klara regler för vilka som skall erbjudas individuella utbildningsplaner, samt anser att inom utbildningsplanerna inte skall finnas möjligheter till både teori och arbete.

CSN betonar att för vissa ungdomar krävs särskilda individuellt utformade åtgärder och att det kan krävas ett extra år innan eleven är motiverad för en treårig gymnasieutbildning. CSN ser uppföljningsverksamheten som samhällets bästa instrument att rekrytera den allt mindre grupp ungdomar som inte går vidare till eller avbryter sina gymnasiestudier. Därför betonas starkt vikten av satsningar på uppföljningsverksamheten.

Statens invandrarverk menar att de individuella planerna förbättrar möjligheterna att ta hänsyn till elevernas varierande behov av stöd i språk och andra ämnen, och tillägger att för att leda till verklig valfrihet fordras att bra läromedel finns på många språk och lätt svenska.

Barn- och ungdomsdelegationen poängterar att kommunerna bör ha stor frihet att utforma organisation och verksamhet inom ramen för det uppföljningsansvar som åvilar dem.

Högskolan för lärarutbildning i Malmö instämmer i huvudsak med utredningens förslag om läroplansbundna individuella utbildningsplaner som ett sätt att utveckla gymnasieskolan, men ställer sig tveksam till dessa som ett alternativ för flertalet uppföljningsungdomar.

Länsarbetsnämnden i Jämtlands län anser att i arbetet med individuella utbildningsplaner bör även hänsyn tas till förändringar i den framtida arbetsmarknaden.

Länsskolnämnden i Gävleborgs län anser att kravet på individuella planer av mer formaliserad karaktär är för många elever orealistiskt och inbjuder till skenverksamhet. Nämnden ifrågasätter utredningens förslag att eleverna vid varje tidpunkt skall kunna övergå till reguljär studieväg och är tveksam till utbildningsplanernas bindning till den formella gymnasiekompetensen och föreslår att kommunerna själva skall få välja den organisation som bäst passar dem.

Länsarbetsnämnden i Värmlands län framhåller att för uppföljningseleverna - som ofta är skoltrötta och inte färdiga att ta långsiktiga beslut om sin framtid - är det inte konstruktivt att införa ett skolliknande system. Även *länsskolnämnden i Älvsborgs län* betonar riskerna för att den treåriga studiegången i realiteten kan bli fyraårig, medan *Forshaga kommun* påpekar riskerna för att de treåriga utbildningarna och gymnasieinriktade utbildningsplaner kan medföra en "utslagning från uppföljningen".

Länsskolnämnden i Blekinge län framhåller att individuella utbildningsplaner inte är tillräckliga åtgärder för de berörda ungdomsgrupperna, utan en större flexibilitet med ett större utbud av alternativ är erforderliga. För vissa elever anser nämnden det nödvändigt med en "preparandkurs" innan det är meningsfullt att påbörja en gymnasielinje.

RHS anser att individuella utbildningsplaner också skall kunna användas för "smala" utbildningsvägar och därvid utgöra ett fullgott alternativ motsvarande gymnasieskolans övriga studievägar.

Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning anser att ungdomsuppföljningen bör vara ett sökalternativ.

Många *kommuner* betonar vikten av flexibilitet, individanpassning och okonventionella grepp vid upprättande och genomförande av utbildningsplanerna.

Forshaga kommun betonar att uppföljningsverksamheten inte får bli en gymnasielinje eller parallellsystem till gymnasieskolan.

Timrå kommun är tveksam till möjligheten att nå alla ungdomar, trots möjligheten till individuella utbildningsplaner.

Flera remissinstanser, framför allt *kommuner*, anser att elever vid inträde på gymnasielinje eller individuell utbildningsplan skall få tillgodoräkna sig kunskaper från arbetslivet.

Hässleholms kommun anser att det tydligare måste framgå vad de individuella utbildningsplanerna får innehålla samt kritiserar styrningen mot gymnasieutbildning.

4 Möjligheterna att tillgodose elevernas förstahandsval

Huvudparten av remissinstanserna instämmer i förslaget om att öka ungdomarnas möjligheter att få sitt förstahandsval tillgodosett. Även slopande av nuvarande prioritering av 16-17-åringar tillstyrks, liksom borttagande av nuvarande start- och delningstal.

Flera remissinstanser påtalar att det är knappast möjligt att tillgodose samtliga förstahandsval. *Stockholms kommun* anser att den inte, med nuvarande samordnad intagning till gymnasieskolan i Storstockholm, kan öka intagningen på förstahandsvalet. Inte heller *Göteborgs kommun* anser sig kunna öka intagningen på förstahandsval.

Länsskolnämnden i Malmöhus län bedömer möjligheterna som små att genom lokala åtgärder tillgodose förstahandsvalen.

Sundsvalls kommun påpekar att hinder som lokaler, utrustning och pengar försvårar möjligheterna att tillgodose elevernas förstahandsval.

Örebro kommun menar att ändringar av intagningsreglerna kan öka möjligheten att ta in elever på deras förstahandsval.

Nässjö kommun anser att en ökad möjlighet till LA-kurser kan öka möjligheten att tillgodose förstahandsvalen, liksom om lärlingsplatser får inrättas trots att gymnasieutbildning inom berört område finns på orten. Även andra kommuner förespråkar större lokal frihet i form av t.ex. lärlingsutbildning och inbyggd utbildning.

AMS, länsskolnämnden i Gävleborgs län och *länsarbetsnämnderna i Värmlands, Jönköpings* och *Malmöhus län* samt *Södertälje* och *Lycksele kommuner* anser att både ungdomarnas förstahandsval och arbetsmarknaden måste beaktas för att inte utbilda till arbetslöshet.

Länsarbetsnämnden i Jämtlands län är tveksam till att elevernas önskemål skall få styra inriktningen och dimensioneringen av utbildningsvägarna.

Länsarbetsnämnden i Älvsborgs län anser att utökningen av antalet platser på de attraktiva yrkesinriktade linjerna bör vara marginella, och att avgörande för utökningarna skall vara ungdomars förutsättningar att klara studierna. Även arbetsmarknadsaspekter bör beaktas vid utökningar.

Oskarshamns kommun anser inte att argumenten för att styra elevernas val utifrån arbetsmarknadsskäl är hållbara. I stället är målet med all utbildning att ge en livslång grund för framtida lärande och anpassning till förändringar i samhället och på arbetsmarknaden.

Hässleholms kommun anser att många av uppföljningens elever är så skoltrötta att även intagning på förstahandsval inte medför någon större förändring av uppföljningsverksamheten. En minskning av antalet elever inom uppföljningen till hälften är därför helt orealistisk.

Länsarbetsnämnden i Jönköpings län och *Malmö kommun* motsätter sig borttagandet av vårintagningen till vårdlinjen.

Landstingsförbundet förordar att det även fortsättningsvis skall finnas möjligheter till flera intagningar till vårdutbildningen, dock inte styrt till nuvarande terminstid, utan mer flexibelt.

5 Lagfäst rätt till gymnasieutbildning

Remissinstanserna är överlag positiva till att både ungdomarnas rätt till utbildning och hemkommunernas skyldighet att främja de egna ungdomarnas gymnasieutbildning lagfästs. Flertalet remissinstanser tillstyrker också borttagande av nuvarande prioritering av 16-17-åringar vid intagning till gymnasieskolan.

Statskontoret, utbildningsenheten vid länsstyrelsen i Norrbottens län, länsskolnämnden i Älvsborgs län, SACO, Småföretagens riksorganisation och *Hässleholms kommun* betonar att valfriheten för eleven mellan studier och arbete måste få finnas kvar.

Statskontoret saknar en belysning av vad ansvaret innebär för de kommuner som saknar gymnasieskola.

CSN anser att det inför ett lagfästande av kommunernas utbildningsansvar är nödvändigt att ta ställning till var ansvaret för inackorderingstillägg och elevresor skall ligga och till vem statsbidraget skall utbetalas.

Länsskolnämnden i Gävleborgs län ställer sig tveksam till att ge eleverna en lagstadgad rätt till gymnasieutbildning, då detta kan uppfattas som en rätt till förstahandsvalet. Även *Lycksele kommun* betonar att rätten till gymnasieutbildning inte får kopplas till förstahandsvalet.

Länsarbetsnämnden i Värmlands län avvisar förslaget om lagstadgad rätt till gymnasieutbildning, som förutsätter individuella läroplansbundna utbildningsplatser, med motiveringen att risken är påtaglig att man tvingas till nödlösningar för att uppfylla lagens krav.

Länsarbetsnämnden i Malmöhus län anser att äldresökande - över 20 år - i fortsättningen bör ges större möjligheter att antas till gymnasieskolan.

Svenska kommunförbundet liksom *Örebro kommun* anser inte att en reglering av ungdomars rätt till gymnasial utbildning fyller någon egentlig funktion.

Flera remissinstanser, framför allt *kommuner*, påpekar att med gymnasial utbildning måste likställas alla former av utbildning som ger motsvarande kompetens, t.ex. kommunala vuxenutbildningen och folkhögskolor.

Arjeplogs kommun betonar att rätten till utbildning är särskilt viktig för dem som på grund av omognad och sociala problem inte kunnat tillgodogöra sig utbildningen i grundskolan. Därför bör varje individ, oberorende av ålder, kunna kräva rätt till den utbildning han är mogen att tillgodogöra sig.

6 Uppföljningsansvaret och skolplanen

Huvuddelen av remissinstanserna stödjer förslaget om att uppföljningsansvaret förs in i skolplanen.

Svenska kommunförbundet avvisar centrala rekommendationer om innehållet i skolplanen, då denna skall vara kommunernas målstyrningsinstrument.

Rättelse: Bilaga 5 och 6 har bytts ut mot ny text.

Karlskrona kommun avstyrker att uppföljningsansvaret förs in i skolplanen.

Hässleholms kommun är tveksam till att föra in uppföljningsansvaret i skolplanen på grund av att nuvarande flexibilitet och individualisering kan gå om intet i samband med detta närmande till gymnasieskolans mål och verksamhetsformer.

Timrå kommun anser att uppföljningsansvaret även skall skrivas in i skollagen.

7 Årlig samordnad resultatuppföljning av hemkommunens 16-19-åringar för både ungdomar i och utanför gymnasieskolan samordnas

De flesta remissinstanser tillstyrker att gymnasieskolans och uppföljningsansvarets informationssystem integreras.

Statskontoret finner att förslagen är vagt preciserade och anser att huvudansvaret för resultatuppföljningen primärt är en kommunal angelägenhet.

SCB påpekar att relativt omfattande utvecklingsinsatser krävs för att ta fram de föreslagna uppgifterna. De föreslår också att en elevdatabas för elever i gymnasieskolan upprättas för detta ändamål och att SCB i samråd med SÖ och CSN får regeringens uppdrag att utforma detaljerna i ett sådant system.

Statens invandrarverk påpekar att en årlig redovisning bör knytas till långsiktig resultatuppföljning och forskning.

Länsskolnämnden i Värmlands län understryker vikten av att ett framtida informationssystem också redovisar vilka ekonomiska resurser kommunerna använder till olika verksamheter.

Svenska kommunförbundet betonar att den information kommunerna skall lämna samordnas med den information kommunerna själva behöver och att samordning sker mellan de myndigheter som önskar information från kommunerna.

Många *kommuner* påpekar att uppgiftslämnandet är betungande för kommunen och ser därför gärna att informationen förenklas och samordnas.

Stockholms kommun ser det som mycket viktigt att ett framtida informationssystem utnyttjar befintliga datasystem och möjligheterna till samkörning av dessa.

Lidköpings kommun anser att en redovisning av sysselsättningen för ungdomar upp till 18 år utanför gymnasieskolan är tillräcklig och att en utökning skulle medföra alltför stora missvisande faktorer.

Ett antal remissinstanser påpekar att för ungdomar över 18 år måste av sekretesskäl särskild hänsyn tas till vilka uppgifter som skall inhämtas.

8 Resultatuppföljning som utgår från hemkommunen och inte från gymnasiekommunen

Resultatuppföljning enligt utredningens förslag tillstyrks av huvudparten av remissinstanserna.

Länsskolnämnden i Gävleborgs län avstyrker att resultatuppföljningen via lagstiftning knyts till hemkommunen samtidigt som åtgärdsansvaret skall kunna delegeras. Olikheter i lokala förhållanden och ungdomars olika behov talar för att regleringen bör ske via interkommunala överenskommelser.

Karlskrona kommun påpekar att utredningens förslag inte tydligt nog anger hemkommunens resp. gymnasiekommunens ansvarsområde och åtgärdsskyldighet. Ett antal remissinstanser, företrädesvis *kommuner*, för också liknande resonemang, där en större klarhet beträffande ansvarsområden och åtgärdsskyldigheter efterfrågas.

Lidköpings kommun befarar att vissa svårigheter med uppföljningen kan uppstå för kommuner utan egen gymnasieskola.

9 Ansvarsfördelningen mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheterna

Beträffande ansvarsfördelningen går remissinstansernas meningar isär. En huvudgrupp tillstyrker utredningens förslag om att nuvarande förhållande - där arbetsförmedlingen övertar huvudansvaret från 18 års ålder - bibehålls. En annan huvudgrupp pläderar för att skolans ansvarsområde skall utsträckas, i vissa fall upp till 20 år.

Behovet av samverkan mellan skola och arbetsmarknadsmyndigheter och en utveckling av nuvarande samarbete anses angeläget.

SÖ, högskolan för lärarutbildning i Malmö, länsskolnämnden i Malmöhus län och *Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning* anser att alla ungdomar under 20 år som inte slutfört gymnasieutbildning skall ligga under skolmyndighetens ansvarsområde. Detta motiveras bl.a. med att arbete med att motivera ungdomar för studier inom uppföljningsansvaret riskerar att avbrytas om ansvaret övertas av arbetsmarknadsmyndigheterna.

Statens invandrarverk, Barn- och ungdomsdelegationen och *Göteborgs, Mora* och *Malmö kommuner* påpekar att gränsen mellan de olika myndigheternas ansvar bör vara flexibel.

Länsarbetsnämnden i Värmlands län anser det logiskt att ansvaret för elever som inte fortsätter till gymnasieskolan efter grundskolan överförs till länsarbetsnämnden.

Länsskolnämnden i Blekinge län betonar att tesen att ungdomar inte skall ha något arbete före 19-20-årsåldern inte får drivas för långt. *Länsarbetsnämnden i Norrbottens län* utgår från att skyldigheten att erbjuda gymnasieutbildning upp till 20 år också innefattar möjligheten till arbetsmarknadsutbildning.

RHS anser att någon skall ha det uttalade samordningsansvaret för ungdomar upp till 20 år och ser det som naturligt att ansvaret läggs på skolan, då det primärt är ungdomars utbildning som avses.

Oskarshamns och *Botkyrka kommuner* anser att kommunen bör ha hela sysselsättningsansvaret för ungdomar under 20 år.

Timrå kommun ser nackdelar, som t.ex. sämre förutsättningar att få tillsvidareanställningar, om uppföljningen håller kvar platsanskaffningen efter 18 år.

Högskolan för lärarutbildning i Malmö anser att samverkan och samarbete mellan myndigheterna vad gäller ungdomsinsatser bör lagfästas för att den nationella likvärdigheten skall garanteras.

Ett flertal remissinstanser betonar att samverkan mellan skola och arbetsförmedling resp. skola, arbetsförmedling och socialtjänst måste utvecklas.

Flertalet remissinstanser vill inte ha någon central reglering av hur samverkan skall ske.

Länsskolnämnden i Gävleborgs län anser att särskilda arrangemang för överlämnande av huvudansvaret från skolan till arbetsförmedlingen bör anordnas.

Några *kommuner* påpekar att samarbetet mellan skola och arbetsförmedling inte alltid är utan komplikationer då de olika målsättningarna inte alltid går att förena.

10 Schablonisering av statsbidraget

Förslaget om ett schabloniserat statsbidragssystem samordnat med driftsbidragen för gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen tillstyrks av flertalet av de remissinstanser som kommenterat frågan.

Flera *kommuner* invänder mot förslaget att en enskild kommun skall träffa överenskommelse med en arbetsgivare om lönebidraget för en ungdomsplats och föreslår i stället att centrala rekommendationer utarbetas.

Flera remissinstanser påpekar att utformningen av statsbidraget bör göras så att unga med behov av särskilt stöd inte åsidosätts. *Högskolan för lärarutbildning i Malmö, länsskolnämnden i Malmöhus län, Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning* och *Härryda, Hässleholms, Göteborgs* och *Södertälje kommuner* föreslår att statsbidraget till ungdomsuppföljningen utgår selekterat från övriga skolstatsbidrag.

Småföretagens riksorganisation anser att en schablonisering av det tidigare detaljstyrda statsbidraget kommer att underlätta möjligheterna att skapa flexibla lösningar för varje individ.

Ett antal remissinstanser ifrågasätter om kostnadsberäkningarna håller. Några remissinstanser, företrädesvis *kommuner*, föreslår att ytterligare resurser tillskjuts för att utredningens förslag skall kunna genomföras.

Stockholms kommun anför att hänsyn måste tas till den koncentration av ungdomar med särskilda behov som finns i Stockholm och det därav följande resursbehovet.

Lycksele kommun hävdar behovet av viktning av statsbidraget för att även för små inlandskommuner ge förutsättningar för en nationellt likvärdig utbildning. Även *Malmö* och *Botkyrka kommuner* förordar en viktning av statsbidragen utifrån förekomsten av ungdomar med psykosociala problem, med invandrar- eller flyktingbakgrund och med intellektuella och fysiska handikapp.

Örebro kommun anser att kommuner som kan presentera ett seriöst arbete med utsatta grupper - t.ex. invandrare, flickor med behov av extra stöd och ungdomar med psyko/sociala problem - skall kunna få särskilt stöd i form av extra statsbidrag.

11 Invandrar- och flyktingungdomars situation

Utredningens förslag till stöd för rubricerade stöds av de flesta remissinstanserna.

Ett antal remissinstanser anser att invandrarungdomars speciella problematik inte behandlats i tillräcklig omfattning.

SÖ betonar att det är viktigt att dessa ungdomar sysselsätts inom skolväsende och arbetsmarknad. Situationen för dessa ungdomar bör särskilt utredas.

Statskontoret är tveksam till särskilda åtgärder för dessa ungdomar och anser att eventuellt temporärt arbetstillstånd skall omfatta samtliga asylsökande.

Statens invandrarverk föreslår att en snabbutredning görs som klargör om ungdomar under 20 år kan undantas från regleringar beträffande arbetstillstånd.

12 Ungdomar med psykiska och fysiska handikapp

Flertalet remissinstanser stödjer utredningsförslagen för rubricerade.

Socialstyrelsen anser att uppföljningsansvaret bör omfatta alla hemkommunens ungdomar, oavsett eventuella handikapp.

SÖ poängterar att de handikappades situation inom uppföljningsansvaret måste uppmärksammas.

Särskolekommittén meddelar att de avser att i viss utsträckning bearbeta de aktuella frågeställningarna i sitt slutbetänkande.

Synskadades Riksförbund anser utredningens förslag som otillräckliga och påpekar också avsaknaden av förslag om samverkan för landstingets habilitering med skola och arbetsförmedling. Förbundet förespråkar lagstiftning om rätt till habilitering och rehabilitering.

Länsskolnämnden i Malmöhus län och *Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning* påpekar att antalet fysiskt handikappade ökat inom

uppföljningen, att dessa har större behov av stöd och vägledning och att dessa också kräver större personalresurser än övriga.

13 Flickornas situation

Flera remissinstanser tar upp flickornas speciella situation både i gymnasieskolan och inom uppföljningsverksamheten.

SÖ betonar att särskilt stöd bör ges åt flickor som väljer otraditionellt.

AMS anser att flickornas situation bör vara ett ämne för gemensam fortbildning för olika personalkategorier.

Länsskolnämnden i Jönköpings län och *Barn- och ungdomsdelegationen* påpekar att de saknar förslag om särskilda stödåtgärder för flickor med svårigheter att hävda sina intressen och rättigheter.

Länsarbetsnämnden i Gävleborgs län och *Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning* betonar flickornas begränsade valmöjligheter till gymnasieskolan.

Länsarbetsnämnden i Norrbottens län poängterar att flickor som avbrutit sin utbildning eller inte fått sitt förstahandsval tillgodosett löper de största riskerna att misslyckas.

Sammanfattning av och remissyttranden över särvux-kommitténs betänkande "Vidgad vuxenutbildning för utvecklingsstörda" (SOU 1990:11)

1 Inledning

Betänkandet (SOU 1990:11) Vidgad vuxenutbildning för utvecklingsstörda avgivet av särvux-kommittén (U 1988:15) har remissbehandlats under våren 1990.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av socialstyrelsen, statens handikappråd, centrala studiestödsnämnden (CSN), skolöverstyrelsen (SÖ), statens institut för läromedel (SIL), arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), riksrevisionsverket (RRV), länsskolnämnderna i Göteborgs och Bohus län, Kristianstads län och Jämtlands län, Landstingsförbundet, Svenska Kommunförbundet, Göteborgs stad genom Utbildningsnämnden, landstingskommunerna i Kristianstads län, Kalmar län och Jämtlands län, SACO genom medlemsförbunden Lärarnas Riksförbund (LR) och Sveriges Psykologförbund, TCO-S, Handikappförbundens centralkommitté genom Rikförbundet för Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna (FUB), Rörelseskolornas intresseorganisation (RIO), Folkbildningsförbundet och Riksförbundet för kommunal och statlig vuxenutbildning (R-VUX).

Dessutom har yttranden inkommit från Riksföreningen Autism, Studieförbundet Vuxenskolan, Åsbackaskolan i Gnesta och Omsorgsnämnden (Västra omsorgsområdet) i Stockholms läns landsting.

2 Allmänna synpunkter på betänkandet

Nästan alla remissinstanser tillstyrker i stort förslagen i utredningen. Några uttrycker sig positivt om det mesta i betänkandet. Endast kommitténs finansieringsförslag har mött kritik från flera remissinstanser.

FUB skriver "Det är med stor tillfredsställelse, som vi har tagit del av särvux-kommitténs betänkande och vi hoppas och förlitar oss på att det kommer att genomföras".

R-VUX anser att kommittén "övertygande visat hur viktigt det av kompensatoriska skäl är med ökade utbildningsinsatser för utvecklingsstörda".

3 Kommitténs utgångspunkter

I betänkandet utgår kommittén från att tillgång till vuxenutbildning för alla människor är en viktig jämlikhetsfråga. Utvecklingsstörda har liksom andra möjlighet att tillgodogöra sig utbildning om den anpassas ef-

ter deras speciella behov och förutsättningar. Utvecklingsstörda skall därför oavsett grad av funktionsnedsättning ges möjligheter till utveckling genom vuxenutbildning.

De remissinstanser som berört denna fråga delar kommitténs uppfattning.

Landstingsförbundet anser att det är helt i linje med målen för vuxenutbildningen att ge vuxna utvecklingsstörda rätt till utbildning i samhällets regi på principiellt lika villkor som gäller för andra vuxna.

Socialstyrelsen tycker att "dessa utgångspunkter är viktiga och att de gör frågan om vuxenutbildning till en jämlikhetsfråga."

4 Utvecklingsstördas utbildningsbehov

Kommittén har beskrivit utvecklingsstördas utbildningsbehov och anser att utvecklingsstörda behöver skilda former av utbildningsinsatser eftersom variationen inom gruppen är stor. Vuxenutbildningen för utvecklingsstörda måste också ha en större omfattning än för andra vuxna.

De remissinstanser som berört frågan instämmer med kommittén.

5 Nuvarande vuxenutbildning för utvecklingsstörda

Kommittén har kartlagt nuvarande vuxenutbildning för utvecklingsstörda. Kommittén anser att verksamheten hos de olika vuxenutbildningsanordnarna bör inriktas mot att tillgodose skilda utbildningsbehov så att de resurser som finns skall komma till maximalt utnyttjande. Kommittén föreslår att utvecklingsstördas behov av vuxenutbildning tillgodoses genom olika inriktningar av verksamheten hos olika vuxenutbildningsanordnare. Kommittén föreslår alltså att gränsdragningsproblemen mellan särvux och grundvux uppmärksammas.

Folkbildningsförbundet instämmer i kommitténs uppfattning och framhåller att det är viktigt att folkbildningsarbetet hålls skilt från den institutionaliserade utbildningen och habiliteringen.

Studieförbundet Vuxenskolan stödjer förslaget till avgränsning mellan särvux och studieförbunden. Förslaget ger studieförbunden möjlighet att utvecklas inom sina kompetensområden och deltagarna förstår bättre skillnaden mellan olika alternativ som erbjuds.

RIO anser att folkhögskolans resurser borde ha redovisats tydligare. "Det torde vara väl känt att folkhögskolan med sin möjlighet till små undervisningsgrupper, sitt lugnare studietempo och med en social trygghet via internatsmiljön visat sig vara en mycket lämplig studieform för personer med olika former av funktionsnedsättning." RIO betonar dock vikten av att utvecklingsstörda har tillgång till ett brett upplagt studieutbud utan onödiga låsningar till vare sig former eller utbildningsanordnare.

LR anser i motsats till kommittén att de utbildningsinsatser som redan görs för utvecklingsstörda är relativt stora i förhållande till målgruppens storlek.

Utbildningsnämnden i Göteborgs Stad tror att ett utbyggt särvux kan skapa problem vad gäller gränsdragningen mellan folkbildningen och särvux. Det är därför betydelsefullt att regelsystemet utformas så att de olika verksamheterna kompletterar varandra. Kristianstads läns landsting betonar behovet av samverkan mellan de organisationer som erbjuder vuxenutbildning åt utvecklingsstörda och behovet av ett gemensamt utvecklingsarbete.

Länsskolnämnden i Kristianstads län kommenterar förhållandet mellan grundvux och särvux och menar att en preciserad gränsdragning bör finnas av pedagogiska skäl samtidigt som ett samordnat utvecklingsarbete vore önskvärt.

6 Vuxenutbildning i ett helhetsperspektiv

Kommittén ser vuxenutbildningen som en av de insatser som kan ingå i den totala habiliteringen av utvecklingsstörda. Vuxenutbildningen är självständig i förhållande till andra insatser inom habiliteringen. Kommittén betraktar särvux som en renodlad utbildningsinsats. En pedagogiskt betingad samverkan mellan särvux och omsorgsverksamheten bör ske utifrån en helhetssyn på den enskildes situation.

Remissinstanserna har i stort samma uppfattning som kommittén.

SÖ vill särskilt betona att särvux är en fristående utbildningsorganisation och att den verksamhet som bedrivs inom särvux skall styras utifrån en pedagogisk bedömning vad gäller innehåll, omfattning och förläggning i tid och rum.

LR anser att man inte så klart kan avgränsa utbildningsinsatserna från andra insatser som görs för utvecklingsstörda som kommittén anser. Det praktiska övandet av kunskaperna i vardagsmiljön är speciellt väsentligt och bör i stor utsträckning ske i arbetet eller på dagcenter.

7 Vuxenutbildning på träningsskolenivå

Kommittén föreslår att särvux utvidgas till att också omfatta utbildning på träningsskolenivå. Den grundläggande nivån i särvux utvidgas med områdena kommunikation samt verklighetsuppfattning och omvärldskunskap från träningsskolans kursplan. Förslaget utgår från en avgränsning både mot omsorgsverksamheten och utbildningen inom folkbildningen. Utvidningen av särvux föreslås följas upp med ett forsknings- och utvecklingsarbete.

Förslaget har kommenterats av nästan alla remissinstanser. Flertalet tillstyrker kommitténs förslag.

Några remissinstanser vill att särvux skall utvidgas med samtliga moment som finns i träningsskolan. Statens Handikappråd skriver att det är angeläget att träningsskolans hela kursplan lyfts upp till vuxennivå. "De undervisningsområden som kommittén föreslår ska utgå har stor betydelse för vuxna utvecklingsstörda genom att de stimulerar utveckling av självkänsla och självförtroende."

Svenska Kommunförbundet anser att gränsdragningsproblemen inte bör överdrivas. Det bör vara omsorgshuvudmannens ansvar att åstadkomma en verkningsfull utbildningsplanering och därför bör kursplanerna i särvux också kunna innehålla sådant som idag finns inom de särskilda omsorgerna och folkbildningen. En liknande uppfattning har också framförts av Kristianstads läns landsting och FUB. R-VUX presenterar en egen modell där träningsskolans samtliga moment ingår.

LR tycker däremot att kommittén inte i tillräcklig utsträckning beaktat komvux särart i förhållande till de utvecklingsstördas utbildningsbehov. LR anser att särvux inte skall omfatta träningsskolans innehåll utan detta bör istället inordnas i den redan omfattande cirkelverksamheten eller utgöra reguljära inslag i omsorgsverksamheten på dagcenter.

Flera instanser har uttalat sig positivt om kommitténs syn på behovet av ett forsknings- och utvecklingsarbete vid utvidgningen av särvux.

SÖ och SIL har dessutom poängterat behovet av fortbildning av lärarna i särvux. SIL pekar också på att läromedelsförsörjningen måste förberedas innan reformen genomförs. Läromedelstillgången är idag synnerligen dålig och produktionstiden lång. SIL föreslår därför ett nytillskott om ca två milj. kr. för att inom rimlig tid producera läromedel för yrkessärskolan och särvux.

8 Yrkesinriktad utbildning för vuxna utvecklingsstörda

Kommittén framför i betänkandet att vuxna utvecklingsstördas behov av yrkesinriktad utbildning i första hand bör tillgodoses i form av arbetsmarknadsutbildning. Kommittén föreslår att vuxna skall ges möjlighet att erhålla yrkesutbildning inom yrkessärskolan och att kurser anordnas inom komvux för utvecklingsstörda.

En enig remissopinion, med undantag av Stockholms läns landsting (Västra omsorgsområdet), instämmer i kommitténs bedömning vad gäller arbetsmarknadsutbildningen och tillstyrker även att vuxna skall ha möjlighet att delta i yrkessärskolans yrkesutbildning.

AMS påpekar dock att "vuxna utvecklingsstörda skall ha samma rätt som andra vuxna till yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning i de fall villkoren för sådan utbildning är uppfyllda. Det vill säga att personen ifråga skall vara anmäld som arbetssökande hos arbetsförmedlingen och ha behov av en utbildning för att kunna få och behålla ett arbete och att det skall vara inom ett yrkesområde som bedöms leda till en anställning."

Många har särskilt tagit upp fördelarna med att vuxna får gå i yrkessärskolan. Socialstyrelsen framhåller att yrkessärskolans kompetens och resurser även bör utnyttjas för vuxna och ser också gynnsamma effekter för yrkessärskolan genom att en utvidgning av antalet linjer därigenom kan ske. Socialstyrelsen anser dessutom att vuxna som behöver yrkes- och verksamhetsträning skall få delta i yrkessärskolan. Några, bl.a. AMS och Landstingsförbundet, har påpekat att vuxna kan behöva gå endast

delar av yrkessärskolans linjer vilket skulle vara möjligt om dessa modulindelades.

Stockholms läns landsting (Västra omsorgsområdet) anser däremot att det är olämpligt att undervisa vuxna och ungdomar tillsammans.

SIL efterlyser yrkesutbildning på den kommande arbetsplatsen. "Nuvarande yrkessärskola ger små valmöjligheter. En arbetsplatsanpassad utbildning där yrkeslärare, arbetsanpassare och särvuxlärare skulle kunna samarbeta är ett bra alternativ."

Flertalet instanser har också uttalat sig positivt om att kurser tillskapas inom komvux för utvecklingsstörda.

AMS skriver att det är "angeläget att inom denna skolform också bereda vuxna utvecklingsstörda utbildning på samma sätt som för andra vuxna med behov av kompetensinriktad utbildning. Komvux utbildning kan i vissa fall vara en arbetsmarknadsutbildning. Men det bör också finnas möjlighet för den enskilde individen att på eget initiativ kunna söka en utbildning inom komvux utan att en arbetsmarknadsmässig bedömning sker."

SIL, länsskolnämnden i Kristianstads län, Svenska Kommunförbundet och FUB är positiva till förslaget om kurser i komvux men pekar på problemet att få ihop grupper om minst fem deltagare.

Endast länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län avstyrker förslaget om särskilda kurser inom komvux.

9 Förändringar av nuvarande särvux

Kommittén föreslår att reglerna för återinträde i särvux ändras, att begränsningen av studietiden endast skall avse den grundläggande delen av särvux och att fristående kurser kan anordnas på heltid. Kommittén föreslår att frågan om studiestöd tas upp vid en översyn av studiestödet för vuxna. Kommittén ger också sin syn på frågan om huvudmannaskap för särvux.

De remissinstanser som yttrat sig instämmer i kommitténs olika förslag om förändring av nuvarande särvux. Svenska Kommunförbundet anser dock att det "inte kan uteslutas att gällande timramar inte räcker för utvecklingsstördas behov". Samma tvekan har också R-VUX som anser att studietiden är otillräcklig för att garantera möjlighet till återkommande repetition.

Flera instanser instämmer i kommitténs kriterier för studiestöd. Andra, bl.a. CSN, avvaktar med synpunkter till dess utredningen om studiestöd vid vuxenstudier lagt fram sina förslag.

Flera remissvar är positiva till ett kommunalt huvudmannaskap. Andra väntar på särskolekommitténs förslag innan de lämnar sina synpunkter. R-VUX anser att det finns mycket som talar för att hela habiliteringen av utvecklingsstörda har samma huvudman. Riksföreningen Autism ser med oro på kommunaliseringen med tanke på den bristande kompetens som blir följden av att det endast finns en eller ett fåtal personer med autism i varje kommun.

Landstingsförbundet är tveksam till kommitténs förslag om samråd med omsorgshuvudmannen vid intagning till särvux eftersom vuxenutbildning är en frivillig skolform. Alla sökande kommer troligen inte heller att vara kända som omsorgstagare enligt omsorgslagen. R-VUX vill ha en särskild intagningsnämnd för särvux.

10 Kostnader och finansiering

Kommittén beräknar kostnaden för utvidgningen av särvux och möjligheten för vuxna att delta i yrkessärskolan till 41 milj.kr. Samtidigt anser kommittén att nuvarande särvux måste utvidgas. Kommittén föreslår att kostnaden för förslagen belastar anslaget C 1. Bidrag till kommunal utbildning för vuxna.

Alla remissinstanser har kommenterat kommitténs förslag om finansiering och genomförande. I stort sett kan två uppfattningar utläsas av remissvaren. Den ena är att förslaget utgående från utredningsdirektiven är logiskt och rimligt om än inte önskvärt. Den andra är kritisk mot förslaget eftersom det innebär att prioriterade grupper ställs mot varandra. Dessutom poängteras i dess yttranden att bidraget till komvux redan i dag är för litet.

Den första uppfattningen uttrycks av bl. a. socialstyrelsen. "En önskvärd utveckling inom både nuvarande särvux och den utvidgning av verksamheten som föreslås kräver enligt kommittén ett nytillskott av medel. Socialstyrelsen instämmer i detta konstaterande. Socialstyrelsen har dock inget att invända mot kommitténs förslag att finansiera en utvidgning av särvux genom omdisponering av befintliga medel inom anslaget C 1. Bidrag till kommunal utbildning för vuxna om inte ett nytillskott av medel kan tillföras verksamheten."

Liknande synpunkter framförs av länsskolnämnderna i Göteborgs och Bohus län och Kristianstads län.

Folkbildningsförbundet utgår från att behovet av ytterligare resurser för särvuxverksamheten tillgodoses genom omfördelningar inom komvuxanslaget. Studieförbundet Vuxenskolan anser det viktigt att utbyggnaden av särvux inte ytterligare urholkar bidragen till studieförbunden.

Bland dem som inte delar kommitténs uppfattning vad avser finansieringen finns SÖ. "När det gäller utökningen av särvux kan emellertid SÖ inte tillstyrka kommitténs förslag att denna ökning skall finansieras genom omfördelning av medel inom C 1-anslaget. Redan nu är tillgängliga medel inom detta anslag hårt ansträngda och svårigheter finns att tillgodose de behov som nuvarande uppgifter ställer." Däremot är SÖ beredd att biträda förslaget om att rymma de föreslagna komvuxkurserna för utvecklingsstörda inom komvux ramar. Liknande uppfattning har även länsskolnämnden i Jämtlands län, LR, TCO-S och R-VUX.

Utbildningsnämnden i Göteborgs stad är också kritisk mot finansieringen och understryker att det är oacceptabelt att låta särvux expandera på bekostnad av komvux. Tvärtom finns till följd av tidigare reduceringar och lång kö till prioriterade utbildningar behov av ökad timvolym

till komvux och grundvux i stället för den minskning som kommitténs förslag innebär.

Statens Handikappråd anser attt förslaget är omöjligt och att dess genomförande strider mot de överenskomna politiska målen för handikappområdet. "Kostnaden för den nödvändiga utbyggnaden av särvux kräver givetvis nya resurser. Det kan inte få komma i fråga att ställa eftersatta gruppers behov mot varandra." FUB har ungefär samma uppfattning.

Betydelsen av statens ansvar för utvidgningen av särvux har tagits upp av några. Endast R-VUX anser det rimligt att delfinansiera utbyggnaden genom samfinansiering med landstingen.

Även andra synpunkter på kommitténs förslag har framkommit. Länsskolnämnden i Jämtlands län tar upp vikten av närhet till utbildningen. Målet bör vara att särvux, i synnerhet den grundläggande nivån, kan ges i varje kommun. Även behovet av resurser för skolledning och studie- och yrkesorientering kommer att öka. Landstinget i Kalmar län betonar vikten av att huvudmännen får full täckning för de kostnader ett genomförande kommer att medföra. Landstinget i Kristianstads län menar att den långa försöksperioden innebär att det inte krävs så lång utbyggnadstakt som kommittén föreslår.

RRV anser att de beräkningar av behoven som presenteras är schablonartade och dåligt underbyggda vilket leder till att de resursmässiga konsekvenserna inte blir tillräckligt belysta. Liknande kritik har också framförts av Svenska Kommunförbundet som menar att storleken av behovet är vanskligt att bedöma då kommittén inte visat någon prognos över hur de vidgade behoven kan komma att utvecklas.

11 Remissinstansernas egna förslag

TCO-S tar upp lärarbehörigheten. Erfarenhet av att undervisa utvecklingsstörda elever jämte en adekvat speciallärarutbildning måste vara ett krav för lärare inom särvux. Vuxenpedagogik och vuxenmetodik är viktiga moment som skall ingå i lärarnas fortbildning.

FUB vill uppmärksamma behovet av utbildade vuxenlärare även på träningsskolenivå, liksom behovet av lämpliga läromedel.

Riksföreningen Autism finner det angeläget att påpeka den speciella kompetens som krävs för att arbeta med autism även inom vuxenutbildningen.

R-VUX föreslår en lagfäst rätt till utbildning i särvux under vissa förutsättningar för alla psykiskt utvecklingsstörda över 21 år.

Folkbildningsförbundet och Studieförbundet Vuxenskolan anser att frågor om studier på hel- och halvtid liksom problem med svenska som andraspråk borde penetrerats av kommittén.

Sveriges Psykologförbund påpekar det väsentliga i att de studerande i särvux ges tillgång till den kompetens som elevvårdspersonal besitter.

Åsbackaskolan framför att kommittén inte tillräckligt tagit hänsyn till den teckenspråkliga gruppens förutsättningar att få del i vuxenutbildningen.

Sammanfattning av rapporten (Ds 1990:59) Samverkan mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen samt av inkomna yttranden

1 Utgångspunkter

Statsrådet Göran Persson tillkallade den 13 oktober 1989 en arbetsgrupp (U 1989:D) för utvidgat samarbete mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen, *samverkansgruppen*. Direktiven pekar på betydelsen av att gymnasieskolan, den kommunala vuxenutbildningen, högskolan och arbetsmarknadsutbildningen ses som samverkande delar inom ett större system för återkommande utbildning.

2 Rapporten

Samverkansgruppen utarbetade rapporten (Ds 1990:59) Samverkan mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen, som överlämnades i oktober 1990. Rapporten innehåller en kartläggning, analys av hinder för samverkan och en förslagsdel.

Rapporten har sänts ut till samtliga skolstyrelser/skolchefer, läns-AMU, länsskolnämnder och länsarbetsnämnder samt till Svenska Kommunförbundet. Mottagarna gavs möjlighet att komma in till utbildningsdepartementet med synpunkter på rapporten.

Yttranden har inkommit från länsskolnämnderna i Kronobergs, Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län, från länsarbetsnämnderna i Stockholms, Uppsala, Jönköpings, Hallands och Gävleborgs län samt från 13 kommuner, nämligen Botkyrka, Båstad, Gislaved, Hallsberg, Halmstad, Härryda, Kristianstad, Linköping, Ljungby, Ljusnarsberg, Stockholm, Vimmerby och Vännäs.

Yttranden har vidare kommit från Lärarnas Riksförbund (LR) och Riksförbundet för kommunal och statlig vuxenutbildning (R-VUX).

Svenska Kommunförbundet har meddelat att man avstår från att avge yttrande med anledning av den extremt korta remisstiden. Kristianstads och Vännäs kommuner beklagar att den korta tiden inte har medgett att man inhämtat skolstyrelsens synpunkter.

3 Kartläggning

Samverkansgruppen har genomfört en kartläggning av försöksverksamhet och samverkansprojekt genom

* enkät till landets samtliga kommuner och läns-AMU,
* intervjuer med ett antal i sammanhanget viktiga nyckelpersoner och
* kommunstudier.

Svarsfrekvensen på enkäten var hög (88% av kommunerna och 96% av läns-AMU). Enkäten visar att många av hindren för samverkan handlar om attityder och revirtänkande. Huvudintrycket av enkäten kan sammanfattas på följande sätt.

* Samverkan förekommer redan i dag i mycket hög grad.
* Man är genomgående positiv till samverkan.
* Det finns en stark vilja att utveckla samverkan.

Intervjuerna stöder den bild som finns redovisad från enkäten.

Kommunstudierna visar att om viljan till samverkan finns, kan man komma långt. En av avsikterna med kommunstudierna var att visa fram olika modeller. Samverkansgruppen har haft kontakt med ett tjugotal kommuner. I vissa av dem har arbetet med samverkanslösningar kommit långt, i andra pågår planering. Samverkan bör anpassas efter lokala behov och förutsättningar. De redovisade modellerna kan sällan direkt översättas till andra kommuner utan tjänar endast som exempel. De olika projekten refereras i exempelsamlingen utan eget ställningstagande från samverkansgruppen.

4 Analys av problemområden och hinder. Övergripande synpunkter

Samverkansgruppen har gjort en analys av ett antal problemområden och hinder för samverkan som kom fram i kartläggningen. De problemområden som nämns är oklara gränser mellan utbildningsformerna, organisatoriska hinder, intagning, betyg, samplanering, resursutnyttjande, studiefinansiering, samläsning och attityder.

Länsskolnämnderna i Hallands och Älsvsborgs län, länsarbetsnämnden i Gävleborgs län samt Botkyrka, Båstads, Gislaveds, Halmstads, Härryda, Kristianstads, Linköpings, Ljusnarsbergs, Stockholms och Vimmerby kommuner instämmer allmänt eller i flertalet av samverkansgruppens förslag. R-VUX ställer sig positiv till samverkan enligt många av rapportens förslag.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län konstaterar att många hinder för samverkan undanröjs genom riksdagens beslut med anledning av prop. 1990/91:18 om ansvaret för skolan. Nämnden anser att det är önskvärt från bl.a. samhällsekonomisk synpunkt, att ytterligare ansträngningar görs för att öka samverkan. Vidare anser nämnden att kommunerna inom sin vuxenutbildning (komvux eller uppdragsutbildning) bör få anordna utbildningar som motsvarar dagens AMU och att länsarbetsnämnden tillförs medel för att av kommunen köpa dessa utbildningar. AMU:s lokaler bör, genom lämplig transaktion, kunna överföras till kommunerna.

Enligt LR ger rapporten en aktuell och bra översikt. Mot bakgrund av direktiven är det naturligt att gruppen har överbetonat de positiva effekterna av samverkan. Däremot har inte problem, svårigheter och eventuella nackdelar redovisats lika utförligt. Samverkansgruppen har ensidigt redovisat utvecklingen att närma gymnasieskolan och komvux

till varandra. Gruppen har inte redovisat den motsatta utvecklingen att profilera och utveckla komvux som en egen skolform. Det finns alltså enligt LRs uppfattning en uppenbar risk med förslagen att komvux återigen kommer att sammanföras med ungdomsskolan och betraktas som en gymnasieutbildning.

Även R-VUX finner att samverkansgruppen ensidigt sett till fördelarna med samverkan. Det finns risk att de föreslagna förändringarna medför nackdelar för de vuxenstuderande, t.ex. utarmning av kursutbudet, svårigheter att förena studier på dagtid med förvärvsarbete och/eller minskad tillgång till kvällskurser, längre studietid. R-VUX efterlyser en analys av de samlade konsekvenserna.

Kristianstads kommun och R-VUX betonar att skillnaderna mellan vuxna och ungdomar inte gäller bara ålder utan faktorer såsom studiemotiv, studieekonomi, livssituation och förkunskaper. R-VUX framhåller att tillgänglighet till utbildning är ett begrepp med många olika aspekter. R-VUX betonar också att kvalitetskraven på studievägledning för vuxna måste ställas mycket högt. Den vuxne satsar sin fritid eller sin arbetstid med inkomstbortfall. Felval leder till studiemisslyckanden som undergräver självförtroendet och ökar studielånen. Felval innebär också kostnader för samhället. Många studielån kan inte återbetalas, studieavbrott leder till tomma studieplatser.

Länsarbetsnämnden i Gävleborgs län påpekar att rapporten inte redovisar några synpunkter angående sociala konsekvenser. De sociala aspekterna borde kanske beaktas. Nämnden framhåller vidare att det är svårt att komma fram till konkreta åtgärder för samarbetslösningar och föreslår en idébank på central nivå.

Härryda och Vimmerby kommuner menar att komvux uppbyggnad, förhållningssätt och metoder från komvux borde tas till vara och genomsyra även gymnasieskolan.

5 Förslag

5.1 Förslag till ny gränsdragning

Samverkansgruppen anser att en klar och tydlig gräns mellan de olika utbildningsanordnarna är en grundläggande förutsättning för samverkan. För att kunna samverka måste vars och ens roll och uppgifter vara tydligt identifierade.

Samverkansgruppen slår bl.a. fast att man måste skilja mellan reguljär komvux och reguljär gymnasieskola å ena sidan och uppdragsutbildning å andra sidan. Ur gränsdragningssynpunkt bör således kommunens uppdragsutbildning behandlas som en separat utbildningsform.

Sammantaget föreslår samverkansgruppen följande gränsdragning.

Gymnasieskola:

Utbildning för ungdomar 16-19 år

5 *Riksdagen 1990/91. 1 saml. Nr 85. Bilagedel*
Rättelse: Bilaga 5 och 6 har bytts ut mot ny text.

- Kompetens för högskolestudier och/eller yrkesverksamhet
- Medborgerlig utbildning
- Personlig utveckling

Målgrupp
* Alla ungdomar 16 - 19 år

Komvux:

Utbildning för vuxna från 20 år eller med slutförd gymnasieutbildning (grundskolenivå från 16 år)
- Kompetensutbildning motsvarande grundskola och gymnasieskola
- Förmedla kunskaper i egna yrket eller utbilda för nytt yrke

Målgrupper
* De som fått minst av samhällets utbildningsresurser
* De som vill ut i arbetslivet
* De som vill förändra sin situation i arbetslivet
* De som vill komplettera sitt yrkeskunnande
* De som behöver komplettera för fortsatta studier

Initieras utifrån den enskilde individens behov.

Kommunens uppdragsutbildning:

- Bedrivs i anslutning till det kommunala skolväsendet
- I fråga om art och nivå anknytning till den verksamhet som förekommer i komvux eller i gymnasieskola, dock inte utbildning som motsvarar någon fullständig linje vad gäller gymnasieskolan
- Beställaren betalar samtliga kostnader och utser kursdeltagare

Initieras av företag, organisationer eller myndigheter för anställda samt för samhällets behov av arbetsmarknadsutbildning.

AMU:

AMU-gruppen

- skall anordna arbetsmarknadsutbildning på uppdrag av länsarbetsnämnderna utifrån målen för arbetsmarknadsutbildning
- får dessutom sälja utbildning till företag och organisationer

Initieras i huvudsak från samhällets behov vad gäller arbetsmarknadsutbildningen samt av företag, organisationer eller myndigheter för anställda.

Högskolan:

- Utbildning som bygger på grundutbildning motsvarande gymnasieskolan

Högskolans uppdragsutbildning:

- Bedrivs i anslutning till övrig högskoleverksamhet
- I fråga om art och nivå anknytning till reguljär högskoleutbildning, dock inte utbildning som motsvarar någon allmän linje
- Beställaren betalar samtliga kostnader och utser kursdeltagare

Initieras av företag, organisationer eller myndigheter för anställda samt för samhällets behov av arbetsmarknadsutbildning.

Länsskolnämnden i Hallands län instämmer i gruppens synsätt om vikten av tydliga gränser och roller som grund för samverkan.

Linköpings kommun framhåller att vilja finns för ett utökat samarbete där dock varje utbildningsforms specifika mål för resp. målgrupper måste beaktas.

Även länsarbetsnämnden i Stockholms län framhåller vikten av en klar och tydlig gräns mellan utbildningsanordnarna. Redan vid planeringen bör rollerna vara klart definierade. Däremot anser inte länsarbetsnämnden att det behöver vara ett hinder för samverkan att det finns olika studiestödsformer.

Enligt LR kan samverkansgruppens rapport inte ses isolerat. Kommunerna kommer bl.a. att ha frihet att själva bestämma sin skolorganisation och sin skolledningsorganisation. LR understryker mot den bakgrunden vikten av att det finns en klar och tydlig gränsdragning mellan gymnasieskolan och komvux. Varje utbildningsform skall ha sin tydliga roll, sin egen identitet.

Enligt R-VUX förutsätter samverkan gränsdragning och arbetsfördelning. Det bör klart utsägas att det långsiktiga målet inte är samgående. Det är uppenbarligen inte heller samverkansgruppens avsikt. Därför är det nödvändigt att än tydligare definiera de samverkande utbildningsformernas uppdrag, målgrupper och ansvarsområden.

Härryda kommun anser att en tydlig profil på resp. skolform ökar intresset för långtgående samverkan. Direktiven till gruppen har uteslutit samgående, men saken vore ändå intressant i det riktigt långa perspektivet.

Stockholms kommun framhåller att det är viktigt att klarare definiera AMU:s teoretiska inslag och renodla utbildningsanordnarnas profiler.

Länsarbetsnämnden i Gävleborgs län anser det angeläget att AMU jämställs med gymnasial utbildning och ger motsvarande behörighet.

5.2 Parallellutbildningar

Utbildningar i gymnasieskolan och i komvux, som anordnas som heltidsstudier på dagtid på ungefär lika lång studietid, bör enligt samverkansgruppen vara utbytbara.

Definitionen av vad som är parallellutbildning eller inte är, enligt Stockholms kommun, oklar. Elever som inte hinner med alla moduler i den nya treåriga yrkesutbildningen skall kunna gå igenom dessa i komvux. Dessutom måste en utbildning som anordnas inom gymnasie-

skolan vid behov kunna anordnas i komvux på deltid och/eller kvällstid.

5.3 En 20-årsgräns för vuxenutbildning

Samverkansgruppen föreslår att man skall vara 20 år eller ha slutfört gymnasieutbildning för att få påbörja studier vid komvux (grundskolekurs från 16 år).

Linköpings kommun tillstyrker en ny åldersgräns. Länsskolnämnden i Kronobergs län tillstyrker också förslaget. Det är viktigt att mindre kommuner inte utan vidare skall kunna bygga upp en gymnasieutbildning för ungdomar via sin komvux.

Stockholms kommun påpekar att åldersgränsen bör lyda "under det kalenderår man fyller 20 år". Att 16-årsgränsen bibehålls för grundvux och grundskolestudier är viktig för ungdomar i uppföljningansvaret. Det är viktigt att bestämmelserna om åldersgränser generellt sett utformas så att det finns dispensmöjligheter för dessa ungdomar.

LR accepterar en 20-årsgräns med möjlighet till dispens.

Länsarbetsnämnden i Stockholms län är tveksam till en alltför definitiv 20-årsgräns. Det bör finnas möjlighet till dispens för ungdomar som inte gått den normala vägen genom gymnasiet.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län menar att komvuxstudier bör få påbörjas vid samma ålder oavsett om man slutfört gymnasieutbildning eller ej. Gränsen bör således vara 19 år.

Länsarbetsnämnden i Hallands län anser att en 20-årsgräns är ofördelaktig för de ungdomar som valt att gå ut i arbete efter avslutad grundskola och sedan önskar återuppta sin skolgång. En samordning med åldersgränsen för arbetsmarknadsutbildning (18 år) förordas. Länsarbetsnämnden i Gävleborgs län förordar också 18-årsgränsen, i varje fall för deltidsstudier.

Ljusnarsbergs kommun menar att ungdomar som kanske på grund av skoltrötthet avstått från gymnasieutbildning måste kunna skaffa sig en yrkesutbildning i komvux innan de fyllt 20 år. Hallsbergs kommun anser att en höjd åldersgräns bidrar till att gränsen mellan komvux och gymnasieskolan tydliggörs, men får negativa följder för ungdomar under 20 år som vill påbörja studier "på gymnasienivå" men inte inom ungdomsgymnasiet. Möjligheten att göra undantag behövs. Härryda kommun framför en liknande uppfattning.

Botkyrka kommun framhåller fördelen med att elever i gymnasieskolan (16-19 år) tillåts läsa enstaka ämnen i komvux. Därigenom kan eleverna oftast erbjudas ett större urval av tillvalsämnen än vad gymnasieskolan ensam klarar.

Länsskolnämnden i Hallands län anser att den nya åldersgränsen är logisk. En elev som påbörjat grundskolekurs inom komvux vid 16 år måste dock ges möjlighet att fortsätta till etapp 2-4 utan att vänta till fyllda 20 år.

Även Ljungby kommun ser risk för onödig väntetid på flera år för sådan övergång. Det kan också i många fall bli omöjligt att utnyttja

komvux unika möjlighet att kombinera etapp 1-studier i vissa ämnen med etapp 2-4 i andra. 20-årsgränsen förefaller medföra flera nackdelar än fördelar.

Båstads kommun menar att förslaget rimmar dåligt med kommunens frihet att utveckla samläsningsmodeller. Samhällets utbildningsresurser och ungdomars möjligheter till utbildning måste tas till vara fullt ut. För små kommuner utan gymnasieskola är det en nödvändighet. Åldersgränsen blir fiktiv.

5.4 Påbyggnadsutbildning

Samverkansgruppen föreslår att påbyggnadsutbildningarna i gymnasieskolan överförs till komvux resp. högskolan, såvida de inte ingår i tredje året i gymnasieskolan.

Länsskolnämnderna i Kronobergs, Hallands och Göteborgs och Bohus län samt länsarbetsnämnden i Stockholms län tillstyrker förslaget.

Halmstads kommun anser att påbyggnadsutbildningar där det är möjligt bör inordnas i gymnasieskolans åk 3. De som kräver slutförd gymnasieutbildning bör ej organiseras av gymnasieskolan i framtiden, möjligen med undantag av teknikerutbildningen.

Hallsbergs och Linköpings kommuner anser att påbyggnadsutbildningarna inte generellt bör föras över till komvux. Lokaler, utrustning och lärarkompetens finns inom gymnasieskolan. Teknikerutbildningen är starkt knuten till den tekniska linjen. Kommunerna bör själva få avgöra förläggningen. Detta förordar även Kristianstads kommun.

LR har tidigare avvisat förslaget och poängterar nu att, om det genomförs måste motsvarande resurser överföras till komvux.

5.5 Inrättande av skolenhet

Samverkansgruppen föreslår att reglerna för inrättande av gymnasieenhet resp. vuxenutbildningsenhet slopas helt. Kommunen bör själv ha rätt att avgöra hur skolenhetsorganisationen skall se ut.

Halmstads och Härryda kommuner anser att varje kommun bör få frihet att besluta om sin skolorganisation. Härryda framhåller att SSA-funktionen blir mycket viktig i en samverkande enhet.

Länsskolnämnden i Kronobergs län tillstyrker, förutsatt att det nya statsbidragssystemet genomförs. Linköpings kommun är positiv, men poängterar att varje utbildningsform skall ha sin tydliga roll, sin identitet.

Länsskolnämnden i Hallands län påminner om att en rektors ansvarsområde inte får göras större än att rektor kan hålla sig förtrogen med det dagliga arbetet i skolan. För komvux och gymnasieskolan gäller skilda läroplaner, skilda målgrupper och olika normer för intagning. För att målen skall uppnås fordras god kännedom om andragogiskt resp. pedagogiskt synsätt och intresse för resp. skolforms speciella villkor.

LR menar att förslaget bortser från att huvuddelen av komvux verksamhet saknar motsvarighet i gymnasieskolan.

R-VUX anser att det nu märks en strävan mot gemensamma skolenheter, även där det i dag finns bärkraftiga enheter för såväl komvux som gymnasieskolan. Samordningslinjen tycks ha betydande dragningskraft på ungdomsskolans företrädare och många lokala skolpolitiker. Men den avvisas bestämt av vuxenutbildarna i landet, inte därför att den egna organisationen är ett självändamål utan utifrån övertygelsen att en viss profilering gynnar de vuxenstuderande. En effektiv samverkan mellan självständiga enheter bör eftersträvas.

5.6 Gemensam skolledning

Samverkansgruppen föreslår att detaljreglering av skolans ledning i en kommun slopas så att möjligheter finnas att inrätta gemensam ledning för gymnasieskolan och kommunal utbildning för vuxna. I den gemensamma skolledningen skall självfallet finnas kompetens från båda skolformerna.

Länsskolnämnden i Kronobergs län har ingen erinran, förutsatt att det nya statsbidragssystemet genomförs.

Härryda kommun menar att kommunerna behöver full frihet att arrangera gemensam ledning.

Linköpings kommun är positiv men poängterar tydliga roller. Hallsbergs kommun menar att förslaget kan gynna möjligheterna till fruktbar samverkan.

Länsarbetsnämnden i Hallands län menar att en gemensam ledning kan innebära att de äldres möjligheter till utbildning minskar. En kvotering av vuxenutbildningsplatser kan vara ett sätt att minimera risken att vuxenstuderande kommer i kläm. Kvotering är speciellt viktig i de små kommunerna. Med allt färre ungdomar och allt fler äldre finns det starka arbetsmarknadsskäl för att de vuxna har möjlighet att bredda sin kompetens för att därmed stärka sin ställning på arbetsmarknaden.

LR menar att förslaget bortser från att huvuddelen av komvux verksamhet saknar motsvarighet i gymnasieskolan.

Enligt R-VUX finns det en motsättning eller åtminstone oklarhet mellan förslaget om varje utbildningsforms tydliga roll och identitet och förslaget om gemensam skolledning. Ledningsfunktionen är av grundläggande betydelse för att skapa identitet och självständig profil för varje organisation.

5.7 Lärare anställda i kommunens skolväsende

Samverkansgruppen föreslår att kommunerna uppmärksammar möjligheten att efter kommunaliseringen av lärartjänsterna anställa lärare i kommunens skolväsende så att tjänstgöring blir möjlig i både gymnasieskola, kommunal utbildning för vuxna och uppdragsutbildning.

Linköpings kommun framhåller att möjligheten till flexibilitet ang. lärartjänsterna utnyttjas redan i dag med gott resultat. Förmodligen kan detta utvecklas i framtiden.

Länsskolnämnden i Kronobergs län anför att det kan innebära samordningsvinster och bidra till ökad förståelse mellan skolformerna.

Enligt LR kan gemensamma lärartjänster vara praktiskt i små kommuner eller i udda ämnen för att skapa hela tjänster. Att tillämpa principen över hela komvux blir felaktigt. Lärare som har specialiserat sig på vuxenundervisning är en förutsättning för komvux vuxenprofil och för anpassningen till de prioriterade målgruppernas behov.

5.8 Underlätta för lärare att tjänstgöra i olika utbildningsformer

Samverkansgruppen föreslår att arbetsmarknadens parter uppmärksammar frågan om att efter kommunaliseringen av lärartjänsterna underlätta för kommunalt anställda lärare att kunna tjänstgöra i AMU eller i högskolan resp. för lärare i AMU eller i högskolan att kunna tjänstgöra inom kommunens skolväsende.

Länsarbetsnämnden i Stockholms län anser att det ur lärarnas synpunkt naturligtvis bör vara en trygghet att kunna tjänstgöra i olika skolformer.

5.9 Överföring av resurser

Samverkansgruppen föreslår att kommunen ges rätt att föra resurser avsedda för gymnasieskolan till kommunal utbildning för vuxna resp. resurser avsedda för kommunal utbildning för vuxna till gymnasieskolan.

Länsskolnämnden i Kronobergs län tillstyrker.

Enligt LR blir förslaget ointressant om det nya statsbidragssystemet genomförs.

Linköpings kommun framhåller att resursfördelningen mellan skolformerna kräver god kunskap och insikt om de olika skolformernas specifika behov, så att ingen skolform missgynnas.

5.10 Gemensam intagningsnämnd

Samverkansgruppen föreslår att de kommuner som så önskar ges möjlighet att inrätta en gemensam intagningsnämnd för gymnasieskola och kommunal utbildning för vuxna.

Enligt länsskolnämnden i Kronobergs län ter sig en gemensam intagningsnämnd naturlig.

Hallsbergs kommun och LR menar att möjligheten bör finnas. Linköpings kommun finner att en gemensam intagningsnämnd är möjlig och rimlig till vissa delar och Härryda kommun menar att gemensam intagningsnämnd kan användas, om man vid konstruktionen beaktar att komvux gör många intagningar per år.

Vännäs kommun är tveksam till värdet av en gemensam intagningsnämnd med tanke på den kontinuerliga intagningen inom komvux. Stockholms kommun anser det tveksamt om en gemensam intagningsnämnd är funktionell för en stad av Stockholms storlek. Det är viktigt att valfriheten att inrätta en sådan nämnd betonas.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län anser att det är viktigt att garantier skapas för att någon eller några ledamöter i en eventuell gemensam nämnd har erfarenhet av kommunal utbildning för vuxna.

Länsskolnämnden i Hallands län förordar en självständig intagningsnämnd för vuxenutbildningen, vilket inte hindrar att det delvis kan vara samma ledamöter som i gymnasieskolans intagningsnämnd. Intagningen till komvux sker vid flera tillfällen under året och bygger på individuella erfarenheter och kunskaper, inte på betygsgenomsnitt. Ledamöterna i intagningsnämnden för vuxenutbildningen måste ha god kunskap om verksamheten inom komvux och en sådan nämnd måste kunna arbeta smidigt utan tungrodd byråkrati.

5.11 Samläsningsmodeller

I kartläggningsarbetet har samverkansgruppen speciellt studerat försöksverksamheten i Ånge. Huvudsyftet var att behålla gymnasieskolan och att utveckla komvux. En utvärdering av Ångeförsöket visar att kommunen fått en bättre finansiering av sin verksamhet. Samläsningen vuxna/ungdomar har i huvudsak upplevts som positiv av alla parter. Samverkansgruppen föreslår att försöksverksamheten i Ånge blir reguljär.

Kommuner vars gymnasieskolor hotas av nedläggning på grund av vikande elevunderlag -- där dessutom komvux ofta har rekryteringsproblem -- bör ges möjlighet att bedriva någon form av samverkansundervisning. Här bör erfarenheterna från Ånge vara vägledande. Det är dock viktigt att den samverkansundervisning som då etableras måste utvecklas från kommunens egna förutsättningar och naturligtvis beakta både ungdomars och vuxnas utbildningsbehov.

I kommuner som saknar gymnasieskola ser man ofta samverkan som ett sätt att etablera gymnasieutbildning för ungdomar. När en kommun överväger att etablera gymnasieundervisning bör under alla omständigheter samverkansmöjligheterna mellan gymnasieskola och komvux vägas in.

Samverkansgruppen föreslår sammanfattningsvis att frihet ges till att utveckla samläsningsmodeller för

* gymnasiekommuner med ett sådant vikande elevunderlag att kommunens gymnasieskola riskerar att läggas ner,
* kommuner som önskar starta gymnasieskola.

Länsskolnämnden i Blekinge län anser att gränsen mellan komvux gymnasieskolekurser och gymnasieskolan bör suddas ut. Det skall inte finnas några hinder för en samläsning om det ur resurssynpunkt är fördelaktigt eller nödvändigt. Det bör vara gemensamma (identiska) kursplaner för komvux och den nya gymnasieskolan. Timplanen för komvux bör vara en minimitimplan för gymnasieskolan. Sedan kan kommunerna, efter lokala beslut, bygga på med ytterligare timmar och ämnen om det behövs.

Botkyrka kommun anser att friheten bör gälla alla orter med gymnasieskola och komvuxverksamhet. Halmstads kommun har samma åsikt. Servicen med antal ämnen som kan erbjudas måste kunna öka om samläsning får ske.

Länsskolnämnden i Kronobergs län har ingen erinran vid vikande elevunderlag i gymnasieskolan, men ställer sig tveksam till att samma möjlighet ges till kommuner som önskar starta gymnasieskola. Det kan resultera i slöseri och splittring av resurser inom en region. Samma uppfattning framförs av Hallsberg kommun.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län förutsätter att gemensamma undervisningsgrupper i gymnasieskolan och komvux endast blir aktuellt då egentligt underlag saknas för båda. Gemensamma undervisningsgrupper är sällan till fördel för vuxna. En analys bör göras av den totala samhällsekonomiska bilden, inkluderande bl.a. längre studietid för vuxna.

Härryda och Vännäs kommuner är positiva till att blanda vuxna och gymnasieelever i samläsande grupper. Härryda menar att detta förslag och det närmast följande är synpunkter på hur kommunen bör arbeta. Förslaget är onödigt och rimmar illa med regeringens skolpropositioner det senaste året. Vännäs pekar på att negativa effekter är bl.a. diskrepansen mellan läroplanerna och att undervisningssituationen är svårare för lärarna.

Gislaveds kommun anser, beträffande samläsning mellan gymnasieskolan och komvux på främst teoretiska linjer, att det 1) är positivt pedagogiskt med några äldre elever i gymnasieskolan, 2) är mindre bra att tvinga in ungdomarna i komvux-timplanerna. Studiesocialt stöd till vuxna (arbetslösa) så att en längre gymnasietid blir möjlig skulle i många fall samhällsekonomiskt kräva mindre resurser och göra samläsning enligt modell 1 möjlig.

Ljungby kommun menar att samläsning i stället för parallellkurser i första hand är en resursfråga. Kunskapskraven skall naturligtvis vara likvärdiga men inte lika för vuxna och ungdomar. Det förefaller lättare att anpassa gymnasieskolan till komvux flexiblare system än tvärtom.

LR framhåller att den gymnasiala delen av komvux utgör mindre än hälften av hela verksamheten. Det är därför bättre att hålla samman hela komvux utbildning till en helhet än att samordna den gymnasiala delen med gymnasieskolan. LR anser vidare att fördelarna och nackdelarna med samläsning mellan ungdomar och vuxna måste vägas mot fördelarna och nackdelarna med en samordning av vuxenutbildning eller gymnasieutbildning två eller flera kommuner emellan. Det sistnämnda kan enligt LR i många fall vara bättre både pedagogiskt och ekonomiskt.

5.12 Samplanering

Det är samverkansgruppens uppfattning att samplanering av utbildningsutbudet måste ske och att det bör ske på kommunnivå.

Samplaneringen bör i första hand ta sikte på kommunens egna utbildningar men också ta hänsyn till det totala utbildningsutbudet i kommunen ur arbetsmarknadssynpunkt. Ur arbetsmarknadssynpunkt är det länsarbetsnämnden som har ett ansvar för att utbildningsutbudet är anpassat till arbetsmarknadens behov. Här bör samråd ske mellan kommunen och länsarbetsnämnden.

Samplanering bör även i relevanta delar beakta högskoleutbildningen. Ett speciellt område är därvid den nya ingenjörsutbildning i högskolan som fram till år 1993/94 skall avlösa den tekniska linjens fjärde årskurs i gymnasieskolan.

Samverkansgruppen föreslår att kommunen skall svara för samplanering (med beaktande av högskolan i relevanta delar) så

- att utbildningarna inom gymnasieskolan och komvux kompletterar varandera utifrån arbetsmarknadens och kommuninvånarnas behov,
- att parallellutbildningar inte förekommer,
- att samråd sker mellan kommunen och länsarbetsnämnden om det totala utbildningsutbudet i kommunen ur arbetsmarknadssynpunkt,
- att tillgängliga resurser i form av lokaler och utrustning används på ett optimalt och ändamålsenligt sätt.

Kommunen ansvarig, högskolan beaktas

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län anser det naturligt och självklart att kommunen får ett eget större planeringsansvar. Utöver samråd med länsarbetsnämnden behövs samråd med länsstyrelsen (vid bifall till prop. 1990/91:18).

Länsarbetsnämnden i Uppsala län är angelägen att det även i fortsättningen sker samplanering på länsnivå så att de arbetsmarknadspolitiska synpunkterna kan beaktas vid planering av utbildningar inom gymnasieskolan och komvux.

Länsarbetsnämnden i Stockholms län menar att det finns goda förutsättningar att samplaneringen skall fås att fungera i framtiden, eftersom det blivit obligatoriskt att upprätta en skolplan. Det är angeläget att AMU och högskolan tas med i planeringen och att arbetsförmedlingens/arbetsförmedlingsnämndens synpunkter inhämtas.

Parallellutbildningar

Länsskolnämnden i Kronobergs län tillstyrker. Länsarbetsnämnden i Gävleborgs län instämmer i princip i att parallella utbildningar måste undvikas, men länsarbetsnämnden bör ha möjlighet att som uppdragsutbildning köpa vissa platser t.ex. i en planerad komvuxkurs. En sådan modell ger möjlighet till ett större kursutbud inom arbetsmarknadsutbildningen.

Linköpings kommun har redan i dag inga parallella utbildningar, eftersom studietakten inom vuxenutbildningen är betydligt snabbare än inom gymnasieskolan. För den vuxne är utbildningstakten en ekonomisk fråga på ett helt annat sätt än för gymnasieeleven.

Länsskolnämnden i Hallands län protesterar mot samverkansgruppens resonemang om planering för att undvika parallellutbildningar. Slutsatserna är inte relevanta, då komvux har ett ämneskurssystem som tillåter ett individuellt studieprogram, på heltid eller deltid. Gymnasieskolan ger ännu inte individen dessa valmöjligheter. Om endast en av skolformerna skall genomföra en utbildning, uppstår frågan vem som

skall prioriteras vid intagningen. Normalt finns inga vakanser i första årskursen på gymnasiet och alltså inget utrymme för vuxna elever.

Länsarbetsnämnden i Stockholms län anför att möjligheten att kunna läsa på kvällstid eller i annan kommun inte får försämras. Det är oerhört viktigt att samplanering av utbildningsutbudet i en kommun inte ensidigt sker så att komvux med sina målgrupper sätts på undantag.

Ljungby kommun ställer frågan om etappsystemet går att genomföra inom gymnasieskolan eller om det nuvarande systemet med betygsöverföring från gymnasieskolan till komvux kan utökas. Frågan är om inte gymnasieskolans läroplan måste bygga på ämneskurssynen för att kunna erbjuda t.ex. behörighetskomplettering i enstaka ämnen. Detta blir en nödvändighet om man, för att undvika parallelläsning, tar bort de sammanhållna komvuxutbildningar som nu i små kommuner utgör enda möjligheten att även läsa enstaka ämnen.

Samråd med länsarbetsnämnden

Länsarbetsnämnden i Jönköpings län instämmer i att samplanering blir allt nödvändigare. Självfallet måste intresset vara grundläggande för studievalet. I alltför stor utsträckning har länsarbetsnämnden fått gå in och via arbetsmarknadsutbildning korrigera det som man ser som felaktiga skolplaneringar. Länsarbetsnämnden måste få komma in i planeringen av utbildningsutbudet i länet på ett tidigare stadium och också därvid kunna utöva en faktisk påverkan.

Länsarbetsnämnden i Stockholms län framhåller att man länge har försökt göra en viss samplanering i länet med syfte att förhindra t.ex. parallellutbildning och sökandebrist samt för att diskutera utbildningsbehov på längre sikt. Förutsättningar att mer aktivt se över samplanering föreligger vid konstruktionen av det nya statsbidragssystemet för gymnasieskolan och när bl.a. länsmyndigheter försvinner (regionstyrelsen, länsskolnämnden).

Länsarbetsnämnden i Gävleborgs län poängterar varje år att kursutbudet inom gymnasieskolan måste anpassas efter arbetsmarknadens behov. Det är hög tid att också ta ett samlat grepp över planeringen inom komvux. Vikten av samråd inför etablering av nya kurser understryks.

Lokaler och utrustning

Länsskolnämnden i Kronobergs län tillstyrker samplanering för maximalt resursutnyttjande.

Ljungby kommun konstaterar att det i den mån man kan utnyttja lokaler gemensamt finns stora ekonomiska vinster att hämta. Såväl i denna fråga som i andra där samverkan blir aktuell är det viktigt att samarbetet sker på jämställda villkor. I många kommuner ligger de lokaler som skulle kunna sambrukas så långt från varandra att i varje fall direkt samläsning mellan olika utbildningsformer försvåras.

Länsarbetsnämnden i Uppsala län anser att det är utomordentligt viktigt att samverkan sker när det gäller att t.ex. samutnyttja lokaler och utrustning. Ett effektivt resursutnyttjande av samhällets resurser för ut-

bildning medför bl.a. att arbetsmarknadsutbildningen kan hålla en fortsatt hög kvalité till ett så lågt pris som möjligt.

5.13 Samplanering skall framgå av skolplanen

Samverkansgruppen föreslår att det skall framgå av den skolplan, som kommunen skall upprätta, hur samplaneringen i kommunen genomförs.

Länsskolnämnden i Kronobergs län och Linköpings kommun instämmer.

5.14 Länsarbetsnämndernas upphandlarkompetens

Samverkansgruppen konstaterar och accepterar att konkurrens för närvarande råder och får råda mellan AMU och uppdragsutbildningen, även om man ur rent principiell ekonomisk synvinkel kan ifrågasätta detta. I nuvarande situation bedöms dock ytterst konkurrensen kunna bidra till att samhällets resurser utnyttjas maximalt. Länsarbetsnämnden kan upphandla utbildning där den är bäst och billigast.

I kartläggningen kom synpunkter fram på länsarbetsnämndernas beställarkompetens. Några länsarbetsnämnder låter mer eller mindre automatiskt beställningar gå till AMU utan att ta in flera anbud. Möjligheterna att upphandla arbetsmarknadsutbildning från andra utbildningsanordnare än AMU-gruppen utnyttjas dock i allt större utsträckning. Ca 30 % av det totala utbildningsbehovet upphandlas i dag från andra anordnare än AMU. Fortfarande finns emellertid stora regionala skillnader.

Upphandlingsförordningen gäller inte för länsarbetsnämnderna vid köp av arbetsmarknadsutbildning. De skall dock uppträda affärsmässigt och t.ex. ta in anbud från flera anordnare än AMU-gruppen. Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) har redan i dag uppdraget att utveckla länsarbetsnämndernas upphandlarkompetens vid köp av arbetsmarknadsutbildning. Samverkansgruppen föreslår att AMS intensifierar arbetet, så att samhällets resurser utnyttjas maximalt, både ur kvalitetssynpunkt och ur ekonomisk synpunkt.

Länsskolnämnden i Kronobergs län tillstyrker.

Länsarbetsnämnden i Jönköpings län instämmer och länsarbetsnämnden i Stockholms län konstaterar att arbetet är på gång och relativt snabbt bör ge effekter.

Länsarbetsnämnden i Uppsala län anger att 35-40 % av arbetsmarknadsutbildningen i länet upphandlas utanför AMU-gruppen. Samarbetet fungerar mycket bra. Anbudsförfarande tillämpas.

5.15 "Lokalverket"

Samverkansgruppen presenterar en modell där man skiljer mellan själva verksamheten, själva utbildningen, som varje anordnare har ansvar för själv, och lokalerna, som har en egen organisation och som utnyttjas gemensamt.

Grundidén är alltså att utbildningsanordnarna, i stället för att var och en bygger upp egna lokaler och institutioner, gemensamt anordnar/använder lokaler och utrustning. Man har i detta sammanhang ibland använt begreppet "banverket" för att på ett lättfattligt sätt förklara denna idé. Ett mer passande uttryck kan vara "lokalverket".

Detta "lokalverk" kan vara allt ifrån en enstaka speciallokal till ett tekniskt center eller t.o.m. ett gemensamt skolhus.

Det är naturligt att de samhällsägda utbildningarna i första hand använder sig av det gemensamma "lokalverket". Men även andra utbildningsanordnare bör vara intresserade, t.ex. studieförbund eller personalutbildning inom företag, förvaltningar, myndigheter och organisationer. Varje utbildningsanordnare är självfallet själv ansvarig för den utbildning som förläggs till "lokalverket".

Ägande- och organisationsform av "lokalverket" kan variera. Den får anpassas efter de olika förutsättningar som finns lokalt.

Länsarbetsnämnden i Gävleborgs län anser att förslaget om "lokalverk", där modellen kan varieras efter kommunens storlek, är ett bra och rationellt grepp. Samarbete som gäller lokaler och utrustning i ett "lokalverk" ser Linköpings kommun som självklar ur ekonomisk synpunkt. Härryda kommun anser att rapporten ger en rad bra tips om "lokalverket".

Gislaveds kommun konstaterar att gymnasieskolan, komvux, företag (delvis) och högskolan (delvis) redan utnyttjar samma lokaler, utrustning och administration.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län påpekar att samverkan i rapporten avser framför allt lärare, lokaler och utrustning. Nämnden är positiv härtill, men det finns tendenser till att komvux inte alltid får utnyttja lokaler etc. på lika villkor i jämförelse med grundskolan och gymnasieskolan. Ett "lokalverk" kan möjligen vara ett hjälpmedel till förbättring.

Hallsbergs kommun anför att samverkan om lokaler och övriga resurser är i hög grad önskvärd. Den bör dock inte drivas så långt att de två skolformernas särprägel, t.ex. vad gäller pedagogik och målgrupper, går förlorad.

LR finner det självklart att lokaler och utrustning används optimalt och ändamålsenligt. Det är däremot tveksamt om ett "lokalverk" leder till detta resultat. LR ser en uppenbar risk att arbetsmarknadsutbildningen gör anspråk på att i första hand få disponera erforderliga resurser, särskilt på dagtid. Följden kan då bli att komvux hänvisas till kvällsundervisning.

5.16 Genomföranderesurs

Samverkansgruppen föreslår att fyra kommuner, nämligen Göteborg, Järfälla, Karlstad och Storuman, under två år får en genomföranderesurs för att fortsätta med de samverkansprojekt som har påbörjats.

Länsskolnämnden i Kronobergs län har intet att erinra mot förslaget.

LR tillstyrker under förutsättning att dessa pengar inte tas från komvuxanslaget.

Former för samverkan i en kursutformad gymnasial utbildning

I propositionen Växa med kunskaper - om gymnasieskolan och vuxenutbildningen utvecklas förslag om en framtida kursutformad utbildning i gymnasieskolan. Komvux har redan i dag ett ämneskurssystem. En kursutformad utbildning även i gymnasieskolan vidgar möjligheterna till samverkan mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen. I denna promemoria utvecklas närmare tankar kring en kursbaserad organisation ur samverkanssynpunkt, en modell för hur en kursutformad utbildning kan byggas upp för att passa gymnasiesskolans behov och hur ett kommunalt kunskapscentrum kan utformas.

Kursutformad organisation ur samverkanssynpunkt

Komvux är i huvudsak uppbyggd som en kursutformad organisation, där deltagarna själva komponerar sina studieprogram genom att välja separata kurser, s.k. ämneskurser. Genom att gymnasieskolan till stora delar också kan organiseras som ett kursutformat system skapas naturligtvis utomordentligt goda förutsättningar för olika samverkanslösningar mellan gymnasieskolan och komvux. Både ungdomar och vuxna kan nu forma sina egna studieprogram efter egna behov och förutsättningar. Verksamheten i den enskilda kommunen, vid den enskilda skolan eller vid det enskilda kunskapscentrumet kan organiseras på ett sådant sätt att det totala utbudet av kurser och program riktar sig till både ungdomar och vuxna. Därigenom blir självfallet också valmöjligheterna större för samtliga. Genom att både ungdomar och vuxna har samma utbud och kan samläsa ökar möjligheterna att studera mindre frekventa ämnen. Utbudet av ämnen blir rikligare men även utbudet av olika kurser som löper över olika lång tid blir större, genom att vissa kurser kan koncentrationsläsas på kort tid och andra kurser läses över en längre period i långsam takt.

Förutsättningarna för en sådan här samverkan är självfallet att gymnasieskolan och komvux har gemensamma kursplaner.

Ett system med korta kurser är nödvändigt för att vuxna inte skall tvingas att studera mera och under längre tid än de har behov av. Omfattande kurser bör därför brytas ner i delkurser. Man skall kunna läsa varje delkurs för sig.

För ungdomar är det naturligt att kombinera olika kurser till ett program, som i normalfallet sträcker sig över tre år. Vuxna har naturligtvis mindre behov av så omfattande program. Om vuxenstuderande önskar studera ett fullständigt program motsvarande tre år för ungdomar för att få avgångsbetyg så måste även de studera en kärna av obligatoriska ämnen på samma sätt som ungdomar.

I propositionen föreslås att det skall finnas **gemensamma** timplaner för både gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen. För

vuxenutbildningens del blir timplanerna en rekommenderad utgångspunkt för lokala behovsbaserade timplanebeslut.

I det kursutformade system som här beskrivs skall lokala kurser kunna skapas och utvecklas av lärare och elever, tillsammans med det lokala näringslivet. En möjlighet härvidlag är att enstaka delkurser eller t.o.m. enstaka moment från olika kurser förs samman till lokala kurser. Dessa lokala kurser kan t.ex. utnyttjas för både ungdomar och vuxna för att stärka det lokala näringslivet.

Såsom nämnts ovan är det en fördel om kurserna kan koncentrationsläses i så stor utsträckning som möjligt. För många vuxenstuderande är det ofta nödvändigt att en enskild kurs kan genomföras på så kort tid som möjligt. I en samverkansskola kan det finnas både korta koncentrerade kurser för de ungdomar och vuxna som vill läsa snabbt och kurser över längre tid (med kanske högre timtal) för de ungdomar och vuxna som vill läsa i en långsammare takt.

I en kursutformad organisation med samverkan mellan gymnasieskolan och komvux finns mycket goda möjligheter att genomföra individuella kursprogram. Detta är inte minst viktigt för ungdomar som av olika skäl har bristfälliga förkunskaper eller för ungdomar som vill studera på deltid. Det kan också gälla för många flykting- och invandrarungdomar. För dessa grupper som väljer individuella studieprogram och som inte klarar av att läsa samtliga kurser under en treårsperiod blir studierna inte någon återvändsgränd. De kan som vuxna återvända till studierna och fortsätta med de delkurser och kurser som de inte läst tidigare. Systemet med en kursutformad gymnasieskola passar således väl in i mönstret med återkommande utbildning.

Det är självfallet en fördel om även AMU kan komma att omfatta samma kursplaner som nu kommer att finnas i gymnasieskolan och komvux.

Principiell uppbyggnad av kursutformad utbildning i gymnasieskolan

Här beskrivs principen för en kursutformad gymnasieutbildning med exempel från utbildningsområdet industri-teknik. Den sektorn har valts därför att hälften av de reguljära linjerna av försökslinjerna som i dag finns i gymnasieskolan hänförs hit. Dessutom innehåller utbildningsområdet en stor andel av de yrkesinriktade linjerna.

Utbildningsområdet industri-teknik innehåller dels program inriktade på

- Teknisk produktion och service där de ingående programmen karaktäriseras av en hög teknikanvändning och dels
- Bygg och anläggning som kännetecknas av en hel del manuella kunskaper.

Med hänsyn till omfattningen av programmen för teknisk produktion och service sker exemplifieringen därifrån.

Innehållet i olika kursutformade program består dels av en kärna obligatoriska kurser som alla elever skall studera och dels kurser som är valbara och som ger utbildningens yrkesinriktning eller karaktär.

I det följande beskrivs principmodellen för den yrkesinriktade delen av program för Teknisk produktion och service (TPS). Kärnan av obligatoriska kurser tas inte med i exemplifieringen eftersom de är desamma för alla elever.

Kurserna som skall ge programmen inom TPS deras yrkesinriktning och karaktär hämtas från ett antal kunskapsområden. Det är dels generella kunskapsområden som är gemensamma för flertalet TPS-program och dels kunskapsområden av mera branschkaraktär.

Basutbildning på TPS-programmen består av kurser från de fyra generella kunskapsområdena Industriell produktion, El- och reglersystem, Energi samt Teknik. Innehållet i de tre förstnämnda områdena känns igen från linjer i ÖGY-försöken, t.ex. IN, EL och det fjärde från teknisk linje. Dessa kunskapsområden skall kunna finnas på alla normalstora gymnasieskolor. Varje kunskapsområde kan innehålla kurser som är gemensamma för många studieprogram, men också kurser av fördjupningskaraktär som endast vissa studiealternativ har behov av i sitt program.

Andra kunskapsområden är av mer branschkaraktär, t.ex. träteknik, grafisk teknik, processteknik där behovet motiverar att de endast finns på ett begränsat antal gymnasieskolor. Normalt skall de elever som väljer ett program med sådan inriktning få sin basutbildning från de fyra generella kunskapsområdena ovan.

För vissa områden, t.ex. flygteknik, sjöfart, kan elevunderlaget vara så litet att de bara skall finnas på någon eller några gymnasieorter och då i form av resurs- eller branschskolor. Basutbildning får dessa elever normalt från hemortens gymnasieskola.

Exempel 1. Program för operatör till träindustrin. Exemplet visar hur man i en kursutformad gymnasieskola kan bygga upp en utbildning som finns inom dagens trätekniska linje.

De kurser från de olika kunskapsområdena som ingår i detta program är streckmarkerade i figuren nedan.

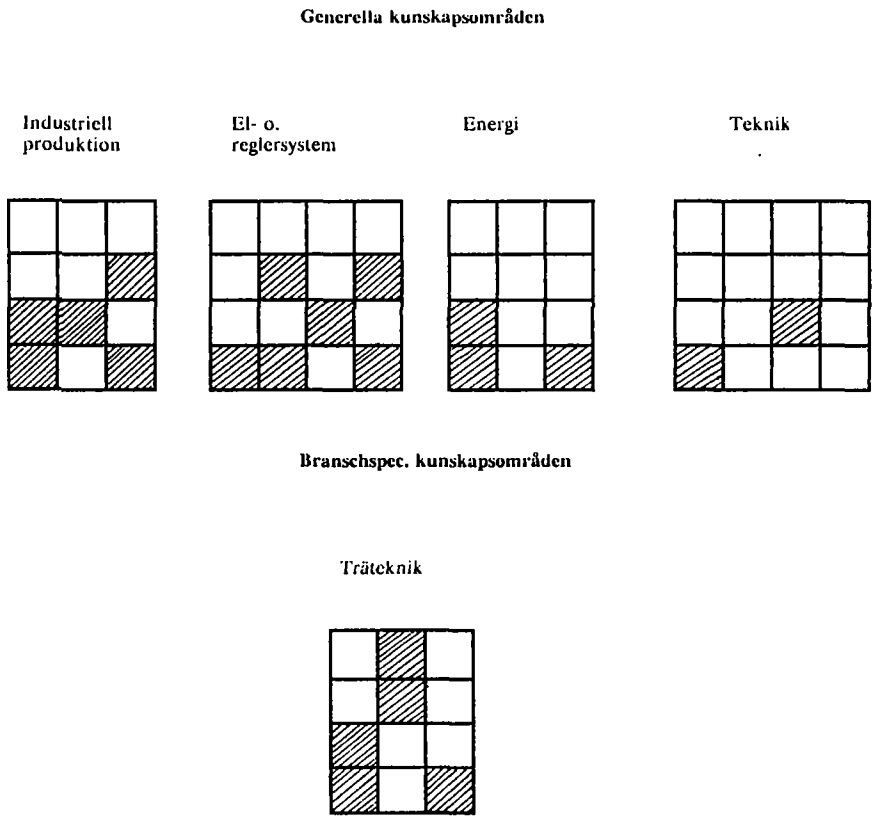

Valet av program styrs dels av elevens eget önskemål och dels av vilka kurser som man från branschorganisationer rekommenderar för den här typen av yrkesbefattning.Med denna uppläggning skall elever normalt kunna genomföra en hel del av sin utbildning på hemorten.

Regionens industristruktur avgör om det finns underlag för att kunna anordna kurser ur kunskapsområdet träteknik eller inte. Om inte, får eleven genomföra de träspecifika kurserna i en kommun som har kunskapsområdet träteknik och som har avtal om utbildning med elevens hemkommun.

I dagens linjesystem är eleven hänvisad till att genomföra hela utbildningen på någon av de 50-tal orter som har träteknisk linje inrättad.

Exempel 2. Program för laboratoriemekaniker. Här visas exempel på hur man i ett kursutformat system kan tillgodose framtida varierande behov, vilket ett strikt linjesystem inte medger utan större organisatoriska ingrepp.

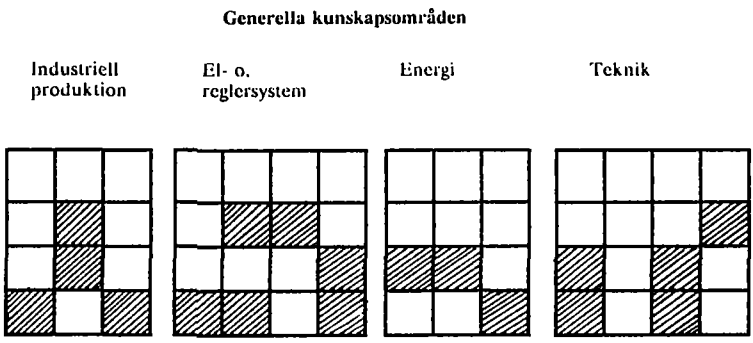

För den här typen av yrkesbefattningar behövs ofta en kombination av yrkesinriktat och tekniskt- naturvetenskapligt innehåll i utbildningen. Utvecklingen mot ökad decentralisering och förändrad arbetsorganisation, där såväl planering som tillverkning och service ingår i arbetslagets uppgifter, innebär att elevens program bör komponeras av kurser från både de mer yrkesinriktade kunskapsområdena Industriell produktion, El- och reglersystem, Energi och det mer teoretiskt inriktade kunskapsområdet Teknik.

På motsvarande sätt som här beskrivits kan program för olika utbildningsområden byggas upp av kurser från generella och specifika kunskapsområden. Kombinationer av kurser från kunskapsområden inom olika utbildningsområden eller från vitt skilda kunskapsområden inom ett utbildningsområde kan naturligtvis också förekomma i vissa program.

T.ex. kommer program som motsvarar den nuvarande försökslinjen Byggnadsplåt- och ventilationsteknik att komponeras av kurser från kunskapsområden både från Teknisk produktion och service och Bygg- och anläggning.

Kunskapscentrum - en kursutformad organisation

Ett kursutformat system för både ungdomar och vuxna som beskrivits ovan kan naturligtvis organiseras på flera olika sätt. Ett sätt är att ta sin utgångspunkt i de lokaler och den utrustning som man disponerar för verksamheten. Det vill säga att man organiserar de olika kurserna i olika institutioner som ingår i ett kunskapscentrum.

Detta exempel tar sin utgångspunkt i hur man lokalt, ute i de olika kommunerna, kan organisera sin undervisning på gymnasienivå, vare sig det är för ungdomar eller för vuxna, i kunskapscentra. I den kartläggning som samverkansgruppen har låtit göra och som finns redovisad i en rapport framgår att flera kommuner redan har byggt upp eller planerar att bygga upp kunskapscentra.

Förutsättningen är således att den enskilda kommunen har rätt att organisera ett kursutformat system, där dagens linjer och grenar inte finns. Verksamheten organiseras i stället i olika kunskaps- eller ämnesområden, som förläggs till centra eller institutioner. De olika kurserna inom ett ämnesområde förs samman till en institution. Grundidén är att en institution svarar för all utbildning inom sitt område, både teoretisk och yrkesinriktad. De olika kurserna inom t.ex. elteknik förläggs till Eltekniskt centrum eller Eltekniska institutionen, som svarar för både basutbildning och specialiserad utbildning. Inom Eltekniskt centrum finns också både rent teoretiska kurser och mer praktiska yrkesinriktade kurser. På samma sätt kan t.ex. ett Ekonomicentrum organiseras med all ekonomisk utbildning förlagd till sig, både basutbildning och specialiserad, teoretisk och praktisk. En poäng i detta sätt att organisera verksamheten är att en enskild kurs inte identifieras med eller utformas för ett visst program utan i stället som tillhörande ett ämnesområde. Varje institution svarar således för hela utbudet inom sitt ämnesområde. Flera institutioner bildar ett kunskapscentrum. På så sätt organiseras samtliga kurser. Därigenom blir en uppdelning i linjermoch grenar onödig. Detta system ger också den enskilda kommunen stora förutsättningar att utveckla sin gymnasiala utbildning, både för ungdomar och för vuxna, så att den stämmer både med det lokala näringslivets behov och med de sökandes önskemål.

De olika institutionerna eller delarna inom ett kunskapscentrum kan t.ex. organiseras som självstyrande enheter för att man skall få så mycket brukarinflytande som möjligt. Lärarna kan arbeta i lag i så stor utsträckning som möjligt. Den snabba tekniska utvecklingen pekar i den riktningen. Genom lärarlag får den enskilde läraren större möjligheter att utveckla och förnya sin undervisning.

I ett kunskapscentrum såsom det beskrivs här förekommer en hög grad av samverkan mellan gymnasieskolan och komvux. I kunskapscentrumet kan också med fördel även andra utbildningsformer förlägga sin undervisning såsom studieförbund, AMU eller högskolan. Genom sam-

verkan mellan flera utbildningsformer ökar naturligtvis användningsområdet.

Samverkansgruppen har i sin rapport redovisat hur ett kunskapscentrum kan organiseras. Den grundläggande idén med kunskapscentrum är att olika utbildningsanordnare gemensamt skall använda lokaler och utrustning. I samverkansgruppens rapport finns beskrivet några olika modeller för hur ett kunskapscentrum kan organiseras och även utnyttjas på ett sätt som beskrivits ovan. Rapporten innehåller även en rad exempel på hur kunskapscentra redan byggts upp eller planeras i olika kommuner.

Ägare till ett kunskapscentrum är oftast kommunen men naturligtvis kan även andra huvudmän vara ägare. Det naturliga är dock att det är befintliga lokaler och uutrustning som blir utgångspunkten för ett kunskapscentrum. Detta är kommunens basresurs. Hit förläggs både gymnasieskolan, komvux och kommunens uppdragsutbildning.

Utbildningsdepartementet har gjort en sammanställning över hur utbildningsresurserna fördelar sig i landet på de olika kommunerna. Av sammanställning framgår vilka kommuner som har gymnasieenhet, vuxenutbildningsenhet, AMU-center, högskoleutbildning i form av den nya ingenjörsutbildningen (80 poäng), tekniskt center samt yrkesteknisk högskola. Sammanställningen visar tydligt att det finns goda förutsättningar att i ett stort antal kommuner inrätta kunskapscentra för flera utbildningsformer. Så kan man t.ex. konstatera att det i varje län finns minst en ort som kan fungera som regionalt kunskapscentrum.

Detta kan tydliggöras genom att här redovisa tre län som exempel.

Län	Kommun	Gymn	Komvux	Ing-utb	Tekn cent	AMU	YTH
O	Göteborg	13	5	x	x	x	x
	Härryda		x				
	Kungälv	x	x				
	Lysekil	x	x				
	Mölndal	x	x				
	Partille	x	x				
	Stenungsund	x	x				
	Strömstad	x					
	Uddevalla	2	x	x		x	
R	Falköping	x	x		x		
	Lidköping	x	x	x	x	x	
	Mariestad	x	x				
	Skara	x					
	Skövde	2	x	x	x	x	x
	Tibro	x	x		x	x	
	Tidaholm	x					
	Vara	x					
Y	Härnösand	x	x	x	x		x
	Kramfors	x			x	x	
	Sollefteå	x					
	Sundsvall	3	x	x	x	x	
	Timrå	x			x	x	
	Ånge	x					
Örnsköldsvik		2	x	x	x	x	

Bilaga 1	Sammanfattning av remissförslagen om gymnasieskolan	3
Bilaga 2	Sammanställning av remissyttranden över skolöverstyrelsens redovisning av två regeringsuppdrag om gymnasieskolan, en diskussionspromemoria om yrkesutbildningen i ett mer långsiktigt perspektiv, betänkandet (SOU 1989:10) om två nya treåriga linjer i gymnasieskolan samt en översyn av gymnasieskolans lilla ram	12
Bilaga 3	Sammanfattning av skola-arbete-utredningens förslag	43
Bilaga 4	Sammanställning av remissyttranden över betänkandet (SOU 1989:113) Ungdomars kompetens. Vägar in i framtidens kunskapssamhälle och rapporten (SOU 1989:114) Livlina för livslångt lärande	44
Bilaga 5	Sammanfattning av och remissyttranden över särvuxkommitténs betänkande "vidgad vuxenutbildning för utvecklingsstörda" (SOU 1990:11)	55
Bilaga 6	Sammanfattning av rapporten (Ds 1990:59) Samverkan mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen samt av inkomna yttranden	63
Bilaga 7	Former för samverkan i en kursutformad gymnasial utbildning	79

Norstedts Tryckeri, Stockolm 1991

Omslag Rolf Hernegran. Foto Sven-Eric Sjöström